

Г.В. Чернова

**ЕКОНОМІЧНА І СОЦІАЛЬНА
ГЕОГРАФІЯ КРАЇН СВІТУ
(ЄВРОПА)**

Навчальний посібник

2015

УДК 911.3:33(100)(075.8)

ББК 65.04я73

Ч 49

Рецензенти:

Погрішук Б.В. – доктор економічних наук, професор, директор Вінницького інституту економіки Тернопільського національного економічного університету

Мартусенко І.В. – кандидат географічних наук, доцент кафедри економіки підприємств і корпорацій Вінницького інституту економіки Тернопільського національного економічного університету

Воловик В.М. – кандидат географічних наук, доцент кафедри географії Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського

Рекомендовано до друку Вченою радою Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (протокол № 8 від 27.02.2013 р.)

Чернова Г.В.

Економічна і соціальна географія країн світу (Європа): Навч. посібник. - 2 вид., допов. – Вінниця : ФОП Корзун Д.Ю., 2015. - 180 с.

Навчальний посібник присвячений системному аналізу, за типовою географічною схемою, економічного, демографічного, політичного життя країн Європейського регіону, їх суспільно-географічного положення, природних умов та ресурсів, основних макроекономічних параметрів і зовнішньоекономічних зв'язків.

Для студентів напряму підготовки та спеціальності «Географія» вищих навчальних закладів, викладачів, учителів і всіх, хто цікавиться політичними, економічними та соціальними проблемами країн світу.

Зміст

ПЕРЕДМОВА	4
1 Загальна суспільно-географічна характеристика Європи	5
2 Суспільно-географічна характеристика країн Європи	8
Велика Британія	8
Франція	22
Німеччина	35
Швеція	48
Норвегія	58
Данія	67
Фінляндія	75
Польща	87
Чехія	98
Словаччина	107
Угорщина	118
Румунія	128
Болгарія	138
Італія	149
Іспанія	162
ПІСЛЯМОВА	175
Список рекомендованої літератури	176

ПЕРЕДМОВА

В умовах становлення державності України вивчення країн світу набуває актуального значення і нового змісту. Щоб налагодити з країнами світу співпрацю, потрібно всебічно вивчати суспільно-географічні процеси, які відбуваються в цих країнах. Географічне дослідження країн у тій чи іншій формі зародилося одночасно з виникненням цивілізації у відповідь на зростаючі потреби людини у пізнанні інших територій.

Економічну та соціальну географію зарубіжних країн можна трактувати як суспільно-географічне країнознавство, основним завданням якого є дослідження природно-ресурсного потенціалу, населення, господарського комплексу країн і регіонів у їх взаємодії тощо. Ця наука синтезує досягнення інших географічних дисциплін (географії населення, промисловості, сільського господарства, транспорту, материків тощо), сприяє формуванню уявлення про країну як територіальну соціально-економічну цілісність. Метою суспільно-країнознавчого аналізу є вивчення багатоаспектних взаємозв'язків природно-екологічних, етнокультурних, соціально-економічних і політичних процесів у межах конкретної території, а також передумов, факторів, особливостей і наслідків господарської діяльності, специфіки територіальної структури економіки, тобто комплексне дослідження економічної і соціальної географії країни.

В XXI ст. саме Європа стала однією з найрозвинутіших частин світу. Тут розвідані та видобуваються багато корисних копалин, майже в усіх країнах розвинута промисловість, існує розгалужена транспортна мережа, потужна сфера послуг. Європа є одним з провідних центрів світової економіки, її сумарний ВВП вже перевищив 10 трлн. дол., становлячи майже 30% світового. Європейські країни посідають перші місця у світовій торгівлі, їм належить лідерство у сфері золотовалютних резервів та іноземних інвестицій.

У навчальному посібнику розглядаються ключові країни різних регіонів Європи згідно з програмою дисципліни «Регіональна економічна і соціальна географія» Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. До найбільш розвинутих країн Європи («Великої вісімки») відносять Німеччину, Францію, Велику Британію та Італію. Самостійну групу утворюють країни колишнього соціалістичного табору, які нещодавно вступили до Європейського Союзу і взяли курс на ринкову економіку: Польща, Чехія, Румунія, Болгарія та ін.

У процесі написання посібника автор використала різноманітні статистичні дані, почерпнуті здебільшого з європейської статистики та літературних джерел, і власні дослідження під час викладання курсу «Регіональна економічна і соціальна географія світу».

Загальна суспільно-географічна характеристика Європи

Європа займає західну частину материка Євразія і є одним із найрозвинутіших регіонів світу. В Європі нараховується 43 держави, на площі 10,8 млн. км² проживає 11 % населення світу.

Європу омивають два океани (Атлантичний і Північно-Льодовитий) та їх моря. До Європи належать острови та архіпелаги, найбільші з яких Нова Земля, Земля Франца-Йосифа, Шпіцберген, Ісландія, Британські острови, Зеландія, Корсика, Сардинія, Сицилія тощо. Загальна довжина берегової смуги – 38 тис. км, переважають абразійні та акумулятивні береги.

Середні висоти Європи становлять близько 300 м, максимальна - 4807 м (г. Монблан). Приблизно 60% поверхні Європи припадає на висоти менше 200 м та лише 6% - більше 1000 м. У Європі переважає рівнинний рельєф. Майже увесь схід займає Східно – Європейська рівнина, на південному заході розташовані найвищі гірські масиви – Альпи та Карпати.

Для Європи характерний помірний клімат, а наявність західного переносу повітряних мас із Атлантики зумовлює переважання морських та перехідних від морських до континентальних типів клімату. Загалом в Європі зима м'яка, і лише на сході – морозна, зі стійким сніговим покривом. Найвищі середньомісячні температури січня характерні для Середземномор'я (від +10 до +12°C). Влітку на приокеанічних територіях дещо прохолодніше, ніж на внутрішньоматерикових. Середня температура липня сягає у Середземномор'ї від +28 до +30°C, у Прикаспії (+26°C), на островах Арктики – від +2 до +4°C. Річна кількість опадів у Європі зменшується із заходу на схід. У приатлантичних районах і на навітряних схилах гір вона становить 1000 – 2000 мм опадів. У Східній Європі кількість опадів зменшується до 300 – 500 мм, а в Прикаспії – до 200 мм і менше.

Європа має потужну мінерально-сировинну базу. Паливні ресурси тут представлені кам'яним та бурим вугіллям, запаси якого сконцентровані у ФРН, Польщі, Україні, Чехії, Великій Британії тощо. Шельф Північного моря є головним районом видобутку нафти та газу в Європі. Видобуток цих ресурсів здійснюють Велика Британія, Норвегія, Нідерланди, Данія, Бельгія. Рудні мінеральні ресурси поширені по території Європи повсюдно. Надра регіону багаті на залізи, мідні, срібні, свинцево-цинкові, нікелеві, кобальтові, алюмінієві руди. Серед нерудних ресурсів слід відмітити значні поклади калійної та кухонної солі, будівельних матеріалів тощо. Але при цьому європейські країни є значними імпортерами мінеральної сировини з інших регіонів світу, особливо відчувається їх залежність від іноземних енергоносіїв.

Великі річки течуть у Східній Європі на рівнинах: Урал, Дніпро, Дон, Дністер, Північна Двіна. Перше місце за довжиною (3530 км) та площею басейну (1360 тис. км²) посідає Волга. У Західній Європі великими річками є Дунай, Рейн, Ельба, Луара, Одра, Тахо. Багато в Європі і озер, особливо у Скандинавії, Альпах і на Британських островах. Більшість озер є прісними проточними водоймами. В

аридних південно-східних районах є чимало безстічних солонуватих та мінералізованих озер (Ельтон, Баскунчак).

Європа є добре освоєною та заселеною. В 2013 р. чисельність населення країн Європи налічувала близько 742,5 млн. осіб (11% від світового). Майже все населення належить до великої європеїдної раси, а більшість сучасних народів країн Європи розмовляє мовами індоєвропейської сім'ї. У Східній та Південно-Східній Європі мешкають здебільшого народи слов'янської групи (українці, поляки, чехи, словаки, болгары та ін.). Центральну та Північну Європу населяє германомовна група (німці, ельзасці, англійці, шотландці, шведи тощо). До народів романської мовної групи, що мешкають переважно в країнах Південної Європи, належать італійці, французи, іспанці, валлони, каталонці, румуни та ін.). Євреї проживають майже в усіх країнах Європи, фіни, естонці, марійці, комі користуються мовами фінської мовної групи. До угорської мовної групи належать угорці. Для народів Європи, особливо у багатонаціональних країнах, характерна двомовність або тримовність.

Європа є християнським регіоном, ця релігія представлена Православною та Римо-католицькою церквами, а також численними протестантськими церквами і релігійними течіями. Православ'я історично поширене серед народів Східної та Південно-Східної Європи, католицизм – серед усіх романських народів Південної Європи, у деяких слов'янських та германських народів, а також бретонців, ірландців, угорців. До протестантських церков належать здебільшого віруючі Центральної та Північної Європи. Турки, більшість татар, албанці, боснійці та частина болгар сповідують іслам, євреї – іудаїзм. Європа має значний позитивний досвід у досягненні міжетнічної та міжконфесійної гармонії. Прикладами цього є Італія з провінціями, в яких проживають національні меншини, Швейцарія із чотирма етнічними групами. У конституціях цих країн закріплена двомовність населення, а області мають фінансову, адміністративну та культурну автономію.

Європа виділяється на карті світу в цілому як регіон із несприятливою демографічною ситуацією, що характеризується низькою народжуваністю і низьким природнім приростом. У віковій структурі населення досить вагомою є частка людей похилого віку і спостерігається щорічна тенденція до її зростання. У країнах Європи проводиться активна демографічна політика, спрямована на підвищення народжуваності і природного приросту.

Зарубіжна Європа вирізняється високою середньою щільністю населення і більш рівномірним його розміщенням у порівнянні з іншими регіонами світу. Проте менш заселеними є країни Скандинавії, за винятком їх південних узбереж. Найменшу щільність населення мають Ісландія (2 чол./км²) та Норвегія (12 чол./км²). І навпаки, дуже щільно заселена смуга, що тягнеться від південно-східної Англії через Бельгію та Нідерланди на південь долиною Рейну, проходячи через Альпи та долиною річки По. Особливо великою щільністю населення вирізняються Мальта (1 тис. осіб/км²), а також Нідерланди та Бельгія (більше 320 осіб/км²).

Висока щільність населення в Європі створюється переважно за рахунок городян, частка яких постійно зростає і в цілому перевищує 70% чисельності жителів регіону. На сьогодні Європа є найбільш урбанізованим регіоном світу. Середній рівень насиченості містами тут вищий, ніж у США та Японії, де існують більш різкі відмінності в урбанізованості приморських та внутрішніх районів. Однією з характерних рис європейської урбанізації є більша концентрація населення в найбільших містах. Більше половини міського населення Зарубіжної Європи зосереджено в містах з населенням більше 100 тис. чол. Концентрація населення у великих містах сприяла швидкому зростанню агломерацій та мегалополісів (Англійський, Рейнський).

В економічно розвинутих країнах Європи постійно зменшується частка зайнятих у промисловості, становлячи в середньому 25% (у постсоціалістичних – 47%). У них значна питома вага зайнятих у сфері послуг (55%), де домінують галузі фінансової сфери, освіти, охорони здоров'я, соціального забезпечення. В другій групі країн (постсоціалістичних) переважають традиційні галузі з високою питомою вагою інфраструктури – транспорту та зв'язку.

У XXI ст. Європа стала однією з найрозвинутіших та політично стабільних частин світу (крім Балканського півострова, Молдови та Ольстера). Майже в усіх країнах Європи розвинута промисловість (машинобудування, хімічна індустрія тощо). Сільське господарство у більшості країн відіграє другорядну роль: у Північній Європі воно орієнтується здебільшого на тваринництво, а на Півдні (особливо у Середземномор'ї) переважає рослинництво. Добре розвинутою в Європі є транспортна мережа. Крім того, регіон став одним із найпоужніших фінансових та торгових центрів світу, тут розміщені впливові банки, товарні та фінансові біржі тощо. Сумарний ВВП європейських країн перевищує 10 трлн. дол., становлячи майже 30 % світового прибутку. Країни Європи посідають перші місця у світовій торгівлі, їм належить лідерство у сфері золотовалютних резервів та іноземних інвестицій. У Франції, Іспанії, Греції, Італії та інших країнах суттєву роль в економіці відіграє туризм, загалом 70% туристів подорожують саме Європою.

Величезне за своїми масштабами, надзвичайно складне, багатогалузеве господарство Європи розміщене нерівномірно. В останні сторіччя його «головною віссю» стала зона, що простягнулася від південного сходу Великої Британії через північ Франції, Бельгію, Нідерланди, захід ФРН, долинами Рейну до Північної Італії – так званий «європейський банан». Водночас у Європі є порівняно слаборозвинуті райони (північ Британських островів і Скандинавії, південний захід Франції, Південь Італії й Іспанії, Португалія, Греція тощо).

За історико-географічною типологією Європу традиційно поділяють на Західну, Північну, Східну та Південну. Але після розпаду держав колишнього соціалістичного табору Східну Європу доцільно розглядати як два регіони: Східну Європу (в якій залишилися Україна, країни Прибалтики, Білорусь, Польща та ін.) та Південно-Східну Європу (куди увійшли Болгарія, Румунія, Молдова, країни колишньої Югославії тощо). Суспільно-географічна специфіка

Європи чітко простежується за її регіонами, серед яких найвищим рівнем розвитку виділяється Західна Європа.

Європа має великий досвід та потенціал регіональної міжнародної економічної інтеграції. Це пояснюється як політичними і соціально-економічними особливостями розвитку європейських країн у період після Другої світової війни, так і сучасними тенденціями розвитку світової економіки. Найбільші масштаби, глибина та динаміка притаманні інтеграції західноєвропейських країн у рамках Європейського союзу (ЄС). Нині ЄС являє собою інтеграційне угруповання двадцяти восьми європейських країн, які прагнуть до економічної та політичної єдності, частково відмовляючись від своїх національних суверенітетів.

Велика Британія

Площа – 244,5 тис. км²
 Населення – 64,8 млн. осіб (станом на 2015 р.)
 Столиця – Лондон (10,3 млн. осіб)

Рекомендована література: 2, 6, 12, 16-18, 21, 27, 36, 39, 47, 49, 50, 65, 68.

Територія і суспільно-географічне положення

Офіційна назва країни - Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії. Велика Британія розташована на Британських островах, відокремлених від материкової Європи Північним морем, протоками Па-де-Кале та Ла-Манш. До її складу входять Англія, Шотландія та Уельс (о. Велика Британія) та Північна Ірландія (північна частина о. Ірландія). Острів Мен, розташований в Ірландському морі, та Нормандські острови утворюють самостійні адміністративні одиниці країни. Країна омивається Атлантичним океаном та його морями. Загальна площа Великої Британії становить 244,8 тис. км², площа суходолу — 241,5 тис. км².

На заході держава межує з Ірландією, що понад 700 років була колонією Великої Британії, її найближчі сусіди на материк — Франція та Бельгія. Велика Британія є членом ЄС, НАТО та інших інтеграційних об'єднань, що сприяє розвитку загальноєвропейського співробітництва. Велика Британія є центральною державою Співдружності — політичного та економічного об'єднання країн і територій, що раніше входили до Британської Імперії. До складу Співдружності входять 54 країни, серед них такі високорозвинені, як Канада, Австралія, Нова Зеландія. Розташування Великої Британії на островах сприяє розвитку морського транспорту та виходу до міжнародних морських торговельних шляхів. Тунель, що прокладений у найвужчому місці протоки Ла-Манш, з'єднує Велику Британію з материком, що суттєво поліпшує її географічне положення.

Державний устрій

Велика Британія є конституційною парламентською монархією на чолі з королевою Єлизаветою, яка є головою держави, верховним головнокомандувачем збройних сил, головою адміністрації та світської головою офіційної церкви Англії. *Законодавчий орган* влади країни - парламент, що є одним із найдавніших в Європі та складається з двох палат: Палата общин (650 депутатів), яких обирає народ на 5 років, та Палата лордів (779 місць), що формується переважно на спадковій основі.

Голова *виконавчої влади* – прем'єр-міністр Девід Кемерон (з 1 травня 2010 р.). Особливістю конституційного ладу Великої Британії є відсутність будь-якого документу, який можна було б назвати основним законом країни. Відносини між народом та владою регулюється законодавчими актами, конституційними конвенціями та неписаними законами і традиціями.

Серед різноманіття політичних партій Великобританії провідна роль належить двом найбільшим партіям. Це - консерватори (торі) і лейбористи (вігі). Консерватори відображають інтереси земельної аристократії і частини великої буржуазії. Ліберали користуються підтримкою буржуазії і значної частини робітничого класу.

За *адміністративно - територіальним устроєм* Велика Британія є унітарною, складається з 4-ох історичних провінцій: Англії (39 графств, 6 метрополітенських графств та Великий Лондон), Уельсу (22 унітарних утворення: 9 графств, 3 міста та 10 міст - графств), Шотландії (12 областей: 9 округів та 3 основних територій) та Північної Ірландії (26 округів).

Велика Британія має залежні території: Гібралтар, Ангілья, Бермуди, Британські Віргінські острови, Кайманові о-ви, о. Монтсеррат, Теркс і Кайкос, о. Св. Олени, о. Піткерн, архіпелаг Чагос тощо.

Природні умови і ресурси

Рельєф. На півночі та заході країни переважає гірський рельєф, який представлений Північно – та Південно – Шотландським нагір'ям, із найвищою точкою країни г. Бен – Невіс (1343 м) (Грампіанські гори), на півночі Англії – Пенінські, на північному заході Кемберлендські гори, на заході Уельсу - Кембрійські гори. Тоді як південь та південний схід є рівнинними територіями. Найбільш плоскою низовиною є Фенленд (- 4 м), яка розкинулася поблизу протоки Уош. Загалом рельєф країни не створює труднощів для господарського освоєння території. Найщільніше заселені й інтенсивно освоюються території на південному сході Англії.

Кліматичні та ґрунтові ресурси. Клімат країни є помірно морським та вологим, його формують атлантичні циклони. Більша частина опадів випадає на заході, особливо на західних схилах гір і нагір'їв (у середньому 2000—3000 мм на рік). Найменш волога частина країни — південний схід (у середньому 625 мм опадів щороку). У Великій Британії переважають опади у вигляді дощів, лише на півночі в горах протягом 1—2 місяців випадає сніг. Середня температура січня

коливається від +7°C на п-ові Корнуолл до +3,5°C у Східній Англії, однак бувають і морози до -15°...18°C. Літо в країні прохолодне, середня температура липня становить +16°C, а в районі Лондона — +11°... +13°C.

У Великій Британії найпоширеніші підзолисті, бурі лісові ґрунти, а на вапняках зустрічаються карбонатні. Родючі торф'яністі алювіальні ґрунти поширені на осушених приморських низовинах Фенленда, а також у долині річки Трент. Загалом ґрунти країни окультурені та дають високі врожаї.

Мінеральні ресурси. З-поміж покладів мінеральної сировини найважливіше значення у Великій Британії мають *паливні* ресурси. Кам'яне вугілля було природною основою промислового перевороту кінця XVIII — початку XIX ст. Багаті вугільні басейни Центральної Англії, Південного Уельсу, Середньої Шотландії та Північної Англії надзвичайно вдало розташовані щодо всієї території та водних шляхів. Доведені запаси кам'яного вугілля країни становлять близько 200 млн. т. У 70-х роках XX ст., коли частина вугільних родовищ економічно себе вичерпала, були відкриті великі поклади нафти і природного газу в шельфі Північного моря. В його надрах доведені запаси нафти становлять 400 млн. т. і 200 млрд. м³ газу. Найбільшими родовищами нафти є Фортіс, Брент, Найніан, Бре, Пайпер; газу – Леман-Бенк, Х'юетт, Вайкінг.

За винятком палива, країна небагата на іншу мінеральну сировину. Достовірні запаси залізних руд становлять близько 2,9 млрд. т., зосереджені вони переважно в Східному Мідленді (60% всіх запасів). Найбільші родовища розташовані в районі Скаторпа, в Камберленді та Нортгемптонширі – родовища Міллом, Егрмонт, Бекермет, Корбі, Нортгемптон. На даний час видобуток бідних залізних руд майже припинено через нерентабельність.

За підтвердженими запасами олов'яних руд Велика Британія займає 5-е місце в Західній Європі. Найбільші родовища: Саут-Крофті, Маунт-Уеллінгтон, Джівор. Запаси свинцевих і цинкових руд у країні обмежені. Малі родовища бідних поліметалічних гідротермальних руд (Камберленд, Дербішир, Корнуолл та ін.) практично вичерпані. Родовища руд міді (Корнуолл, Девон) вичерпані, розробляються відвали. У Північному Уельсі є значні поклади бідних (0,3% Cu) мідно-порфірових руд. За запасами флюориту Велика Британія займає 5-е місце в Західній Європі. Серед нерудних корисних копалин країна багата на каолін. Найбільші каолінові родовища – Сент-Остелл і Лі-Мур.

Водні ресурси. Велика Британія багата водними ресурсами. Практично по всій території країни, окрім деяких південно-східних районів, кількість опадів перевищує випаровування, через що розвинута густа мережа повноводних річок. Найбільшими річками є Северн (352 км), Темза (346 км), Тренд, Мерсей тощо. Невисокі вододіли дали змогу з'єднати їх каналами, внаслідок чого утворилася густа мережа водних шляхів. Нині ці канали використовуються з рекреаційною метою. Гори багаті на озера, здебільшого льодовикового і тектоніко-льодовикового походження, найбільші з яких Лох-Ней, Лох-Ломонд і Лох-Нес. Підземні води з давніх часів були основним джерелом води для населення низинної частини Англії. Найбільший підземний басейн (майже 30 тис. км²) розташований під крейдовими вапняками на південному сході Англії.

Лісові ресурси. Рослинність Великої Британії досить бідна, ліси займають лише 9% території країни. Представлені переважно широколистяні ліси (дуб, в'яз, граб, бук, ясен), лише у Шотландії зустрічається хвойні породи (ялина, сосна, модрина).

Рекреаційні ресурси. Численні озера Шотландії дуже мальовничі й приваблюють багато туристів. Понад 10% території Великої Британії займають національні парки і так звані ландшафтні території, вони є у всіх частинах країни. Найбільші за розмірами парки - Нортгумберленд, Нордворкмурс, Ворюдір, Далем (Шотландія), Еексмур, Дартмур (Уельс) тощо. Великобританія – країна з давньою історією, де збереглася велика кількість історико-архітектурних пам'яток (Лондон, Единбург, Глазго).

Населення

Першими відомими предками сучасного населення Великобританії були бритти — кельтські племена, які з'явилися на островах більш як 2500 років тому. Англи, сакси і юти — германські племена — переселилися на цю територію в V—VII ст. н. е., пофранцужені норманни — в XI ст.

Чисельність населення. Загальна кількість населення країни на 01.01.2015 р. становить 64,8 млн. осіб. Чисельність населення країни продовжує зростати, переважно за рахунок трудових іммігрантів із країн, що ввійшли до складу ЄС після 2004 р.

Демографічні особливості. Народжуваність на 2015 р. становить 12,17 ‰, смертність – 9,35 ‰, природній приріст відповідно складає – 2,82 ‰. Коефіцієнт дитячої смертності складає 4,5 ‰ (189 місце в світі). Вікова структура населення: до 14 років – 17,4 ‰, літні люди – 17,7%. У кількісному відношенні жінки переважають над чоловіками. Середня тривалість життя чоловіків – 78,4 років, жінок – 82,8 років.

Міграції. В XVI—XIX і пер.пол. XX ст. Великобританія була класичною країною еміграції. До 1861 р. виїзд за межі країни не реєструвався. Але в 1861—1930 рр. було зафіксовано понад 8 млн. осіб, які переселилися переважно в США і «білі колонії» (домініони) — Канаду, Австралію, Нову Зеландію і Південну Африку. У другій половині XX ст. еміграцію замінило протилежне явище — імміграція у Великобританію іноземних робітників. Причинами її стали низький природний приріст населення в країні та висока вартість робочої сили. Іммігранти прибувають із країн Співдружності — островів Вест-Індії, Східної Африки, Пакистану, Індії. «Кольорова» община нині налічує приблизно 3 млн. осіб, у тому числі 1,5 млн. мусульман.

Національний та релігійний склад. Корінні мешканці країни становлять 92%, з них англійців – 83,6%, шотландців - 8,5%, валлійців - 4,9%, ірландців - 2,9%. Є також мігранти з Індії, Пакистану та Бангладешу (3,6%), Китаю (0,4%), країн Африки (0,8%), темношкірі мігранти з Карибів (1%). За своєю релігією англійці, ольстерці, валлійці та шотландці здебільшого є протестантами різних напрямків, лише ірландці — католики. Також є представники ісламу, сикхізму, іудаїзму, буддизму тощо. Офіційною

церквою в Англії є Англiканська, в Шотландiї пресвітеріанська церква. Майже 5 млн. осіб є прихильниками Римо- католицької церкви, 830 тис. осіб - ісламу.

Розміщення населення. Велика Британія є густозаселеною та високоурбанізованою країною. Середня густина населення становить 254 чол./ км². У горах Шотландії вона знижується до 0,4 чол./ км². Одночасно смуга, що простягнулася від Манчестера до Лондона, належить до найбільш залюднених не лише в Європі, а й у всьому світі. Понад 3/4 населення Англії та Уельсу живе в міських графствах. У Шотландії та Ольстері цей показник дещо менший.

Міський спосіб життя в сільських графствах робить реальний рівень урбанізації одним із найвищих у світі (82,6%) (табл.). У системі міського розселення вирішальна роль належить восьми величезним міським утворенням, які складаються з головного міста і його оточення. Вони дістали назву конурбацій, або метрополітенських графств, їхніми центрами є Лондон, Бірмінгем, Манчестер, Ліверпуль, Лідс-Брадфорд, Шеффілд, Ньюкасл-апон-Тайн та Глазго. Населення Великого Лондона становить 10,3 млн. чол., інших міст - від 1,1 до 2,6 млн. чол. Разом у них проживає майже третина населення країни (табл. 1). Характерним для Великої Британії, як і для інших високорозвинених країн, є постійне зменшення населення в офіційних межах великих міст і переміщення його в передмістя чи навіть у сільську місцевість.

Таблиця 1
Найбільші міста Великої Британії (станом на 2013 р.)

Назва міста	Чисельність населення, тис. осіб
Лондон	8 174,1
Бірмінгем	1 073,0
Лідс	770,8
Глазго	589,9
Шеффілд	534,5
Манчестер	503,0
Едінбург	468,7
Ліверпуль	434,9
Брістоль	428,2
Кардіфф	346,1

за: <http://www.world-gazetteer.com>

Трудові ресурси. Чисельність зайнятого населення становить майже 32,6 млн. осіб, з яких у сфері послуг працюють 83,5%, у промисловості 15,2%, у сільському господарстві — приблизно 1,3%. Безробіття населення в 2014 р. становило 6,2%.

Загальна характеристика господарського комплексу Великої Британії

Місце Великої Британії у світовому господарстві

Велика Британія за економічними показниками є однією з найрозвинутіших країн Європи і світу. Обсяг ВВП (станом на 2014 р.) становив близько 2,5 трлн. дол., на душу населення цей показник складав майже 38160 тис. дол. Показник безробіття в країні один із найнижчих у Європі (6,2%). Причинами економічних успіхів Великої Британії є невисокі податки, гнучка макроекономічна політика, високий рівень конкуренції у промисловості, невеликі соціальні витрати уряду тощо. Державний сектор економіки країни виробляє лише 20% ВВП країни. Приватний сектор є основою економіки Великої Британії, він виробляє близько $\frac{3}{4}$ ВВП, майже така ж його частка за кількістю зайнятих. Для економіки країни характерний високий рівень монополізації, серед найвідоміших ТНК слід назвати: «British Leyland Motor» (автомобілебудування), «Shell» (нафтопереробка), «Unilever» (харчова промисловість), «Glaxo Wellcome» (фармацевтика), «Rolls-Royce Motor» (машинобудування), «ICI» (хімічна промисловість) тощо.

Промисловість. У промисловості країни виробляється $\frac{1}{3}$ ВВП, у ній зайнято майже 15% працездатного населення. За обсягом промислового виробництва Велика Британія посідає 5 місце в світі.

Паливно-енергетичний комплекс. Паливна промисловість представлена видобутком нафти, газу та вугілля. Традиційною та найдавнішою галуззю є вугільна промисловість. Вугілля у Великій Британії розпочали видобувати одними з перших в світі (понад 300 років тому). На початку століття британське вугілля переважало на світовому ринку, зараз же у Великій Британії видобувається щорічно менше 17 млн. т вугілля. Вугільна промисловість країни перебуває у стані структурного занепаду вже останні 40 років. Галузь вже не здатна витримувати довготривалий період низьких цін, коли глобальна пропозиція суттєво перевищує попит. Останню підземну шахту Великої Британії - Келлінглі у Північній Англії планується закрити в кінці 2015 р. На сьогодні видобуток в середині країни є нерентабельним. У 2014 р. 84% внутрішніх потреб у вугіллі забезпечували закордонні постачальники (для порівняння: у 1995 р. цей відсоток складав 21%).

У Британському секторі Північного моря відомі 133 родовища нафти з розвіданими запасами 400 млн. т., в останні роки спостерігається вичерпання ресурсів нафти. Видобуток проводиться на 50 родовищах, із яких найбільші Brent та Fortis. У 2011 р. було видобуто близько 53 млн. т, країна перетворилася на імпортера нафти (до 23 млн. т.), переважно з Норвегії. За останні чотири роки рівень видобутку нафти знизився на 40%, на сьогодні видобуток складає менше 1 млрд. баррелей на день.

У країні діє велика кількість сучасних нафтопереробних заводів загальною потужністю близько 6-16 млн. т. Усі вони розміщені переважно в гирлі Темзи, поблизу Саутгемптона, в південному Уельсі, в Тіссайді, Хамберсайді та в

Шотландії (Баррі, Біллінгем-Уїлтон, Грейнджмут, Ліндсей, Пембрук, Фолі, Шелл-Хейвен тощо). За виробництвом бензину Велика Британія посідає 4 місце в світі (28 млн. т.) Серед нафтових монополій країни, що займають провідні позиції у світі, слід назвати англо-голандську «Royal Dutch Shell», «British Petroleum».

У британській зоні Північного моря знайдено більше 80 газових родовищ із розвіданими запасами більше 0,2 трлн. м³. На сучасному етапі розробляються 37 родовищ, ½ видобутку дають 7 із них, серед яких виділяються Леман-Бенк, Brent, Моркем, загальний обсяг видобутку становить близько 50 млрд. м³. Зовнішня торгівля газом незначна, його експорт становить 16,6, а імпорт 53,4 млрд. м³.

Важливим досягненням британської економіки є те, що весь виробничий та споживчий сектор повністю забезпечені електроенергією. Виробництво *електроенергії* становить 337,0 млрд. кВт/год (2014 р.). 69,2% електроенергії виробляється на ТЕС, 19% - АЕС та 1,5% - ГЕС. Більшість ТЕС працює на вугіллі, проте в останні роки частина з них переходить на нафту. Найбільші ТЕС знаходяться на річці Трент та поблизу Лондона. ГЕС, як правило, невеликі, розміщені переважно в Шотландії. Перший комерційний атомний реактор у країні розпочав роботу в 1956 р. Пік виробництва атомної енергії в країні був досягнутий у 1997 р. На 2012 р. Великобританією експлуатувалося 19 атомних реакторів, розміщені вони переважно в південній Англії, також у країні працює завод по переробці ядерних відходів у місті Селлафілд. Планується будівництво нових 8 АЕС в період 2018 -2025 рр. Найпотужніша АЕС - Хейшам (північний захід Англії), дозволяє країні входити в 10-ку країн світу за кількістю реакторів.

Значну увагу в країні приділяють розвитку нетрадиційної енергетики (виробництво енергії з біомаси – 3,8%, вітрова та енергія хвиль – 0,43%, геотермальна та сонячна енергія – 0,04% тощо).

Металургійний комплекс. Розробка залізної руди проводиться в смузі, яка тягнеться від міста Скаторпа в Йоркширі через східний Мідленд до міста Банбері на півдні. Руда тут низької якості, містить 33% метала. Потреба у залізній руді покривається за рахунок імпорту з Канади, Ліберії та Мавританії. Більшу частину сталі виплавляє «Tata Steel» (Індія). У 2014 р. було виплавлено 12,1 млн. т. сталі. (табл. 2). Більшість металургійних центрів розвивалося на базі вугільних басейнів, розміщені вони недалеко один від одного та поблизу морських портів, що полегшує доставку в інші райони країни та ввезення сировини з- за кордону. Збереглися 4 металургійних райони, з яких лише один у центрі країни (Шеффілд – Ротерем з його спеціалізацією на високоякісній сталі та електросталі), інші розміщені на узбережжі в портах (у Південному Уельсі – Порт-Толбот, Лланверн, в Хамберсайді – Скаторп, у Тіссайді - Редкар). У якості сировини металургія країни все більше використовує металобрухт, тому сучасні сталеплавильні заводи зазвичай прив'язані до основних промислових центрів як джерел сировини та ринків збуту готової продукції.

Таблиця 2

Динаміка виробництва сталі у Великій Британії, тис. т.

Велика Британія	1990 р.	1995 р.	2000 р.	2005 р.	2010 р.	2012 р.	2014 р.
	17,841	17,604	15,155	13,239	9,709	9,819	12,065

за: <http://www.worldsteel.org>

Британська кольорова металургія – одна з найбільших у Європі. Вона цілком працює на привізній сировині, тому виплавка кольорових металів тяжіє до портових міст. При майже повній відсутності сировинної бази галузь розвивалася завдяки високій потребі в кольорових металах і головним чином представлена виробництвом вторинного металу. З первинних металів випускаються лише алюміній та нікель. Потреби країни в олові, свинцю, алюмінію забезпечуються за рахунок власного виробництва майже повністю; за мідю та цинком на ½. Експорт кольорових металів за вартістю перевищує експорт сталі та чавуну. Головним районом кольорової металургії є Західний Мідленд, який спеціалізується на виробництві, прокаті та обробці кольорових металів. Інші райони та центри – південний Уельс, Лондон і Тайнсайд. Три найбільших заводи з виплавки алюмінію розміщені в містах Інвенгордон (Шотландія) та Лінмут і Халіхед (Уельс). Вони забезпечують 50% потреби у первинному алюмінію. Провідна компанія галузі «Rio Tinto Group» (британсько-австралійська).

Машинобудування є найбільш розвинутою галуззю британської промисловості, в ній зайнято майже 2/5 зайнятих. На галузь припадає 40% продукції обробної промисловості. Найбільш вагоме місце займає транспортне машинобудування. Велика Британія займає лідируючі позиції в світі як експортер вантажних автомобілів (табл.). Вантажні автомобілі виробляють "Land Rover" (з 2008 р. належить "Tata motors" Індія), "Leyland Trucks" (з 1998 р. належить "Paccar", США). Головними покупцями англійських вантажівок – США, Нова Зеландія, ПАР тощо. Декілька потужних фірм випускає майже усі серійні легкові та вантажні автомобілі. Такі як, "Jaguar Land Rover" (з 2008 р. належить "Tata motors" Індія), "Aston Martin" (з 2007 р. відійшов консорціуму інвесторів з США та країн Близького Сходу), "Vauxhall" (підрозділ General motors, США).

Зберігають позиції лідерів із випуску машин VIP-класу компанія «Rolls-Royce Motor» (під контролем BMW) та «Bentley Motors», що контролюється «Volkswagen AG». У 2014 р. в країні випустили 1,6 млн. автомобілів, з них 1,5 млн. легкових (табл. 3). Першим потужним районом автомобілебудування став Західний Мідленд із центром у Бірмінгемі. Другим районом є південний схід Англії (із центрами в Оксфорді, Лутоні та Дагенемі), де був надлишок робочих рук.

Таблиця 3

Динаміка виробництва автомобілів у Великій Британії, тис. од.

Велика Британія	2000 р.	2006 р.	2008 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2014 р.
	1 813,9	1 648,4	1 649,5	1 393,4	1 464,0	1 464,9	1 599,0

за: <http://oica.net>

Загальне машинобудування нині поступається іншим підгалузям за темпами росту. Велика Британія відома верстатобудуванням (6 місце в світі за обсягами виробництва) та тракторобудуванням (спеціалізується в світі по випуску колісних тракторів).

Авіакосмічна промисловість є однією з найрозвинутіших галузей машинобудування Великої Британії. Домінує в цій галузі державна компанія «British Aerospace». Вона спеціалізується на випуску широкого спектру літаків, вертольотів, космічних апаратів та ракет. Також вертольоти виробляються і фірмою «Westland Aircraft». Майже все виробництво авіадвигунів зосереджено в руках національної компанії «Rolls-Royce Motor», яка має заводи в Дербі, Брістолі, Ковентрі та в Шотландії.

Розвинене в країні і суднобудування. Велика Британія виробляє практично усі види суден, у тому числі військові. Проте внаслідок великої вартості британські судна не є конкурентоспроможними, тому їх виробництво скорочується. Основними центрами суднобудування є Глазго, Портсмут, Барроу-ін-Фернес, Плімут, Мідлсбро тощо.

Динамічно розвивається у Великій Британії електротехнічна промисловість, вона займає друге місце серед галузей обробної промисловості за кількістю зайнятих. Провідними фірмами є «General Electric», «English Electric». Достатньо сильні позиції країни на ринку двигунів та електродвигунів. Розвивається виробництво обчислювальної техніки, проте головні позиції тут займає американський капітал, а у виробництві побутової техніки – японський.

За останні десятиріччя більшість англійських брендів побутової техніки перенесли виробництво у азійські країни, переважно у Китай. "Morphy Richards", "Kenwood", "Dyson", "Russell Hobbs" та інші не мають власних виробничих потужностей у межах країни.

Британські фірми традиційно сильні у виробництві радіоелектронного обладнання (радары, радіопередатчики) та засобів зв'язку. У приладобудуванні 2/3 вартості продукції припадає на наукові та промислові прилади, особливо на діагностичну та контрольно-вимірвальну апаратуру. Розвинуто також виробництво годинників та фотоапаратів.

Хімічна промисловість. Основними виробниками в галузі є 75 хімічних концернів. Компанія «ІКІ» є п'ятою компанією в світі за обсягами продажу хімічної продукції, з 2008 р. офіційно входить до складу голандського промислового конгломерату "AkzoNobel". Британська хімічна промисловість охоплює декілька груп товарів: основна хімія – виробництво кислот, лугів, солей; виробництво вибухових речовин, добрив, засобів проти шкідників, ліків та парфумерії, лакофарбових товарів тощо.

Важливим продуктом основної хімії Великої Британії є сірчана кислота, на даний час основною сировиною для її виробництва є самородна сірка з США, або сірчистий колчедан із Іспанії та Норвегії. Сірчану кислоту складно перевозити, тому заводи з її виробництва зосереджені там, де вона споживається хімічною промисловістю чи кольоровою металургією – на північному заході та північному сході Англії.

Друга за значенням галузь хімічної промисловості – содова, або точніше виробництво лугів та хлору. Основною сировиною для неї є кухонна сіль, найбільше родовище якої знаходиться на північному заході Англії. Саме тут розміщений найбільший район содової промисловості, річний обсяг продукції якої становить 2,6 млн. т. Із хімічних добрив у країні виробляють переважно азотні та фосфорні, менше калійні. Для виробництва азотних використовують азот, що отримують із повітря, для фосфорних – довозять фосфати з Марокко, Туніса та Алжира. Виробництво добрив зосереджено в місцях найбільшого їх споживання, тобто в районах землеробства – у Східній, Південно-східній та Північно-східній Англії. До провідних компаній з виробництва шин належить «Dunlop Holdings».

Легка промисловість є одним із найстарших видів виробництва у Великій Британії. У цій сфері зайнято близько 690 тис. осіб, із яких більше половини жінки. Основними районами розвитку легкої промисловості є Ланкашир, Йоркшир, Ліверпуль, Манчестер. На острові Льюїс зосереджене виробництво вовняних тканин, переважно відомої на весь світ «шотландки». За виробництвом вовняних тканин Велика Британія входить до числа світових лідерів. Виробництво трикотажу розвинуте головним чином у Шотландії і Мідленді, лляних тканин - у Північній Ірландії.

Велика Британія здавна спеціалізується на виробленні шкіри і є світовим експортером шкіряних виробів. Фабрики, що займаються шкіряним виробництвом, розташовані по території усєї країни, однак значна їх частина зосереджена в Ланкаширі, Йоркширі, Мідленді, околицях Лондона. Країна займає одне з провідних місць у світі за виробництвом взуття, щорічно продається більше 200 млн. пар взуття. Швейна промисловість Великої Британії є однією з найпотужніших у Європі, основними центрами є Лондон, Лідс і Манчестер.

Харчова промисловість. Асортимент виробленої продукції цієї галузі досить різноманітний. У Великій Британії склалося потужне виробництво хлібобулочних і кондитерських виробів, шоколаду і какао. Більш 2/3 усього хліба виробляється в автоматизованих пекарнях, практично без втручання людини. Велика Британія постачає на експорт близько 30% світового шоколаду. Компанія "Cadbury"- провідний виробник шоколадних виробів у країні, з 2010 р. є підрозділом американської компанії "Kraft Foods Inc". У м. Бірмінгем знаходиться найбільший у світі завод із виробництва шоколаду, а саме місто називають "шоколадним вирієм".

Також країна спеціалізується на виробництві фруктових джемів і готових фруктових начинок для пирогів, що експортуються в різні країни світу. Щорічно країна експортує більше 700 т. свіжоморожених фруктів і близько 120 т. морожених овочів. Серед м'ясних продуктів переважає виробництво шинки і бекону - традиційних англійських продуктів. Широко розповсюджений випуск алкогольної продукції, всесвітньою популярністю користуються шотландський скроні, джин, ель. В харчовій промисловості лідирують такі компанії як «Unilever» (з Голландією) (2 місце за виробництвом чаю та комбикормів, 3-4 за

переробкою фруктів, овочів та риби) та «BAT Industries» (20% світового ринку цигарок).

Сільське господарство. Велика Британія займає 6 місце серед країн – членів ЄС за обсягом виробництва сільськогосподарської продукції. В середньому на одного працівника виробляється продукції на 25,7 тис. євро. Сільськогосподарські землі країни нараховують 58,3 млн. га, що складає близько 71% території країни. Для Великої Британії характерна наявність великих землевласників – лендлордів, які здають частини своїх земель в оренду фермерам (хоча частина фермерів уже викупили свої наділи й володіють ними на постійній основі). Сільське господарство країни належить до найбільш механізованих у світі і має високу продуктивність, при мінімумі залучення трудових ресурсів (1,3%). У структурі сільськогосподарського виробництва переважає тваринництво (60%) через наявність потужної кормової бази та обмеженість якісних ґрунтів для землеробства.

Молочне тваринництво відіграє важливу роль у сільському господарстві Великої Британії. Поголов'я ВРХ становить більше 9,7 млн. голів. Слід зазначити, що натуральне молоко знаходить більш широке застосування, ніж кисломолочні продукти. Виключення складає Північна Ірландія, де зосереджене основне виробництво молочних продуктів. Розведенням молочної худоби займаються переважно на південно-заході Англії. У країні є всі умови для розведення овець. Поголов'я овець складає 23 млн. голів. Велика увага приділяється виведенню нових порід, як м'ясних, так і тонкорунних (Шотландія). Свинарство особливо розвинене в східних районах Англії. До 30% свинини йде на виготовлення бекону, а решта на виробництво м'ясних продуктів. Поголов'я свиней складає 4,5 млн. голів.

Оскільки Велика Британія є морською державою, традиційним промислом вважається рибальство. Частка риби складає до 80% загального улову. Основна маса риби виловлюється у водах Кельтського моря, на заході і півночі Шотландії, півдні Англії. Основні рибні порти - це Кінгстон-на-Халлі, Грінсбі, Флітвуд, Північний Шилдс, Абердин та ін.

У рослинництві майже 60% ріллі зайнято багаторічними травами, більше 28% - під зерновими культурами (в тому числі 15% - пшеницею, 11% - ячменем); 12% під технічними культурами (рапсом, цукровим буряком, льоном) та кормовими культурами (включаючи картоплю) (табл.). Основні райони землеробства - Схід та Південний Схід Англії. Також у країні багато фруктових садів (табл. 4).

Таблиця 4

Валові збори сільськогосподарських культур у 2014 р., млн. т.

Велика Британія	Пшениця	Овочі	Цукровий буряк	Рапс	Картопля
	16,606	-	9,310	2,460	5,921

Сільське господарство країни користується значною підтримкою держави та отримує дотації з бюджету ЄС. За такими продуктами як пшениця, ячмінь, овес, свинина обсяги виробництва перевищують обсяги споживання, тоді як за

картоплею, бараниною, яловичиною, вовною, цукром, яйцями обсяги виробництва нижче їхнього споживання. Через це велику кількість продуктів харчування країна довозить з інших країн. Наприклад, вона імпортує 4/5 вершкового масла, 2/3 цукру, 50% пшениці та бекону, 1/4 спожитої яловичини та телятини.

Транспорт. Велика Британія є острівною країною, відповідно усі основні перевезення та торгівля проходять за допомогою морського (86% вантажообороту) та повітряного транспорту. На автомобільний транспорт припадає 75% внутрішніх перевезень, на залізничний – близько 20%.

У Великій Британії нараховується більше 300 морських портів, щорічний вантажообіг яких перевищує 140 млн. т. Найбільшими портами є: Лондон, Ліверпуль, Глазго, Саутгемптон, Гуль, Харідж. Із континентом країна пов'язана тунелем під протокою Ла-Манш, багаточисельними паромами - з Данією, Швецією, Норвегією, Голландією, Францією.

Країна має значну довжину автомобільних доріг (394,4 тис. км - 16 місце в світі), з яких 3,5 тис. км. є швидкісними автобанами. Велика Британія займає одне з перших місць у світі за густотою автомобільних доріг (1580 км на 1000 км²). Автомобільний транспорт відіграє найбільшу роль у внутрішніх вантажних перевезеннях. Швидкісні автомагістралі, що простягнулися з півночі на південь, пов'язують різні частини країни.

Із кожним роком у країні скорочується мережа залізничних доріг, станом на 2014 р. їхня загальна довжина складала 30,8 тис. км. Найдовшою є електрифікована магістраль Лондон – Единбург, якою потяги рухаються зі швидкістю 160 км/год. Важливими залізничними вузлами є Лондон, Ковентрі, Глазго, Карлайл, Манчестер, Ліде, Шеффілд тощо. Також знижується значення річкового транспорту. Основні судноплавні ріки - Темза, Северн, Дувр, Трент.

Швидко розвивається авіаційний транспорт. Провідною авіаційною компанією є «British Airways». У країні нараховується 460 аеропортів, з них 271 із пристосованими злітними смугами. Найбільшими з них є Хітроу та Гетвік.

Зовнішньоекономічні зв'язки. Велика Британія займає важливе місце у світовій економіці. За підсумками 2014 р. країна мала негативний торговий баланс. Експорт становив 503,4 млрд. дол. (аерокосмічне обладнання, хімікати, ліки, автомобілі, зброя, наукове та медичне обладнання тощо). Основними партнерами країни по експорту є ФРН, США, Нідерланди, Франція, Ірландія та Бельгія. В імпорті країни (802,1 млрд. дол.) представлені бавовна, сірка, вовна, залізна руда, тютюн, продовольчі товари та ін. Основними торговими партнерами по імпорту є ФРН, Китай, Нідерланди та США.

Помітну роль відіграє Велика Британія і на світовому фінансовому ринку. В країні діє більше 200 комерційних банків, серед них найбільші активи мають "Royal Bank of Scotland", "Berkley Bank", "Lloyd's". Тут розміщені важливі товарні та фондові біржі, країна є членом багатьох фінансових організацій: МВФ, МБРР, Світового банку, Європейського інвестиційного банку, Паризького

та Лондонського клубів-кредиторів. Обсяг прямих іноземних інвестицій на 01.01.2013 р. становив 1,3 трлн. дол., за цим показником Велика Британія займає третє місце в світі.

Однією з форм зовнішньоекономічної діяльності Великої Британії є туризм, у 2013 р. країну відвідало близько 32,9 млн. туристів (8 місце в світі), 14% із них є футболістами-болівальниками.

Запитання для самоконтролю

1. Визначте основні риси суспільно-географічного положення Великої Британії.
2. Дайте господарську оцінку природних умов та ресурсів Великої Британії.
3. Проаналізуйте сучасну демографічну політику Великої Британії, визначте проблеми іноземних мігрантів.
4. Охарактеризуйте особливості деформування господарства Великої Британії, його розвиток після другої світової війни, вплив НТР та європейської інтеграції.
5. Назвіть прогресуючі райони нових галузей на сході та південному сході Англії та основні причини їх виникнення.

Тести

1. До території Великої Британії входять острови:
  - а) Рюген; б) Мен; в) Гельголанд; г) Нормандські.
2. Основною адміністративною одиницею Великої Британії є:
  - а) область; б) графство; в) гемайнде; г) департамент.
3. Найвища точка країни – г. Бен-Невіс знаходиться в:
  - а) Грампіанських горах; б) Пенінських горах; в) Південно-Шотландському нагір'ї.
4. Встановіть співвідношення:

Мінеральний ресурс	Родовище (басейн)
а) нафта	1. Вайкінг;
б) природний газ	2. Корбі;
в) залізна руда	3. Фортіс;
г) кам'яне вугілля	4. Сент-Остелл;
д) каолін	5. Південна Шотландія.
5. Ліси займають ... % території країни:
  - а) 27; б) 9; в) 33; г) 12.
6. Знайдіть вірне твердження: за конфесійною приналежністю:
  - а) ірландці є англіканцями; б) шотландці є пресвітеріанами; в) англійці є католиками.
7. Перерахуйте міста, що входять до складу Англійського мегалополіса.
8. Які ТНК працюють в галузі машинбудування?
  - а) «British Steel»; б) «Rolls-Royce»; в) «ІКІ»; г) «British Leyland».
9. Чи є Велика Британія імпортером газу та нафти?
  - а) так; б) ні.
10. Найбільша частка електроенергії в країні виробляється на:
  - а) ТЕС; б) ГЕС; в) АЕС.

11. Яка компанія Великої Британії приймає участь у міжнародному концерні «Airbus»?
  - а) «Glaxo Wellcome»; б) «Rolls-Royce»; в) «British Aerospace».
12. Назвіть головні експортні продукти харчової промисловості країни:
  - а) шоколад; б) сир та молочні продукти; в) морожені овочі та фрукти; г) бісквіти; д) бекон та шинка.
13. Чи виготовляється відома тканина «шотландка» на о. Льюїс?
  - а) так; б) ні.
14. Найбільшою хімічною компанією країни за обсягом виробленої продукції є:
  - а) «Glaxo Wellcome»; б) «ICI»; в) «Beecham group».
15. Провідною галуззю тваринництва країни є:
  - а) вівчарство; б) розведення великої рогатої худоби; в) свинарство.
16. Основним районом землеробства країни є:
  - а) Північна Англія; б) Шотландія; в) Південно-Східна Англія.
17. Встановіть співвідношення між паромними переправами:

Велика Британія	Інші країни
а) Дувр	1. Остенде;
б) Ньюкасл	2. Кале;
в) Пул	3. Гетеборг;
г) Рамсгейт	4. Шербур.
18. Найбільшим аеропортом країни є:
  - а) Хітроу; б) Орлі; в) Гетвік; г) Шопена.
19. У 2014 р. Велика Британія мала негативний торговий баланс:
  - а) так; б) ні.
20. Виплавка сталі в країні становить:
  - а) 22 млн. т.; б) 9,8 млн. т.; в) 12,1 млн. т.

Цікаві факти

1. До XIX ст. не було ніякого поділу на часові пояси, скрізь визначали час за Сонцем. Необхідності в часових зонах не було, тому що не було швидкісного транспорту. Уніфікацію зумовив розвиток залізниці в Англії, тому що із-за розбіжностей часу в кожному місті було дуже важко скласти нормальний розклад. Саме залізничні компанії домоглися того, щоб на всій території країни був один часовий пояс за Гринвічем. А потім поступово система часових поясів почала поширюватися по світу.
2. Спікер, що відкриває засідання англійського парламенту, як відомо, досі за традицією сидить на мішку з вовною. Цей звичай родом із середньовіччя, коли Англія була головним експортером вовни і вовняних виробів до Європи і вважалася провідним виробником як за якістю, так і за кількістю матеріалу. Символізуючи національне надбання країни, Лорд-канцлер сидів і сидить на мішку, набитому шерстю. Єдина зміна традиції – мішок набивають вовною не тільки виробництва Великобританії, але й інших країн Співдружності, що символізує єдність цих країн.

3. Знамениті шапки гвардійців зроблені з хутра північноамериканського ведмедя-грізлі. В офіцерів шапки більш високі і більш блискучі. Справа в тому, що їх роблять із хутра самця, а шапки рядових і унтер-офіцерів – із хутра самки грізлі (він не настільки ефектно виглядає). Така шапка важить близько трьох кілограмів.
4. Знаменитий англійський лабіринт Longleat Hedge Maze складається з 16000 дерев англійського тису і є найдовшим у світі. Його сформував у 1975 році дизайнер Грег Брайт (Greg Bright), площа лабіринту складає 0.6 га (60 соток), довжина всіх ходів – 2.7 кілометра. На відміну від більшості подібних споруд, цей лабіринт тривимірний, тому що всередині нього знаходяться шість дерев'яних містків, із яких можна побачити і оцінити маршрут. У центрі лабіринту знаходиться оглядова вежа, яка є кінцевою його точкою, звідки можна ще раз розглянути в подробицях увесь комплекс.
5. Уїнстон Черчілль дуже любив вірменський коньяк і щодня випивав пляшку 50-градусного коньяку «Двін». Одного разу прем'єр виявив, що «Двін» втратив колишній смак і висловив своє невдоволення Сталіну. Виявилося, що майстер Маргара Седракян, який займався купажем «Двіна», був засланий до Сибіру. Його повернули та відновили в партії. Черчілль знову став отримувати улюблений коньяк, а Седракяну згодом надали звання Героя Соціалістичної Праці.

Франція

Площа – 551,5 тис. км²
 Населення – 65,9 млн. осіб (станом на 2013 р.)
 Столиця – Париж (2,2 млн. осіб)

Рекомендована література: 1, 3, 6, 8, 17, 22, 29, 30, 40, 58, 61, 63, 64.

Територія і суспільно-географічне положення

Офіційна назва країни – Французька Республіка. Франція розташована в Західній Європі, її материкова частина на північному сході межує з Бельгією, Люксембургом та ФРН, на сході – з ФРН та Швейцарією, на південному сході – з Монако та Італією, на південному заході – з Іспанією та Андоррою. Сусідське положення країни є дуже сприятливим, адже усі країни, з якими вона межує, є членами ЄС та мають високий рівень економічного розвитку. Францію омивають чотири водних простори (Північне море, Ла-Манш, Атлантичний океан та Середземне море). Протяжність морських кордонів складає 5500 км.

Франція є найбільшою країною Західної Європи за площею: вона займає майже одну п'яту частину території ЄС. До складу держави входить острів Корсіка у Середземному морі та більше 20 заморських департаментів та залежних територій. Загальна площа країни становить 551,5 тис. км² (643, 4 тис. км² разом із заморськими територіями та департаментами). На даний час Франція є однією з ключових країн світу, що впливає на прийняття міжнародних політичних рішень.

Франція стратегічно розміщена в самому серці Європейського Союзу, найпотужнішого інтеграційного об'єднання світу, забезпечуючи тим самим доступ до більше ніж 500 млн. споживачів. У країні розміщені штаб-квартири 3,1 млн. компаній та організацій: ЮНЕСКО, ОЕСР, Інтерполу. Країна є постійним членом понад 50 міжнародних блоків та союзів: ЄС, ООН (із 1945 р.), ВТО (1995 р.), МВФ, Світовий банк, Рада Європи, ОБСЄ, НАТО тощо.

Державний устрій

Франція – президентсько-парламентська демократична республіка. Головою держави є президент, що обирається на 5 років, на сьогодні цю посаду займає Франсуа Олланд. Законодавча влада в країні належить двопалатному парламенту, що обирається загальним прямим голосуванням. Парламент складається з двох палат: Сенату та Національних зборів. До складу Сенату входить 348 сенаторів. Сенатори обираються на 6 років колегією виборців, що складається з депутатів національних зборів, генеральних радників та делегатів муніципальних рад, при цьому Сенат кожні три роки оновлюється наполовину. Національні збори включають 577 депутатів, які обираються на основі загального прямого голосування на 5 років.

Виконавча влада представлена радою міністрів, головою якої є прем'єр-міністр Мануель Вальс. Рада міністрів призначається президентом за згодою прем'єр-міністра.

За *адміністративно-територіальним устроєм* Франція є унітарною державою, вона поділяється на 27 регіонів, із яких 22 знаходяться на європейському континенті, один (Корсика) - на однойменному острові, та ще 5 – заморські. Регіони не мають юридичної автономії, проте можуть встановлювати свої податки та затверджувати бюджет. 27 регіонів поділяються на 101 департамент, які складаються з 342 округів та 4039 кантонів. Основою Франції є 36682 комуни. У регіона Корсика (що включає 2 департаменти) - спеціальний статус адміністративно-територіального утворення, що відрізняється від інших регіонів Франції. Він має самостійні органи управління, що не підкоряються центру. Таким чином можна сказати, що до складу Франції входять: а) метрополія (поділена на 22 регіони та 96 департаментів); б) 4 заморських департаменти: Гваделупа, Мартініка, Гвіана, Реюньон; в) 7 заморських територій: Французька Полінезія, Уоліс і Футуна, Майота, Сен-П'єр і Мікелон, Французькі південні та антарктичні землі, Сен-Бартелемі, Сен-Мартен; г) територія, що має особливий статус: Нова Каледонія.

Природні умови та ресурси

Рельєф. На півночі та на заході країни розміщені рівнинні території та низькогір'я. Рівнини складають 2/3 загальної території. Основним гірськими масивами є Альпи, Пірінеї, Юра, Ардени, Центральний масив та Vogези. На південному заході Франції розміщена Гаронська низовина - рівнинний район із родючими ґрунтами. Центральний масив, розміщений між басейнами річок Луари, Гарони та Рони, являє собою великий масив, що виник у результаті

руйнування давніх герцинських гір. На південному сході Альп знаходиться найвища точка Франції – найвища гора Західної Європи – гора Монблан, 4807 м.

Кліматичні і ґрунтові ресурси. Клімат на європейській частині Франції помірно-морський, що на сході переходить в помірно-континентальний, а на південному узбережжі - в субтропічний. Літо тут досить жарке та сухе - середня температура липня досягає +23...25 °С, а взимку середня температура січня +2...+10. Основна частина опадів припадає на період із січня по квітень, їхня загальна кількість коливається в межах 600 - 1000 мм. На західних схилах гір цей показник збільшується до 2000 мм.

Ґрунти Франції різноманітні, найбільш цінні з них – бурі лісові, а також лесові і алювіальні. Бурі лісові займають у країні великі площі, особливо вони характерні для Паризького басейну. Досить родючі і алювіальні ґрунти, що простягнулися смугами в долинах основних річок країни. У межах Франції є і малородючі ґрунти, вони зустрічаються у високогірних районах Альп і Піренеїв.

Мінеральні ресурси. Паливні ресурси. Родовища нафти сконцентровані в 4 –ох нафтогазоносних басейнах: Аквітанському, Паризькому, Рейнському та Ронському. Найбільшим у країні газовим родовищем є Лак у Аквітанському басейні. Найбільше нафтове родовище - Парантіс, також значним родовищем є Шонуа у Паризькому басейні. Розвідані запаси нафти в країні становлять 12 млн. т., газу - 7 млрд. м³. Наприкінці 2011 р. було знайдено родовище нафти у заморському департаменті Гвіана. Родовище знаходиться в глибинних водах (більше 2000 м.) та в 150 км на північний схід від Кайєнни.

Основна частина запасів кам'яного вугілля зосереджена у Лотарінгському басейні, а також у багаточисельних дрібних родовищах на Центральному масиві (запаси - 0,04 млрд. т.). Родовища бурого вугілля зосереджені на півдні країни у межах Ландського та Прованського басейнів.

Рудні ресурси. Франція багата на уран, у країні розвідано близько 30 уранових родовищ із запасами 23, 8 тис. т., які зосереджені в районах Лімузен (50% запасів), Морван, Форє-Мадлен на Центральному масиві. Найбільший залізорудний басейн - Лотарінгський на сході країни, крім нього слід відмітити значення для країни таких родовищ, як Сумон на заході та південніші Руже і Сегре (вміст заліза в них коливається від 33 до 48 %); в Пірінеях відоме родовище залізних руд Батерей. Запаси залізних руд становлять майже 8,5 млрд. т.

Серед кольорових металів слід назвати алюмінієві руди, які представлені бокситами (55 млн. т.), потужні поклади яких утворюють родовища Середземноморської бокситоносною провінції, це такі родовища як Бріноль, Тофоне, Пегро, Сен-Жульєн, Ле-Бо, Ла-Рукет тощо. Також у країні є родовища вольфрамових руд (Сало, Ангяліс, Лекана, Фавьєр), мідних (у провінції Бретань), олов'яних, поліметалічних (Центральний масив). Значна частина запасів золота зосереджена в районах Анжу та Лімузен. Нова Каледонія багата на нікель.

Серед нерудних копалин у Франції представлені калійна та кухонна сіль. Родовища калійних солей зосереджені у Верхньому Рейні, Ельзасі. Значні запаси кам'яної солі знайдені в Лотарингії. Найбільші родовища: Варанжвіль, Вовер, Дакс та ін. Є родовища сірки, проте низької якості, які зосереджені в Лангедоці

та Провансі. Франція займає 6 місце в світі за загальними запасами флюориту, найбільшими родовищами якого є Фонсанте, Ескарро, Монрок, Муліналь. Також Франція має запаси фосфоритів, гіпсу, каоліну, тальку, різноманітних будівельних копалин.

Водні ресурси. Усі річки Франції відносяться до басейну Атлантичного океану, та більшість беруть початок на Центральному масиві, Альпах та Пірінеях. Найбільшим річками є Луара (1020 км), Рона (812 км), Сена (775 км), Гаронна (650 км). Система каналів з'єднує між собою основні річки країни, включаючи Рейн. Озер на території Франції небагато, вони переважно льодовикового походження. Найбільші з них – це Бурже (45км²) та Ансі (28 км²) в Альпах, глибоке Женевське озеро, що є кордоном між Францією та Швейцарією. В цілому Франція забезпечена водним ресурсами, проте середземноморська частина має явний дефіцит водних ресурсів, що негативно впливає на розвиток господарства району.

Лісові ресурси. Ліси займають 27% території країни, що ставить Францію на третє місце після Швеції та Фінляндії за їх площею серед країн ЄС. У Франції нараховується близько 130 видів дерев, що для європейської країни не є характерним. В північних та західних районах країни ростуть горіх, береза, дуб, ялина та коркове дерево. На середземноморському узбережжі – пальми та цитрусові.

Рекреаційні ресурси. Система національних парків Франції складається з 9 парків, що розміщуються як на європейській частині Франції, так і на заморських територіях, і 30 заповідників. Найбільші з них - Вануаз (60 тис. га), Севенни, Гваделупа, Гвіанська Амазонія, Меркантур, Пор-Кро, Пірінеї, Реюньон. Важливим рекреаційним регіоном Франції є Середземномор'я, його ще називають французькою Рів'єрою, або Лазурним узбережжям. Це ділянка узбережжя, що простягнулася на 230 км від Тулона до Ментони, тут кількість сприятливих днів для відпочинку становить 300. Столиця французької Рів'єри - місто-курорт Ніцца, серед інших міст слід назвати Канн, Антіб, Ментону. Завжди приваблював туристів і сам Париж зі значною кількістю культурних та історичних пам'яток.

Населення

Чисельність населення Франції на 01.01.2015 р. становила 66,3 млн. осіб. Державною мовою є французька, проте у Бретані приблизно 1,25 млн. бретонців розмовляють бретонською мовою (кельтська мовна група), корсиканці - діалектом італійської (корсиканської) мови.

Демографічні особливості. В останні роки у Франції спостерігається зростання показників народжуваності та природного приросту. На фоні інших країн Європи, що мають значну кризу народжуваності, у Франції показники досить високі. В той час як у середньому по Європі на одну жінку припадає 1,5 дитини, то у Франції коефіцієнт народжуваності складає 2,08 дитини на одну жінку. Це нижче світового рівня (2,7), проте значно вище, ніж в інших європейських країнах. Народжуваність у країні в 2015 р. становила 12,38 ‰, це

один із найвищих показників в Європі, смертність – 9,16 %, відповідно природній приріст складає 3,22 % .

У віковій структурі населення спостерігаються такі тенденції: 0-14 років - 18,7%, літні люди старше 65 років – 18,7%. Середня тривалість життя чоловіків становить 78,6, жінок – 85,0 років.

Міграції. Франція приймає іммігрантів протягом вже майже 150 років. У другій половині XIX ст., у той час, як більша частина мігрантів з Європи відправилася освоювати нові землі (в США, Канаду, Аргентину тощо), Франція була єдиною з країн Старого Світу, що прийняла у себе значний контингент іноземців. На сучасному етапі географія прибулих дуже широка, збільшився приплив мешканців з країн Азії, Латинської Америки та країн Східної Європи, Росії. На 1000 осіб у середньому припадає 1,1 мігранта (2014 р.).

Національний та релігійний склад. Франція майже моноетнічна країна, французи складають тут 95%, серед національних меншин слід назвати, ельзасців та лотарингців (1,4 млн. осіб), бретонців (1,25 млн.), євреїв, фламандців, каталонців, басків та корсиканців. За релігійною структурою населення провідне місце займають католики, кількість яких становить 83-88%, мусульмани – 8%, протестанти – 2%, іудеї – 1%.

Розміщення населення. Середня густина населення Франції становить 115 осіб /км². Рівень урбанізації Франції становить 79,5%, містом в країні вважається населений пункт, де проживає не менше 1000 осіб. Париж є найчисельнішим містом країни – 2,2 млн. осіб, на території столиці проживає 19,2 % населення регіону Іль-де-Франс та 3,5% населення Франції, а у всій Паризькій агломерації проживає майже 10 млн. осіб. Таким чином, Паризька агломерація є найбільш густозаселеним районом країни із середньою густиною 20433 осіб/км². Серед інших міст країни слід назвати Марсель, Ліон, Ліль, Тулузу, Ніццу, Бордо, Нант, Страсбург, Сент-Етьєн тощо (табл. 5).

Таблиця 5

Найбільші міста Франції (на 2012 р.)

Назва міста	Чисельність населення, тис. осіб
Париж	2 193,6
Марсель	774,4
Ліон	495,8
Тулуза	469,8
Ніцца	329,3
Нант	283,2
Страсбург	282,5
Ліль	273,2
Монпельє	266,6
Бордо	245,6

за: <http://www.world-gazetteer.com>

Щільність сільського населення становить 97 осіб /км², найгустіше заселені родючі райони Північної Франції, морське узбережжя Бретані, рівнин Ельзасу, долини річок Рона та Сона.

Трудові ресурси. Загальна чисельність економічно активного населення становить 29,9 млн. осіб, із яких 53,5% чоловіки. Найбільше зайнято у сфері послуг – 75,7%, у промисловості – 21,3% та у сільському господарстві – 3%. Безробіття є суттєвою проблемою сучасної Франції, в останні роки рівень безробіття значно зріс і на 2014 р. становив 10,2%.

Загальна характеристика господарського комплексу Франції

Місце Франції у світовому господарстві. Франція – високорозвинута країна, займає одне з провідних місць в світі за обсягом промислового виробництва. ВВП країни на 2014 р. становив 2,6 трлн. дол., на душу населення цей показник – 38530 дол. Традиційною особливістю французької економічної політики є велика частка державного сектору. Під контролем держави перебувають банки і страхові компанії, енергетика, залізничний транспорт, наукові дослідження в атомній та аерокосмічній промисловості. Держава визначає пріоритетні напрямки економіки та планує їх розвиток.

Для країни характерна висока концентрація виробництва. Дрібні та середні підприємства зберігають найбільш значні позиції в металообробній промисловості та в галузях загального машинобудування, верстатобудуванні, текстильній та швейній промисловості. В економіці Франції присутня велика частка іноземного капіталу (промисловість до 40%, сфера послуг – 9%, торгівля – 20% тощо), особливо в галузях передових технологій (більше 50%). Серед ТНК Франції найбільш впливовими гравцями на світовому ринку є «Renault», «Peugeot Citroen», «Tefal», «Moulinex» тощо. Франція одна з провідних країн світу в області наукових досліджень. На території країни створені 71 інноваційний кластер, які працюють у галузях «зелених» технологій. Їхня спеціалізація: переробка відходів та впровадження екологічних технологій у виробництво тощо.

Промисловість. Паливно-енергетичний комплекс. Основними регіонами видобутку вугілля є Лотарингія та вугільні басейни Центрального масиву. Починаючи з 1979 р. імпорт вугілля перевищив його видобуток, нині найбільші постачальники цього виду палива — США, Австралія та ПАР. У 2004 р. була закрита остання шахта в країні, що завершило 250-річну історію видобутку вугілля у Франції.

Видобуток нафти перевищує 4 млн. т., що забезпечує лише 4,6% внутрішніх потреб. Основним споживачем нафти і нафтопродуктів є транспорт (42%). В останні роки кількість нафтопереробних підприємств зменшилася (з 24 до 12). Найпотужніші нафтопереробні заводи розміщені в портах – у гирлі Сени між Гавром та Руаном, а також в околицях Марселя. Нові заводи будуються в центральних районах, поблизу головних центрів споживання (Страсбург, Ліон). Ринок нафтопродуктів у Франції контролюється компанією «Total». Франція імпортує нафту з Саудівської Аравії, Ірану, Великої Британії, Норвегії, Росії,

Алжиру та інших країн. Найпотужніші НПЗ країни розташовані у містах Дюнкерк, Фос-сюр-Мер, Фейзен, Мартіг тощо.

Видобуток газу в країні становить 600 млн. м³, що покриває внутрішній попит лише на 1,5%. Запаси одного з найбільших родовищ газу Франції — Лак в Піренеях - здебільшого вичерпані. Основні постачальники газу — Росія, Норвегія, Голландія та Алжир. Компанія «Газ де Франс» монополіст у галузі ПЕК.

Виробництво *електроенергії* у Франції становить близько 540,6 млрд. кВт/год (на 2014 р.). Останні десятиліття структура виробництва електроенергії у Франції суттєво змінилася. Поруч зі зростанням частки атомних електростанцій скоротилася частка виробництва електроенергії на ГЕС і ТЕС. Сучасна структура електроенергетики Франції: АЕС - 76%, ГЕС - 11%, ТЕС - 8,4%. Потужні ГЕС сконцентровані в Альпах та Центральному Французькому масиві, а також на річках Рейн, Рона та Дюранс.

Франція стратегічно зорієнтована на атомну енергетику, на сучасному етапі вона займає 2 місце в світі (після США) за встановленою потужністю АЕС, маючи в наявності 58 енергоблоків. Найбільша АЕС країни та Західної Європи - Гравелін (Дюнкерк).

Велика увага у Франції приділяється розвитку альтернативної енергетики, частку якої планується збільшити до 20%. На півострові Бретань, поблизу міста Сен-Мало, на річці Ранс була побудована перша в світі припливна електростанція, щорічно ПЕС виробляє 600 млн. кВт. /год. На сьогодні Франція є четвертим за величиною ринком вітрової енергії в Європі (після ФРН, Італії, Іспанії). Потужність усіх вітрогенераторів країни становить близько 4850 МВт. За рахунок державних дотацій розвивається сонячна енергетика. Сумарна потужність СЕС на 2010 р. становила 850 МВт. На сьогодні проводиться будівництво найбільшої в світі фотогальванічної СЕС на бувшій базі ВПС США поблизу міста Мец (Лотарингія). Проектна потужність об'єкту становить 143 МВт.

Металургійний комплекс. Чорна металургія Франції займає дев'яте місце у світі за обсягом готової продукції. Виробництво сталі в 2014 р. становило 16,1 млн. т. (табл. 6). Підприємства чорної металургії зосереджено в Лотарингії (27% від загального виробництва), на півночі Франції (41%) і південному сході (завод «Fos-sur-Mer» - 26%). Провідними компаніями в цій галузі є «Arcelor», «Ascometal». У районах Піреней та Центрального масиву поблизу ГЕС розвинута електрометалургія (виробництво феросплавів, якісної сталі).

Таблиця 6

Динаміка виробництва сталі у Франції, млн. т.

Франція	1995 р.	2000 р.	2005 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2014 р.
	18,100	20,954	19,481	15,414	15,777	15,607	16,143

за: <http://www.worldsteel.org>

Для кольорової металургії Франції характерний ряд специфічних рис. По-перше, це невисокий ступінь забезпеченості сировиною. Із кожним роком скорочується виробництво таких металів, як цинк, уран, золото. У 1991 р.

Франція змушена була закрити шахти з видобутку бокситів і олова. Подібна тенденція збільшує залежність Франції від зовнішніх постачальників сировини. По-друге, у структурі виробничого циклу переважають завершальні стадії, при меншому значенні нижніх поверхів виробництва (виплавка первинного, особливо чорного металу), котрі все більше переміщуються за межі країни. По-третє, центри кольорової металургії орієнтуються переважно на джерела дешевої електроенергії, меншою мірою — на транспорт і споживача. У зв'язку з цим найвищою концентрацією виробництва відрізняється регіон Рона — Альпи, на частку якого припадає 1/3 всіх зайнятих у галузі. Найбільшим виробником кольорових металів є «Alcan France SAS».

Машинобудування є провідною галуззю промисловості Франції. Частка галузі у загальній вартості продукції обробної промисловості країни складає майже третину, дещо поступаючись за цим показником США, Японії та ФРН. Провідною галуззю машинобудування є транспортне, насамперед автомобілебудування. Більшість автомобільних підприємств розміщено на окраїнах столичного району Франції, в Нормандії, Ельзасі, Півночі, Рона-Альпах. У 2014 р. у країні було вироблено 1,8 млн. автомобілів (табл. 7), 99% виробництва галузі належить двом групам – ««Renault» та «Peugeot Citroen». Вони контролюють приблизно 60% національного ринку та 24% західноєвропейського, на якому поступаються лише німецьким виробникам.

Таблиця 7

Динаміка виробництва автомобілів у Франції, тис. од.

Франція	2000 р.	2002 р.	2006 р.	2008 р.	2010 р.	2012 р.	2014 р.
	3 348,4	3 601,9	3 169,2	2 569,0	2 229,4	1 682,1	1 821,5

за: <http://oica.net>

Франція лідирує у Західній Європі за розвитком авіаракетної промисловості. В країні виробляються різні види громадських та військових літаків, вертольоти та ракети для багатьох країн світу. Французькі ракети «Ariane» використовуються багатьма країнами ЄС для запуску супутників (основний космодром Франції – Куру, Гвіана). Основним виробником авіаційної техніки в країні є компанія «Dassault Aviation», що випускає військові, регіональні та бізнес-літаки. Також у Франції розміщені заводи компанії «Airbus», що виробляє однойменні пасажирські, вантажні та військово-транспортні літаки. Штаб-квартира компанії розміщена в Тулузі. Єдиним акціонером компанії є компанія «EADS» - Європейський аерокосмічний та оборонний концерн, що був утворений у 2000 р. шляхом злиття німецької компанії «Daimler-Benz Aerospace AG», французької «Aerospatiale» та іспанської «KASA». Головні авіаційні заводи розміщені в Парижі та Тулузі (контролює держава). Серед інших центрів – Бордо, Бурже, Мариньян.

Розвивається у Франції і суднобудування, провідною військово-морською компанією країни є «DCNS», що займається виробництвом підводних човнів, патрульних суден, фрегатів, авіаносців та ін. Географія основних центрів суднобудування досить широка: Сен-Назер, Лорьян, Нант, Дюнкерк, Шербур та Брест.

Франція є також виробником залізничного обладнання, тепло- та електровозів. За виробництвом швидкісних потягів вона займає провідне місце в світі. Саме в цій галузі слід назвати компанію «Alstom», що є одним із світових лідерів з виробництва енергетичного обладнання та залізничного транспорту. Штаб-квартира компанії знаходиться в місті Леваллуа-Перре. Найбільш сучасний продукт компанії – швидкісні потяги четвертого покоління AGV, експлуатаційна швидкість яких становить близько 360 км/год.

Значного розвитку досягла електротехніка та електронна індустрія, на які припадає майже 13% загального промислового виробництва. При цьому ½ продукції – конторське обладнання та комп'ютери, обладнання для зв'язку та електронні компоненти. Експортуються майже 49% продукції. На сьогодні компанія «Technicolor» (колишня Thomson) виробляє телеприставки, кабельні модеми, комутатори, тонери та ін. Основні заводи галузі сконцентровані в Парижі та його околицях.

Відома Франція виробництвом побутової техніки, цю галузь представляє великий французький консорціум "Groupe SEB", який виготовляє дрібну побутову техніку. Консорціум володіє такими відомими торговими марками, як "Moulinex", "Rowenta", "Tefal", "Krups" тощо. Велика частина їх продукції на сьогодні виробляється в Китаї. Штаб-квартира компанії знаходиться у передмісті Ліона.

Хімічна промисловість. Франція є одним із лідерів за виробництвом та експортом хімікатів, її спеціалізація – виробництво мінеральних добрив (є своя сировинна база), синтетичного каучуку та пластмас, тонка хімія. Великі заводи є майже в усіх районах. На місцевій сировині отримали розвиток: у Лотарингії – вуглехімія та виробництво соди, в Ельзасі – виробництво калійних добрив, у Ландах – лісохімія та ін. На імпортній сировині розвивається потужна нафтохімія в районі Марселя та нижньої Сени, дешева електроенергія привабила до Альп та Піренеїв електрохімію, в Ліонському районі текстильна промисловість стимулювала розвиток суміжних хімічних виробництв.

Для столиці характерна тонка хімія (фармацевтика, парфумерія тощо), а також виробництво шин. За вартістю фармацевтичної продукції Франція стоїть на 4-му місці в світі, а за її споживанням на душу населення на 3-му (після США та Японії). "Sanofi" (до літа 2011 р. Sanofi-Aventis) – диверсифікована фармацевтична компанія, що є одним з світових лідерів у цій галузі.

Париж – визнана парфумерна столиця світу, де діють такі відомі виробники косметичних засобів, як Шанель, Річчі, Сен-Лоран. Більш масову продукцію виробляє «L'Oreal» – 13% світового обігу парфумерії – 1 місце в світі, французькі парфумери вивозять за кордон 38,5% своєї продукції.

Великі заводи з виробництва гумових виробів у Клермон – Феррані та Монлюсі, навпаки розміщені в сільських районах із розрахунку на дешеву робочу силу. Цю галузь представляє компанія "Michelin", яка за обсягом виробництва займає перше місце у Європі та третє у світі. Розвиток трубопровідного транспорту стимулював будівництво нових хімічних заводів у Ліоні та Страсбурзі.

Легка промисловість. Французька текстильна промисловість за масштабами та якістю продукції займає провідне місце в світі. Так, з виробництва тканин Франція разом із Італією та ФРН лідирує у Західній Європі, відрізняючись від інших країн більш високою часткою споживання бавовни та вовни і меншим значенням хімічних волокон. Текстильна промисловість зосереджена в трьох районах. На півночі (Рубе – Туркуен, Ліль, Армантьєр, Камбре) сконцентровані вовняні, лляні, джутові фабрики та значна частина бавовнопрядіння. Схили Вогезів та Ельзас – головні райони бавовняної промисловості (центри - Мюлуз, Епіналь). Ліон, який колись славився виробництвом тканин із натурального шовку, тепер центр головного ареалу виробництва хімічних волокон та тканин із них. Важливими виробниками трикотажу є Труа, Париж та Рубе. Своє значення зберігає і швейна промисловість, вироби якої користуються популярністю закордоном. Головний центр по випуску одягу та галантереї Париж.

Сільське господарство. Франція є провідним експортером сільськогосподарської продукції Європейського союзу, на якого припадає близько 17% всіх сільськогосподарських угідь в країнах ЄС. Північна Франція характеризується великими зерновими господарствами. Виробництво молочних продуктів, свинини, птиці і яблук зосереджене в західному регіоні. Виробництво яловичини розташоване в центральній частині Франції, в той час як виробництво зерна, фруктів, овочів і вина зосереджено від центральної до південної Франції.

Франція є другим за величиною виробником сільськогосподарських продуктів у світі після США. Вино, напої, пшениця, м'ясо і молочні продукти є основними товарами експорту.

Площа сільськогосподарських угідь становить 2/3 території Франції (35,5 млн. га), в останні роки спостерігається зменшення частки ріллі і збільшення площі, вкритої травами, що пов'язано з посиленням тваринницької спеціалізації сільського господарства. Рілля займає 16,8 млн. га, багаторічні насадження – 2,2 млн. га (виноградники і сади), пасовища і сінокоси – 13,9 млн. га. В структурі сільського господарства за вартістю продукції переважає тваринництво (56,7%).

Провідним напрямом є розведення великої рогатої худоби. Найбільше поголів'я продуктивної худоби (19,2 млн. голів) вирощують у Бретані та Нижній Нормандії. Молоко використовують для виробництва молочних продуктів, у т. ч. різних сортів сиру, якими славиться Франція. Свиней (13,3 млн. голів) та птицю розводять переважно на заході, овець (7,2 млн. голів) — на схилах Центрального Французького масиву. За виробництвом м'яса та молока Франція поступається у Західній Європі тільки ФРН.

Переважає більшість населення узбережжя Атлантичного океану та Ла-Маншу займається рибальством. Основними рибальськими портами є Булонь-сюр-Мер, Лорьян, Ла-Рошель. Вирощування устриць налагоджене у Бретані. У 2013 р. вилов риби становив близько 529 тис. т.

Рослинництво середньоевропейського і середземноморсько-субтропічного типів. За збором зернових Франція поступається тільки США, Росії, Індії та Канаді. Основна зернова культура - пшениця (близько 1/2 всього врожаю зерна),

основний район її вирощування – низовина на заході країни. У 2014 р. було зібрано 39 млрд. т. пшениці (табл. 8). Також у великій кількості вирощують кукурудзу та ячмінь. Найбільші зернові ферми країни знаходяться у Паризькому басейні. Розширюється посівна площа для олійних культур — рапсу та соняшнику, з яких виготовляють олію і корм для худоби. Цукрові буряки вирощують у басейні Сени та на півночі. Франція є найбільшим виробником і експортером цукру в Західній Європі. У 2014 р. валові збори цукрового буряку становили 38 млн. т.

Таблиця 8

Валові збори сільськогосподарських культур у 2014 р., млн. т.

Франція	Пшениця	Яблука	Овочі	Цукровий буряк	Соняшник	Картопля
	38,991	1,891	5,088	37,931	1,559	8,054

за: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>

Вирощують фрукти та овочі (5,1 млн. т), зокрема яблука, груші, персики, вишні, томати, цвітну капусту, моркву, дині тощо. Понад 1/3 вин, вироблених у ЄС, виготовляє Франція. Біля Ніцци розміщені унікальні плантації квітів.

Транспорт. Франція займає одне з перших місць у світі за протяжністю автодоріг, їхня довжина становить 1,1 млн. км., із яких майже 11 тис. км є швидкісними магістралями. Транспортна мережа у Франції має радіальну конфігурацію з центром у Парижі. Автомобільні дороги у Франції діляться на три види: автобани, національні дороги, дороги місцевого значення.

Залізничний транспорт. Довжина залізниць – 29,6 тис. км, з яких 15,4 тис. км. є електрифікованими. Франція має найрозвинутішу мережу залізниць у Європі. Залізничне сполучення у Франції встановлено зі всіма сусідами, окрім Андорри.

Франція має потужне портове господарство. Найбільшими портами країни є Марсель, Гавр, Дюнкерк, Руан, Нант, Сен-Назер, Бордо. Морські порти Марсель та Гавр, щороку транспортують, відповідно, 90,7 та 56,2 млн. т вантажів, переважно імпорту сиру нафту. Кале є головним пасажирським портом Франції, через який пролягають шляхи до Європи, зокрема до Великобританії. Розвинуте в країні і річкове судноплавство річками Сена (нижче за Париж) та Рейн і каналами Сена – Північ, Марна – Рейн та ін. Загальна протяжність водних шляхів становить 8501 км.

У Франції розміщено 464 аеропорти, з них 294 мають пристосовані злітні смуги. Аеропорт Шарль де Голль займає одне з провідних місць у Європі за вантажооборотом та пасажирооборотом. Обслуговуючи 60 млн. пасажирів, він є найбільшим транспортним вузлом країни. П'ять інших великих аеропортів: Париж (Орлі), Ніцца (Кот д'Азюр), Ліон (Сент Екзюпері), Марсель (Прованс), Тулуза (Баньяк) – обслужили по 6 млн. пасажирів кожний. Національним перевізником є авіакомпанія «Air France KLM» (спільна з Голландією). Важливу роль у житті країни відіграє трубопровідний транспорт – протяжність газопроводів на 2010 р. становила 15276 км, нафтопроводів – 5084 км.

Зовнішньоекономічні зв'язки. Франція бере активну участь у світогосподарських зв'язках. Французьким компаніям вдалося збільшити свою частку у світовому експорті та зменшити у імпорті. Загальна вартість експорту за підсумками 2014 р. становила 582,5 млрд. дол. В експорті переважають сільськогосподарські товари (вина, зерно, молочні продукти, цукор), електротехнічне обладнання, автомобілі, спеціальне промислове обладнання, верстати, устаткування для космонавтики, сталь, алюміній, зброя, одяг тощо. Загальна вартість імпорту становила 678,1 млрд. дол. Країна імпортує здебільшого енергоносії, основні хімічні продукти, машини та устаткування, електроніку, продовольчі товари (каву, какао, чай, тропічні культури) і тканини. Багато французьких компаній відносяться до ринку ЄС як до власного, більше 60% експорту направлено на країни ЄС. Це найбільша частка серед чотирьох провідних країн Західної Європи. Головними торговими партнерами Франції є ФРН, Італія, Іспанія, Нідерланди, Китай та США.

Французькі компанії докладають багато зусиль до розширення зовнішньоекономічної експансії. Важливим засобом цього виступає експорт капіталу. На частку Франції припадає близько 5 % загального обсягу закордонних прямих інвестицій. Експорт капіталу зорієнтований на даний час здебільшого на промислово розвинуті країни Західної Європи та США (металургія, хімічна, нафтова промисловості). Африканський континент продовжує займати провідні позиції – на його частку припадає більше 50% французьких інвестицій у «третьому світі». Одночасно Франція є й імпортером капіталу, тут провідну роль відіграють американські компанії (48%). Обсяг прямих іноземних інвестицій на початок 2013 р. становив 1,1 трлн. дол., за цим показником Франція займає 6 місце в світі.

Рекреація і туризм. Франція змогла перетворити туризм на важливу галузь економіки, в якій працюють майже 1,5 млн. осіб. У 2013 р. країну відвідали 83 млн. чол. (перше місце в світі), зокрема туристи з Нідерландів, Італії, Великої Британії, США, Росії тощо.

Запитання для самоконтролю

1. Визначте риси суспільно-географічного положення Франції.
2. Дайте господарську оцінку природних умов та ресурсів країни, сучасного стан їх використання.
3. Проаналізуйте сучасну демографічну ситуацію в країні, визначте невирішені проблеми в цій сфері.
4. Охарактеризуйте особливості розміщення промисловості у Франції.
5. Яке положення займає Франція в інтегрованій «зеленій Європі»?

Тести

1. До заморських департаментів Франції належать:
  - а) Уолліс і Футуна; б) Гвіана; в) Мартініка; г) Реюньон.
2. Президента Франції обирають на:
  - а) 3 роки; б) 4 роки; в) 5 років.

- турки з іноземними послами спілкувалися французькою мовою. Зараз французька мова є державною в 30 країнах.
2. Найдовший сухопутний кордон Франція має з Бразилією завдяки своєму південноамериканському володінню - Французькій Гвіані. Він дорівнює 673 км, а наступний за ним по довжині франко-іспанський кордон на 50 км коротший.
  3. Особливу роль зіграла в історії Франції лілія. Засновник Франкської держави король Хлодвіг I у V столітті здобув перемогу над германцями на берегах річки Лі, де росли лілії. Переможці поверталися з поля битви, прикрашені ліліями, і з тих пір на прапорах і на гербі Франції зображені три лілії, які уособлюють три чесноти - співчуття, правосуддя і милосердя.
  4. Цікаво, що у Франції контрабандистів трюфелями стільки ж, скільки торговців наркотиками. Чорні трюфелі ростуть тільки в південно-східній області Франції і коштують дуже дорого. Трюфелі дуже рідкісні і ростуть під землею на глибині до 30 сантиметрів.
  5. На кордоні Франції та Іспанії, що проходить по річці Бідасоа, розміщений острів Фазанів. У 1959 р. тут був підписаний мирний договір між цими державами, що поклав кінець тривалій війні. З тих пір острів має статус кондомініуму, тобто знаходиться під управлінням одночасно двох держав. Шість місяців островом керує муніципалітет іспанського міста Ірун, на інші шість влада переходить до французького міста Андай.

Німеччина

Площа – 357 тис. км²
 Населення – 81,2 млн. осіб (станом на 2015 р.)
 Столиця – Берлін (3,6 млн. осіб)

Рекомендована література: 2, 3, 7, 12, 20, 34, 54, 56.

Територія і суспільно-географічне положення

Офіційна назва країни - Федеративна Республіка Німеччина (ФРН). Загальна площа країни – 357 тис. км². Вона межує з 9 державами (Данія, Нідерланди, Бельгія, Люксембург, Франція, Швейцарія, Австрія, Чехія та Польща). Загальна довжина кордонів становить 3621 км, берегової смуги - 800 км. ФРН належать: Східно – Фрізькі о-ви, частина Північно-Фрізьких та о. Гельголанд у Північному морі, а також о. Рюген, Фемарн, Хедензее та ряд невеликих островів у Балтійському морі. З півночі її береги омивають Балтійське та Північне моря.

Географічне розташування ФРН у центральній частині Європи та наявність кордонів із багатьма країнами є сприятливим фактором для її сучасного економічного розвитку. Ця країна розташована на перетині шляхів із заходу на схід, із країн Скандинавського півострова до країн Середземномор'я. Будучи найпотужнішою європейською державою за економічним потенціалом

та кількістю населення (не враховуючи Росію), ФРН претендує на економічне та геополітичне лідерство у Європі, зокрема у Європейському Союзі, членом якого вона є. Також Німеччина входить до складу ООН (з 1973 р.), НАТО (1955 р.), МВФ, МБРР, ВОТ тощо.

Державний устрій

ФРН є парламентською республікою. Головою держави є федеральний президент (бундеспрезидент), він обирається парламентом на 5 років (Йоахім Гаук із 2012 р.). Владу президента обмежено, більше повноважень має віцеканцлер (бундесканцлер) – Ангела Меркель (з 2005 р.). Федеральний канцлер є головою Уряду ФРН.

Законодавча влада в країні належить двопалатному парламенту: верхня палата – Бундесрат (69 - представників від 16 земель, кожна земля має мінімум три, проте не більше 6 голосів у залежності від чисельності населення) та нижня - Бундестаг (631 депутатів, які обираються на 4 роки прямим голосуванням).

За устроєм Німеччина є федеративною республікою, у її складі виділяють 16 земель: Берлін, Бремен, Гамбург, Баден-Вюртемберг, Баварія, Бранденбург, Гессен, Мекленбург-Передня Померанія, Саксонія, Нижня Саксонія, Північний Рейн-Вестфалія, Рейланд-Пфальц, Саар, Саксонія-Ангальт, Шлезвіг-Гольштейн, Тюрингія. В адміністративно-територіальному відношенні землі діляться на 438 округів (регірунгсбецирки), які в свою чергу діляться на райони (крайзи) та міста позарайонного підпорядкування, найнижча одиниця – общини (гемайнде).

Природні умови та ресурси

Рельєф. Поверхня ФРН поступово підвищується з півночі на південь. Три сходинки рельєфу - низовина, пояс середньовисотних гір та альпійські високогір'я - зумовлюють основні відмінності у природних умовах країни і відповідно, у характері господарства. На півночі - Північно-Німецька низовина, рельєф якої сформувався під впливом морських трансгресій та зледенінь. Середньонімецькі гори (Рейнські Сланцеві, Шварцвальд, Тюрингський Ліс, Гарц, Рудні гори), що утворилися в період герцинської складчасті, на даний час є сильно зруйнованими, загалом ця область не створює великих труднощів для сільськогосподарського та транспортного освоєння. На південь від гірського поясу із заходу на схід простягнулася широка долина верхнього Дунаю, а південніше розміщене предальпійське Баварське плато. На крайньому півдні ФРН уздовж кордонів піднімаються Альпи. В їх середній частині (Баварські Альпи) знаходиться найвища точка країни – гора Цугшпітце (2963 м).

Кліматичні та ґрунтові ресурси. Положення ФРН у центрі Європи визначає основні риси її клімату – помірного, що переходить від типово морського на північному заході, де відчувається сильний вплив Атлантики, до більш континентального на південному сході. Проте ці відмінності досить несуттєві, середня температура січня коливається від +2 до -5°C, а середня

температура липня становить +16 ...20°C. Вище вона піднімається лише у захищених горами долинах, де вирощують теплолюбіві культури – тютюн та виноград. Середньорічна кількість опадів на території ФРН складає 600-700 мм.

Найпоширенішими типами *грунтів* на території ФРН є підзолисті та бурі лісові. Підвищеною родючістю відрізняються алювіальні ґрунти річкових долин та чорноземовидні лесовидні ґрунти, що поширені у передгір'ях середньовисотних гір та на Баварському плоскогір'ї.

Мінеральні ресурси. Серед країн Західної Європи ФРН виділяється запасами паливних ресурсів. Родовища кам'яного та бурого вугілля приурочені до середньовисотних гір, а нафти і газу – до Північно-Німецької низовини. Основні родовища кам'яного вугілля знаходяться у Рурському (близько 80%), Саарському та Ахенському басейнах. На сьогодні доведені запаси вугілля країни складають близько 41 млрд. т. Більше 60% вугілля – це високоякісне коксівне. Запаси бурого вугілля знаходяться у східній Німеччині (Лаузицький та Середньонімецький басейни), у західній Німеччині виділяється Нижньорейнський басейн, розміщений на захід від Кельна.

Що стосується нафти та газу, то ФРН не забезпечена такими важливими сучасними видами палива. Доведені запаси нафти незначні і становлять 40 млн. т. і продуктивність наявних свердловин невелика. На території ФРН родовища нафти та газу розміщені, головним чином, у Центральноєвропейському, а також в Передальпійському та Рейнському нафтогазоносних басейнах. Важливе значення мають родовища природного газу (доведені запаси 60 млрд. м³) на півночі країни.

Запаси залізних руд значні (найбільше Зальцгіттерське родовище), проте якість їх невисока. Також ФРН не багата і кольоровими металами. Є родовища свинцево-цинкових руд, проте господарське значення мають лише поклади у Західному Гарці. В межах Північно-Німецької низовини знаходяться значні запаси кам'яної солі, вони зосереджені переважно в районах Ганновера, в південних та північно-східних передгір'ях Гарцу. Є запаси солей калію та магнію. Великі ресурси сировини для виробництва будівельних матеріалів, глин для керамічної та пісків для скляної промисловості.

Водні ресурси. У ФРН - густа розгалужена мережа повноводних річок, що належать, головним чином, до басейну Північного моря. Розрізняють шість найбільших річкових водозбірних басейнів країни: Рейну, Дунаю, Ельби, Одери, Везеру і Емсу. П'ять з цих річок стікають до Північного та Балтійського морів, одна (Дунай) впадає до Чорного моря. Річка Рейн - найбільша річка Німеччини - бере початок у верхів'ях Альп і має довжину 865 кілометрів (являючись на деяких ділянках кордоном країни), протікає на південному заході і заході країни. Її основні притоки - Неккар, Майн, Мозель і Рур. Стік багатьох річок регулюється водосховищами. Більшість річок узимку не замерзає. Багато з них судноплавні і з'єднані каналами (Рейн - Майн – Дунай, Середньонімецький)

Постачання населення питною водою на 90% забезпечується використанням підземних вод. У Середньогерманських горах багато

лікувальних джерел, поблизу яких розміщені відомі курорти (Баден-Баден в Шварцвальді та інші).

Природні озера країни — переважно льодовикового походження, тому найбільше великих озер в Альпах і Мекленбурзі. Найбільше озеро, що повністю лежить на німецькій території, - озеро Мюріц, складова частина Мекленбурського озера краю. Загалом, найбільшим озером вважається озеро Констанц (Боденське), що на кордоні з Австрією і Швейцарією, має площу 536 км² та глибину 254 м. Озеро замерзає лише під час дуже суворих зим, є судноплавним, діє паромна переправа, острів на озері Райхенау є пам'яткою Всесвітньої спадщини. До інших озер льодовикового походження відносяться Хім, Штарнбергер-Зе, Аммер.

Лісові ресурси. Близько 30% території країни вкрито лісами, здебільшого окультуреними. Переважають посаджені ліси з монокультурами хвойних порід (на півночі - сосна, у центрі і на півдні - ялина). Природні ліси з перевагою широколистяних порід збереглися переважно в горах (найбільш залісені гірські райони Рейнської області).

Рекреаційні ресурси. ФРН приділяє значну увагу охороні природи, тут знаходиться більше тисячі заповідників та десятки національних парків. Найвідомішими з парків є «Баварський Ліс», Мюріц, Гарц, Ейфель, Саксонська Швейцарія. Заповідники: Центральний та Північний Шварцвальд, Саар-Хунсрюк, Узедом та багато інших. Приваблює іноземних гостей бальнеологічний курорт Баден-Баден, що визнаний літньою столицею Європи. У ФРН є багато гірськолижних курортів: Оверберстдорф, Берхтесгаден, Гарміш-Партенкірхен. Крім того, майже усі міста країни репрезентують чудові архітектурні ансамблі, музеї, галереї різних історичних епох (Берлін, Лейпціг, Дрезден, Кельн, Бонн).

Населення

Чисельність. Після об'єднання Німеччини в кінці 1990 р. населення країни складало 79,7 млн. осіб. Потім воно зросло, окрім 1998 р., і в 2002 р. досягло свого максимуму - 82,5 млн. осіб. Після 2002 р. спостерігається тенденція до зниження чисельності населення країни. На 01.01.2015 р. кількість населення ФРН становила 81,2 млн. осіб. Скорочення кількості населення за останній рік виявилось меншим, ніж у попередні роки, за рахунок збільшення притоку мігрантів.

Демографічна ситуація. За коефіцієнтом народжуваності 8,47‰ ФРН відноситься до країн із низькою народжуваністю. Середній вік жінок, що народили вперше, складає близько 29 років, і на кожну жінку припадає в середньому всього 1,44 дитини. Причини такої ситуації можна шукати і в європейській системі освіти (навчання закінчують у віці 25-26 років), так і в досить розповсюдженій жіночій емансипації та націленості на кар'єрне зростання. Коефіцієнт смертності відповідно складає 11,42‰, рівень дитячої смертності 3,4‰. Природне зменшення складає -2,95‰, що свідчить про початок процесу старіння нації (табл. 9).

Таблиця 9

Населення Німеччини в розрізі земель, тис. чол.

№ п/п	Земля	1970 р.	1987 р.	2000 р.	2012 р.	2014 р.	Площа, тис. км ²
1.	Баден-Вюртемберг	8 895	9 286	10 397	10 763	10 631	35 751,6
2.	Баварія	10 479	10 903	12 066	12 567	12 604	70 549,3
3.	Берлін			3 426	3 478	3 422	891,7
4.	Бранденбург			2 573	2 495	2 449	29 476,7
5.	Бремен	723	660	674	547	657	414,3
6.	Гамбург	1 794	1 593	1 705	1 798	1 746	775,3
7.	Гессен	5 382	5 508	6 032	6 072	6 045	21 114,9
8.	Меклебург – Передня Померанія			1 808	1 633	1 596	23 173,5
9.	Нижня Саксонія	7 092	7 162	7 845	7 908	7 790	47 618,0
10.	Північний Рейн-Вестфалія	16 914	16 712	17 974	17 818	17 572	34 082,8
11.	Рейнланд – Пфальц	3 645	3 631	4 018	3 995	3 994	19 846,9
12.	Саарланд	1 120	1057	1 081	1 013	991	2 568,5
13.	Саксонія			4 522	4 130	4 046	18 413,3
14.	Саксонія-Ангальт			2 702	2 315	2 244	20 444,7
15.	Шлезвіг-Гольштейн			2 754	2 836	2 816	15 762,9
16.	Тюрингія			2 479	2 220	2 161	16 172,2
	Німеччина в цілому			82 059	81 548	80 767	357 020,8

за: <http://www.world-gazetteer.com>

Середня тривалість життя чоловіків складає 78,3 р., жінок – 83,0 років. Що до вікової структури населення, то спостерігається тенденція до зростання кількості літніх людей. У порівнянні з сьогоdnішнім показником 21,4%, частка осіб похилого віку у 2030 р. складатиме 30%. Частка ж дітей на сьогодні становить 13,0 %. За прогнозами у 2050 р. вік кожного третього громадянина буде перевищувати 60 років. У ФРН проводиться демографічна політика щодо збільшення народжуваності (виплата дитячої допомоги). Крім того, важливим демографічним фактором, що компенсує низьку народжуваність, у країні залишається значний приток мігрантів. Проте подальше зростання імміграції ще більше загострить проблеми інтеграції іноземців та може викликати соціальну напругу в країні. Збільшується кількість мігрантів із Китаю, Індії, Росії, Ізраїлю, Бразилії, ПАР тощо. Водночас самі німці мігрують в Австралію та Канаду.

Національний та релігійний склад населення. Переважна більшість населення ФРН - німці (92%), другою за кількістю національністю є турки, їх кількість становить 1,8 млн. осіб. Також на території ФРН проживають лужицькі серби, датчани, італійці, греки, поляки та ін. Офіційною мовою є німецька, яка має близько 10 основних та 50 локальних діалектів. До визнаних мов у ФРН також належать датська, фризська, лужицька, і в якості регіональної мови – нижньосаксонська.

Більшість німців є християнами, при цьому католики складають 32,4%, лютерани – 32%, православні 1,14%. Невелика кількість віруючих належить до

нових течій – баптисти, методисти, Новоапостольська церква та ін. Велику частку віруючих складають мусульмани (5,3%), також є Свідки Іегови, іудеї.

Розміщення населення. Середня густина населення ФРН складає 230 осіб/км². За цим показником країна відноситься до найбільш густозаселених у Європі. На території населення розміщено нерівномірно, районами найбільшої концентрації є Берлін (більше 4 млн. осіб), промислові області Рейну і Руру (тут щільність складає до 5,5 тис. осіб/км²). З усіх земель найбільшу щільність населення мають Північний Рейн – Вестфалія – 521 особа/км², в Саар – 415.

Таблиця 10

Найбільші міста Німеччини (на 2014 р.)

Назва міста	Чисельність населення, тис. осіб
Берлін	3 421,8
Гамбург	1 746,3
Мюнхен	1 407,8
Кельн	1 034,2
Франкфурт	701,3
Штутгарт	604,3
Дюссельдорф	598,7
Дортмунд	576,0
Ессен	569,9
Бремен	548,5

ФРН є високоурбанізованою країною, в містах проживає майже 75,3% населення країни. Міст, що мають чисельність більше 1 млн., небагато, це Берлін (3,4 млн. осіб), Гамбург, Мюнхен, Кельн (табл. 10). Більшість міст є ядрами великих агломерацій. Найбільша з них Рейн-Рурська (11 млн. осіб) із містами Дуйсбург, Ессен, Дортмунд, Кельн, Бонн та ін. Рейнсько-Майнська агломерація (2,5 млн. осіб) охоплює Франкфурт, Вісбаден і Майнц. Рейнська-Неккарська (2 млн. осіб) з містами Мангейм та Людвігсхафен, також Штутгартська, Берлінська, Франкфуртська.

Трудові ресурси. Загальна кількість працюючого населення ФРН складає 42,6 млн. осіб, із яких в промисловості працює 24,6%, у сільському господарстві - 1,6% і у сфері послуг близько 73,8%. Рівень безробіття станом на 2014 р. складав 5%.

Загальна характеристика господарського комплексу ФРН

Місце ФРН у світовому господарстві. Економіка ФРН є найпотужнішою в Європі. У 2014 р. вона зайняла четверту позицію в рейтингу країн світу за обсягом ВВП, який становив 3,8 трлн. дол., на душу населення цей показник - 45620 дол. ФРН є постіндустріальною країною, де основу економіки складають послуги (від 70 до 78% у різні роки).

При обмежених сировинних ресурсах економіка ФРН великою мірою орієнтована на експорт. Визначальним чинником досягнення високої конкурентоздатності створеної продукції стало забезпечення її високої якості.

Протягом останнього десятиріччя відзначається неухильне зростання економічних показників, що свідчить про динамічний розвиток господарського комплексу країни.

Переваги німецької економіки полягають у її масштабах, низькій інфляції (2,5%), наявності кваліфікованої робочої сили. Найрозвинутішими галузями господарського комплексу країни є автомобілебудування, важка промисловість, електроніка та хімічна промисловість, саме вони мають високий рівень монополізації. Серед провідних компаній ФРН, згідно з рейтингом 2014 р., слід назвати «Daimler AG», «BMW», «Volkswagen AG», «Bosch», «Siemens», «Audi», «Adidas», «Henkel Group», «BASF», «Bayer AG» тощо. Проте в німецькій економіці є і слабкі сторони: занижена оцінка витрат на модернізацію Східної Німеччини, високі соціальні витрати, дефіцит фахівців, особливо в галузі високих технологій, старіння населення, конкуренція з боку нових індустріальних країн Азії.

Промисловість. *Паливно-енергетичний комплекс.* Кам'яновугільна промисловість, яка в минулому складала основу енергетики, починаючи з 50-х років знаходиться в стані глибокої кризи через неконкурентоспроможність, оскільки на світовому ринку вугілля дешевше ніж німецьке. Число діючих шахт неухильно скорочується. В Ахенському басейні видобуток припинений. Загальний видобуток вугілля в 2011 р. становив лише 189 млн. т., що перетворило ФРН із його експортера на імпортера. Велика кількість вугілля на сьогодні завозиться з Колумбії, Польщі, ПАР.

Відносно стабільно розвивається буровугільна промисловість. ФРН займає перше місце в світі за видобутком бурого вугілля. В цілому по ФРН частка вугілля як первинного енергоресурсу у виробництві електроенергії складає більше $\frac{1}{2}$, причому ця частка більша у східних землях. У 2007 р. федеральний уряд схвалив проект закону про закриття усіх вугільних шахт та припиненні дотаційного видобутку кам'яного вугілля до 2018 р.

Нафту ФРН імпортує з Алжиру, Саудівської Аравії, Лівії та ін. Власний видобуток становить всього 7,5 млн.т. Традиційним центром нафтопереробки є Гамбург, також нові центри виникли в Баварії та Рейнсько-Рурському районі. Що стосується газу, то ФРН забезпечує свої потреби лише на четверту частину, близько 95% природного газу ФРН видобувається у Нижній Саксонії (родовища Хемсбунде, Ботерсен та Волкерсен). У 2000-2011 рр. рівень власного видобутку газу знизився майже вдвічі і склав менше 12 млрд. м³. У 2011 р. країна була змушена імпортувати 84 млрд. м³ природного газу, переважно з Росії, Норвегії та Нідерландів.

Виробництво *електроенергії* становить 579,1 млрд. кВт /год., із них 60% виробляється на ТЕС, 16% на АЕС та 3,6% на ГЕС. Загальна потужність АЕС становить 12,1 тис. МВт (9 реакторів на 2014 р.), розташовані вони переважно на узбережжі або біля великих рік. ГЕС відіграють помітну роль в енергопостачанні лише на півдні, де зосереджені основні гідроенергоресурси. ФРН приділяє

значну увагу розвитку вітрової енергетики, за загальною потужністю ВЕС країна вийшла на перше місце, випередивши США (15 тис. МВт).

Металургійний комплекс. Чорна металургія на даний час вже не є провідною галуззю промисловості, її конкурентоспроможність не витримує міжнародних стандартів. Сьогодні ця галузь базується на імпортній сировині, що й зумовило розміщення головних металургійних центрів у морських портах. Головний район концентрації чорної металургії - захід Рурського кам'яновугільного басейну, Саарбрюкен, Бремен, Франкфурт-на-Майні, Зальцгіттер, Оснабрюк. Головною компанією, що контролює виплавку сталі в країні, є «Thyssen Krupp AG», яка займає 18 місце в світовому рейтингу сталеплавильних ТНК і виплавляє близько 16 млн. т. сталі. Загальне виробництво сталі ФРН у 2014 р. становило майже 42,9 млн.т. (табл. 11).

Таблиця 11

Динаміка виробництва сталі у Німеччині, тис. т.

ФРН	1990 р.	1995 р.	2000 р.	2005 р.	2010 р.	2012 р.	2014 р.
	44,000	42,051	46,376	44,524	43,830	42,662	42,946

за: <http://www.worldsteel.org>

Кольорова металургія ФРН базується на імпортній первинній сировині та на власному та імпортному металобрухті. Більшість центрів галузі розміщені на узбережжі, серед них слід назвати Галле, Райнфельден, Гамбург, Рурський промисловий район. Виплавка чорної міді майже повністю зосереджена в Гамбурзі та Люнені, рафінованої - в Оснабрюку, Любеку, Хетштедте.

Машинобудування є найрозвинутішою галуззю промисловістю ФРН. Ця галузь промисловості є експортноорієнтованою, близько 73% машин та обладнання направляється на експорт, що виводить ФРН у світові лідери.

Найбільш конкурентоспроможною галуззю є автомобілебудування, у цій галузі працює більше 70 тис. осіб. У 2014 р. автовиробниками ФРН було випущено 5,9 млн. автомобілів (табл. 12). Виробництво автомобілів у країні контролюється компаніями: «Volkswagen AG» (Вольфсбург, Ганновер, Зальцгіттер), «Audi», «BMW» (Мюнхен, Регенсбург, Ландсгут), «Daimler AG» (Штутгарт, Бремен), «Porsche» (Штутгарт) та «Opel AG» (Рассельхайм). У 2016 р. ФРН буде святкувати 130-річчя автомобілебудування, саме в 1886 р. винахідник Карл Бенц створив трьохколісний екіпаж, що працював на бензині, та запатентував свій винахід. Таким чином земля Баден – Вюртемберг по праву вважається колискою автомобілебудування.

Таблиця 12

Динаміка виробництва автомобілів у Німеччині, тис. од.

Німеччина	2000 р.	2002 р.	2006 р.	2008 р.	2010 р.	2012 р.	2014 р.
	5 526,6	5 469,3	5 819,6	6 045,7	5 906,0	5 388,4	5 907,5

за: <http://oica.net>

ФРН має розвинуту електротехнічну промисловість, поступаючись лише США та Японії. Традиційними районами цієї галузі є південний захід та південь. Тут розташовані штаб-квартири таких концернів, як «Siemens AG»,

«Telefunken», «Bosch». Потужними центрами електротехніки та електроніки є Мюнхен, Нюрнберг, Ерланген, Штутгарт, Франкфурт-на-Майні.

У ФРН розвинута авіаційно-космічна промисловість. Найбільшими концернами є «Daimler Chrysler Aerospace» та «Airbus Industris», вони спеціалізуються на випуску військових та цивільних літаків, основними центрами є Мюнхен та Бремен. ФРН бере участь у європейській співпраці між промисловими підприємствами в межах програми «Airbus» разом із Францією, Великобританією та Іспанією.

На узбережжі Балтійського та Північного морів розвивається суднобудування. Основними центрами є Гамбург, Бремен, Росток, Кіль, Любек.

Хімічна промисловість також є галуззю спеціалізації ФРН. Головним районом хімії є Рейнсько-Вестфальський, де виробляється 2/5 усієї продукції галузі. Район зберігає провідну роль у виробництві як продуктів основної хімії, так і продуктів тонкого органічного синтезу. Важливі центри – Леверкузен із штаб-квартирою та найбільшим заводом концерну «Bayer», Кельн, Весселінг, Дормаген, Марль, Крефельд. Райони високої концентрації хімічної промисловості виникли також в агломерації Рейн-Майн із головним центром Франкфурт-на-Майні, у Верхньому Рейні з центром Людвігсхафен (концерн «BASF»), на Нижній Ельбі.

Легка промисловість, як і інші галузі промисловості ФРН, розвинута, хоча останнім часом значно скоротився ринок збуту, тому темпи зростання значно сповільнилися. Країна змушена завозити тканини та взуття у великій кількості. Продукція старих текстильних районів та центрів навколо Руру (Крефельд, Бергешіс Ланд, Мюнстерланд) та на півдні (Аугсбург та північний схід Баварії) опинилися під тиском масового виробництва тканин із синтетичних волокон. Основними центрами легкої промисловості є міста заходу ФРН, Рурський промисловий район, південь ФРН та Берлін.

Харчова промисловість Серед галузей спеціалізації країни виділяються пивоваріння та виноробство. Загальновідомо, що майже 40% усіх пивоварів світу працюють у ФРН. Великих концернів із виробництва пива в країні немає. На півночі та північному заході ФРН пивоварні виробляють лише один сорт пива. На річці Рейн знаходиться справжнє «Півне царство», а найбільшими пивним містами є Дортмунд, Дюсельдорф. У Баварії більшість пивоварень знаходиться в її північно-східному районі.

Іншою важливою підгалуззю є виноробство, яке розвинуто переважно на південному заході країни, вздовж річки Рейн та її приток. Приблизно 60% німецького виробництва вина розміщено на території землі Рейнланд – Пфальц, на території якої розташовані 6 з 13 виноробних областей. Загальне виробництво вина в ФРН становить близько 8,5 млн. гектолітрів щорічно, або 1,2 млрд. пляшок, що ставить країну на 8 місце в світі серед виробників вина. Також ФРН славиться своїми мінеральними водами, молоком, фруктами та овочами, м'ясом та сигаретами.

Сільське господарство. Сільське господарство ФРН є високопродуктивним. Близько 70% товарної продукції сільського господарства дає тваринництво, потребам якого підпорядковується рослинництво. Площі під кормовими культурами значно більші, ніж під продовольчими. ФРН є країною переважно дрібних сімейних ферм. Найбільші за розмірами господарства розміщені переважно в Шлезвіг-Гольштейні та на сході Нижньої Саксонії. Невеликі ферми розміщені в Центральній та Південній Німеччині.

У районах із високим ступенем родючості ґрунтів головними культурами є пшениця, ячмінь, кукурудза та цукровий буряк. Більш бідні ґрунти Північно-Німецької низовини та середньовисотних гір традиційно використовуються під посіви жита, вівса, картоплі та природних кормових культур. Із загального виробництва зерна в ЄС на ФРН припадає трохи більше 1/5, але виділяється вона головним чином виробництвом жита (3/4 зборів, вівса (близько 2/5) та ячменю (1/4). Із районами посівів пшениці співпадає і більшість наділів цукрового буряку. Деякі сорти ячменю вирощуються спеціально для використання при виробництві пива, яке вважається в ФРН національним напоєм. У Баварії також розміщений найбільший у світі ареал хмелярства Халлертау (табл. 13).

Таблиця 13

Валові збори сільськогосподарських культур у 2014 р., млн. т.

Німеччина	Пшениця	Яблука	Овочі	Цукровий буряк	Рапс	Картопля
	27,785	1,116	3,686*	29,748	6,247	11,607

* на 2011 р. за: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>

Велике значення має вирощування кормових коренеплодів (цукрового буряку), кукурудзи на зелений корм, люцерни, конюшини та інших кормових трав. Із олійних культур найбільше значення має рапс, посіви якого більш ні у 10 разів перевищують посіви соняшника. Теплий клімат річкових долин, низовин південно-західної ФРН сприяє вирощуванню таких культур, як тютюн та овочі. Фруктові насадження особливо характерні для гірських схилів Південної Німеччини, низовин Ельби під Гамбургом. Виноградарство за товарною продукцією випереджає овочівництво та плодівництво разом узяті. Виноградники розміщені переважно в долинах Рейна, Мозеля та інших річок південної Німеччини, а також у долині Ельби під Дрезденом.

Тваринництво. Скотарство є провідною галуззю тваринництва, воно дає більше 2/5 всієї товарної продукції сільського господарства, причому основна частина припадає на молоко (1/4). Скотарство молочно-м'ясного напрямку найбільш характерне для добре зволжених приморських, альпійських та передальпійських районів, багатих на луки та пасовища, а також для периферії міських агломерацій (поголів'я ВРХ - 12,7 млн.). Друге місце за значенням займає свинарство, яке розвинено повсемісно, але особливо в районах, близьких до портів ввезення імпортованих кормів, вирощування цукрового буряку, картоплі та кормових коренеплодів; загальне поголів'я становить 28,3 млн. голів. Поголів'я овець становить 1,6 млн.

За обсягом сільськогосподарського виробництва, виробництва зерна та продукції тваринництва ФРН у Європі поступається лише Франції.

Транспорт. Оскільки ФРН розміщена в центрі Європи, її густа транспортна мережа не лише обслуговує потреби самої країни, а й забезпечує зв'язок із сусідами. У вантажо- та пасажирообороті провідну роль відіграє автомобільний транспорт. Загальна протяжність автодоріг становить 644,5 тис. км. Держава приділяє значну увагу розвитку мережі автодоріг високого класу – автобанів, загальна протяжність яких уже перевищила майже 13 тис. км.

Загальна протяжність залізничних доріг майже 42 тис. км, із яких 48% є електрифікованими. Важливим нововведенням для залізничного транспорту ФРН стало широке використання швидкісних пасажирських потягів типу «Інтер-Сіті-Експрес», що рухаються зі швидкістю до 280 км/год між великими містами без зупинок.

Важливе значення для ФРН має водний транспорт. Рейн є головною водною транспортною артерією країни, що вирізняється спокійною течією. Він є судноплавним до Рейнфельдена, північніше Базеля. На Рейні знаходяться великі порти: Дуйсбург (найбільший річковий комплекс із вантажооборотом 40-55 млн. т. на рік), Кельн, Карлсруе, Людвігсхафен, Мангейм. Також судноплавними є Мозель та Неккар. Загальна протяжність внутрішніх водних шляхів на території ФРН – близько 7,5 тис. км. Густота їх більша в Східній ФРН, проте пропускна спроможність більша в Західній. Важливе значення мають канали – Середньонімецький, Дортмунд-Емс, Ельбський, Рейн – Майн – Дунай, Кільський.

Морський флот ФРН за загальним тоннажем знаходиться в світі в третій десятці, проте за тоннажем контейнеровозних суден поступається лише США, Панамі та Тайваню. Сумарний вантажооборот німецьких портів складає 200 млн. т. на рік. Найбільшим портом є Гамбург із річним вантажооборотом в 65-80 млн. т. на рік. Головним нафтовим портом є Вільгельмсхафен, серед інших слід назвати Бремен із аванпортом Бременсхафен, Емден та Росток. Паромні мережі з'єднують балтійські порти Путтгарден (під Любеком) та Варнемюнде (Росток) із датським островом Зелендія, а порт Засніц на Рюгені - з Південною Швецією.

Авіаційний транспорт відіграє важливу роль у зовнішніх перевезеннях. Із 539 аеропортів найбільше значення мають Франкфурт-на Майні, Дюссельдорф, Мюнхен, Гамбург та Берлін (Тегель, Шенефельд). Провідна авіаційна компанія ФРН – «Lufthansa» перевозить майже 50 млн. пасажирів на рік. У останні роки все більшого значення набуває трубопровідний транспорт: протяжність газопроводів становить 27,0 тис. км., нафтопроводів – 4,5 тис. км.

Зовнішньоекономічні зв'язки. ФРН займає провідні місця в світі за обсягами експорту та імпорту. Торговий баланс країни за підсумками 2014 р. був позитивним, вартість експорту становила 1,5 трлн. дол. (транспортні засоби, продукція машинобудування, хімія, товари широкого вжитку). Основними партнерами ФРН із експорту є Франція, Великобританія, Нідерланди, США, Італія, Китай тощо. Імпорт становив 1,3 трлн. дол. (продовольство, текстиль,

машини, верстати, хімія). Основним партнером із імпорту є Нідерланди, також слід назвати Францію, Китай, Бельгію, Італію, Росію.

Значне місце у зовнішніх зв'язках ФРН посідає діяльність на ринку капіталів. До країни традиційно інвестують капітал США (до 30% усіх інвестицій). Близько 20-25% промислової продукції країни виробляється на підприємствах за участю іноземного капіталу. Обсяг прямих іноземних інвестицій в 2013 р. становив 1,3 трлн. дол. Свої ж капітали ФРН направляє в країни ЄС та США (авіаракетобудування, автомобілебудування, точні технології тощо).

Розвивається в країні і міжнародний туризм, ФРН є третьою найбільш відвідуваною країною Європи (близько 55 млн. осіб). Найбільше туристів прибуває з Нідерландів, США та Швейцарії.

Запитання для самоконтролю

-
1. Дайте оцінку суспільно-географічного положення ФРН. Охарактеризуйте центральність як важливу особливість положення країни.
  2. Охарактеризуйте природно-ресурсний потенціал ФРН та здійсніть його господарську оцінку.
  3. Визначте особливості демографічної та міграційної політики країни.
  4. Назвіть найбільш вагомі фактори, що вплинули на розвиток економіки ФРН.
  5. Дайте характеристику основним шляхам регіональної політики ФРН.

Тести

1. До території ФРН належать острови:
  - а) Гельголанд; б) Корсика; в) Хедензее; г) Нормандські о-ви.
2. Більше повноважень у країні має віце-канцлер, ніж президент:
  - а) так; б) ні.
3. Адміністративними одиницями ФРН є:
  - а) департаменти; б) області; в) землі; г) штати; г) кантони.
4. Найвища точка ФРН:
  - а) Риси; б) Герлаховскі Штіт; в) Цугшпітце; г) Монблан.
5. Знайдіть співвідношення:

Мінеральні ресурси	Родовище (басейн)
а) нафта і газ	1. Саарський;
б) кам'яне вугілля	2. Північно-Німецька низовина;
в) буре вугілля	3. Зальцгіттерське
г) залізна руда	4. Середньонімецький
6. Найбільшим озером країни є:
  - а) Боденське; б) Мюріц; в) Женевське.
7. Природній приріст ФРН становить:
  - а) 1,2‰; б) 0,8‰; в) -2,9‰.
8. Найбільш чисельна національна меншина ФРН:
  - а) французи; б) євреї; в) турки; г) італійці.
9. Знайдіть співвідношення:

Агломерація	Найбільші міста, що входять до її складу
а) Рейнсько-Рурська	1. Мангейм, Людвігсхафен;
б) Рейнсько-Майнська	2. Франкфур-на-Майні, Вісбаден;
в) Рейнсько-Неккарська	3. Дуйсбург, Ессен, Кельн.
10. ФРН імпортує природний газ із:
    - а) Великої Британії; б) Норвегії; в) Росії; г) Нідерландів.
  11. Головна сталеплавильна корпорація ФРН:
    - а) «Total»; б) «Arcelor Mittal»; в) «Thyssen Krupp AG».
  12. Колискою автомобілебудування ФРН є земля Баден-Вюртемберг.
    - а) так; б) ні.
  13. Перерахуйте монополії в електротехнічній галузі промисловості ФРН.
  14. Столицею хімічної промисловості ФРН є:
    - а) Крефельд; б) Людвігсхафен; в) Леверкузен; г) Дормаген.
  15. Назвіть найбільший ареал хмільярства нашої планети.
  16. Найбільшим річковим портом країни є:
    - а) Дюсельдорф; б) Дуйсбург; в) Кельн; г) Мангейм.
  17. Перерахуйте наявні на території ФРН канали.
  18. Провідною авіакомпанією країни є «Lufthansa»
    - а) так; б) ні.
  19. Торговий баланс у 2014 р. для ФРН був:
    - а) позитивний; б) негативний.
  20. Найбільшим інвестром ФРН є:
    - а) Китай; б) Франція; в) США; г) Велика Британія.

Цікаві факти

1. На німецьких друкованих машинах друкуються 90% усіх банкнот у світі, в тому числі американські долари і російські рублі. За останні 50 років підприємство “Koenig & Bauer” продало більше 1300 верстатів листового друку в більш ніж 70 країн світу.
2. Німецькі конструктори успішно протестували найдовший у світі автобус, здатний одночасно перевозити 256 пасажирів. Ця 30-метрова машина складається з трьох секцій, причому за маневреністю автобус не поступається своїм стандартним побратимам. Цей автобус претендує ще й на звання екологічно чистого, оскільки його двигун внутрішнього згоряння сумщений з електромотором.
3. У 2009 р. виповнилося 300 років із того часу, як італійський парфумер Джованні Марія Фаріна, який проживав у німецькому місті Кельн, заснував парфумерну мануфактуру і почав створювати парфуми, названі на честь Кельна – «одеколон» – «кельнська вода».
4. Казка «Бременські музики» братів Грімм дуже популярна в Німеччині. В 1951 р. скульптор Герхард Маркс створив пам'ятник цим відомим музикам, який був встановлений на головній площі міста Бремен. Пам'ятник складається з чотирьох бронзових фігур – головних героїв казки: віслюка, собаки, kota та півня, які утворюють піраміду, стоячи один на одному.

5. Берлінська телевежа висотою 368 метрів є найвищою будівлею в Німеччині та другою за висотою в Європі. Вона була побудована за проектом Фріца Дітера та Гюнтера Франке у 1966 – 69 рр. Щорічно на вежу піднімається більше мільйона відвідувачів.

Швеція

Площа – 450,3 тис. км²
 Населення – 9,6 млн. осіб (станом на 2015 р.)
 Столиця – Стокгольм (912,0 тис. осіб)

Рекомендована література: 2, 7, 8, 12, 14, 41, 59.

Територія і суспільно-географічне положення

Офіційна назва країни - Королівство Швеція. Швеція - держава у Північній Європі, розміщена у східній та південній частинах Скандинавського півострова. За площею (450,3 тис. км²) Швеція займає п'яте місце серед країн Європи та 56 у світі. На заході країна межує з Норвегією (довжина кордону 1619 км), на північному сході - з Фінляндією, зі сходу та півдня її омивають води Балтійського моря та Ботнічної затоки. Загальна протяжність кордонів складає 2211 км. На півдні протоки Каттегат, Скагеррак та Ересунн відділяють Швецію від Данії. До складу Швеції входять два великих острови - Готланд та Еланд. Загалом Швеції належить понад 20 тис. островів.

Швеція є членом ООН, ЕС з 1 січня 1995 р., ОЕСР, Ради Європи тощо. Активно приймає участь у програмі НАТО "Партнерство заради миру". Зовнішня політика Швеції заснована на нейтралітеті та неприєднанні до будь-яких військових блоків. Також Швеція є постійним членом багатьох регіональних організацій, зокрема Ради Баренцева Євроарктичного регіону (1993 р.), Арктичної Ради (1996 р.), Північної Ради (1955 р.) та ін.

Державний устрій

Швеція є конституційною парламентською монархією на чолі з королем Карлом XVI Густавом, який є головою держави та верховним головнокомандувачем збройних сил. Законодавчий орган влади - однопалатний парламент або Ріксдаг (349 місць), членів парламенту обирають на 4 роки прямими виборами за пропорційною системою голосування. Голова виконавчої влади - прем'єр - міністр Стефан Левен (з 2014 р.).

За адміністративно - територіальним устроєм Швеція є унітарною державою, вона поділяється на 21 лен, кожен лен включає комуни, кількість яких становить 290. Також існує поділ Швеції на провінції, які зберігають культурну та історичну значимість. Провінції об'єдані у регіони - Гьоталанд, Свеаланд і Норрланд.

Природні умови та ресурси

Рельєф. На території Швеції доцільно виділити два потужних природних райони - північний та південний. У рельєфі півночі переважають гори та плоскогір'я, вздовж кордону із Норвегією простягаються Скандинавські гори, де розташована найвища точка країни - г. Кебнекайсе (2106 м). Між Скандинавськими горами та Ботнічною затокою знаходяться плоскогір'я Норланд, Середньошведська низовина та височина Смоланд. Загалом для рівнинної частини Швеції характерні горбисті морені ландшафти. Південний півострів Сконе більш рівнинний.

Кліматичні та ґрунтові ресурси. Для Швеції характерний помірний клімат, що зазнає потужного впливу Гольфстріму. Різноманітність клімату пояснюється значною протяжністю країни з півночі на південь. Середня температура січня коливається від - 16°C на півночі до +1°C на південному заході, липня - від + 2°C у горах до + 17-18°C на півдні країни. Середньорічна кількість опадів коливається від 460 мм на о. Готланд і крайній півночі країни до 710 мм на західному узбережжі Південної Швеції.

У Швеції домінують підзолисті *ґрунти*, які вирізняються кам'янистістю, малою потужністю та підвищеною кислотністю. На Сконе зустрічаються бурі лісові ґрунти.

Мінеральні ресурси. Швеція багата на рудні корисні копалини та будівельну сировину. Країна займає друге місце в Європі за запасами залізних руд (після України). Найпотужнішими родовищами руд є Кіруна, Туоллувара, Гренгесберг, Саутсвара, Стросса тощо. Більшість родовищ сконцентровані у провінціях Норботтен і Бергслеген. Відома Швеція запасами кольорових руд, зокрема мідних, вольфрамових, молібденових, свинцево-цинкових. Родовища цих руд зосереджені у провінціях Бергслеген, Норботтен, Вестерботтен. Уранові руди у Швеції відомі у двох районах: на півдні (Вестергьотланд) і на півночі (Ар'єплуг-Арвідсьяур).

Нерудна індустріальна сировина представлена родовищами польового шпату, тальку, азбесту, бариту, графіту, а нерудні будівельні матеріали - доломіту, вапняків, граніту тощо.

Паливними корисними копалинами Швеція не забезпечена. Родовища нафти на території країни відносять до Центральноєвропейського нафтогазоносного басейну. Вони розташовані на площі близько 30 тис. км² (о. Готланд із прилеглою акваторією). Найбільш потужне родовище - Хамра. У провінції Сконе на західному узбережжі країни зустрічають родовища кам'яного вугілля (Хьоганес, Ересунде).

Водні ресурси. У Швеції переважають короткі повноводні річки з снігодошовим живленням. Найбільшими з них є Даль-Ельв, Турне-Ельв, Клар-Ельв, Онгерман-Ельв та Гета-Ельв. Більшість річок впадають у Ботнічну затоку та Балтійське море. За запасами гідроенергії Швеція займає друге місце у Європі після Норвегії. Близько 9% території країни зайнято озерами. Найбільші з них розташовані на Середньошведській низовині: Венерн, Веттерн, Ельмарен та Меларен. Озера Венерн та Веттерн з'єднані Гета-каналом, завдяки якому

здійснюється зв'язок між потужними промисловими центрами країни (Стокгольмом, Гетеборгом).

Лісові ресурси. Більша частина Швеції вкрита лісом (53%), за цим показником країна займає перше місце у Європі. Переважають хвойні ліси із сосни та ялини. Південніше зустрічаються мішані хвойно-широколистяні ліси, а на півострові Сконе - широколистяні з дуба та бука. На півночі великі території займає тундрова зона шведської Лапландії (15% території країни).

Рекреаційні ресурси. Швеція має чудові природні умови, багату історію та культуру, що забезпечує розвиток туристичної індустрії. Жоден туристичний маршрут не обходиться без Стокгольму - серця Швеції із середньовічної архітектурою та музейними комплексами. Також у країні знаходиться велика кількість гірськолижних курортів, які популярні серед європейців завдяки гарним характеристикам трас, кліматичними умовами та невисокими цінами (Оре, Селен). Значні площі Швеції зайняті національними парками, перший з яких був створений ще у 1909 р. Зараз у країні близько 30 національних парків і 900 заповідників. Майже 90% території парків складають гори. Найбільшими парками є Сарек, Падьеланта, Стура-Шефаллет, Муддус, Скулескоген та Седеросен тощо.

Населення

Чисельність. Загальна кількість населення Швеції на 01.01.2015 р. становить 9,6 млн. осіб., у останні роки зберігається тенденція до зростання чисельності населення країни. Темпи приросту населення у 2015 р. становили 0,8%.

Демографічна ситуація. У Швеції склалася досить сприятлива демографічна ситуація, народжуваність на 2015 р. становить 11,99‰, смертність - 9,4‰, природній приріст - 2,59 ‰. При цьому країна має один з найнижчих рівнів дитячої смертності в Європі (2,6‰), її випереджає лише Норвегія. Незважаючи на це, у віковій структурі населення є досить великою частка літніх людей - 20%, при цьому частка дітей до 14 років складає 17,1%. У статевій структурі населення, станом на 2015 р., кількість жінок та чоловіків рівна (1 : 1). Середня тривалість життя чоловіків - 80,1 років, жінок - 84,0 роки (12 місце в світі).

Міграції. До I світової війни Швеція була переважно нацією емігрантів. Тоді майже п'ята частина населення, особливо сільського, емігрувала до Канади і США. Ситуація змінюється після II Світової війни, зокрема після 1960-х років. Зараз Швеція є типовою країною іміграції, яка є основним джерелом зростання населення та культурних змін. Більшість імігрантів зосереджені у міських районах Гьоталанда та Свеаланда. На сьогодні вже близько 15% населення країни є тими, що народилися за кордоном. Найбільше прибувають з таких країн як Фінляндія, Ірак, Іран, Польща, Туреччина тощо. Чистий коефіцієнт міграції на 2015 р. склав 5,42 мігранта на 1000 жителів (25 місце в світі).

Національний та релігійний склад населення. Суттєву перевагу у Швеції мають шведи (92%) та давні мешканці північних регіонів - фіни і саами.

Національною мовою є шведська, що належить до скандинавської групи підгрупи германських мов індоєвропейської сім'ї. Мовами національних меншин визнані саамська, фінська та меянкіелі.

За своєю релігією більшість населення Швеції (87%) належить до лютеранської церкви. Також представлені католики, православні і баптисти. Частина саамі сповідують анімізм. Внаслідок імміграції у країні з'явилися численні мусульманські співтовариства.

Розміщення населення. За щільністю населення Швеція (21,9 осіб на км²) знаходиться на передостанньому місці у ЄС. Більшість населення зосереджено у південній частині країни, а також у приморських районах. Швеція вирізняється високим рівнем урбанізації (85,8%). У країні переважають малі міста. Найбільшими містами Швеції є Стокгольм (912,0 тис. осіб), Гетеборг, Мальме, Вестерос, Уппсала, Норчепінг, Хельсінгборг, Сундсвалль (табл. 14).

Таблиця 14

Найбільші міста Швеції (на 2015 р.)

Назва міста	Чисельність населення, тис. осіб
Стокгольм	912,0
Гетеборг	541,1
Мальме	318,1
Уппсала	207,4
Лінчепінг	151,9
Вестерос	143,7
Еребру	142,6
Норчепінг	135,3
Хельсінгборг	135,3
Йончопінг	132,1

за: <http://www.citypopulation.de/>

Трудові ресурси. Чисельність зайнятого населення становить майже 5,1 млн. осіб (2014 р.), з яких у сфері послуг зайнято 86%, у промисловості - 12%, у сільському господарстві - приблизно 2%. Безробіття населення у 2014 р. становило 7,9%.

Загальна характеристика господарського комплексу Швеції

Місце Швеції у світовому господарстві. Дотримуючись політики нейтралітету протягом ХХ ст., Швеція досягла високого рівня життя населення. Упродовж декількох десятиліть Швеція з бідної аграрної країни перетворилася у одну з найбагатших та високорозвинутих індустріальних країн світу. Основою такого розвитку склали багаті природні ресурси (ліс, гідроенергія та залізна руда) у поєднанні з сучасними технологіями. Зважаючи на невелику емісію внутрішнього ринку, потужні шведські компанії зорієнтовані на експорт.

Швеція має високі показники за кількістю мультинаціональних концернів та відомих брендів у пропорції до чисельності свого населення. Серед

найвідоміших та успішних прикладів "Ericsson", "Alfa Laval Group", "Electrolux", "Scania", "Volvo", "Hasselblad" тощо. Загалом у країні розташовані штаб-квартири близько 3000 ТНК. Близько 85% усіх шведських компаній належать приватному капіталу. Державний сектор найбільш розвинений у сфері послуг. ВВП Швеції (2014 р.) становить 452,6 млрд. дол., на душу населення цей показник сягає 46680 (4 місце - у Європі, 14 - у світі).

Промисловість. У промисловості виробляється 1/3 ВВП, у ній зайнято майже 12% працездатного населення.

Паливно-енергетичний комплекс. Швеція не видобуває нафту та газ на своїй території, зважаючи на це, внутрішні потреби Швеції покриває за рахунок імпорту енергоносіїв. Нафту в країну постачає Росія (40 % імпорту), основний постачальник газу - Данія. Найпотужніші НПЗ країни знаходяться у містах Нюнесхамн, Гетеборг, Люсечиль. Контроль у цій галузі здійснюють компанії "Preemraff", "Nynas" ("Petroleos de Venezuela" + "Neste"), "Svenska Petroleum Exploration", "Lundin Petroleum".

Швеція займає одне з перших місць у світі за споживанням енергії на душу населення. Виробництво електроенергії у країні становить 150,2 млрд. кВт/год. (на 2014 р.), з них майже 41% виробляється на ГЕС, 43% - на АЕС та 3% - на ТЕС. Сектор гідроенергетики Швеції представлений 1900 станціями різної потужності. 75% гідроенергії надходить зі станцій, споруджених на великих повноводних річках Норланду.

Перший шведський ядерний реактор було збудовано у 1972 р. Зараз у країні працюють три АЕС: Форсмарк, Оскарсхамн, Рінгхальс (10 реакторів). Велику увагу в країні приділяють розвитку альтернативної енергетики, зокрема вітрової (6%), сонячної та на біопаливі (7%). За споживанням такої енергії Швеція посідає одне з перших місць у ЄС.

Металургійний комплекс. При порівняно обмеженому обсязі загальної виплавки чорних металів, Швеція виділяється розвитком якісної металургії (виробництвом легованих сортів сталі). Найпотужніші центри галузі (Хуфорс, Фагерста, Дегерфорс, Хагфорс, Авеста) зосереджені у Середній Швеції, у старому гірничопромисловому районі Бергслаген, на частку якого припадає близько 60% виплавки сталі. Також потужні заводи збудовані у портах Лулеа та Окселесунд. У 2014 р. виробництво сталі становило 4,5 млн. т. (табл. 15). Провідними центрами кольорової металургії є Шеллефтео (мідь, свинець, цинк) (компанія "Boliden АВ"), Сундсвалль (алюміній), Вестерос і Фінспонг (прокат кольорових металів).

Таблиця 15

Динаміка виробництва сталі у Швеції, тис. т.

Швеція	1990 р.	1995 р.	2000 р.	2005 р.	2010 р.	2012 р.	2014 р.
	4,455	4,953	5,227	5,723	4,846	4,326	4,549

за: <http://www.worldsteel.org>

Машинобудування є найбільш розвинутою галуззю обробної промисловості Швеції. Найрозвинутішим сектором машинобудування є

автомобілебудування. Основними виробниками легкових автомобілів є "Volvo" у м. Гетеборг (належить компанії "Geely", Китай), "Saab Automobile" у м. Трольхеттан. У 2014 р. в країні було вироблено 154,2 тис. автомобілів (табл. 16). Потужним виробником вантажних автомобілів, автобусів є компанія "Scania AB", штаб-квартира якої розташована у м. Седертельє.

На ринку автомобілів спортивного класу виділяється компанія "Koenigsegg", яка була заснована у 1994 р, основний завод компанії розташований у м. Енгельхольм.

Таблиця 16

Швеція	2000 р.	2004 р.	2006 р.	2008 р.	2012 р.	2014 р.
	301,3	340,3	333,2	308,3	162,8	154,2

за: <http://oica.net>

Успіхи демонструє Швеція і у авіаракетокосмічній промисловості. Фактично єдиним виробником та розробником авіаційної техніки у країні є компанія "Saab AB", що заснована у 1937 р. Виробництво літаків компанії здійснюється у м. Лінчопінг. Компанія спеціалізується на випуску військових літаків та винишувачів.

У Швеції розвинуто суднобудування. Головними центрами галузі є Карлсруна та Мальме, де розташовані основні виробничі потужності компанії "Kokums", яка тривалий період належала німецькій компанії "Thyssen Krupp". У 2014 р. концерн "Saab AB" здійснив купівлю компанії, яка спеціалізується на ремонті та виробництві підводних човнів.

Значні успіхи досягла Швеція у електротехнічній промисловості і електроніці, зокрема у виробництві телекомунікаційного обладнання, побутової техніки, електричних генераторів, двигунів тощо. У цій галузі провідними є кілька компаній: "ABB" (електротехніка, системи автоматизації виробництва), "Ericsson" (телекомунікаційне обладнання), "Electrolux" (побутова техніка) та ін. Підприємства галузі розташовані у містах Стокгольм, Вестерос та Лудвіка.

Також в Швеції розвиваються галузі важкого машинобудування, зокрема країна є одним з найбільших у світі виробником гідротурбін. Також серед традиційних галузей, що отримали світове визнання ще на початку ХХ ст. - виробництво підшипників, яку представляє шведська інтернаціональна компанія "AB SKF" - найбільший у світі виробник підшипників, штаб-квартира якої розташована у м. Гетеборг.

Хімічна промисловість Швеції розвивалася повільно через обмеженість сировинної бази. Найбільш динамічною галуззю цієї індустрії є фармацевтика, яка орієнтується на експорт. Основним центрами галузі є Стокгольм, Уппсала і Седертельє. Найпотужнішими фармацевтичними компаніями Швеції є "AstraZeneca" (спільно з Великобританією), "Pharmacia Corporation" ("Pfizer" США). Також розвивається нафтохімія, зокрема у таких містах як, Стокгольм, Вестерос, Мальме.

Лісова промисловість є важливою галуззю спеціалізації країни, що вирізняється високою екологічністю, має довготривалу історію та експортну орієнтацію. Швеція входить до числа найбільших у світі експортерів продукції

лісової промисловості. Шведські компанії "Stora Enso", "AssiDoman", "Norra Timber" та "Sodra" є найбільшими у світі постачальниками пиломатеріалів.

Головною галуззю лісової промисловості країни є целюлозно-паперова, більшість підприємств якої розташовано на узбережжі Ботнічної затоки та на північно-західному узбережжі оз. Венерн. Регіональним лідером цього сегменту ринку є компанія "Svenska Cellulosa Aktiebolaget (SCA)" (разом з Фінляндією), яка була заснована у 1929 р. Продукція компанії відома під брендами Zewa, Libero, Libresse, Tena, Tokk (товари жіночої гігієни та для дітей, паперові рушники, туалетний та пакувальний папір, серветки тощо). Відома Швеція і виробництвом меблів, компанія із шведським корінням "IKEA" належить сьогодні голандській компанії "Ingka Holding B.V."

Легка промисловість. Текстильна, швейна та шкіряно-взуттєва галузі промисловості Швеції працюють на внутрішній ринок та мають незначні масштаби виробництва. Головні підприємства галузей історично тяжіють до західного узбережжя, до портів, куди завозять сировину. Потужний центр легкої промисловості - Бурос. Більшість заводів з виробництва одягу розміщено у інших країнах, шведські виробники здійснюють лише розробку дизайну продукції та контроль за її якістю.

Харчова промисловість займає 4 місце за обсягом виробництва, на її частку припадає 10% промислового виробництва Швеції. Найбільше значення дана галузь має для таких областей, як Сконе та острів Готланд. У харчовій промисловості домінують такі сектори: м'ясна, молочна та хлібопекарська. Більшість підприємств галузі знаходиться на півдні країни і у приозерних низовинах Середньої Швеції.

Сільське господарство Швеції вирізняється високою продуктивністю, незважаючи на те що сільськогосподарські землі складають лише 7,5% від площі країни. У сільському господарстві зайнято лише 2% працюючого населення, проте ця галузь високорозвинута та механізована. У країні переважають невеликі сімейні ферми (до 5 га), основний прибуток вони отримують від продажу молочних продуктів та м'яса. Найбільш сприятливі території для сільськогосподарського виробництва знаходяться у Південній Швеції.

Провідною галуззю сільського господарства є *тваринництво* м'ясо-молочного напрямку (70% його продукції). У Швеції переважає розведення великої рогатої худоби (1,4 млн. голів, з них молочних корів 344 тис. голів), свиней (1,5 млн. голів), північних оленів. Розведенням оленів займаються переважно саамі. М'ясо-молочне тваринництво розвивається повсемісно, тоді як свилярство і птахівництво - переважно на крайньому півдні Швеції.

Як морська країна Швеція активно розвиває рибальство та аквакультуру. Загальний вилов риби в країні становить 176,8 тис. т. Більшу частину вилову становлять оселедець та тріска. Аквакультура є важливим джерелом харчових продуктів у Швеції, основним об'єктом аквакультури є райдужна форель.

Рослинництво. 3/4 площі країни використовується для вирощування кормових культур. Виробництво зернових культур є другорядним у землеробстві (5,0 млн. т.). За зборами пшениці Швеція займає друге місце після Данії серед країн Північної Європи (3,1 млн. т.). Серед технічних та продовольчих культур найбільші обсяги виробництва припадають на картоплю, яку висаджують по усій країні до полярного кола. Цукровий буряк (2,1 млн. т.) та ріпак (325 тис. т.) культивують у південних районах Швеції. Також на півдні вирощують різноманітні овочі та фрукти, займаються виноградарством, зокрема на о-вах Готланд та Еланд у Балтійському морі (табл. 17).

Таблиця 17

Валові збори сільськогосподарських культур у 2014 р., млн. т.

Швеція	Пшениця	Овочі	Цукровий буряк	Рапс	Картопля
	3,088	0,387	2,056	0,325	0,820

за: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>

Транспорт. Внутрішні перевезення у Швеції здійснюються переважно автомобільним та залізничним транспортом. Шведські автомобільні шляхи відомі своєю якістю, їх довжина становить 579,6 тис. км., з них 1,913 км - швидкісні магістралі. Щільність автомобільних доріг складає 128,8 км/ 100 км².

Загальна протяжність залізничної мережі країни становить 11,9 тис. км., з них 64% електрифіковані. Перша шведська залізниця була відкрита у 1849 р. Потяги є основним видом транспорту поза великими містами, вони обслуговують регіональні центри. Мережа залізниць найбільш розвинена у південній частині Швеції, де зосереджена більшість міст країни.

Значного розвитку досягнув водний транспорт. Основні внутрішні водні шляхи (2,1 тис. км.) прокладені у Середній Швеції, вони проходять озерами Веттерн, Венерн, Ельмарен, Меларен, які пов'язані між собою річками та каналами.

Також Швеція є лідером за кількістю портів на Балтійському морі (60). Найпотужнішими портами є Гетеборг, Мальме, Стокгольм, Сундвалль, Євле, Хельсінборг, Кальмар, Карлскруна та ін. Швеція має паромне сполучення з багатьма країнами, зокрема з Норвегією, Данією, ФРН та ін. Регулярно діють близько 50 маршрутів, які щорічно перевозять понад 5 млн. осіб.

Авіаційний транспорт. Загальна кількість аеропортів країни становить 231 (на 2013 р.), з них 149 мають пристосовані злітні смуги. Найбільшим аеропортом Швеції є Стокгольм - Арланда, розміщений в 42 км від столиці. Також потужні міжнародні аеропорти розташовані у містах Норрчепінг, Мальме та Гетеборг. Контроль за авіаперевезеннями здійснюють компанії "SAS", "Avitrans", "Air Sweden" та ін. Трубопровідний транспорт у Швеції практично відсутній, загальна протяжність газопроводів становить 1626 км (на 2013 р.).

Зовнішньоекономічні зв'язки. Економіка Швеції знаходиться у тісній залежності від зовнішньої торгівлі. У 2014 р. вартість експорту країни становила 184,1 млрд. дол. (28 місце), імпорту - 163,8 млрд. дол. У експорті переважає продукція лісової промисловості та машинобудування, яка вивозиться у Норвегію (10,6%), ФРН, Фінляндію, Данію та ін. У імпорті країни найбільшу частку мають машини та транспортне обладнання, споживчі та хімічні товари, енергоносії. Головними партнерами Швеції по імпорту є ФРН (17,6%), Норвегія, Данія, Нідерланди тощо. Завдяки успішній експортній діяльності ринкова участь Швеції збільшилася.

Упродовж багатьох років шведські промислові компанії входили до числа найбільш активних міжнародних інвесторів у світі. Обсяг шведських інвестицій за кордоном (593 млрд. дол. на 2014 р.) значно перевищує обсяг іноземних інвестицій у шведську економіку (510 млрд. дол.). У межах країни найбільш інвестиційно привабливими є галузі: фармацевтика, енергетика та машинобудування. Головними інвесторами є Великобританія, Нідерланди, США, Люксембург.

Розвивається у Швеції міжнародний туризм. У 2013 р. країну відвідали 18,8 млн. осіб. Найбільше туристів прибуває з Норвегії (24,5%), Фінляндії, Данії, ФРН, Великобританії, Росії тощо.

Заяпитання для самоконтролю

1. Дайте оцінку економіко-географічного положення Швеції.
2. Охарактеризуйте природно-ресурсний потенціал Швеції та здійсніть його господарську оцінку.
3. Визначте особливості демографічної та міграційної політики країни.
4. Назвіть найбільш вагомі фактори, що вплинули на розвиток економіки Швеції.
5. Дайте характеристику основним шляхам регіональної політики Швеції.

Тести

1. До території Швеції належать острови:
  - а) Готланд; б) Нормандські; в) Еланд; г) Рюген.
2. Продовжіть речення: Швеція є членом регіональних організацій ...
3. Законодавчий орган влади Швеції - однопалатний парламент?
  - а) так; б) ні.
4. Найвищою точкою країни є гора:
  - а) Бен-Невіс; б) Цугшпітце; в) Кебнекайсе; г) Ането.
5. Кіруна, Саутусвара, Стросса - це родовища?
  - а) мідних руд; б) залізних руд; в) уранових руд; г) нафти.
6. За запасами гідроенергії Швеція займає друге місце у Європі?
  - а) так; б) ні.
7. Продовжіть речення: За своєю релігією більшість населення Швеції є ...
8. Знайдіть співвідношення:

Галузь господарства

Компанія

1. Нафтопереробка	а) "Stora Enso"
2. Металургія	б) "Koenigsegg"
3. Автомобілебудування	в) "Preemraff "
4. Лісова промисловість	г) "Boliden AB"
9. Літаки в Швеції виробляють у місті:
    - а) Сундсвалль; б) Лінчюпінг; в) Хуфорс; г) Седертельс.
  10. "Kokums" - шведська компанія, яка виробляє:
    - а) автомобілі; б) целюлозу та папір; в) судна; г) побутову техніку.
  11. Найбільшим у світі виробником підшипників є шведська компанія:
    - а) "Norra Timber" б) "AB SKF" в) "IKEA" г) "Astra Zeneca".
  12. Продукція якої шведської компанії відома брендами: Zewa, Libero, Libresse, Tena, Tork?
    - а) "Svenska Cellulosa Aktiebolaget"; б) "Electrolux"; в) "ABB".
  13. Найпотужнішим центром легкої промисловості Швеції є:
    - а) Стокгольм; б) Гетеборг; в) Бурос; г) Вестерос.
  14. Провідною галуззю тваринництва Швеції є:
    - а) свинарство; б) скотарство; в) вівчарство; г) птахівництво.
  15. Основним об'єктом аквакультури Швеції є:
    - а) лосось; б) устриці; в) форель.
  16. За зборами пшениці Швеція займає друге місце серед країн Північної Європи?
    - а) так; б) ні.
  17. Метрополітен є лише у одному місті країни:
    - а) Гетеборг; б) Мальме; в) Стокгольм; г) Вестерос.
  18. Продовжіть речення: Найбільшим аеропортом країни є ...
  19. Провідний торговий партнер Швеції:
    - а) Норвегія; б) США; в) ФРН; г) Данія.
  20. Найбільша кількість туристів до Швеції прибуває з?
    - а) ФРН; б) Норвегії; в) Великої Британії; г) Росії.

Цікаві факти

1. Одразу чотири хімічні елементи - іттрій, іттербій, тербій та ербій - були названі на честь шведського селища Іттербю, в околицях якого було знайдено потужне родовище рідкоземельних металів.
2. Найхолодніший готель світу - "Крижаний готель", розміщений у селище Юккасьярві на півночі Швеції. Кожну зиму його відбудовують знову, так як на весні він тане.
3. Улюблена дитяча книга "Пеппі Довга панчоха" шведської письменниці Астрід Лінгрен була перекладена на 76 мов світу.
4. У 1844 р. шведський винахідник Густав Ерік Паш винайшов перші сучасні сірники, які практично не відрізнялися від тих, якими ми користуємося зараз. З тих пір, вже більше 100 років, світ користується лише a swedish match.

Норвегія

Площа – 385,2 тис. км²
 Населення – 5,2 млн. осіб (станом на 2015 р.)
 Столиця – Осло (942,1 тис. осіб)

Рекомендована література: 2, 8, 9, 12, 14, 31, 37, 41, 59.

Територія і суспільно-географічне положення

Офіційна назва країни - Королівство Норвегія - держава розташована на заході і крайній півночі Скандинавського півострова. Територія країни витягнута у вигляді вузької смуги протяжністю до 1752 км, водночас ширина країни коливається від 6,3 до 434 км. На сході Норвегія межує з Росією, Фінляндією та Швецією. Площа країни становить 385,2 тис. км². 1/3 території Норвегії знаходиться на півночі від Північного полярного кола.

Береги Норвегії омивають води Північного, Норвезького та Баренцевого морів. Загальна довжина берегової смуги становить 3420 км, а з урахуванням фіордів - 25148 км. Норвегія має залежні території: архіпелаг Шпіцберген, о. Ян-Маєн та о. Буве. Також країна претендує на території, що потрапляють під дію Антарктичної конвенції 1961 р. (о. Петра I та Земля Королеви Мод).

Норвегія підтримує тісні зв'язки з ЄС (незважаючи на відмову від вступу до союзу на референдумі) та США. Норвегія є однією з країн засновниць ООН, Ради Європи, НАТО, Ради Баренцева Євроарктичного регіону (1993 р.), Арктичної Ради (1996 р.), Північної Ради (1955 р.) та членом СОТ, ОЕСР тощо.

Державний устрій

Норвегія є парламентською конституційною монархією. Королем країни з 1991 р. є Харальд V. Вища законодавча влада у Норвегії належить парламенту - Стортінгу, що складається з 169 депутатів. Окрім основного парламенту існує і Саметінг - вищий орган народу саамі, у який також проводять вибори. Стортінг обирається на 4 роки шляхом загального таємного голосування за пропорційною виборчою системою. Поділ парламенту на дві палати був формальністю та був скасований у 2007 р. Виконавча влада в Норвегії належить уряду, на чолі з прем'єр-міністром Ерною Солберг з 2013 р.

За адміністративним устроєм Норвегія є унітарною державою, у складі якої виділяють 19 фюльке (областей чи провінцій), які об'єднані у 5 основних неофіційних регіонів: Нур-Норге, Трьонделаг, Вестланн, Естланн, Сьорланн.

Природні умови та ресурси

Рельєф. Норвегія гірська країна, майже усю територію країни займають Скандинавські гори, розчленовані фіордами та глибокими долинами. У південній та північній частинах країни розміщені високі плоскогір'я (фьельди) з гострими верхівками (нунатаками). Найбільшими фьельдами є Ютунхеймен,

Юсте-далсбрс, Телемарк. На масиві Ютунхеймен знаходиться найвища точка країни - г. Гальгепігген (2470 м). Після танення материкових льодовиків було затоплено низовини давніх долин, унаслідок чого утворилися фіорди. Найбільшими з них є Осло-фіорд, Хардангер-фіорд, Согне-фіорд, Нур-фіорд тощо.

Кліматичні та ґрунтові ресурси. Клімат Норвегії здебільшого помірний, морський, на півночі - субарктичний. Завдяки теплій течії Гольфстрім клімат прибережних районів м'який. Середня температура січня на півночі становить - 2 - 4°C, на півдні - +2°C. Літо на узбережжі дощове, прохолодне (середня температура липня на півночі +10°C, на півдні - +15°C). У внутрішніх гірських районах півночі країни січнева температура може знижуватися до - 40°C. Середня кількість опадів на рік становить від 3000 мм на заході до 250 мм на сході.

У високогірних районах Норвегії фьєльди вкриті льодовиками. Найбільший з них - Юстедалсбре, площа якого сягає 487 км². Загальна кількість усіх покривних льодовиків та фірнових полів Норвегії становить 2081 (1% території країни).

Родючі ґрунти покривають лише 4% території Норвегії та сконцентровані вони переважно у околицях Осло та Тронхейма. Найбільш поширеними типами ґрунтів є бурі лісові та підзолисті.

Мінеральні ресурси. У Норвегії розвідані потужні запаси паливних ресурсів, зокрема нафти та газу. Вони зосереджені у норвезькому секторі Північного моря. Промислові доведені запаси нафти оцінюються у 0,8 млрд. т., природного газу - 2,1 трлн. м³ (на 2013 р.). На архіпелазі Шпіцберген відомі невеликі родовища кам'яного вугілля.

На півдні Норвегії відкриті родовища урану. Родовища мідних руд знаходяться переважно у центральній частині країни (Сулітьєльма, Рьорус, Льоккен). Також багата країна на ільменітові, титанові руди, які у великих кількостях зустрічаються на півночі та південному заході Норвегії (родовище Титанія - найпотужніше у Зарубіжній Європі). У надрах півночі країни знайдені родовища залізних та магнетитових руд (Рана, Сервангер). З нерудних корисних копалин представлена цементна сировина, будівельний камінь тощо.

Водні ресурси. Річкова мережа Норвегії дуже густа, гірські річки (Гломма, Логен, Тава та Алта) повноводні. На річках поширені пороги та водоспади, що ускладнює розвиток річкового судноплавства. Найпотужніший водоспад країни знаходиться на південному заході - Нетті (висота 275 м).

Більшість річок Норвегії беруть початок у горах, живляться талими водами снігів, гірських льодовиків. Гломма - найбільша річка країни, її довжина становить 611 км. За запасами гідроресурсів Норвегія найбагатша країна Зарубіжної Європи (120 млрд. кВт/год). Озер у Норвегії близько 200 тис., вони займають 4,7% площі країни. Найбільшим з них є оз.Мьєса площею 365 км².

Лісові ресурси. У Норвегії переважають гірські хвойні ліси, на крайній півночі вони змінюються тундрами, де поширені мохи та чагарники. Ліси займають близько 28% території країни. Основними породами дерев Норвегії є сосна, ялина та береза. На півдні зустрічаються невеликі масиви букових та дубових лісів.

Рекреаційні ресурси. Норвегія приділяє значну увагу охороні природи, тут знаходяться 9 національних парків та 18 заповідників. Найвідомішими з парків є Бьоргефьелль, Роннане, Рейса, Свальбард, Юстедальсбре тощо. Мальовничу природу з фіордами, льодовиками, водоспадами, унікальними пейзажами презентує Норвегія туристам. Жодна екскурсійна програма не обходиться без міст Осло, Берген, Тронхейм, Олесунн.

Населення

Чисельність населення Норвегії на 01.01.2015 р. склала 5,2 млн. осіб, за цим показником країна займає 121 місце в світі. Державною мовою в країні є норвезька, вона належить до германської групи індоєвропейської мовної сім'ї.

Демографічні особливості. У 2015 р. коефіцієнт народжуваності становив 12,14‰, смертності - 8,12‰, тобто природний приріст позитивний (4,02‰). Населення країни у порівнянні з іншими країнами Європи є молодим: частка дітей до 14 років тут становить 18,1%, а літніх людей – 16,3%. Середня тривалість життя чоловіків складає 79,7 років, а жінок – 83,8 років. У статевій структурі населення Норвегії частка жінок та чоловіків є майже рівною, на одну жінку припадає 1,01 чоловіка.

Міграції. У останні роки збільшилася кількість іноземних мігрантів у Норвегії. У 2014 р. їх частка досягла майже 10% населення країни. Найбільша кількість мігрантів зосереджена у провінціях Ругаланн, Бускеруд та Фіннмарк (близько 10% загальної чисельності населення провінцій). У Норвегію прибувають мігранти з Польщі, Швеції, Литви, країн Близького Сходу та Африки. Чистий коефіцієнт міграції у 2015 р. становив 7,25 мігранта на 1000 мешканців країни.

Національний та релігійний склад. Норвегія - етнічно однорідна країна (94% населення - норвежці). Окрім них, тут мешкають араби, фіни, шведи, датчани тощо. Особливу етнічну групу утворюють саамі, яких нараховується близько 40 тис. осіб.

Евангелічна лютеранська церква є провідною в країні. Лютеранство сповідують майже 82% норвежців. Майже 8% населення Норвегії належить до інших конфесій, серед яких найбільш чисельними є мусульмани (1,7%) та римо-католики (1,1%).

Розміщення населення. Норвегія є однією з найменш заселених країн Європи. Середня густина населення у країні становить 13,8 чол./км². У містах мешкає 80,5% населення. У районі Осло-фіорду зосереджена приблизно третина мешканців країни. Майже усі великі міста (Берген, Ставангер,

Тронхейм) розташовані на узбережжі морів та фіордів (табл. 18). Внутрішні височинні райони майже не заселені.

Трудові ресурси. Працездатне населення Норвегії становить 2,7 млн. осіб (станом на 2014 р.), за цим показником країна займає 110 місце в світі. У структурі зайнятості переважає сфера послуг - 77,6 %, промисловість - 20,2 %, у сільському господарстві працює 2,2 %. Рівень безробіття станом на 2014 р. становив 3,5 %.

Таблиця 18

Найбільші міста Норвегії (на 2014 р.)

Назва міста	Чисельність населення, тис. осіб
Осло	942,1
Берген	251,3
Ставангер	207,4
Тронхейм	172,2
Драммен	112,1
Фредрікстад	107,9
Шиєн	91,3
Крістіансанн	59,7
Тьонсберг	50,4
Олесунн	50,3

за: <http://www.citypopulation.de>

Загальна характеристика господарського комплексу Норвегії

Місце Норвегії у світовому господарстві. Норвегія є високорозвинутою, індустріальною країною, що має відкриту економіку. Норвегія входить до групи найбільш конкурентоздатних країн світу. За основними макроекономічними показниками та рівню життя населення країна зберігає провідні позиції в світі. За підсумками 2014 р. її ВВП становив 338,8 млрд. дол. Цей показник на душу населення сягає 66520 тис. дол. (1 -ше місце у Європі та 6 - те у світі) У структурі ВВП сфера послуг дає 56,5%, промисловість - 41,8%, та сільське господарство - 1,7%.

Промисловість. Провідними галузями промисловості Норвегії є нафтогазова, целюлозно-паперова, харчова, металургія, суднобудування. У 2014 темпи зростання промислового виробництва становили 0,8%.

Паливно-енергетичний комплекс. Нафтогазова промисловість є фундаментом норвезької економіки. Станом на початок XXI ст. Норвегія входила до трійки світових експортерів нафти, поряд з Саудівською Аравією та Росією. Перший промисловий видобуток нафти розпочався в країні ще у 1970 р.

Найпотужнішою нафтогазовою компанією країни та Північної Європи є "Statoil", штаб-квартира якої розміщена у місті Ставангер. Компанія забезпечує близько 60% шельфового видобутку вуглеводнів Норвегії. На території Норвегії розміщено два НПЗ загальною потужністю до 16 млн. т.

нафти: Монгстад (60% вироблених нафтопродуктів країни) належить компаніям "Statoil" та "Shell" та Ставангер - належить компанії "ExxonMobil" (США).

Вугільна промисловість Норвегії розвивається на базі родовищ кам'яного вугілля на островах архіпелагу Шпіцберген. Згідно резолюції ООН стосовно припинення видобутку вугілля у Арктиці, уряд країни заборонив діяльність більшості вуглевидобувних компаній та енергогенеруючих підприємств, що працюють на вугіллі. Розвиток вугільного сектору паливної промисловості Норвегії на сьогодні є не рентабельним.

Виробництво *електроенергії* в країні становить 134,0 млрд. кВт/ год. (станом на 2013 р.). Ключове значення для електроенергетики Норвегії має гідроенергетика. У 2013 р. її частка у структурі виробництва становила 96%. Найпотужнішими ГЕС країни є Веморк, Мелькефосс, Скугфосс. Також в країні діють ГЕС, які дають 2,5% електроенергії Норвегії.

Норвегія приділяє значну увагу розвитку альтернативної енергетики, зокрема вітрової, припливної та на біопаливі. На сьогодні побудовані та введені в експлуатацію близько 200 ВЕС загальною потужністю 500 МВт.

Металургійний комплекс. Норвегія займає одне з провідних місць у світі за виробництвом алюмінію, нікелю, магнію та ферросплавів. За виробництвом алюмінію Норвегія займає перше місце у Західній Європі та 7-ме у світі. Виробництво алюмінію (860 тис. т. у 2014 р.) здійснюється виключно з імпоротної сировини - Норвегія імпортує близько 2,4 млн. т. бокситів та глинозему з Бразилії, Іспанії, Суринаму та США.

Вироблені ферросплави (близько 520 тис. т.) Норвегія експортує у Нідерланди, ФРН, Великобританія, США. Потужними металургійними компаніями країни є "Norsk Hydro" (підрозділ "Hydro Aluminium"), "Elkem AS" та "Fesil Group". У 2014 р. в країні було виплавлено 595 тис. т. сталі (табл. 19).

Таблиця 19

Динаміка виробництва сталі у Норвегії, тис. т.

Норвегія	1990 р.	1995 р.	2000 р.	2005 р.	2010 р.	2012 р.	2014 р.
	383	505	679	705	530	700	595

за: <http://www.worldsteel.org>

Машинобудування є відносно молодою галуззю промисловості Норвегії. До традиційних галузей машинобудування країни відносять суднобудування, яке є однією з чотирьох підгалузей морського кластеру Норвегії, разом з судноплаством, виробництвом обладнання та ремонтом. Основні виробничі потужності кластеру зосереджені у провінціях Ругаланд, Хурдаланд та Мьорег-Ромсдаль, що знаходяться на західному узбережжі.

На сьогодні у Норвегії функціонує більше 60 верфей. Найпотужнішими з них є "Navyard Leirvik", "Westcon", "Kleven Verft" та "Ulstein Verft". Щорічно на норвежських підприємствах будуються 75-100 суден (судна для обслуговування нафтогазових родовищ, пасажирські судна та паромі, рибачські, тощо).

Також вагоме місце у Норвегії посідає виробництво устаткування для нафтогазової промисловості та виробництва електроенергії. Провідне місце у цій галузі займає компанія "Kvaerner", штаб-квартира якої розташована у м. Осло. Головними центрами машинобудування у Норвегії є Осло, Ставангер, Берген, Драммен.

Хімічна промисловість. У країні розвинуте потужне виробництво більшості хімічних та нафтохімічних продуктів. За виробництвом окремих з них Норвегія займає провідні позиції у Європі та світі. У першу чергу, це добрива, аміак, вибухові речовини, лаки та фарби тощо. Більша частина продукції галузі виробляється на потужних підприємствах провінцій Остфолд та Телемарк. Перспективною галуззю хімічної індустрії є фармацевтична. Провідною компанією галузі є "Nuscomed Takeda", що була заснована ще у 1874 р.

Целюлозно-паперова промисловість є однією з головних галузей міжнародної спеціалізації Норвегії. Щорічно виготовляється близько 1,2 млн. т. (на 2013 р.) деревної маси, целюлози та 1,1 млн. т. різноманітного паперу та картону. Основні центри лісозаготівлі та целюлозно-паперового виробництва розміщені навколо Осло-фіорда, зокрема Сарпсборг, Халден, Мосе, Драммен, Шиєн. Найбільшою компанією у целюлозно-паперовій промисловості є "Norske Skog".

Легка промисловість Норвегії представлена переважно текстильною промисловістю, що зорієнтована на внутрішній ринок. Центрами галузі є Осло, Берген та Олесунн. Виробництво одягу в країні представлено малими та середніми підприємствами, які випускають переважно національний одяг та товари для туристичної індустрії. Найбільшими виробниками норвезького одягу та взуття є компанії "Moods of Norway", "Rikkovero" та "Dale of Norway". Потреби внутрішнього ринку у товарах масового споживання (текстиль, одяг, взуття) забезпечуються за рахунок імпорту.

У харчовій промисловості найбільшого розвитку досягли рибопереробка (на узбережжі західної та північної Норвегії) та виробництво молочних продуктів (у східних провінціях).

Сільське господарство. Сільськогосподарське виробництво Норвегії майже повністю зорієнтовано на внутрішній ринок та відіграє важливу роль у національній продовольчій безпеці.

Норвегія є країною з інтенсивним та високопродуктивним сільським господарством, що дозволяє їй за деякими товарами (м'ясо, молоко, молочні продукти) не лише забезпечувати внутрішні потреби у продуктах харчування, але й частково їх експортувати.

Основою сільського господарства країни є невеликі фермерські господарства, які знаходяться, як правило, на великій відстані одна від одної. Більшість фермерів отримують основний прибуток від рибальства та продажу лісу. Якщо фермер займається різними видами діяльності, то його

господарство називають холдінгом. Середній розмір сільськогосподарських земель у холдінгу складає 20 га.

Провідною галуззю сільського господарства є *тваринництво*. У Норвегії нараховується 850 тис. голів ВРХ, з яких майже 27% - це молочні корови. У останні роки спостерігається зменшення поголів'я молочних корів. Традиційною галуззю є м'ясо-вовняне вівчарство (2,2 млн. голів на 2013 р.), розвинуте на заході та північному заході країни. На фермах розводять свиней (848 тис. голів). Важливою галуззю тваринництва є розведення хутрових звірів (лисиці, песці, норки). Також в країні займаються оленярством.

Рибальство є однією з найбільш конкурентоспроможних галузей норвезької економіки. У 2013 р. загальний вилов риби у Норвегії становив 1,9 млн. т. Основними об'єктами рибного промислу є оселедець, лосось, тріска та креветки. Також у країні займають аквакультурою, більшість ферм у цій індустрії займаються розведенням атлантичного лосося та форелі. Найбільше таких підприємств у провінціях Нурланн та Хурдаланн.

Більшість земель Норвегії (понад 70%) непридатні для сільськогосподарського виробництва, це землі які займають територію північніше 62-ї паралелі. Лише 2,7% територій Норвегії зайнято під сільськогосподарськими угіддями. Основними районами землеробства вважають низовини у південній і центральній частині країни. Продовольчими культурами є ячмінь, овес, картопля та пшениця. Навколо великих міст розвивається овочівництво та садівництво. Землеробство у Норвегії є малопробудковим.

Транспорт. Серед основних видів транспорту, що розвиваються у Норвегії, першочергове значення має морський. Величезний морський флот (7 місце в світі за тональністю) забезпечує як внутрішні, так і закордонні перевезення. Найбільшими морськими портами країни є Осло, Берген, Ставангер, Нарвік, Крістіансанн та ін.

Норвегія має достатньо розгалужену мережу автомобільних та залізничних шляхів. За даними на 2013 р. протяжність *автомобільних доріг* країни становить 93,8 тис. км, з них 393 км - швидкісні магістралі (51 місце в світі). Більшість автомобільних магістралей прокладені у підземних (гірських) тунелях. Потяжність залізничних шляхів становить 4,1 тис. км., з яких 64% - електрифіковано.

У суворих кліматичних умовах Норвегії важливе значення має *повітряний* транспорт. У країні нараховується 95 аеропортів, з них 67 з пристосованими злітними смугами. Найбільшими з них є Осло (Гардермуен), Берген, Ставангер, Крістіансанн, Тронхейм тощо. Провідними авіаційними компаніями країни є "Scandinavian Airlines System", "Norwegian Air Shuttle".

Одним з економічно важливих видів транспорту країни є трубопровідний. Довжина нафтопроводів становить 457 км, газопровідів 8044 км (станом на 2013 р.).

Зовнішньоекономічні зв'язки відіграють важливу роль у економічному розвитку Норвегії. У 2014 р. вартість норвезького експорту досягла 150,2 млрд. дол. У товарній структурі експорту країни представлені нафтопродукти та електроенергія (67,3%), машини та транспортне обладнання, метали, риба, хімічна продукція тощо. Головними партнерами Норвегії по експорту є країни ЄС (Великобританія (24,5%), ФРН, Нідерланди, Франція), Японія, США, Китай.

Імпорт Норвегії у 2014 р. становив 91 млрд. дол., за цим показником країна займає 37 місце в світі. У товарній структурі імпорту представлені машини та обладнання (39%), сировина, металобрухт, продовольчі товари та ін. Головними партнерами по імпорту є Швеція (13,3%), ФРН, Китай, Великобританія, Данія та США.

Велику роль у розвитку Норвегії відіграють іноземні інвестиції. Накопичені прямі іноземні інвестиції у норвезьку економіку станом на початок 2015 р. становили 294,2 млрд. дол. (21 місце в світі). Більше 70% усіх іноземних інвестицій отримані від країн ЄС, серед яких лідирують Швеція та Нідерланди. Окрім ЄС значні інвестиції надходять з США. Основними напрямками інвестування залишаються видобуток корисних копалин, хімічна промисловість, фінансові та інші послуги.

Норвегія також є потужним інвестором, обсяг норвезьких прямих інвестицій за кордоном становив 279,6 млрд. дол. (20 місце в світі), з них 62% були направлені у країни ЄС.

Важливе значення для Норвегії має розвиток міжнародного туризму. У 2013 р. Норвегію відвідало 2,3 млн. туристів, найбільш активні були представники Швеції, Іспанії, Великобританії, Данії та ФРН.

Запитання для самоконтролю

1. Визначте особливості географічного положення Норвегії, значення морських портів у житті країни.
2. Дайте оцінку участі Норвегії у міжнародних економічних організаціях та інтеграційних об'єднаннях світу.
3. Оцініть значення лісопромислового комплексу для господарства Норвегії.
4. Охарактеризуйте розвиток транспорту Норвегії та його значення для економіки країни.
5. Оцініть перспективи Норвегії у сфері міжнародного туризму.

Тести

1. На які території претендує Норвегія?
  - а) о. Буве; б) о. Петра I; в) Земля Королеви Мод.
2. Норвегія входить до ЄС?
  - а) так; б) ні
3. У складі Норвегії виділяють:
  - а) краї; б) воєводства; в) фюльке; г) кантони.

4. Продовжіть речення: Найбільшими фіордами Норвегії є ...
5. За запасами гідроенергії Норвегія займає перше місце у Європі?
а) так; б) ні.
6. Лісистість Норвегії становить:
а) 32%; б) 56%; в) 8%; г) 28%.
7. Найбільша кількість мігрантів зосереджена у областях:
а) Ругаланн; б) Тромс; в) Бускеруд; г) Телемарк.
8. Середня густина населення Норвегії становить:
а) 42 особи /км²; б) 240 осіб /км²; в) 13,8 осіб /км².
9. Норвегія входить до трійки світових експортерів нафти?
а) так; б) ні.
10. Найбільшими центрами нафтопереробки Норвегії є міста:
а) Осло; б) Ставангер; в) Драммен; г) Монгстад.
11. 96% електроенергії Норвегії виробляються на:
а) ТЕС; б) ГЕС; в) АЕС; г) ВЕС.
12. Компанія "Kvaerner" є провідним виробником:
а) суден; б) автомобілів; в) устаткування; г) літаків.
13. Найбільшими центрами целюлозно-паперової промисловості Норвегії є:
а) Шиєн; б) Халден; в) Драммен; г) Сарпсборг.
14. Встановіть співвідношення:

Галузь промисловості	Компанія
а) нафтопереробка	1. "Nucomed Takeda"
б) металургія	2. "Kleven Verft"
в) суднобудування	3. "Norsk Hydro"
г) фармацевтика	4. "Statoil"
15. Продовжіть речення: На півночі Норвегії розвинена така галузь тваринництва як ..
16. Найбільшим морським портом Норвегії є:
а) Нарвік; б) Осло; в) Ставангер; г) Берген.
17. Виплавка сталі в країні становить:
а) 250 тис. т.; б) 595 тис. т.; в) 1,2 млн. т.; г) 12,5 млн. т.
18. Яка компанія Норвегії представляє країну на світовому ринку алюмінію?
а) "Hydro Aluminium"; б) "Kvaerner"; в) "Nucomed Takeda".
19. Найбільшу частку у товарній структурі експорту мають:
а) машини та устаткування; б) нафтопродукти; в) продовольчі товари.
20. Головний інвестор Норвегії:
а) ФРН; б) Італія; в) Швеція; г) США; д) Китай.

Цікаві факти

1. У Норвегії існує мова татгаре. Зрозуміло, що ніяких татарів у країні немає, а на цій мові розмовляють нащадки циган, яких у 1544 р. англійські кораблі висадили на норвезьке узбережжя.

2. Колись скандинавські боги - аси вважалися захисниками Норвегії. На сьогодні Один, Тор, Фрігг та Фрейя забезпечують багатство сучасної Норвегії, адже їх іменами названі нафтові свердловини.
3. Гора Тре Крунер на Шпіцбергені має три верхівки - Свеа, Нора та Дана. Вони символізують три скандинавські країни - Швецію, Норвегію та Данію.
4. Мешканці Осло, столиці Норвегії, щорічно відправляють у подарунок жителям Лондона ялинку, на знак подяки за допомогу під час II світової війни.

Данія

Площа – 43,1 тис. км²
 Населення – 5,6 млн. осіб (станом на 2015 р.)
 Столиця – Копенгаген (1,3 млн. осіб)

Рекомендована література: 2, 8, 14, 19, 32, 41, 59.

Територія і суспільно-географічне положення

Офіційна назва країни - Королівство Данія. Країна розташована на півночі Європи і займає більшу частину півострова Ютландія і низку прилеглих островів (Зеландія, Фальстер, Фюн, Борнхольм та ін.). Також Данії належать Фарерські острови у Атлантичному океані і найбільший у світі острів Гренландія (площа 2,2 млн. км²). Площа країни сягає 43 093 км². Данія із півночі на південь простягається на 360 км та із заходу на схід - на 489 км.

Жодна ділянка країни не віддалена від моря більш ніж на 60 км. На суходолі Данія межує лише з ФРН (68 км). Данія приатлантична держава, береги якої омивають води Балтійського та Північного морів. Довжина берегової смуги 7438 км. Данія є учасницею ООН, з 1949 р. - учасницею та однією з засновниць НАТО, з 1973 р. - ЄС. Також країна є членом багатьох економічних організацій, зокрема, ОЕСР, Рада Європи, СОТ, Північної Ради тощо.

Державний устрій

Данія є конституційною монархією на чолі з королевою Маргрете II (з 14 січня 1972 р.). Королева є головнокомандувачем збройних сил Данії та головою офіційної церкви. У відповідності до Конституції Данії законодавча влада належить королеві та фолькетінгу (однопалатний парламент, що обирається у складі 179 депутатів строком на 4 роки). Голова фолькетінгу - Крістіан Мейдаль (з 2001 р.). Виконавча влада у країні належить королеві та кабінету міністрів на чолі з прем'єр-міністром (А. Фог Расмуссен).

За адміністративно-територіальним устроєм Данія унітарна, її територія поділяється на 5 областей (Ховедстаден, Зеландія, Північна Ютландія, Центральна Ютландія, Південна Данія), які у свою чергу поділяються на 98

коммун. Гренландія та Фарерські острови мають автономний статут та право на самоуправління.

Природні умови та ресурси

Рельєф Данії являє собою широкі хвилясті моренні рівнини і невисокі, подекуди крутосхилі, пагорби. Середні висоти тут не перевищують 50 м., найбільш піднята центральна частина півострова. Такий рельєф країни сформувався у результаті діяльності льодовиків. Найвища точка Данії - гора Молলেখой (171 м), найнижча - на західному узбережжі Ютландії - Ламме - фіорд (7 м нижче рівня моря).

Кліматичні та ґрунтові ресурси. Клімат у Данії помірно-морський, з сильним впливом теплої течії Гольфстрім. Зима тут порівняно м'яка, сніг випадає рідко і відразу тоне. Середня температура повітря взимку змінюється від -5°C до +4°C. Влітку погода в Данії досить тепла, але сильної спеки практично не буває. Середня температура липня становить +16°C. Річна сума опадів у країні коливається від 450 до 900 мм, переважно у вигляді дощу (90%).

У Західній та Центральній Ютландії поширені підзолисті ґрунти, у Східній Ютландії та на островах - бурі лісові, на узбережжях - лучні алювіальні. Ґрунти Данії зазнали значного освоєння, інтенсивного розорювання та застосування агротехнічної меліорації.

Мінеральні ресурси. У надрах Данії відсутні потужні запаси мінеральної сировини. Серед паливних ресурсів виділяються родовища нафти та природного газу у шельфі Північного моря. Доведені запаси нафти складають 206 млн. т., природного газу - 120 млрд. м³. Також представлені незначні поклади вапняків, глини, каоліну, гранітів.

Водні ресурси. Поверхня Данії вкрита мережею коротких річок зі спокійною течією. Річки не судноплавні, окрім як для туристичного транспорту. Найбільша річка країни - Гудено, довжиною 158 км, знаходиться у Східній Ютландії. Інші великі річки: Стора, Варде, Віда, Ск'єрн, Суса тощо. Живлення у річок дощове, і, в значно меншій мірі, ґрунтове.

Озера Данії невеликі і не мають великого господарського значення. Найбільше їх горбистій місцевості центральної частини Ютландії. Найбільшими озерами Данії є Арресьо, Есрамсьо, Стаділ-фіорд, Моссьо та ін.

Лісові ресурси. Ліси країни займають 12,9% усієї території. Зонально Данія відноситься до поясу широколистяних лісів. На сході та півночі країни зберіглися окремі масиви корінних букових лісів.

Рекреаційні ресурси. Найбільш популярними туристськими районами Данії є столиця Копенгаген, парк розваг Тіволі та всесвітньо відомий парк Леголенд. Для відпочинку на узбережжі є велика кількість місць з чудовими пляжами, готелями та яхт-клубами. Особливо виділяються мис Скаген з пісчаними днами та пляжами та о. Борнхольм, який славиться своїм мікрокліматом.

Велику увагу в країні приділяють природоохоронній діяльності, у Данії існує більше 300 природних об'єктів, що знаходяться під охороною (5,6%

території). Серед національних парків найбільш відомими є Лесьо, Вадехавет, Грїбсков, Молс Бьєрге тощо.

Населення

Чисельність. У Данії, станом на 1 січня 2015 р. проживало 5,6 млн. осіб, кількість населення збільшилася за рахунок імміграції. Державна мова країни - датська.

Демографічні особливості. Країна характеризується позитивним природним приростом населення, але він незначний 0,02 %. Народжуваність станом на 1 січня 2015 р. становила 10,27 ‰, смертність 10,25 ‰. Рівень дитячої смертності складає 4,05 ‰. У статевій структурі переважають жінки (0,97 чоловіка на 1 жінку). Вікова структура населення Данії регресивна, частка літніх людей після 65 р. становить 18,7%, дітей до 14 років - 16,8%.

Данія має позитивне сальдо міграції, щорічно до країни прибуває велика кількість мігрантів. Чистий коефіцієнт міграції на 2015 р. становив 2,2 мігранта на 1000 мешканців (43 місце в світі).

Національно-релігійний склад. Данія є країною однонаціональною (98% мешканців - датчани). Національними меншинами є німці, шведи, норвежці. Євангелічна лютеранська церква проголошена офіційною і підтримується державою (80% населення). Також в країні поширені такі конфесії як мусульманство (4%), католицизм, іудаїзм тощо.

Розміщення населення. Данія є густонаселеною країною. Середня густина населення становить 126 осіб/км². Найгустіше заселені півострів Ютландія та о. Зеландія. Рівень урбанізації Данії сягає 87,7%. У країні переважають міста з населенням менше 15 тис. осіб. Великими містами є Копенгаген (1,3 млн. осіб), Орхус, Оденсе, Ольборг (табл. 20).

Таблиця 20

Найбільші міста Данії (станом на 2015 р.)

Назва міста	Чисельність населення, тис. осіб
Копенгаген	1 263,7
Орхус	261,5
Оденсе	173,8
Ольборг	110,5
Єсб'єрг	72,1
Раннерс	61,7
Кольдинг	58,7
Хорсенс	56,5
Вайле	54,0

за: <http://www.world-gazetteer.com>

Трудові ресурси. Чисельність працюючого населення Данії у 2014 р. становила 2,8 млн. осіб, із них 77,1% працюють у сфері послуг, 20,3% - у промисловості та 2,6% - у сільському господарстві. Рівень безробіття на 2014 р. складав 6,5%.

Загальна характеристика господарського комплексу Данії

Місце Данії в світовому господарстві. Данія - індустріально-аграрна країна із високим рівнем розвитку. Станом на 2014 р. її ВВП становив 260,3 млрд. дол., на душу населення цей показник - 44950 дол. (18 місце в світі). Данія має низький рівень інфляції, у 2014 р. він становив лише 0,6%, це найнижчий показник з 1953 р. У країні високий рівень монополізації: 25 найбільших приватних товариств контролюють понад 53% промисловості, сільського господарства. До 33% підприємств контролюються іноземними компаніями, зокрема у машинобудуванні, нафтопереробній, харчовій та хімічній промисловості. У економіці країни переважає приватний сектор, але держава має значний вплив через податкову та кредитну політику.

Високі податки та відносно здоровий стан економіки, дозволили Данії зберігти гідний рівень соціального забезпечення та соціального захисту населення. Більше 50% державного бюджету витрачається на соціальні цілі.

Промисловість. Масштабна промислова революція у Данії розпочалася лише у 60-ті рр. ХХ ст., проте вже у 70-х рр. промисловість стала найважливішим сектором економіки країни (табл. 21). На сьогодні датські компанії є лідерами на світових ринках.

Таблиця 21

Динаміка розвитку датської промисловості

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Промислове виробництво, %	2,6	-17,3	3,9	7,4	5,4	3,1	2,8
Промисловий експорт, %	1,9	-1,1	2,2	7,6	3,2	3,3	4,8
Інвестиції у виробництво, %	1,6	-2,5	-4,8	-4,9	1,3	0,9	2,8
Продуктивність праці, %	1,0	-3,5	11,2	3,8	5,0	0,5	0,4

Паливно-енергетичний комплекс. Паливна промисловість Данії концентрується навколо датського сектору шельфу Північного моря. Більша частина енергоресурсів використовується всередині країни.

Данія є третім виробником нафти у Західній Європі. Перше родовище нафти було знайдено у датському секторі Північного моря у 1966 р., видобуток розпочато у 1972 р. Ліцензії на розвідку та видобуток нафти і газу мають близько 25 нафтових компаній. У 2014 р. видобуток нафти становив 8,1 млн. т. Провідна нафтогазова компанія Данії - консорціум "Dansk Undergrunds (DUC)", частка якої у видобутку нафти країни - 82%, газу - 92%. У країні діють два НПЗ: Фредерісія ("Royal Dutch Shell") та Калуннборг ("Statoil", Норвегія).

Видобуток природного газу здійснюється на 6 шельфових родовищах Північного моря і становив у 2014 р. 4,2 млрд. м³.

У Данії відсутні промислові запаси вугілля. Внутрішні потреби у цьому паливі забезпечуються за рахунок імпорту (ПАР, Колумбія, Росія, Польща).

Енергетика. Виробництво електроенергії в Данії сягає 29,85 млрд. кВт/год. (на 2012 р.). Країна є світовим лідером за встановленою потужністю

вітрогенераторів на душу населення. У 2014 р. вітроенергетика забезпечила майже 40% електроенергії країни. У Данії функціонує близько 5252 вітрових турбін загальною потужністю 4885 МВт. До 2020 р. частку вітрових електростанцій у Данії планують збільшити до 50%. Також в країні розвивається теплова енергетика. Поступово ТЕС країни переходять на біопаливо.

Металургійний комплекс. Ця галузь Данії є малорозвинутою, працює переважно на імпортній сировині та металобрухті. Потужною компанією цього сектору є "NLMK DanSteel" (Росія). У м. Фредеріксверк функціонує завод з виробництва конструкційної сталі.

Машинобудування є однією з найважливіших експортних галузей Данії. Потужним ринком збуту продукції датського машинобудування є ФРН. Датські компанії є постачальниками комплектуючих для німецького обладнання.

Найбільшу частку у машинобудуванні складає виробництво обладнання для харчової промисловості, зокрема, Данія займає одне з провідних місць в світі за виробництвом холодильного обладнання для харчового сектору, обладнання для пивоваренної та цукрової промисловості тощо. Лідерами цієї галузі є такі датські компанії як, "Aasted", "Cabinplant", "ChocoMa", "Inter Food Technology" тощо.

Велику роль у Данії відіграє *енергетичне машинобудування*, де основним напрямом розвитку є розробка та виробництво вітроенергетичних (ВЕУ) установок. Піонером та флагманом галузі є компанія "Vestas Wind Systems", яка є найбільшим у світі постачальником ВЕУ (14,8% світового ринку).

Данія традиційно займає провідні позиції у виробництві електротехнічного та електронного обладнання. Королівство є світовим лідером із розробки та виробництва слухових апаратів. На компанії "Widex", "GN Re Sound", "William Demant", що спеціалізуються на виробництві цього виду товару, припадає близько 1/3 світового ринку.

Також Данія відома розробкою та виробництвом побутової техніки, електронного обладнання. У останні роки розквіту досягла телекомунікаційна галузь, зокрема, виробництво обладнання для організації мобільного зв'язку.

Суднобудування традиційно є високорозвинутою галуззю економіки Данії. Датські верфі мають досвід з будівництва суден будь-якого класу, типу та тонажу. На початку 90-х років ХХ ст. Данія була найпотужнішою суднобудівною країною Європи. Проте у останні роки частка Данії у світовому суднобудуванні суттєво зменшилася, і становить не більше 1%. У країні нараховується близько 40 фірм, які безпосередньо зайняті у суднобудівній галузі, зокрема концерн "MAN Diesel & Turbo", є провідним у світі виробником дизельних двигунів, що використовуються на судах. Світовими лідерами у виробництві pomp для машинних відділень суден будь-якого класу є компанії "Iron Pump" та "Desmi".

Хімічна промисловість Данії використовує здебільшого імпортовану сировину. Тут виробляється продукція органічного синтезу, лаки, фарби, миючі засоби, суперфосфат та ліки. Однією з провідних галузей хімічної індустрії Данії є фармацевтична. Більшість датських компаній (38) об'єднані у Асоціацію

фармацевтичної промисловості - "LIF" та контролюють близько 49% датського ринку медикаментів. Майже 90% загального обсягу виробництва фармацевтичної продукції припадає на експорт. Його основну частину складають інсулін (до 40%), інші гормони (20%), вітамінні препарати (10%) та антибіотики (6%).

Найбільшим фармацевтичним концерном Данії є "Novo Nordisk", який експортує свою продукцію (гормони та препарати для лікування гемофілії) у 180 країн світу. Частка компанії на світовому ринку інсуліну складає 52%, а інсуліну нового покоління - 44%. Штаб-квартира концерну розміщена у місті Багсвер.

Основу *легкої промисловості* Данії складають виробництво текстилю, одягу та взуття. Характерним для цієї галузі Данії є виробництво продукції за кордоном, а більшість місцевих компаній займаються лише розробкою дизайну. Провідною компанією з виробництва та торгівлі готовим одягом та аксесуарами є "Bestseller". Найбільшими ринками збуту датських текстильних виробів та готового одягу залишаються ФРН, Швеція та Норвегія.

Досить популярне у світі взуття "ЕССО" датського виробника "Ессо Ско". Виробництво взуття у Данії було згорнуто ще в кінці 90-х років ХХ ст. У Данії залишається штаб-квартира компанії, а також дослідницький та дизайнерський центри. Компанія має взуттєві фабрики у Китаї, Португалії, Індонезії, Словаччині та Тайланді. У Данії також розвинуте машинне виробництво килимів та килимового покриття. Найпотужнішим виробником килимів є компанія "Egetapper".

Харчова промисловість Данії вирізняється високим рівнем механізації та стандартів якості. Серед найбільш потужних виробників, зайнятих у цій галузі, необхідно виділити наступні компанії: "Danish Crown" (м'ясо та м'ясні вироби), "Arla Foods" (молоко та молочна продукція), "Carlsberg" (виробництво пива та безалкогольних напоїв).

М'ясопереробний концерн "Danish Crown" є найбільшим підприємством галузі у Європі та третім у світі. Основною продукцією концерну є свинина, яловичина, а також готові м'ясні продукти та напівфабрикати з них.

Провідне місце у переробці молока займає датсько-шведський концерн "Arla Foods", що контролює 98% ринку молочної продукції країни. Продукція концерну представлена у більш ніж 100 країнах світу під відомими брендами: "Lurpak" (масло), "Kærgarden" (спреди), "Castello" (елітні сорти сирів), "Buko" (плавлені сири) тощо.

Концерн "Carlsberg" входить до п'ятірки найбільших пивоваренних концернів світу. На його частку припадає 7% світового виробництва пива. Щорічно концерн виробляє більше 135 млн. гектолітрів пива та 22 млн. гл. безалкогольних напоїв.

Сільське господарство традиційно є одним з найважливіших секторів економіки Данії. Частка Данії на світовому ринку сільськогосподарської продукції складає 2%. За обсягом виробництва продовольства на душу населення Данія займає перше місце в світі. Також Данія є п'ятим за величиною

експортером сільськогосподарських товарів та продовольства у ЄС, продаючи за кордон більше 80% виробленої в країні сільгосппродукції.

Тваринництво. У Данії приділяється велика увага м'ясному та молочному тваринництву. Поголів'я ВРХ у останні роки залишається практично не змінним і становить близько 1,5 млн. голів. Основним тваринницьким районом Данії є півострів Ютландія, де зосереджено близько 75% поголів'я ВРХ.

Для свинарства Данії, у останні роки, характерне укрупнення ферм та скорочення поголів'я (станом на 2014 р. 12,0 млн. голів). Найбільш розповсюдженими породами свиней в країні є "Ландрас", "Велика біла" та "Дюрок". Розведенням домашніх птахів (переважно кур) у промислових масштабах у Данії займаються 277 виробників. Щорічно у країні виробляється до 140 млн. од. домашніх птахів, 80% з яких експортуються.

Також датчани займаються звірівництвом, що є високоприбутковою галуззю сільського господарства країни. Експорт датського хутра у Китай покриває увесь імпорт з цієї країни. Усі звіроводи Данії об'єднані у організацію "Kopenhagen Fur", яка є найбільшим у світі центром по проведенню хутряних аукціонів (60% світової торгівлі шкірками норок). Датські фермери у 2012-2013 рр. виробляли більше 15 млн. шкірок норки на рік, що становить більше 26% світового виробництва.

Рибальство. За обсягом вилову серед країн ЄС Данія займає одне з провідних місць і входить до десятки найбільших рибопереробних країн світу. У 2014 р. загальний вилов морської риби в усіх акваторіях становив 640 тис. т. (62% вилову здійснюється у Північному морі). Суттєву частку у загальному вилові складає риба для промислової переробки (мойва, салака) - для виробництва муки, кормів та риб'ячого жиру.

Також у Данії успішно розвивається аквакультура. У об'єднання "Dansk Akvakultur" входить більше 300 компаній, які щорічно реалізують продукцію більше ніж на 200 млн. дол. (сьомга, форель, вугор).

Під сільськогосподарські угіддя (2,7 млн. га) відведено 62% території країни. Під зерновими в країні зайнято 58% усієї площі земель. Тут щороку вирощують до 5,1 млн. т. пшениці, а також ячмінь, жито та овес. Посіви пшениці і жита зосереджені у Східній Ютландії та Західній Зеландії. Серед технічних культур переважає картопля та цукровий буряк. Приблизно 25% сільськогосподарських земель країни зайнято під кормовими культурами. Також здавна у Данії вирощують плодово-ягідні культури та овочі (табл. 22).

Таблиця 22

Валові збори сільськогосподарських культур в 2014 р., млн. т.

Данія	Пшениця	Овочі	Цукровий буряк	Ріпак	Картопля*
	5,153	0,308	2,266	0,709	1,733

за: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>

Транспорт. Транспортна система Данії є важливою галуззю економіки і вважається однією з найрозвинутіших у світі. Життєво важливе значення для пасажирського та вантажного сполучення має *морський транспорт* (75% усіх зовнішньоторгових перевезень Данії). Найбільшими морськими портами є

Копенгаген, Есб'єрг, Ольборг, Орхус, Фредерісія, Калуггборге тощо. Транспортний зв'язок між островами та з ФРН, Ісландією, Норвегією, Великобританією забезпечують пароми.

Автомобільний транспорт займає провідне місце у перевезенні пасажирів та вантажів у середині країни. Загальна протяжність автомобільних шляхів становить 73929 км, з них 1143 км - швидкісні магістралі. Система *залізничних доріг* Данії включає в себе близько 2414 км, з яких електрифіковані лише система S-tog та головна магістраль Хельсінгер - Копенгаген - Падборг (на кордоні з ФРН) (628 км).

Велике значення у транспортній системі Данії мають мости. Великий Бельт (1997 р.) з'єднує острови Фюн та Зеландію. Малий Бельт з'єднує острів Фюн та півострів Ютландія (1970 р.). Ці об'єкти збільшили кількість перевезень як автомобільним, так і залізничним транспортом. У датських містах добре розвинений *велосипедний транспорт*, особливо у Копенгагені та Оденсе. Близько 1/5 усіх поїздок у столиці країни здійснюються на велосипедах.

Міжнародні *повітряні перевезення* здійснює авіакомпанія "Scandinavian Airlines System". Датською регіональною авіакомпанією є "Danish Air Transport", що здійснює регулярні та чартерні рейси в межах країни. Загальна кількість аеропортів країни становить 80, з них 28 мають пристосовані злітні смуги. Найбільшими з них є Копенгаген Каструп, Біллуун, Ольборг, Орхус та Есб'єрг.

Зовнішньоекономічні зв'язки. Данія бере активну участь у міжнародних економічних зв'язках. Особливе місце займає зовнішня торгівля, експорт країни в 2014 р. склав 108,8 млрд. дол. Постачає Данія на світовий ринок машини та інструменти, м'ясо, молочні продукти, рибу, медикаменти, меблі тощо. Головними торговими партнерами країни із експорту є ФРН (17,3%), Швеція, Великобританія, США, Норвегія.

Імпорт Норвегії у 2014 р. становив 101,6 млрд. дол. Імпортує країна переважно машини і обладнання, сировину, хімікати, зерно та продукти харчування. Головні торгові партнери країни із імпорту: ФРН (21,3%), Швеція, Нідерланди, Китай, Великобританія.

Залучення інвестицій - складова частина економічної політики Данії. У 2014 р. обсяг прямих іноземних інвестицій в країні становив 136 млрд. дол. (39 місце в світі). Розвивається у Данії і міжнародний туризм, щороку країну відвідують близько 5 млн. туристів, переважно з ФРН, Швеції, Норвегії та Нідерландів.

Запитання для самоконтролю

1. Визначте риси суспільно-географічного положення Данії та їх вплив на розвиток країни.
2. Які природні ресурси представлені в Данії і яким чином це вплинуло на спеціалізацію країни?
3. Охарактеризуйте розвиток суднобудування Данії та її участь МГПП.

4. Назвіть фактори, що визначають привабливість Данії для іноземних інвесторів.
5. Вкажіть на існуючі проблеми у сільському господарстві країни та шляхи їх вирішення.

Тести

1. До території Данії входять острови:
  - а) Зеландія; б) Борнхольм; в) Рюген; г) Нормандські.
2. Основною адміністративною одиницею Данії є:
  - а) область; б) графство; в) провінція; г) кантон.
3. Найвища точка країни:
  - а) Моллехой; б) Бен-Невіс; в) Цугшпітце.
4. Ліси займають ... % території країни:
  - а) 27; б) 12,9; в) 33; г) 15.
5. Знайдіть вірне твердження: за конфесійною приналежністю:
  - а) датчани є католиками; б) датчани є протестантами;
  - в) датчани є православними.
6. Перерахуйте найбільші міста Данії.
7. Які ТНК працюють в галузі машинобудування?
  - а) «ChocoMa»; б) «NLMK Dan Steel»; в) «Novo Nordisk»;
  - г) «Vestas Wind Systems».
8. Чи є Данія імпортером газу та нафти?
  - а) так; б) ні.
9. Найбільша частка електроенергії в країні виробляється на:
  - а) ВЕС; б) ГЕС; в) АЕС.
10. Яка компанія Данії є світовим лідером з виробництва вітрових енергоустановок?
  - а) «MAN Diesel & Turbo»; б) «Vestas Wind Systems»; в) «Danish Crown».
11. Назвіть головні експортні продукти харчової промисловості країни:
  - а) м'ясо; б) сир та молочні продукти; в) пиво; г) бекон та шинка.
12. Провідним виробником пива та безалкогольних напоїв у Данії є компанія:
  - а) "Carlsberg"; б) "Kopenhagen Fur"; в) "Arla Foods".
13. Компанія "ЕССО" не виробляє свою продукцію в межах країни:
  - а) так; б) ні.
14. Провідною галуззю тваринництва країни є:
  - а) вівчарство; б) скотарство; в) свинарство.
15. Головним продуктом компанії "Novo Nordisk" є:
  - а) антибіотики; б) вітаміни; в) інсулін; г) вакцини.
16. Продовжіть речення: Міст Великий Бельт з'єднує острови ...
17. Найбільшим аеропортом країни є:
  - а) Орхус; б) Ольборг; в) Каструп; г) Беллунн.
18. У 2014 р. Данія мала мала позитивний торговий баланс:
  - а) так; б) ні.
19. Головним торговим партнером Данії є:

- а) США; б) Швеція; в) ФРН.
 20. Метрополітен у Данії є лише у місті Копенгаген:
 а) так; б) ні.

Цікаві факти

1. У 1902 р. Данія стала першою країною в світі, де в якості доказу вини підозрюваного у злочині були використані відбитки його пальців.
2. Один з найвідоміших датських винаходів - дитячий конструктор ЛЕГО. Компанія "Lego" розпочала виробництво іграшок ще у 1932 р. Назва "LEGO" - це аббревіатура із двох датських слів "leg godt", що перекладається як "грайте добре".
3. Технологія Bluetooth отримала назву на честь датського короля Харальда I, прізвисько якого було Синій зуб (Harald Bluetooth). У XX ст. цей король об'єднав розрізнені датські племена та скандинавські землі, а Bluetooth був покликаний зробити те саме з протоколами зв'язку, об'єднавши їх у один універсальний стандарт.
4. Найпоширеніший вид транспорту Данії - велосипед. І це в першу чергу, не через любов до природи або фізичних вправ - так склалося історично. Після II Світової війни бензин став дефіцитом і потрібно було виходити з положення.

Фінляндія

Площа – 338,1 тис. км²
 Населення – 5,4 млн. осіб (станом на 2015 р.)
 Столиця – Хельсінкі (1,2 млн. осіб)

Рекомендована література: 2, 8, 14, 41, 45, 53, 59.

Територія і суспільно-географічне положення

Офіційна назва країни - Республіка Фінляндія - держава у Північній Європі. Столиця - Хельсінкі (1,2 млн. осіб). На заході країна межує зі Швецією, на півночі - з Норвегією, на сході з Росією. Значна частина її території знаходиться за Полярним колом (25%). На південному заході та півдні країна омивається Балтійським морем, Ботнічною та Фінською затоками. Довжина берегової лінії становить 1100 км.

Загальна площа країни становить 338,1 тис. км² (63 місце в світі, 7 - у Європі). Загальна довжина кордону - 2628 км. Територія країни є витягнутою з півночі на південь, тобто має меридіальне спрямування. Протяжність Фінляндії з півночі на південь - 1030 км, з заходу на схід - 515 км. Фінляндія входить до складу багатьох організацій: ООН, ЄС, СОТ, МБПР, МВФ, ОЕСР, Рада Європи тощо. Фінляндія є єдиною країною ЄС на кордоні з Росією, що не входить до НАТО. Також Фінляндія є постійним членом багатьох регіональних організацій,

зокрема Ради Баренцева Євроарктичного регіону (1993 р.), Арктичної Ради (1996 р.), Північної Ради (1955 р.) та ін.

Державний устрій

Фінляндія - суверенна парламентсько-президентська демократична республіка. Головою держави є президент - Саулі Нійністе (з 2012 р.), який обирається на 6 років, шляхом прямих і таємних виборів усіма громадянами країни.

Законодавча влада здійснюється однопалатним парламентом, що складається з 200 депутатів, які обираються прямим і таємним голосуванням за системою пропорційного представництва терміном на 4 роки. Виконавча влада здійснюється президентом та урядом. Уряд складається з міністрів, яких очолює прем'єр-міністр Олександр Стубб (з 2012 р.).

За адміністративно-територіальним устроєм Фінляндія є унітарною (Аландські о-ви мають автономний статус). Основна адміністративно-територіальна одиниця Фінляндії - комуна (317), комуни об'єдані у 19 провінцій. Також у межах країни виділяють шість регіонів (ляні).

Природні умови та ресурси

Рельєф. Більша частина Фінляндії розміщена на низовинах (абсолютні висоти не перевищують 300 м), окрім північного сходу, де гори сягають висоти більше 1000 м. Найвища точка країни - гора (фьєльд) Халті (1324 м), що розміщена у Лапландії в Скандинавських горах, недалеко від кордону з Норвегією.

Кліматичні та ґрунтові ресурси. Для більшої частини Фінляндії характерним є помірно континентальний клімат з холодною зимою та теплим літом. На далекій півночі сонце не заходить за обрій упродовж 73 днів, створюючи ефект літніх білих ночей.

Середня температура лютого на півдні країни - 6°C, а у Лапландії - 14°C. У липня відповідно +17°C на півдні і до +11 - 12°C на півночі. Незважаючи на таке прохолодне літо, більшість сільськогосподарських культур середніх широт дозрівають. Кількість опадів сягає 400-700 мм на рік, збільшуючись з півночі на південь. Взимку переважають опади у вигляді снігу. Потужність снігового покриву змінюється від 40 см на півночі до 10 см на півдні.

Мінеральні ресурси. За запасами корисних копалин Фінляндія займає провідне місце серед країн Європи. Країна має потужні запаси мінеральної сировини, зокрема рудної. За запасами та видобутком мідної руди країна займає 1-е місце у Європі (Оутокумпу, Пюхясалмі, Кевітса). Значні родовища залізних руд (Коларі), молібдену і цинку (Віханті), ванадію (Отанмякі) і кобальту (Оутокумпу). Також у надрах Фінляндії зустрічаються нікель, титан, вольфрам, селен, срібло та золото (родовище Кіттіля одне з найбільших у Європі), хроміти (родовище Кемі - найпотужніше у Європі та єдине у ЄС, запаси 50 млн. т.).

З нерудних корисних копалин великі запаси азбесту, тальку, графіту, апатиту (Сіліярві), кварцу тощо. У Фінляндії практично відсутні запаси

паливних ресурсів (значна залежність від імпорту енергоносіїв). Лише представлені потужні запаси торфу, близько третини усієї території країни зайнято торф'яниками.

Водні ресурси. Фінляндія добре забезпечена водними ресурсами. За ресурсами повного річкового стоку Фінляндія займає 3-тє місце серед країн Північної Європи після Норвегії та Швеції. Кількість річок у Фінляндії сягає 2000, більшість з яких має невелику протяжність та з'єднують озера між собою. Найбільшими річками є Кемійокі (550 км), Оулуйокі (107 км) та Торніонйокі (565 км).

Фінляндію називають країною тисячі озер, їх нараховується близько 190 тис., що становить 9% її площі. Переважають невеликі озера із середніми глибинами 5-20 м. Найбільше озеро країни - Сайма, утворене сукупністю пов'язаних між собою водойм загальною площею 4400 км². На цьому озері розміщено 13710 островів (1850 км²). Серед інших озер країни можна назвати Пяйянне, Оулуярві, Інарйярві. Також в країні є 36 каналів з 48 шлюзами. Найбільше значення має Сайменський канал, який пов'язує оз. Сайма із Фінською затокою.

Лісові ресурси. Одним з найбільших багатств Фінляндії є лісові ресурси. За площею лісів і валовими запасами деревини Фінляндія займає друге місце у Європі після Швеції. Лісистість у країні висока і сягає 66% території. Переважають хвойні ліси, а на крайньому південному заході - мішані.

Рекреаційні ресурси. Велику увагу в країні приділяють природоохоронним заходам. Під охороною держави знаходиться 8% території країни. Великими національними парками є Лемменйокі, Паллас-Оунаустунтури, Оуланган, Скергодсгаветс та ін. Це мальовничий край безлічі озер та островів, які відвідують тисячі туристів. Одним з див Фінляндії є Північне сяйво, його можна спостерігати вночі у вересні - жовтні та лютому - березні, але лише за ясної погоди. Крім того, Фінляндія чудова країна для сімейного відпочинку, адже тут можна зустріти Санта-Клауса, познайомитися з Муммі-Тролями, відвідати різноманітні парки відпочинку тощо.

Населення

Чисельність населення Фінляндії на 01.01.2015 р. становить 5,4 млн. осіб, національними мовами країни є фінська та шведська, найпоширенішими мовами меншин є саамська та карельська.

Демографічна ситуація. У Фінляндії сумарний коефіцієнт народжуваності складає 1,75 дитини на одну жінку, це вище середньо європейського рівня (1,5). Народжуваність в країні у 2015 р. становила 10,72‰, смертність – 9,83‰, відповідно природній приріст складає 0,89‰. Дитяча смертність сягає 2,52‰. У віковій структурі населення спостерігаються тенденції старіння нації: діти до 14 років - 16,4%, літні люди старше 65 років – 20,2%. Середня тривалість життя чоловіків становить 77,8 років, жінок - 84 роки.

Міграції. На 1000 осіб Фінляндії в середньому припадає 3,1 мігранта. Прибувають з країн ЄС, зокрема Франції, Естонії, Польщі. Фінляндія має

проблеми із незаконною імміграцією, у 2014 р. в країну прибуло більше 3500 біженців, переважно з Іраку, Сомалі, Росії, Афганістану. Уряд країни опинившись у такій ситуації змушений зменшити міграційну квоту до 750 осіб. У останні роки спотерігається і протилежна хвиля, фіни виїжджають за кордон (Швеція, ФРН, Великобританія, Естонія). Незважаючи на це, Фінляндія має позитивне сальдо міграції.

Національний та релігійний склад. Фіни проживають майже на усій території країни, їх частка сягає 93,4%. Серед національних меншин найбільш чисельними є шведи (5,6%), які проживають у прибережних районах на заході та півдні країни. На півночі країни, у Лапландії живуть найдавніші мешканці країни - саамі (0,1%). У релігійній структурі населення суттєву перевагу має лютеранська церква (78,4%), майже 1,5% віруючих є православними.

Розміщення населення. Населення Фінляндії концентрується здебільшого у прибережних та південних районах. Середня густина населення сягає 17 осіб/км², однак у південних районах проживає 4/5 усього населення (густина 50 - 85 осіб/км²). Рівень урбанізації становить 84,2%, найбільшим містом є столиця - Хельсінкі (1,2 млн. осіб). Серед інших міст Фінляндії найчисельнішими є Тампере (321,5 тис. осіб), Турку, Оулу, Ювяскюля, Бей (табл. 23).

Таблиця 23

Найбільші міста Фінляндії (на 2014 р.)

Назва міста	Чисельність населення, тис. осіб
Хельсінкі	1 193,2
Тампере	321,5
Турку	257,1
Оулу	191,3
Ювяскюля	119,1
Бей	116,8
Куопіо	84,9
Порі	84,5
Баша	66,2
Йоенсуу	64,6

за: <http://www.world-gazetteer.com>

Трудові ресурси. Загальна чисельність економічно активного населення становить 2,7 млн. осіб. Найбільше населення зайнято у сфері послуг - 80,1%, у промисловості - 15,5%, та у сільському господарстві - 4,4%. Рівень безробіття у 2014 р. становив 8,6%.

Загальна характеристика господарського комплексу Фінляндії

Місце Фінляндії у світовому господарстві. Фінляндія відноситься до високорозвинутих малих індустріальних країн. Тенденції останніх років доводять, що Фінляндія є однією з найрозвинутіших та конкурентоздатних країн світу. Її перевагами є політична стабільність, високорозвинута інфраструктура, доступність і надійність телекомунікацій, свобода банківської конкуренції,

високий освітній рівень робочої сили та управлінського апарату, легкість здійснення підприємницької діяльності. ВВП країни у 2013 р. становив 217,5 млрд. дол., на душу населення - 39930 (23 місце в світі).

У сучасній глобальній системі МГПП Фінляндія спеціалізується на декількох видах спеціального машинобудування, металообробці, виробництві телекомунікаційного обладнання та засобів мобільного зв'язку, у виробництві товарів деревообробної, целюлозно-паперової промисловості, у суднобудуванні.

Фінляндія входить до числа країн з високим індексом людського розвитку (ІЛР = 0,879), займаючи 24-е місце серед 187 країн світу. Інфляція у Фінляндії, за підсумками 2014 р., сягала 1%. Рівень державного боргу у 2014 р. зріс до 59,3% ВВП. Разом з тим, у Фінляндії все ще один з найменших державних боргів серед країн ЄС.

Промисловість. Паливно-енергетичний комплекс. Зважаючи на те, що промислові запаси нафти у Фінляндії відсутні та видобуток не проводиться, країна є імпортером цього виду палива. Основними постачальниками нафти у Фінляндію є Росія (85%) та Норвегія. Первинна переробка нафти здійснюється на двох НПЗ у містах Порвоо та Наанталі, власником підприємств є компанія "Neste Oil". Крім забезпечення нафтопродуктами внутрішнього ринку, значна їх частина йде на експорт. Основними споживачами фінських нафтопродуктів є європейські країни (Швеція, ФРН) та США.

Через відсутність запасів газу, Фінляндія змушена імпортувати і цей вид палива. Єдиним експортером природного газу в країну є Росія (100%). У зв'язку із зниженням конкурентоздатності природного газу все більше уваги у Фінляндії приділяється будівництву терміналів зрідженого газу. У 2014 р. було прийнято рішення про будівництво двох терміналів зрідженого газу у м. Інкоо та м. Торніо.

Кам'яне вугілля для потреб енергетики та металургії теж імпортують, більшу частину цього палива завозять з Росії та Польщі.

Енергетика. Виробництво електроенергії у Фінляндії становить близько 65,4 млрд. кВт/год. (2014 р.). Важливу роль у країні відіграє атомна енергетика. На сьогодні у Фінляндії функціонує дві АЕС: "Олкїлуото" та "Ловїіса"(4 енергоблоки), які у 2014 р. виробили 24,1 млрд. кВт/год. У 2014 р. була продовжена робота по будівництву 5-го фінського енергоблоку на АЕС "Олкїлуото" (початок експлуатації відкладено на 2018 р.). У цьому ж році спільно з "Росатом" розпочалася підготовка до будівництва АЕС "Ханхіківі-1" на півночі Фінляндії. Частка АЕС у виробництві електроенергії становить близько 33%.

Фінляндія має достатньо потужний гідроенергетичний потенціал. На ГЕС країни у 2014 р. було вироблено 13,1 млрд. кВт/год., тобто їх частка у виробництві електроенергії становить 19%. Найпотужнішою ГЕС країни є "Іматракоскі" на річці Вуокса. Майже 30% електроенергії виробляється на ТЕС, які працюють переважно на вугіллі.

Розвивається в країні і альтернативна енергетика. Вітроенергетика у північних районах Фінляндії розвивається швидкими темпами. У регіонах Лапландія та Остроботнія у 2014 р. було вироблено 708 гВт/ год енергії. Ці дві фінські області є лідерами у виробництві електроенергії у Баренцевому регіоні. На сьогодні вітрова та сонячна енергетика займає лише 1% у енергобалансі країни. Яскраве майбутнє має і енергетика на біопаливі (відходи лісової промисловості). У енергетичній сфері працює фінська державна енергетична компанія "Fortum".

Металургійний комплекс Фінляндії характеризує високий ступінь переробки сировини, його кінцевою продукцією є високотехнологічні напівфабрикати для машинобудування та готова продукція.

У виробництві первинних металів переважають потужні компанії, що мають у своєму складі інтегровані підприємства повного циклу. У останні роки відбуваються численні злиття та поглинання у галузі металургії. Якравими прикладами є придбання компанії "Outokumpu" підприємств у країнах Західної Європи, Китаї, США та Мексиці. У липні 2014 р. відбулося злиття двох потужних у Північній Європі виробників сталі - шведської компанії "SSAB" та фінської "Rautaruukki", потужною компанією також є "Outotec", яка є світовим лідером по розробці технологічних рішень та технологій для металургійної та гірничорудної промисловостей.

Фінляндія займає провідні позиції у Європі за виробництвом ряду металів, зокрема, нікелю, цинку, золота, а також феррохрому. Проте базовим напрямом у металургійній галузі є виробництво сталі (табл. 24). У 2014 р. Фінляндія зайняла 31 місце в світі за обсягами виплавки сталі (3,8 млн. т.).

Найбільшими центрами чорної металургії є міста Торніо, Раахе та Хямеєнлінна. Серед галузей кольорової металургії особливого розвитку досягли мідна, свинцево-цинкова, нікелева (Харьявалта ("Норільський нікель" Росія), Коккола ("Boliden" Швеція), Порі ("Luvata" Великобританія) тощо.

Таблиця 24

Динаміка виробництва сталі у Фінляндії, тис. т.

Фінляндія	1995 р.	2000 р.	2005 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2014 р.
	3,176	4,096	4,739	4,029	3,989	3,759	3,807

за: <http://www.worldsteel.org>

Машинобудування є найважливішою та найбільшою галуззю промисловості Фінляндії. Частка продукції машанобудування у загальному обсязі промислового виробництва Фінляндії сягає 20%. Значна частина продукції галузі йде на експорт, переважно у країни Західної Європи (46%).

Одним з найбільш розвинених секторів машинобудування Фінляндії є виробництво важкого обладнання та устаткування, у цій галузі лідерами є компанії: "KONE" (один з світових лідерів у виробництві ліфтового обладнання), "Koncranes", "Cargotec" (виробники промислових кранів та транспортного обладнання).

Автомобільна промисловість Фінляндії представлена виробництвом вантажних та легкових автомобілів, шляхової та спеціальної техніки. Найбільш

потужними виробниками є компанії "Sisu Auto" (вантажні, лісовози, військові), "Agco Power" (виробництво дизельних двигунів, генераторів, pomp, коробок передач), "Valmet Automotive" (автомобілі "Fisker Karma" із гібридним двигуном, міські електромобілі, комплектуючі до автомобілів). У 2014 р. в країні було вироблено 45 тис. автомобілів.

Суднобудування традиційно є однією з найбільш розвинених галузей машинобудування. На Фінляндію припадає близько 1% світового ринку суднобудування. Серед продукції галузі круїзні пасажирські лайнери, автопасажирські парони (20% світового ринку), криголами (майже 60% світового ринку) та інші судна спеціального призначення. У Фінляндії станом на 1 березня 2015 р. є сім верфей.

Найпотужнішим суднобудівним підприємством країни є верфь у м. Турку німецької компанії "Meyer Werft Turku" (70% акцій). Це одне з найбільших підприємств Європи, що спеціалізується на будівництві пасажирських та круїзних суден. Крім вище названої, у Фінляндії є ще ряд верфей у містах Порі, Уусікаупункі, Наанталі тощо.

Електронна та електротехнічна промисловість Фінляндії включає в себе виробництво телекомунікаційного, електричного обладнання та є одним з високотехнологічних секторів економіки країни. До найпотужніших компаній цього сектору відносяться "ABB", "Nokia", "Ensto Finland" (електросистеми та комплектуючі) та "Vaisala" (вимірювальна техніка).

Компанія "Nokia" є одним з світових лідерів у області передових технологій. У вересні 2013 р. компанія стала підрозділом американської корпорації "Microsoft" з виробництва та розробки мобільних телефонів.

Займаються у Фінляндії виробництвом медичної техніки. Група компаній "Planmeca" спеціалізується на виробництві стоматологічного обладнання, яке включає в себе рентгенівські апарати та стоматологічні установки (м. Хельсінкі). Компанія входить у трійку світових лідерів за виробництвом стоматологічного обладнання (98% продукції на експорт).

Хімічна промисловість Фінляндії традиційно є одним з провідних секторів економіки країни. Близько половини (48,6%) товарів, що випускаються хімічною промисловістю країни припадає на продукти нафтохімії. Провідними компаніями хімічної індустрії Фінляндії є "Kemira" (хімікати, добрива, спеціальні клеї, смоли), "Tikkurila" (побутові, промислові фарби та лаки) та "Nokian Tyres" (гумова продукція).

Фармацевтичну галузь представляють три потужних підприємства - німецької компанії "Bayer" у м. Турку, фінської компанії "Orion" у м. Еспоо (Турку, Куопіо) та японської компанії "Santen" у м. Тампере.

Лісова промисловість Фінляндії включає в себе лісозаготівельну, деревообробну та целюлозно-паперову галузі. Основними видами продукції лісової індустрії країни є папір, картон, пиломатеріали, целюлоза, фанера, деревні плити тощо. Підприємства галузі розміщені у Фінляндії повсемісно. На частку лісової промисловості припадає 18% обсягу промислового виробництва (на 2014 р.).

У 2014 р. у Фінляндії було вироблено 10,9 млн. м³ пиломатеріалів, 10,4 млн. т. паперу та картону. Серед потужних лісопромислових компаній світу за величиною торгового обігу, "Stora Enso" займає 3-тє місце у світі та 1-е у Європі, "UPM - Kymmene" відповідно 7-ме та 2-ге.

Легка промисловість. Однією з найдавніших галузей країни є текстильна промисловість. Найбільшими центрами є Хельсінкі (вовняне виробництво) та Тампере (ляне і бавовняне виробництво). Фінські тканини широко використовуються при пошитті спортивного одягу, у першу чергу - гірськолижних комбінезонів.

Харчова промисловість займає 4-тє місце за значенням у промисловому виробництві Фінляндії (після металургії, хімічної та лісової промисловості). Найпотужнішими секторами харчової індустрії країни є м'ясопереробне, хлібопекарське, молочне та пивоваренне виробництва.

Сільське господарство. Фінляндія - найпівнічніша країна в світі, що практично повністю забезпечує себе продуктами харчування. Для країни сільське господарство має стратегічне значення, основою якого є сімейне фермерство. Більше 86% фермерських господарств знаходиться у власності фермерів та їх родин. Загальна кількість таких господарств у 2014 р. становила близько 53 тис., спостерігається тенденція до зменшення їх кількості. Середній розмір ферм у країні становить 43 га (на 2014 р.).

У структурі сільського господарства домінує *тваринництво* (60% виробленої продукції). Провідною галуззю тваринництва є розведення ВРХ, їх поголів'я становить 907,4 тис. голів, з яких 283 тис. - молочні корови (2014 р.). Виробництво молока у 2014 р. становило 2,3 млн. л. Друга за значенням галузь - свинарство (1,2 млн. голів). Обсяги виробництва м'яса у 2014 р. становили 383,2 тис.т. У приміських зонах розвивається птахівництво. У північних регіонах країни важливу роль відіграє оленярство, поголів'я оленей становить 202, 5 тис. голів. Також займають зрівнянцтвом, розводять песців, сріблястих лисиць та ін. Займаються у Фінляндії і рибальством. Загальний вилов риби становить 120 тис. т. риби на рік.

Рослинництво. У 2014 р. зернові були зібрані з майже 1,2 млн. га, що складає 52,6% орних земель. Основними зерновими культурами Фінляндії за часткою у орних землях є ячмінь (23,4%) та овес (14,4%). Овес вирощують переважно у південній частині країни, тоді як посіви ячміню зустрічають і у заполярній Лапландії. Також вирощують пшеницю, головним районом поширення цієї культури є південний захід країни. Валовий збір зернових у 2014 р. становив 4,13 млн. т. зерна (табл. 25).

Серед технічних культур вирощують картоплю (600,3 тис. т.), цукровий буряк (626,3 тис. т.), ріпак (62,1 тис. т.). Займаються у країні також садівництвом та овочівництвом. Особливу роль при цьому відіграють парникові господарства (площа 400 га). До 61% парникової площі зайнято під вирощування овочів, 34% - декоративних рослин. За розмірами посівних

площ лідируюче положення серед овочів займають огірки та томати, а серед декоративних рослин - троянди.

Таблиця 25

Валові збори сільськогосподарських культур у 2014 р., млн. т.

Фінляндія	Пшениця	Овочі	Цукровий буряк	Ріпак	Картопля
	1,088	0,259	0,626	0,62	0,600

за: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>

Транспорт. Високий рівень розвитку економіки, матеріальної та духовної культури Фінляндії стимулює розвиток транспорту. Стверенню ефективної та густої залізничної мережі перешкоджають малозаселеність, болота і озера тощо. Загальна протяжність залізничних доріг у Фінляндії становить 5944 км, з яких 3067 електрофіковані. У 2014 р. залізничним транспортом було перевезено 14,2 млн. т. вантажів. Обсяг пасажироперевезень залізницями у 2014 р. склав 517,6 тис. пасажирів.

Економічні зв'язки між районами значною мірою залежать від ступеню розвитку автомобільної мережі. На 1 січня 2015 р. протяжність автомобільних доріг сягала близько 454 тис. км, з них 700 км швидкісної магістралі. Частка автомобільного транспорту у обсязі вантажних перевезень становить близько 70%.

Також у Фінляндії розвинений *водний транспорт*. Загальна кількість фінських портів нараховує 48 одиниць, це дещо менше ніж у інших північноєвропейських країнах. Найпотужнішими є Хільсінкі, Котка-Хаміна, Раума та Наанталі. Обсяг зовнішньоторгових перевезень через порти Фінляндії у 2014 р. становив 111,3 млн. т вантажів. Внутрішні судноплавні водні шляхи протяжністю 8000 км охоплюють канали між озерами та є важливими для пасажирських і вантажних перевезень.

Авіаційний транспорт. Фінляндія має 148 аеропортів, з них 74 мають пристосовані злітні смуги. Найбільш завантаженим є аеропорт "Хельсінкі - Вантаа" (15,9 млн. осіб), на цей аеропорт припадає 90% міжнародного трафіку. Контроль за авіаперевезеннями здійснює національна авіакомпанія "Finnair", а також компанії "Flyde nordic", "Snowbird Airlines" та ін. Трубопровідний транспорт практично не розвинений в країні, загальна протяжність газопроводів становить 1689 км.

Зовнішньоекономічні зв'язки. Зовнішня торгівля є однією з складових, що впливає на економічний розвиток країни. Експорт Фінляндії у 2014 р. становив 78 млрд. дол., імпорт - 73 млрд. дол. Серед основних партнерів по експорту Швеція (11,6%), ФРН, Росія, Нідерланди, США. З країни експортуються такі групи товарів: електротехнічне обладнання, машини, папір та целюлоза хімікати, метали та лісоматеріали.

Провідними партнерами по імпорту є Росія (18%), Швеція, ФРН та Нідерланди. Завозять у країну продукти харчування, нафту та нафтопродукти, хімікати, транспортне обладнання, вироби електронної промисловості, тканини тощо.

Фінські компанії докладають усіх зусиль до розширення зовнішньої економічної експансії. Важливим засобом цього виступає експорт капіталу. Прямі іноземні інвестиції за кордоном у 2014 р. становили 202, 8 млрд. дол. Експорт капіталу зорієнтований здебільшого у промислово розвинуті країни Західної Європи (металургія, машинобудування, лісова, хімічна промисловості). Одночасно Фінляндія є імпортером капіталу (138 млрд. дол.), тут провідну роль відіграють європейські компанії. Найбільш інвестиційно привабливим є такі галузі як сфера послуг (66,4%), металургія, машинобудування, хімічна промисловість. Провідними інвестрамі країни є Швеція (52,1% усіх інвестицій), Нідерланди, Данія, Росія.

Запитання для самоконтролю

1. Як особливості суспільно-географічного положення вплинули на розвиток Фінляндії?
2. Дайте оцінку природно-ресурсного потенціалу Фінляндії.
3. Оцініть значення машинобудування як галузі спеціалізації в господарському комплексі країни.
4. Відмітьте особливості розвитку тваринництва Фінляндії та існуючі проблеми в цій галузі.
5. Які існують форми співпраці Фінляндії з Україною?

Тести

1. Країнами - сусідами Фінляндії є:
  - а) Норвегія; б) Латвія; в) Росія; г) Швеція.
2. Фінляндія є єдиною країною ЄС на кордоні з Росією, що не входить до НАТО?
  - а) так; б) ні.
3. У складі Фінляндії виділяють:
  - а) краї; б) воєводства; в) провінції.
4. Вставте пропущене слово: Кіттіля є одним з найбільших родовищ .... у Європі.
5. Найдовшою річкою Фінляндії є:
  - а) Торніонйокі; б) Кемійокі; в) Оулуйокі.
6. Лісистість Фінляндії становить:
  - а) 30%; б) 66%; в) 45%; г) 12%.
7. У країні спостерігається старіння нації?
  - а) так; б) ні.
8. Найдавнішими мешканцями країни є:
  - а) фіни; б) саамі; в) шведи; г) вікінги.
9. Назвіть найбільші міста Фінляндії.
10. Продовжіть речення: Рівень безробіття в країні складає ..
11. У Фінляндії один з найменших державних боргів серед країн ЄС?
  - а) так; б) ні.
12. Первинна переробка нафти здійснюється у містах:

- а) Хельсінкі; б) Порвоо; в) Порі; г) Наанталі.
13. Компанія "KONE" є світовим лідером з виробництва:
а) автомобілів; б) ліків; в) суден; г) ліфтів.
14. Найпотужніше суднобудівне підприємство Фінляндії розміщене у місті:
а) Порі; б) Турку; в) Наанталі.
15. Знайдіть співвідношення:
Галузь промисловості	Компанія
1. Металургія	а) "Sisu Auto"
2. Суднобудування	б) "Nokia"
3. Електроніка	в) "Meyr Werft Turku"
4. Автомобілебудування	г) "Rautaruukki"
16. Компанія "Planmeca" входить у трійку світових лідерів з виробництва:
а) двигунів; б) телефонів; в) стоматологічного обладнання.
17. Провідною галуззю тваринництва Фінляндії є:
а) скотарство; б) свинарство; в) вівчарство; г) звірівництво.
18. Основною зерновою культурою країни є:
а) пшениця; б) кукурудза; в) ячмінь; г) жито; д) овес.
19. Продовжіть речення: 90% міжнародного трафіку припадає на аеропорт....
20. Провідним партнером Фінляндії по імпорту є:
а) Швеція; б) Росія; в) ФРН; г) Норвегія; д) Ісландія.

Цікаві факти

- У фінському порту Коткі пришвартований криголам - музей "Тармо", найстаріший криголам у світі. Він був побудований у 1907 р. на верфях Англії, і був учасником військових подій I Світової війни.
- Фіни займають перше місце у Європі за споживанням кави на душу населення та є одними з найбільших кавоманів у світі. Їх у країні близько 6 млн. осіб, кожен з яких випиває у середньому 1998 філіжанок на рік. А це близько 13 кг кавових зерен на людину.
- Турку - найдавніше місто та перша столиця Фінляндії. У 1819 р. статус політичної столиці перейшов до Хельсінкі, проте культурною столицею Турку залишалося до 1828 р., доки там знаходився єдиний у країні університет.
- 80% води у Фінляндії класифікується як виключно чиста, фінська вода з під крану високої якості та її можна пити в усіх куточках країни. Комітет по водним ресурсам при ООН визнав водопровідну воду у Фінляндії найчистішою у світі.

Польща

Площа – 312,7 тис. км²
 Населення – 38,5 млн. осіб (станом на 2015 р.)
 Столиця – Варшава (1,7 млн. осіб)

Рекомендована література: 1, 2, 4, 8, 12, 24, 25, 38, 48, 55.

Територія і суспільно-географічне положення

Офіційні назва країни – Республіка Польща - держава в Центральній Європі. Сусідське положення Польщі є вигідним, вона межує з ФРН на заході, з Чехією на південному заході, зі Словаччиною на півдні, з Україною на південному сході, з Білоруссю на сході, з Литвою та Калініградською областю Росії на північному сході. Загальна протяжність державних кордонів країни становить 3047 км. Крім того, Польща через економічну зону в Балтійському морі межує з Данією та Швецією. На півночі країна омивається водами Балтійського моря, протяжність берегової лінії - 440 км.

За своєю площею (312,7 тис. км²) країна займає дев'яте місце в Європі та шосте в ЄС. Протяжність із півночі на південь становить 649 км, із заходу на схід – 689 км. Через територію Польщі проходять важливі міжнародні транспортні магістралі. Завдяки транзитному положенню та реалізації інфраструктурних інвестицій країна відіграє значну роль в обслуговуванні міжнародного транспорту між Західною Європою і Росією, Україною та Середньою Азією. На сьогодні Польща є однією з найдинамічніших країн Європи, що приймає активну участь у суспільному житті. З 1999 р. Польща є членом НАТО, з 2004 р. – ЄС, у грудні 2007 р. країна ввійшла до Шенгенської зони.

Державний устрій

Головою держави є президент (Анджей Дуда з 2015 р.), який обирається на 5 років на загальних, прямих виборах та може бути обраний на наступний термін лише один раз.

Згідно з конституцією основним законодавчим органом є парламент, що складається з двох палат: нижня палата - Сейм, обирається на 4 роки на загальних прямих та пропорційних виборах, у ньому засідають 460 депутатів; верхня палата - Сенат (100 сенаторів). Обирається також на 4 роки на прямих виборах, одночасно з Сеймом.

Виконавча влада належить Раді міністрів на чолі з прем'єр-міністром Евою Копач.

За адміністративним устроєм Польща є унітарною державою, її територія поділяється на 16 воєводств (Мазовецьке, Нижньосілезьке, Куявсько-Поморське, Люблінське, Любушське, Лодзинське, Малопольське, Опольське, Підкарпатське, Підляське, Поморське, Свентокшиське, Сілезьке, Великопольське, Вармінсько-Мазурське та Західно-Поморське), 314 земських та 65 міських повітів, 2478 гмін.

Природні умови та ресурси

Рельєф. Більше 90% площі Польщі займають рівнини, вкриті густою мережею річок (Польська низовина, Балтійська гряда, Малопольська та Люблінська височини). Не дивлячись на переважання рівнин (середня висота над рівнем моря складає 173 м), пейзаж країни досить різноманітний. Поверхня сформувалася під впливом льодовиків, і завдяки цьому в північній частині країни утворилося багато озер (Мазурський та Поморський озernі краї). Якщо рухатися в південному напрямку, то пейзаж змінюється, переходячи в гірський. Тут знаходяться найбільші гірські хребти: Судети та Карпати, а в них Татри з найбільшою вершиною Польщі – Риси (2499 м).

Кліматичні та ґрунтові ресурси. У Польщі переважає помірний клімат, його характерною рисою є мінлива погода, що викликано зіткненням вологих мас морського повітря з атлантичного океану з сухим повітрям, що йде з глибини євразійського континенту. В цілому на півночі та заході країни м'яка зима та прохолодне літо з досить великою кількістю опадів. А на сході відчувається вплив континентального клімату з суворими зимами та жарким, більш сухим літом. В січні температура коливається від -1 °C на заході до -4,5 °C на сході. В липні температури сягають +17 °C на півночі та +20 °C на півдні. Найбільші показники річної кількості опадів відмічаються в горах та на височинах, максимум опадів припадає на літні місяці (500 – 1000 мм).

У ґрунтовому покриві Польщі абсолютно переважаючими є піщані та супіщані підзолисті ґрунти, природна родючість яких є невисокою. Натомість їх дуже "любить" картопля за легкий механічний склад. Невеликий масив чорноземів на лесовидних суглинках сформувався лише на Південному Сході.

Мінеральні ресурси. Паливні. Експлуатація покладів вугілля покладена в основі енергозабезпечення країни та є важливим джерелом валютних надходжень від експорту. Доведені запаси вугілля, оцінюються в 5,7 млрд. т. (4 місце в Зарубіжній Європі). Кам'яне вугілля зосереджене переважно в Сілезії, а також у Люблінському басейні. Буре вугілля видобувається переважно в центральному (Малинець, Адамув) та південно-західному (Турошув, Жари) районах.

Освоєні ресурси природного газу в Польщі (Карпати, Передкарпатський прогин) становлять 200 млрд. м³, проте експлуатація власних ресурсів покриває лише 30% потреб країн. Ресурси нафти невеликі та за різними оцінками складають 10-30 млн. т., тому майже уся нафтопереробка базується на імпортній сировині (90% з РФ).

Із рудних ресурсів, слід відмітити освоєні ресурси міді, які оцінюються в 1,6 млрд. т.; при сучасному рівні видобутку їх вистачить на 45 років. Мідь видобувають у Нижній Сілезії з глибини до 1200 м. Мідна руда, що залягає в Польщі, містить багато срібла, що підвищує рентабельність експлуатації шахт. Поклади свинцево-цинкових руд знаходяться в сілезько-краківському регіоні, кам'яна сіль, самородна сірка (Передкарпатський прогин).

Водні ресурси. Польща має густу річкову мережу, яка належить до басейну Балтійського моря. Найбільшими річками є Вісла (понад 1000 км) та Одра (742 км в межах Польщі), на басейни яких припадає 9/10 від усієї площі країни.

Енергопотенціал річок через рівнинність рельєфу низький. Одра майже повністю врегульована шлюзами та з'єднана із Сілезією Глівіцьким каналом, по якому баржі вивозять вугілля до Щецину, де воно перевантажується на морські судна. У зворотному напрямку транспортується шведська залізна руда. На Віслі у літню межень суднопластво можливе лише нижче Варшави.

Багата Польща і на озера, їхня кількість складає близько 9 тис., більшість із них розташована на півночі країни – у Мазурському та Поморському поозер'ях. Найбільшими з них є Снярдви та Мамри. У гірських масивах поширені мінеральні джерела.

Лісові ресурси. Нині лісами вкрито 27% території Польщі. Переважають хвойні породи, здебільшого сосна, ялина та ялиця. На заході ж домінують мішані ліси з буком та дубом.

Рекреаційні ресурси. Польща багата на природні рекреаційні ресурси, це гірськолижні курорти Карпат, Високих Татр, Судет, а також морське узбережжя. Головний балтійський курорт країни – Сопот, популярними є також карпатські курорти Закопане, Криниця та ін. В країні нараховується більше 20 національних парків, не менше 100 ландшафтних парків та заповідників. Сім національних парків Польщі включені до списку спадщин ЮНЕСКО. Це Словінський, Біловезький, Кампіноський, Бабьегурський, Карконошський, Татранський та Бещадський парки. Поляки упродовж тривалої історії своєї країни створили багату і своєрідну національну культуру (стародавня і сучасна архітектура, традиційне мистецтво народних митців, фольклор, звичаї).

Населення

Чисельність населення Польщі на 01.01. 2015 р. склала 38,5 млн. осіб, за цим показником країна займає 35 місце в світі та 9 місце в Європі (табл. 26). Державною мовою в країні є польська, вона належить до західнослов'янської групи індоєвропейської мовної сім'ї.

Демографічні особливості. В останні роки в Польщі спостерігається природне зменшення населення - 0,45%, відповідно народжуваність становить 9,74‰, а смертність - 10,19‰. Населення країни в порівнянні з іншими країнами Європи є молодим: частка дітей до 14 років тут становить 14,7%, а літніх людей – 15,7%. Середня тривалість життя чоловіків складає 73,5 років, а жінок – 81,5. Жіноче населення переважає над чоловічим, на одну жінку припадає 0,94 чоловіка.

Національний та релігійний склад. Сучасна Польща є етнічно однорідною, 97% - це поляки, також у країні проживають німці (0,6%), українці (0,6%), білоруси (0,5%) та ін. Християнство в країні закріпилося ще в X ст. Переважна кількість віруючих є католиками (майже 90%), також представлені протестантські течії: лютерани в Мазовії та євангелічні лютерани в Сілезії. Число православних тут незначне (близько 500 тис. осіб). Із нехристиян у Польщі найбільше представлені іудеї, мусульмани.

Площа і населення воєводств Польщі

Воєводства	Населення, тис. чол			Площа, тис. км ²	Щільність, чол/км ²	Столиця
	1988 р.	2011 р.	2014 р.			
Мазовецьке	4 997,8	5 306,4	5 334,5	35,6	146,3	Варшава
Сілезьке	4 907,9	4 712,5	4 585,9	12,3	375,2	Катовіце
Великопольське	3 236,4	3 497,2	3 472,6	29,8	113,9	Познань
Малопольське	3 087,5	3 328,9	3 368,3	15,1	217,5	Краків
Нижньо-Сілезьке	2 948,2	2 860,9	2 908,5	19,9	143,4	Вроцлав
Лодзинське	2 703,7	2 528,8	2 513,1	18,2	138,8	Лодзь
Поморське	2 095,1	2 219,6	2 302,1	18,3	121,3	Гданськ
Люблінське	2 209,2	2 149,4	2 156,1	25,1	85,6	Люблін
Підкарпатське	2 018,8	2 094,4	2 129,2	17,9	116,8	Жешув
Куявсько-Поморське	2 044,0	2 061,3	2 092,6	17,9	114,7	Бидгощ
Західно-Поморське	1 662,5	1 688,2	1 715,4	22,9	73,7	Щецин
Вармінсько-Мазурське	1 398,1	1 424,2	1 446,9	24,2	58,8	Ольштин
Свентокшиське	1 317,5	1 264,8	1 263,2	1,6	108,4	Кельце
Підляське	1 188,4	1 185,4	1 195,0	20,2	58,7	Белосток
Опольське	1 080,7	1 024,8	1 000,9	9,4	108,9	Ополе
Любушське	982,9	1 007,6	1 020,3	13,9	72,0	Гожув-Велькопольські
Польща загалом	37 879,1	38 355,0	38 484	312,7	123	Варшава

за: <http://stat.gov.pl/en/regional-statistics/>

Розміщення населення. Середня густина населення в Польщі становить 123 чол./км². Найменш заселений північний регіон, а найгустіше південь (до 250 чол.). 60,5% населення проживає в містах, серед яких найбільшими є Варшава (1,7 млн. осіб), Лодзь, Краків, Вроцлав, Познань, Гданськ, Щецин, Люблін та Катовіце (табл. 27). На території країни знаходиться 9 агломерацій: Верхньосілезька (більше 2,8 млн. осіб), Гдансько-Гдинська, Варшавська та ін.

Таблиця 27

Найбільші міста Польщі (на 2012 р.)

Назва міста	Чисельність населення, тис. осіб
Варшава	1 713,0
Краків	754,1
Лодзь	725,6
Вроцлав	627,6
Познань	549,4
Гданськ	449,8
Щецин	401,3
Бидгощ	351,3
Люблін	347,1
Катовіце	300,6

за: <http://www.world-gazetteer.com>

Трудові ресурси. Працевдатне населення Польщі становить 18,3 млн. осіб (станом на 2014 р.), за цим показником країна займає 33 місце в світі. В структурі зайнятості переважає сфера послуг - 57 %, промисловість - 30,2%, в сільському господарстві працює 12,9%. Рівень безробіття станом на 2014 р. становив 8,2%.

Загальна характеристика господарського комплексу Польщі

Місце Польщі у світовому господарстві. Польща є однією з найрозвинутіших країн Центральної Європи, економіку якої характеризує ринкова трансформація, за підсумками 2014 р. її ВВП становив 915,2 млрд. дол., цей показник на душу населення – 22790 дол. У структурі ВВП сфера послуг дає 66%, промисловість – 31%, та сільське господарство близько 3%. В економіці є провідним приватний сектор, на який припадає майже 70%.

Останні роки для Польщі є періодом виключно швидкого розвитку економіки. Високими темпами зростає валовий внутрішній продукт, активізується інвестиційна діяльність, швидкими темпами зростає експорт, покращується ситуація на ринку праці, інфляція зберігається на низькому рівні.

Промисловість. Польська промисловість дуже диверсифікована та географічно досить рівномірно розміщена, хоча існують райони значної концентрації підприємств її провідних галузей. На сьогодні промисловість Польщі – це більше 380 тис. економічних суб'єктів. Переважна більшість промислових підприємств країни є приватними суб'єктами.

Паливно-енергетичний комплекс. Вугілля є основним джерелом енергії для польської економіки. Основні родовища кам'яного вугілля знаходяться в Сілезії, а також у Валбжихському та Люблінському басейнах. За 2000-2011 р. видобуток вугілля в країні зменшився на 14,4% і досягнув 138,4 млн. т. Польща стала нетто-імпортером вугілля в 2011 р., він склав 7,9 млн. т. Імпорт здійснювався переважно з Росії та Чехії. Буре вугілля видобувають у центральному (Малинец, Адамув) та південно-західному (Турошув, Жари) районах.

Скорочення вугільної промисловості Польщі проходить у рамках виконання програми ЄС по розвитку "чистої" енергетики. Колись потужний флагман економіки Польщі, на сьогодні вугільна промисловість збиткова, не ефективна та не витримує зовнішньої конкуренції.

Внутрішні потреби країни у нафті забезпечуються переважно за рахунок імпорту (94%). Власний видобуток у 2011 р. становив 1,7 млн. т., що вдвічі перевищує рівень 2000 р. Найбільші нафтопереробні заводи розміщені в Гданську та Плоцьку. Найпотужнішою нафтопереробною компанією Польщі є "PKN Orlen" із штаб-квартирою у місті Плоцьк. Польський газ покриває лише третину внутрішніх потреб країни. 85% імпортного газу та нафти поступає з Російської Федерації.

Виробництво електроенергії становить 150,9 млрд. кВт/год. (на 2012 р.), основна частина якої виробляється на ТЕС (90,4 %), що працюють на вугіллі. 1,6% електроенергії виробляють ГЕС. Найбільшим виробником електроенергії в

країні є Белхатувська ТЕС (більше 20%). Атомна енергетика в країні не розвивається, проте Польща має надію знайти до 2014 р. іноземного партнера, який надасть допомогу у будівництві АЕС Жарновец.

Металургійний комплекс представлений чорною і кольоровою металургією. Негативним у розвитку чорної металургії (пік виплавки сталі – 16 млн. т. - припав на 1989 р.) є її практично повна залежність від імпорту залізної руди з України та Швеції. Чорна металургія сконцентрована у Верхній Сілезії (Катовіце, Заверце та ін.). Але найбільший металургійний комбінат повного циклу ("Нова Гута") розташований під Краковом. Варшава і Стальова-Воля мають підприємства переробної металургії, що працюють переважно на металобрухті. Виробництво сталі в 2014 р. у Польщі становило близько 8,6 млн. т. (табл. 28).

Таблиця 28

Динаміка виробництва сталі у Польщі, тис. т.

Польща	1990 р.	1995 р.	2000 р.	2005 р.	2010 р.	2012 р.	2014 р.
	13,633	11,890	10,498	8,336	7,993	8,368	8,620

за: <http://www.worldsteel.org>

Серед галузей кольорової металургії виділяється мідна промисловість. Виробництво концентрується у трикутнику Легніца - Жуковиці - Орск (Нижньо-Сілезьке воєводство). Мідна промисловість є порівняно молодою, Польща є 9-м у світі та першим у Європі (без урахування Росії) виробником міді, а також 6-м у світі і першим у Європі виробником срібла. Єдиним виробником міді в країні є компанія "KGHM Polska Miedz", на частку цієї компанії припадає майже 6 % світового видобутку срібла та 3% світового видобутку міді. Польща займає також одне з провідних місць у Європі за виправкою цинку та свинцю (Катовіце, Буковно). Значними є обсяги виплавки алюмінію (Конін) з угорських бокситів.

Машинобудування. Найбільші машинобудівні підприємства в Польщі розміщені у великих промислових центрах. До найважливіших галузей машинобудування належать транспортне й важке машинобудування, електротехнічна й електронна промисловість. Виробництво легкових автомобілів концентрується у Варшаві, Плонську, Бельсько-Бялій, Нисі, Познані, Любліні. У 2014 р. в країні було вироблено близько 593,9 тис. автомобілів. У загальному виробництві автомобілів легкові авто складають 92% (табл. 29).

Таблиця 29

Динаміка виробництва автомобілів у Польщі, тис. од.

Польща	2002 р.	2004 р.	2006 р.	2008 р.	2010 р.	2012 р.	2014 р.
	311,1	601,0	714,6	946,0	869,5	540,0	593,9

за: <http://oica.net>

Вантажні автомобілі випускають у містах Єльч та Стараховіце, автобуси - у Єльчі та Сяноку. Електропотяги для приміських сполучень виробляються у Вроцлаві, пасажирські вагони у Познані, товарні вагони - у Зеленій Гурі та Свідніці.

У середині 2000-х рр. Польща була п'ятим у світі та другим у Європі виробником торгових суден, 90% усього виробництва було призначено на експорт. Проте на сьогодні ця галузь зазнала значних змін, провідні колись верфі Гданська, Гдині та Щецину зазнали банкрутства, незважаючи на приплив інвестицій (у 2009 р.). На даний час польське суднобудування орієнтується на ринок спеціалізованих суден із обслуговування нафторозвідки, а також нафтовидобутку. Крім того, перспективним вважають будівництво рибацьких суден. Пріоритетними для країни є замовники з Норвегії, ФРН, Голландії, Данії та Росії.

В останні роки швидко розвивається авіаційна промисловість, у цьому секторі працює 11 підприємств, на яких зайнято більше 14 тис. осіб. У південно-східній Польщі функціонує промисловий кластер «Авіаційна долина», де розвинута авіаційна промисловість та розміщені центри навчання пілотів. Регіон характеризується великою концентрацією фірм та науково-дослідних інститутів, серце долини в місті Жешув. Польща виробляє літаки господарського призначення, навчально-тренувальні літаки, вертольоти, планери, запчастини та аксесуари для авіації.

Металургійне обладнання, гірничі машини та інша продукція важкого машинобудування випускається переважно у Сілезькому воєводстві.

Електроніка та електротехнічна промисловість. Найбільшу частку електронного ринку країни складають засоби зв'язку (34%), комп'ютерне обладнання (28%), деталі та комплектуючі (21%) та ін. Найбільшими зарубіжними інвесторами у цьому секторі є "LG" (Лодзь), "Sharp", "Daewoo Electronics", "Siemens" тощо. Серед продукції галузі: монітори, ноутбуки, телевізори, електронні компоненти та деталі. Головними центрами галузі є Варшава, Гданськ, Вроцлав, Бидгощ, Познань та ін.

Окремо слід згадати про виробництво побутової техніки. Завдяки іноземним інвестиціям, Лодзь став європейським центром виробництва побутової техніки. Серед діючих у Польщі більше 400 підприємств галузі є і вітчизняні представники, що підкорюють зарубіжні ринки. Це такі компанії як, "Amica" - найбільший польський виробник побутової техніки та "Zelmer" - визнаний в світі виробник пылесосів.

Хімічна промисловість Польщі належить до галузей, які динамічно розвиваються. Неорганічна хімічна індустрія країни базується на багатих покладах кам'яної солі та сірки. Кам'яна сіль видобувається поблизу Іновроцлава та Клодави, сірка в Свентокшиському та Підкарпатському воєводствах. Головні центри виробництва азотних добрив - Пулави, Влоцлавек, Кендзежин-Козле та Тарнув. Найбільші центри виробництва фосфорних добрив - Гданськ і Тарнобжег.

Розвивається в країні і фармацевтична промисловість, яка сконцентрована на заводах, що входять до складу об'єднання «Polpharma», яке було засноване ще у 1935 р. Підприємства компанії розташовані у містах Варшава, Старогард-Гданський, Духніца, Нова Демба, Серадз. Серед інших компаній фарміндустрії можна назвати: "Aflfarm" (Паб'яніце), "BIOFARM" (Познань). Широко

представлена косметична та парфумерна промисловість. У місті Лодзь розвинена гумова промисловість.

Польща має сприятливі умови для розвитку *промисловості будівельних матеріалів*. Основними є цементна та скляна промисловість. Головні райони цементної промисловості - Опольський, Свентокшиський та Холмський. Головним районом із багаторічними традиціями скляної промисловості є Судетський. Тут працює декілька великих підприємств поблизу Валбжиги, Болеславця і Строня Шльонського.

Найважливішою галуззю *легкої промисловості* Польщі є текстильна. Вона займається обробкою бавовни, штучних волокон, вовни, льону і шовку. Основними районами концентрації текстильної промисловості є Лодзинський, Бельсько-Бяльський і Ченстоховський та Білявсько-Судетський.

Сільське господарство. Польща є значним виробником сільськогосподарської продукції у світовому та європейському масштабах. Площа сільськогосподарських угідь тут становить 15.9 млн. га, тобто близько 50% території країни.

Сільське господарство створює близько 7 % ВВП Польщі та займає четверте місце в господарській сфері після промисловості, торгівлі та будівництва. У *рослинництві* виробляється близько 59% вартості сільськогосподарської продукції. Частка зернових становить 23 %, картоплі - 21 %, цукрових буряків - 3 %, овочів та фруктів - 11 % (табл. 30).

Таблиця 30

Валові збори сільськогосподарських культур у 2014 р., млн. т.

Польща	Пшениця	Яблука	Овочі	Цукровий буряк	Ріпак	Картопля
	2,339	3,195	4,305*	11,544	3,264	7,425

* на 2011 р. за: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>

Основними зерновими культурами є пшениця, жито, ячмінь та овес. Досить значні валові збори картоплі - 7,4 млн. т. Найбільша концентрація її посівів спостерігаються в центральній-східній частині країни. Польща - відомий у світі виробник овочів та фруктів. Важливу позицію країна займає у зборі порічок, полуниць, малини, капусти, яблук, цибулі. Земельні площі, зайняті овочами і фруктами, мають найбільше значення для приватних господарств південної і центральної Польщі. Загальна частка овочів і фруктів у фізичному обсязі продукції рослинництва сягає 40 %.

Польща належить до країн із середнім рівнем розвитку тваринництва. Найбільше виробляється свинини, молока, яловичини, яєць, менше - вовни і баранини, риби тощо. Майже 39% загальної вартості продукції тваринництва дає свиначество, розведення великої рогатої худоби - 40 %. поголів'я ВРХ (на 2014 р.) тут становило 5,7 млн. голів, свиней - 11,3 млн. голів. У приміських зонах представлено птахівництво (м'ясний напрямок більш поширений, ніж яєчний). Вівчарство зберігає своє значення лише у гірських районах (218,5 тис. голів).

Транспорт. Найбільше значення для економіки Польщі має автомобільний транспорт, станом на 2012 р. країна має 412,0 тис. км. автодоріг загального користування. На 100 км² території країни припадає 81,7 км доріг. Найбільша їх щільність у Сілезькому та Малопольському воєводствах, а найменша в Підляському. Головним недоліком польської автомережі є незначна протяжність швидкісних автострад (2418 км).

Протяжність залізних доріг у Польщі складає 19,8 тис. км, із них 60% є електрифікованими. Щільність залізничної мережі на рівні 6,4 км/ 100 км². Найбільш висока щільність залізничних доріг на південному заході країни, особливо в Сілезькому воєводстві. Через Польщу проходять залізничні лінії, що розміщені в чотирьох транс'європейських транспортних коридорах.

Важливе місце у транспортній системі країни займає морський транспорт. Найбільші морські порти Польщі у Гданську, Гдині, Щецині та Свиноуйсце є стратегічними вузлами вітчизняної та європейської транспортної інфраструктури. Усі вони мають свою спеціалізацію: Гдиня – найбільший контейнерний порт Балтики, Гданськ має один із найбільших нафтоterminalів у Європі, а портовий комплекс Щецин-Свиноуйсце має найбільший паромний терминал у Польщі. Також до великих регіональних портів слід віднести Колобжег, Дарлово, Ельблонг, що виконують здебільшого туристичні та рибальські функції. Річковий транспорт не відіграє великої ролі в країні. Загальна протяжність внутрішніх водних шляхів становить 3997 км. Найбільші можливості для використання річкового судноплавства дає річка Одра та її притоки.

Авіаційний транспорт. Загальна кількість аеропортів Польщі складає 126. Найбільшим із них є аеропорт Шопена у Варшаві, який обслуговує в середньому до 10 млн. осіб на рік. Також великі аеропорти є в Кракові, Гданську, Катовіце, Вроцлаві, Познані, кожен з них обслуговує до 1 млн. осіб. Внутрішні та міжнародні авіалінії обслуговує державна компанія «LOT».

Зовнішньоекономічні зв'язки. В останні десятиліття Польща активно розвиває свої зовнішньоекономічні зв'язки. За підсумками 2014 р. Польща мала негативний торговий баланс. У товарній структурі польського експорту (218,9 млрд. дол.) провідне місце займають кольорові метали, електротехнічне й електронне обладнання, текстиль, транспортні засоби. Традиційними продуктами експорту Польщі є також сірка, заморожені овочі, сире м'ясо тощо.

Імпортує країна в основному електротехнічне й електронне обладнання, мінеральну сировину, хімічну продукцію та текстиль, нафту, газ, кольорові метали (217 млрд. дол.). Головними торговими партнерами Польщі після вступу до ЄС стали країни Західної Європи, особливо ФРН та Великобританія, традиційним партнером є США.

Польща приймає активну участь у міжнародному русі капіталу. Більша частина прямих іноземних інвестицій розміщується у виробничому секторі (36%), секторі фінансових послуг (20%), транспорту та зв'язку (8%). Найбільшу цікавість до Польщі проявляють потужні компанії («Volkswagen AG», «Fiat»,

«General Motors», «Bosch», «Siemens», «Shell», «Electrolux» та ін.). Обсяг прямих іноземних інвестицій в 2014 р. становив 273,7 млрд. дол.

У Польщі щорічно проводяться ярмарки-виставки, найбільш відомими з яких є ті, що організуються в Познані, Варшаві, Кельці, Гданську, Краківі, Бельсько-Бялій, Лодзі, Любліні, Щецині та приваблюють експонентів із різних країн світу.

Запитання для самоконтролю

1. Визначте особливості географічного положення Польщі, значення морських портів у житті країни.
2. Дайте оцінку демографічної ситуації в Польщі, окресліть шляхи подолання існуючих проблем.
3. Оцініть значення старих промислових районів у житті країни.
4. Охарактеризуйте аграрну політику Польщі, зміни в структурі сільського господарства після вступу до ЄС.
5. Які існують форми співпраці Польщі з Україною?

Тести

1. Польща має сім держав-сусідів:
  - а) так; б) ні.
2. Польща входить до складу таких організацій як:
  - а) ЄС; б) ЧРЕС; в) НАТО; г) ЮНЕСКО; д) ООН.
3. Головою Польщі є президент, якого обирають на 4 роки:
  - а) так; б) ні.
4. До складу Сейму входить .... депутатів:
  - а) 100; б) 460; в) 250.
5. За адміністративним устроєм Польща поділяється на:
  - а) воєводства; б) медьє; в) області; г) департаменти.
6. Назвіть основні орографічні елементи рельєфу Польщі:
  - а) Гаронська низовина; б) Балтійська гряда; в) Люблінська височина; г) Ардени; д) Судети.
7. Знайдіть співвідношення:

Мінеральні ресурси	Басейни (родовища)
1. природний газ	а) Люблінський басейн.
2. буре вугілля	б) Передкарпатський прогин.
3. кам'яне вугілля	в) Турошув та Жари.
4. мідні руди	г) Нижня Сілезія
8. Чисельність населення Польщі становить..... (продовжити речення).
9. Оберіть правильну відповідь: демографічна формула Польщі:
  - а) $10,2 - 9,8 = 0,4$; б) $9,5 - 10,0 = -0,5$; в) $9,96 - 10,2 = -0,24$.
10. Польща є моноетнічною країною:
  - а) так; б) ні.
11. Найбільшими містами Польщі є:
  - а) Лодзь; б) Люблін; в) Краків; г) Ченстохова; д) Нова Гута; е) Познань.

12. У нафтопереробному комплексі працює компанія .... Назвіть її.
 13. Великі металургійні комбінати повного циклу розміщені в:
 а) Кракові; б) Стальовій Волі; в) Легніці; г) Катовіце; д) Заверце.
 14. Мідний трикутник Польщі охоплює міста ..... (продовжити речення).
 15. Знайдіть співвідношення:

Галузь промисловості	Центр
1. металургія	а) Бельсько-Бяла.
2. автомобілебудування	б) Гданськ.
3. суднобудування	в) Плоцьк
4. нафтопереробка	г) Катовіце
5. авіабудування	д) Познань
6. фармацевтика	е) Жешув

16. Знайдіть правильну відповідь: В структурі сільськогосподарських земель:

- а) орні землі - 77%; б) луки і пасовища – 2%; в) сади - 21%.
 17. Вставте пропущене місце країни за виробництвом даної продукції:
 а) полуниці (); б) порічки (); в) яблука (); г) малина (); д) капуста ().
 18. Найбільшим аеропортом країни є... (продовжити речення).
 19. Торговий баланс країни є позитивним: а) так; б) ні.
 20. Найбільшим торговим партнером країни є:
 а) Італія; б) ФРН; в) Росія; г) Україна; д) США; е) Великобританія.

Цікаві факти

- Вроцлавські гноми або краснолюдки – назва бронзових статуєток гномів, історія яких бере початок ще з 1982 р., коли вперше намальовані гноми з'явилися на стінах будинків. Кількість їх постійно зростає, на даний момент вони є однією з туристичних принад міста. Існують спеціальні екскурсії та брошури, що допомагають знайти цих гномів у місті, а також описують індивідуальну історію кожного.
- Соляні шахти в місті Величка - одна з найстаріших соляних шахт у Європі, початок розробки якої відноситься до XIII ст. Століттями вона була джерелом багатства держави, а тепер це відомий і популярний туристичний об'єкт. Понад 700 років тут тривав видобуток покладів кам'яної солі, в результаті чого склалася система підземних виробок протяжністю близько 300 км, що налічують більше двох тисяч камер на глибині 327 метрів.
- Желязова Воля - село в Польщі, за 46 км на захід від Варшави, розташоване в адміністративному окрузі Гміна Сохачев в Мазовецькому воєводстві. У цьому селі на річці розташований старий масток, який уже багато років привертає увагу любителів музики і не тільки з Польщі. 22 лютого 1810 року тут народився Фрідріх Шопен.
- Єдине в світі строго перпендикулярне місце злиття двох річок (Велна і Нельба) знаходиться біля міста Вонгравец. При цьому води цих річок абсолютно не змішуються і течуть далі двома паралельними потоками по одному руслу.

Чехія

Площа – 76,9 тис. км²
 Населення – 10,2 млн. осіб (станом на 2013 р.)
 Столиця – Прага (1,3 млн. осіб)

Рекомендована література: 1, 2, 4, 6, 7, 13, 24.

Територія і суспільно-географічне положення

Офіційна назва країни – Чеська Республіка. Держава розташована в центральній частині Європи, займає відносно невелику територію. Офіційна назва – Чеська Республіка. На півночі країна межує з Польщею, на сході зі Словаччиною, на півдні з Австрією, на заході і півночі – з ФРН. Загальна протяжність державних кордонів Чехії становить 2303 км. Площа країни складає 76,9 тис. км² (114 місце в світі). Територія Чехії витягнута із заходу на схід (491 км), протяжність із півночі на південь – 282 км.

Чехія не має безпосереднього виходу до моря, що певною мірою негативно впливає на її положення. Проте країна має морський флот і її судна курсують через іноземні порти Гамбург, Трієст та ін. Чехія має сприятливе транзитне положення, через її територію проходять важливі трансєвропейські магістралі. Чеські землі історично поділяються на регіони: Чехію, Моравію і Сілезію. Країна бере активну участь у діяльності міжнародних економічних та фінансових організацій: ООН, ВОТ, НАТО, ЕС, МВФ, МБРР та ін.

Державний устрій

За формою правління Чехія є парламентською республікою. Очолює державу *президент*, який обирається парламентом на 5 років. Президентом може стати особа, яка отримала підтримку більшості в кожній із палат парламенту. Президент виконує здебільшого представницькі функції. На сьогодні президентом Чехії є Мілош Земан (з березня 2013 р.).

Законодавча влада представлена двопалатним парламентом, який складається із Сенату (81 місце, обирається загальним голосуванням на 6 років, проте третина складу оновлюється кожні два роки) і Палати депутатів (200 місць, депутати обираються на чотири роки). *Виконавча влада* в Чехії належить уряду, який із січня 2014 р. очолює Богуслав Сobotка.

За адміністративно-територіальним устроєм Чеська Республіка є унітарною і поділяється на сім областей: Північно-Чеську, Східно-Чеську, Західно-Чеську, Середньо-Чеську, Південно-Чеську, Північно-Моравську і Південно-Моравську та столичний округ.

Природні умови та ресурси

Рельєф Чехії різноманітний та складний за будовою. Виділяються дві основні різні за геологічною будовою частини: Чеський масив і Моравська рівнина. Чеський масив представлений горбистими плато з висотами 460-610 м,

над якими піднімаються окремі височини. Плато знижується на півночі у долині річки Лаби (Ельби). Саме Полабська рівнина із родючими ґрунтами має найбільше господарське значення. Із трьох боків Чеський масив оточують гори середньої висоти (Крушне, Крконоші, Орліцькі, Карпати, Шумавські і Чеський ліс). У центральній частині Крконоше знаходиться гора Снежка (1603 м), яка є найвищою відміткою країни. Найбільшу протяжність і висоту мають Судети, які складаються з розділених поперечними і повздовжніми долинами гірських масивів. Середня висота країни над рівнем моря - 450 м. На сході і південному сході Чеський масив обмежений Чесько-Моравською височиною.

Кліматичні та ґрунтові ресурси. Клімат країни характеризується як помірно-континентальний, із чітко вираженими порами року. Середньорічна температура повітря в Чехії коливається в межах +8 ... +10°C. Для більшої частини території країни типова м'яка зима із середньою температурою січня -2 .. - 4°C. Бувають короткочасні похолодання з пониженням температури повітря до - 20°C. У Моравії, розташованій у південно-східній частині країни, дещо тепліше: середня температура січня тут - 3°C, а липня + 18°C. У межах країни спостерігаються значні температурні контрасти між рівнинною та гірською територією. Середня температура липня +19°C, а в горах +8 ... +13°C.

Кількість опадів коливається від 450 до 2000 мм на рік. Більша частина країни отримує 600-800 мм опадів на рік, близько 20% опадів випадає у вигляді снігу. У Чехії майже відсутні посушливі райони, цьому сприяє висока лісистість та розгалужена мережа різних водойм.

Ґрунтовий покрив. Найбільше поширення в Чехії мають бурі лісові ґрунти, що характерні для гірських територій. У центральній частині та в Центральній Моравії поширені чорноземи. Підзолисті ґрунти головним чином представлені у високогірній частині і майже повністю зайняті лісовою рослинністю.

Мінеральні ресурси. Головним багатством країни є паливні ресурси. В надрах Чехії є запаси кам'яного та бурого вугілля (4,5 млрд. т, з яких 38% - кам'яне). Найбільшим кам'яновугільним басейном є Остравсько-Карвінський, буровугільними – Соколовський та Північно-Богемський. Нафту і газ країна майже повністю імпортує, власні запаси нафти становлять 2,1 млн. т., газу - 4 млрд. м³. Серед рудних ресурсів у районі північної Моравії є поклади свинцево-цинкових руд, олова та вольфраму, урану. В Чехії представлені значні запаси каоліну, магнезиту, графіту, кварцових пісків.

Водні ресурси. Річкова система Чехії характеризується значною густотою, проте у зв'язку з розташуванням на головному європейському вододілі, великих і повноводних річок у країні мало. Дунай протікає лише вздовж південного кордону країни, має протяжність 172 км і є судноплавним. Із території Чехії до Дунаю впадають річки Ваг і Морава. Більших розмірів річка Лаба в межах країни протікає також частково. Гідропотенціал річок Чехії становить близько 1,2 млн. кВт.

Чехія бідна на озера, які є невеликими, головним чином льодовикового походження і розташовані в горах. Відома країна також штучними ставками для

розведення риби, що створювалися ще у XV – XVI ст. Лише в Південній Чехії нараховується близько 5 тис. ставків, площа яких становить 20 тис. га.

Лісові ресурси. Чехія – одна з найбільш заліснених країн Європи, ліси займають 28 тис. км², що відповідно становить 36%. Переважають хвойні ліси, головним чином ялинові, соснові, водночас значне поширення у низькогір'ї мають листяні породи дерев - бук, дуб, що займають більше половини лісовкритої території країни.

Рекреаційні ресурси. Чехія - країна, яка за особливостями природи створена для розвитку рекреації та туризму. Гори країни чудово підходять для зимових видів спорту, походів (трекінгу) та альпінізму. Річки та штучні ставки приваблюють любителів рибалки. Туристів до Чехії приваблюють дивовижні зразки архітектури у Празі й численних містах і містечках (Градець-Кралове, Пардубіце, Табор, Оломоуц, Чеське-Будейовіце, Чеські-Крумлов, Брно та багато ін.), лікування на бальнеологічних курортах, таких як Карлові Вари, Маріанське Лазне та ін. Визначною природною пам'яткою країни є Моравський карст, розташований на захід від міста Брно. Численні печери були відомі вже в XVII ст.

На території країни під охороною знаходиться близько 100 тис. га. Навідомішим є Татранський національний парк, а також багаточисельні заповідники та пам'ятки природи (Карлштейн, Чеський Рай).

Населення

Чисельність. Чехія - невелика за чисельністю населення держава, на 01.01. 2015 р. у ній нараховувалося 10,5 млн. осіб (83 місце в світі). Офіційною державною мовою країни є чеська, що входить до групи західнослов'янських мов. Також у країні широко використовують словацьку, німецьку та російську мови.

Демографічні особливості. Народжуваність у країні станом на 2015 р. складає 9,63 ‰, смертність - 10,34 ‰, відповідно спостерігається природне зменшення населення – 0,71 ‰. У Чехії невисокий рівень дитячої смертності – 2,63 ‰ (218 місце в світі). В країні відбувається процес старіння нації, у віковій структурі вагомою є частка літніх людей 65 років і старше – 18,0%, тоді як діти до 14 років становлять 15%. У статевій структурі населення переважають жінки, в середньому на одну жінку припадає 0,97 чоловіка. Середня тривалість життя чоловіків – 75,5 років, жінок – 81,6 років.

Після вступу країни в 2004 р. до ЄС, до Чехії відбувся значний приплив мігрантів. Станом на 2014 р. країна має позитивне міграційне сальдо, на 1000 мешканців припадає 2,33 мігранта. Прибувають до Чехії громадяни з Росії, України, Албанії, Сербії та ін. Значна частина чехів проживає за межами своєї країни – в Австрії, ФРН, США, Канаді, Австралії. Це є результатом економічної міграції у пошуках заробітку, яка мала найбільші масштаби наприкінці XIX - на поч. XX ст.

Національно-релігійний склад. За етнічним складом Чехія майже однонаціональна держава, 94% населення становлять чехи, 3% - словаки, також в

країні проживають поляки, німці, румуни, угорці. У релігійній структурі 26,8% населення – католики, 2,1% - протестанти, у країні представлена також євангелічна, православна, греко-католицька та інші християнські течії. Значна частка населення країни є атеїстами (59%).

Розміщення населення. Середня щільність населення в Чехії становить 130 чол/км², проте у розподілі за територією спостерігаються значні контрасти: у промислових районах – 500 чол/км² і більше, у малозаселених гірських районах – менше 20 чол/км².

Більша частина населення Чехії проживає в містах (73%). Проте темпи урбанізації невисокі – 0,3% в рік. Найбільшим містом країни є столиця – Прага – 1,3 млн. осіб. Також великими містами є Брно, Оломоуц, Острава, Пльзень, Усті-над-Лабем, Ліберец (табл. 31). Переважають міста з населенням 20-50 тис. осіб.

Таблиця 31

Найбільші міста Чехії (на 2015 р.)

Назва міста	Чисельність населення, тис. осіб
Прага	1 259,1
Брно	377,4
Острава	294,2
Пльзень	169,0
Ліберец	102,6
Оломоуц	99,8
Усті-над-Лабем	93,4
Чеське Будейовіце	93,3
Градец Кралове	92,8
Пардубіце	89,7

за: <http://www.world-gazetteer.com>

Трудові ресурси. Чисельність працюючого населення Чехії у 2014 р. становило 5,4 млн. осіб, із них 60% працюють у сфері послуг, 37,4% - у промисловості та 2,6% - у сільському господарстві. Рівень безробіття на 2014 р. склав 7,9%.

Загальна характеристика господарського комплексу Чехії

Місце Чехії в світовому господарстві. Сучасна Чехія є розвинутою індустріально-аграрною країною зі складною господарською географією. Країна відома значними обсягами виробництва промислової продукції високої якості. Серед галузей спеціалізації країни виділяються паливно-енергетична, машинобудівна, хімічна, харчова промисловість, виробництво скла та фарфору.

Економіка Чехії розвивається досить швидкими темпами, велику роль у цьому відіграють чеські компанії, які займають належне місце на світовому ринку. Серед них виділяються «Skoda Auto» (дочірня компанія «Volkswagen»), «Prazdroj» та «Staropramen» (пивоваріння), «AVAST» (програмне забезпечення), «Zentiva» (фармацевтика) тощо.

На сьогодні економіка Чехії має блискучі перспективи на майбутнє, адже політика держави сприяє залученню іноземних інвестицій, наявний високий рівень інфраструктурного забезпечення та відносно дешева кваліфікована робоча сила. Також Чехію характеризує достатньо високий рівень приватного сектору. Більше 80% виробництва промислової продукції створюється саме в ньому. У 2014 р. був зафіксований і досить низький рівень інфляції в країні, він становив 0,4%. ВВП країни (за підсумками 2013 р.) становив 283,6 млрд. дол., на душу населення цей показник складає 26740 дол.

Промисловість. У Чехії промисловість займає потужне місце в економіці країни, вона презентує майже 38% чеського господарства, в цій галузі працює близько 40% усіх економічно активних жителів країни.

Паливно-енергетичний комплекс. Паливна промисловість Чехії базується на потужних запасах кам'яного та бурого вугілля Остравсько-Карвінського, Соколовського та Північно-Богемського басейнів. У 2010 р. було видобуто 55,2 млн. т. вугілля, з них 43,8 млн. т. – буре вугілля. Основними споживачами вугілля є електроенергетика та чорна металургія. Чехія експортує своє вугілля до Австрії, Словаччини та Польщі. Нафту і природній газ Чехія імпортує, найбільшим постачальником цих ресурсів є Росія.

Енергетика. Виробництво електроенергії в 2012 р. у Чехії становило 81,7 млрд. кВт/год., із них 60% виробляється на ТЕС, 20,9% - на АЕС, 5,7% - на ГЕС. ТЕС розміщені здебільшого в місцях видобутку вугілля та поблизу річок. Найпотужніші з них побудовані в районах міст Соколов, Мост, Острава, Мельник, Хвалетіце, Опатовіце тощо. Найбільші ГЕС побудовані на річці Влтава (Ліпно, Камик, Слапи, Орлік, Вране).

АЕС на сьогодні в Чехії дві: Дуковани та Темелін із 6 енергоблоками. В останні роки зростає частка альтернативних електростанцій. У країні використовують енергію вітру та сонця.

Металургійний комплекс. На сьогодні усі підприємства цього комплексу зосереджені в областях видобутку необхідної сировини, тобто насамперед в околицях міста Острава. Запаси залізних руд у країні недостатні, що змушує імпортувати їх. У 2014 р. у країні було виплавлено 5,4 млн. т. сталі (табл. 32). Найпотужнішими підприємствами галузі є «Arcelor Mittal» та «EVRAZ Vitkovice Steel» в Оставі. Також слід назвати такі центри як Тржинець, Богумін та Кладно.

Таблиця 32

Динаміка виробництва сталі у Чехії, тис. т.

Чехія	1990 р.	1995 р.	2000 р.	2005 р.	2010 р.	2012 р.	2014 р.
	-	7,184	6,216	6,189	5,180	5,071	5,360

за: <http://www.worldsteel.org>

Машинобудування в Чехії відноситься до традиційних галузей промисловості. Основною складовою цієї індустрії є автомобілебудування, яке має значну частку в експорті країни. Найпотужнішим підприємством галузі є «Skoda Auto» (Млада Болеслав), яка на сьогодні є дочірнім підприємством

німецького концерну «Volkswagen AG». Компанією випускається серія сучасних автомобілів, які відповідають міжнародним стандартам і користуються значною популярністю у багатьох країнах Європи, зокрема в Україні. Також легкові автомобілі випускають у містах Колін (завод «TPCA») та Ношівіце («KIA - Hyundai»). У країні випускають також вантажні автомобілі («TATRA» Копршивніце). Загалом у 2014 р. було вироблено 1,2 млн. автомобілів (табл. 33).

Таблиця 33

Динаміка виробництва автомобілів у Чехії, тис. од.

Чехія	2000 р.	2004 р.	2006 р.	2008 р.	2010 р.	2012 р.	2014 р.
	455,5	448,4	854,9	946,6	1 076,4	1 171,7	1 251,2

за: <http://oica.net>

Чехія є батьківщиною відомого мотоцикла «Ява», який і досі виробляється в країні у місті Тинец над Сазавоу. Славиться Чехія і виробництвом автобусів, тролейбусів, трамваїв. Головними гравцями на ринку цієї продукції є компанії «Iveco-Кароса», «TEDOM». Основними центрами є міста Високе Мито, Лібхави, Тржебіч, Пльзень.

Спеціалізацією країни є виробництво залізничного рухомого транспорту: локомотивів, вагонів («Skoda» м. Пльзень). В галузі сільськогосподарського машинобудування Чехія виробляє трактори у місті Брно - компанія «Zetor».

Новою галуззю машинобудування Чехії є авіаційна промисловість. В країні виробляють реактивні навчальні, легкі військові, спортивні літаки, планери, авіаційні компоненти. В цій галузі зареєстровано близько десяти виробників із загальним обсягом виробництва більше 350 одиниць, 80% з яких направлено на експорт. Основними центрами галузі є міста Водоходи, Куновіце, Отроковіце.

У невеликих обсягах у країні виробляють річкові вантажні та спортивні судна, яхти в місті Дечін.

Хімічна промисловість Чехії найбільше сконцентрована в області Північної Чехії (від Усті над Лабем до Градец Кралове) та в Моравії. Найбільш розвинутою підгалуззю хімічної індустрії є нафтохімія, основними центрами якої є Літвінов, Пардубіце, Колін, Прага (компанії «Unipetrol», «Paramo», «Ceska Rafinerska», «Benzina»). У Чехії склалися досить потужні підприємства основної хімії в містах Нератовіце, Усті над Лабем, Пржеров, Семтін, Пардубіце та ін.

Відома країна виробництвом фармацевтичної та косметичної продукції, провідним лідером чеського ринку є компанія «Zentiva» із головним підприємством у Празі. Також цю продукцію виробляють у містах Опава, Усті над Лабем.

Легка промисловість. Перед II світовою війною текстильна та швейна промисловість відносилися до найбільш розвинутих галузей чеської економіки. Проте за останні двадцять років у результаті сильної конкуренції дешевих виробів із країн Азії в Чехії припинили діяльність більшість підприємств цієї індустрії. Текстильна промисловість країни випускає широкий асортимент тканин на основі натуральних (шерсть, льон, бавовна), штучних волокон, а також

так званих змішаних тканин. На сьогодні найбільшими центрами цієї галузі є міста Ліберець, Броумов, Світави, Страконіце, Тржебонь, Гавлічкув Брод та ін.

Давні традиції в Чехії має взуттєва промисловість. В 1894 р. взуттєвий майстер Томаш Батя відкрив першу взуттєву фабрику «Bata» у місті Злін, що й сьогодні є одним із найпотужніших підприємств країни. Також взуття виробляють у містах Тржебіч, Славічін, Скутеч.

Світовою популярністю користуються чеські скляна, керамічна та фарфорова промисловості. Виробництво скла зосереджене головним чином у містах Яблонец-на-Нісе, Нови Бор, Подебради, Карлові Вари. Центри керамічної і фарфорової промисловості знаходяться в Південній Моравії та Західній Чехії.

Харчова промисловість. Підприємства цієї галузі розміщені по усій території країни, але найбільш вона розвинена у великих містах - Прага, Брно, Пльзень, Острава, Ческе Будейовіце і Опава. Найбільш розвинутою галуззю та візитною картоккою Чехії є виробництво пива. Пиво є найбільш популярним напоєм чехів, у середньому один житель країни споживає 160 л. пива на рік. У Чехії працює близько 50 промислових підприємств із виробництва цього напою, які за рік виробляють 17,8 млн. л. До найбільших виробників пива відносять «Prazdroj» (Пльзень), «Staropramen» (Прага), «Budvar» (Ческе Будейовіце).

Сільське господарство. Ця галузь є однією з найрозвинутіших у Східній Європі. У ній широко використовуються інноваційні технології, мінеральні добрива, сучасні методи розведення худоби та боротьби зі шкідниками культурних рослин. Обробляється в Чехії 4/5 площі країни, на пасовища припадає лише 12%.

Найбільш розвинутою галуззю є рослинництво. Клімат Чехії, її географічне положення сприяють вирощуванню різноманітних фруктових, овочевих, зернових культур. Основні зернові культури - пшениця, жито, ячмінь, овес. У 2014 р. було зібрано 5,4 млрд. т. пшениці. Також тут отримують гарні врожаї картоплі (697 тис. т.), цукрових буряків (4,4 млн. т.). З олійних культур провідне значення має ріпак, якого в 2014 р. було зібрано 1,5 млн. т. (табл. 34).

У Південній Моравії поширені виноградники (16 тис. га.), із продукції яких роблять вина, популярні далеко за межами Чехії. Не можна не згадати, що чеське пиво вважається одним з кращих у світі. Для його приготування, великі території сільськогосподарських угідь засіваються хмелем. Відома Чехія розвитком овочівництва та садівництва. Тут одержують гарні врожаї різних сортів яблук, груш, слив, черешні.

Таблиця 34

Валові збори сільськогосподарських культур в 2014 р., млн. т.

Чехія	Пшениця	Яблука	Овочі*	Цукровий буряк	Соняшник	Картопля
	5,442	0,128	0179	4,425	1,537	0,697

* на 2013 р. за: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>

У тваринництві Чехії провідними галуззями є свинарство (загальне поголів'я становить 2,7 млн. голів) та розведення ВРХ (1,4 млн. голів). Вівчарство в країні не досягло такого рівня розвитку, поголів'я овець складає

197 тис. В останні роки збільшилося поголів'я птахів (курей, качок, індиків), яких розводять здебільшого в приміських зонах.

Транспорт. Для сучасної економіки країни важливе значення має транспорт. Основу транспортної системи Чехії становлять залізниці, що забезпечують перевезення значної кількості вантажів. Загальна протяжність залізниць у країні становить 9,6 тис. км (23 місце в світі), з них 3,2 тис. км. є електрифікованими. Важливу роль у вантажоперевезеннях відіграє і автомобільний транспорт. Країна має густу мережу автомобільних доріг протяжністю 130,7 тис. км., із них лише 730 км є швидкісними магістралями.

Територією Чехії прокладено трубопроводи, якими до країни і далі в країні Західної Європи постачається природний газ і нафта з Росії. Протяжність нафтопроводів становить 536 км, газопроводів - 7160 км.

Значну роль у внутрішніх і міжнародних перевезеннях відіграє повітряний транспорт. У Чехії розташовані 128 аеропортів, із них 41 мають пристосовані злітні смуги. Найбільший аеропорт країни розміщений в Празі – імені Вацлава Гавела, який щорічно перевозить до 12 млн. пасажирів. Також міжнародні аеропорти є в містах Брно, Карлові Вари, Острава, Пардубіце. Національним перевізником у Чехії є державна компанія «Czech Airlines».

Значення водного транспорту для життя країни є невеликим, загальна протяжність внутрішніх водних шляхів становить 664 км (переважно по Ельбі (Лабі) та Влтаві). Незважаючи на те, що країна не має безпосереднього виходу до моря, Чехія має одне зареєстроване судно в іншій країні (Сент-Вінсент і Гренадіни).

Зовнішньоекономічні зв'язки. Чехія бере активну участь у міжнародних економічних зв'язках. Особливе місце займає зовнішня торгівля, експорт країни в 2014 р. склав 147,3 млрд. дол. Постачає Чехія на світовий ринок машини і обладнання, вугілля, продукцію хімічної промисловості, текстиль, пиво, скло, фарфор. Головними торговими партнерами країни із експорту є ФРН (32,4%), Словаччина, Польща, Франція, Австрія, Велика Британія. Імпорт Чехії в 2014 р. становив 135,1 млрд. дол. Імпортує країна переважно паливо, сировину, хімікати, продукцію машинобудування. Головні торгові партнери країни із імпорту: ФРН (30,2%), Польща, Словаччина, Китай, Нідерланди, Росія.

Залучення інвестицій - складова частина економічної політики країни. Для стабілізації розвитку економіки керівництво Чехії вжило низку заходів, спрямованих на підняття промислового виробництва, збільшення інвестиційного потоку і зростання експорту. Зокрема, створено режим максимального сприяння надходженню інвестицій в економіку країни. У 2014 р. обсяг прямих іноземних інвестицій становив 140,5 млрд. дол. (37 місце в світі).

Розвивається в Чехії і міжнародний туризм, щороку Чехію відвідують до 10 млн. туристів, завдяки яким країна одержує понад 3,5 млрд. дол. прибутків.

Запитання для самоконтролю

1. Чим зумовлені значні успіхи Чехії в трансформації економіки в останні роки?
2. Які мінеральні ресурси представлені в Чехії і якими чином це вплинуло на спеціалізацію країни?
3. Яку політику проводить країна з метою підвищення народжуваності?
4. Назвіть фактори, що визначають привабливість Чехії для іноземних інвесторів.
5. Вкажіть на існуючі проблеми транспортної системи країни.

Тести

1. Якого року утворилася Республіка Чехія?
  - а) 1992 р.; б) 1991р.; в) 1997 р.
2. Головним мінеральним ресурсом країни є вугілля:
  - а) так; б) ні.
3. Найвища точка Чехії – гора:
  - а) Риси; б) Герлаховські Штіт; в) Снежка.
4. Ліси займають .... % території країни:
  - а) 32%; б) 12%; в) 36%; г) 25%.
5. Назвіть головні курорти Чехії.
6. У Чехії відбувається старіння нації:
  - а) так; б) ні.
7. У релігійній структурі населення переважають:
  - а) католики; б) протестанти; в) православні.
8. Рівень безробіття в Чехії становить:
  - а) 1,9%; б) 8,5%; в) 12%; г) 1,0%.
9. Знайдіть співвідношення:

Галузь промисловості	Центр
а) чорна металургія	1. Млада Болеслав
б) автомобілебудування	2. Дечін
в) суднобудування	3. Прага
г) фармацевтика	4. Ліберець
д) текстильна п-сть	5. Острава
10. Більша частина електроенергії в Чехії виробляється на:
  - а) ГЕС; б) ТЕС; в) АЕС.
11. Мотоцикли «Ява» виробляють у:
  - а) Усті-над-Лабем; б) Коліні; в) Тинець над Сазавоу.
12. Чехія має морський флот:
  - а) так; б) ні.
13. Найбільша взуттєва фабрика «Bata» розміщена в:
  - а) Зліні; б) Коліні; в) Пардубіце; г) Празі.
14. Навідоміший виробник пива в Чехії:
  - а) Prazdroj; б) Budvar; в) Staropramen.
15. Провідною галуззю тваринництва країни є:
  - а) свинарство; б) вівчарство; в) розведення ВРХ.
16. Міжнародні аеропорти розміщені в містах:

- а) Острава; б) Колін; в) Пардубіце; в) Брно; г) Пльзень.
17. Головний торговий партнер країни:
а) Франція; б) Словаччина; в) ФРН; г) США; д) Китай.
18. Рівень інфляції в країні становить:
а) 23%; б) 1,9%; в) 5,3%; г) 2,5%.
19. Торговий баланс країни в 2014 р. був позитивним:
а) так; б) ні.
20. Чехія є провідним виробником у Європі:
а) спортивних літаків; б) військових літаків; в) планерів.

Цікаві факти

- Заснований Карлом IV у 1348 р. і названий на його честь відомий Карлів університет у Празі вважається третім – після університету в Болоньї та паризької Сорбонни – найдавнішим університетом Європи.
- Цукор-рафінад винайшли в Чехії у 1843 р., його винахідник - швейцарець Яков Кристоф Рад, який був управляючим заводу в Дачиці, де вироблявся цукор. На місці, де знаходився цей завод, зараз встановлений пам'ятник – білосніжний куб, який і символізує цей винахід.
- Шматочком Італії в Чехії з повним правом може вважатися 56-метрова башта Собора Різдва Діви Марії, що знаходиться в Домажлиці: через відхилення вісі вертикалі більше ніж на півметра вона нагадує «падаючу» Пізанську башту.
- Найменшим містом Чехії та усієї Європи є Рабштейн, він знаходиться недалеко від міста Пльзень. Постійними мешканцями міста є 10-15 чоловік.
- Чеське пиво протягом багатьох століть вважається національною гордістю країни. Своє пиво чехи виробляють за особливою технологією, завдяки якій воно набуває особливого ароматного смаку. Якість пива чехи визначають по-особливому: у наповнену склянку з пивом на піну кладуть монетку, і якщо вона певний час не тоне та тримається на поверхні, то пиво якісне.

Словаччина

Площа – 49,0 тис. км²
Населення – 5,4 млн. осіб (станом на 2015 р.)
Столиця – Братислава (401 тис. осіб)

Рекомендована література: 1, 2, 4, 5, 7, 13, 24.

Територія і суспільно-географічне положення

Словаччина розташована у східній частині Центральної Європи. Офіційна назва – Словацька Республіка. Площа країни становить 49,0 тис. км² (126 місце в світі). Словаччина межує з п'ятьма країнами (Чехією, Польщею, Україною, Угорщиною, Австрією). Загальна протяжність кордонів країни становить - 1677 км. Територія Словаччини простягається із заходу на схід на 428,8 км і з півночі

на південь на 77,6 км. Важливою особливістю Словаччини є її транзитне положення між країнами Західної Європи та СНД, через її територію здійснюється транзит нафти у Чехію та природного газу в Західну Європу.

Важливе значення для розвитку господарського комплексу Словаччини та надходженню іноземних інвестицій, має близькість до таких високо розвинутих країн, як ФРН, Італія, Австрія. Словаччина не має виходу до моря, незважаючи на це, її положення можна вважати зручним. При цьому велику роль відіграв вступ країни в 2004 р. до ЄС та НАТО. Крім цих потужних об'єднань Словаччина є членом СОТ, МБРР, ОБСЕ, ООН та МВФ.

Державний устрій

За формою правління Словаччина є парламентською республікою. Голова держави президент, що обирається громадянами країни в результаті прямих виборів терміном на п'ять років. На сьогодні цю посаду займає Андрій Кіска (з 2014 р.).

Законодавча влада належить однопалатному парламенту - Народній Раді, до якої входить 150 депутатів. Вона обирається на чотири роки, вибори проводяться за пропорційною системою. Вищим органом виконавчої влади Словаччини є уряд, очолюваний головою - прем'єр-міністром Робертом Фіцо (з 2012 р.).

За адміністративно-територіальним устроєм Словаччина є унітарною, у межах країни виділяються три рівні: вищий – краї, середній – окреси, нижчий – окремі поселення. Вищий рівень утворюють 8 країв: Бансько-Бистрицький, Братиславський, Жилінський, Кошицький, Нітранський, Пряшівський, Тренчинський, Трнавський. Краї поділяються на 79 окресів. Найбільшу кількість окресів – по 13 мають Бансько-Бистрицький та Пряшівський краї. Сучасний адміністративно-територіальний устрій країни введений в 1996 р.

Природні умови та ресурси

Рельєф. Більшу частину Словаччини займають Західні (або Словацькі) Карпати, що піднімаються до 1000 – 1500 м. Високогірний характер має лише масив Високі Татри, його скелясті вершини досягають 2500 м. На півдні Карпати поступово знижуються і переходять у Подунайську та Потиську низовини. Найвищою точкою Словаччини є гора Герлаховський Штит (2655 м) у Високих Татрах (Пряшівський край). Найнижчою точкою є долина Бодрог (94 м) на кордоні з Угорщиною (Кошицький край).

У природному відношенні Словаччина поділяється на три провінції: Західні Карпати, Східні Карпати, Дунайська рівнина. За площею найбільшими є Західні Карпати, далі йде Дунайська рівнина і найменшу площу займають Східні Карпати.

Кліматичні та ґрунтові ресурси. Клімат Словаччини континентальний, причому ця континентальність зростає із заходу на схід. Значний вплив на клімат країн має неоднорідність рельєфу. Особливо великими є різниці у літніх температурах. На Подунайській та Потиській низовинах температура липня

становить + 20°C, а у Високих Татрах + 10 .. 12°C. Середня температура січня відповідно - 2 .. 4°C на низовинах та - 7 ... 8°C в горах. Оподи коливаються від 500 мм на низовинах до 2000 мм у горах.

Мінеральні ресурси. У Словаччині видобувають нафту, природній газ та буре вугілля, що йдуть на потреби економіки. Нафта покриває лише 1% потреб енергетики, газ – 3%, а буре вугілля – близько 80%. Залишок компенсує імпорт з Чехії. Також в країні є запаси кам'яного вугілля та горючих сланців, проте на сьогодні їх розробка не проводиться через високу собівартість. У Словаччині знайдено одне з найпотужніших у світі родовищ урану. Родовище Курішкова знаходиться недалеко від міста Кошице і має запаси урану обсягом у 5 млн. т.

Словаччина має потужні запаси нерудних матеріалів. Зокрема, проводиться видобуток магнезиту, який йде на експорт та складає близько 6% від світового видобутку. В минулому в країні видобувалася значна кількість золота, срібла, проте на сьогодні дорогі метали видобувають в незначній кількості лише в районі Ходруша-Хомре.

Водні ресурси. Річкова мережа Словаччини досить густа, проте великих і багатоводних річок дуже мало. Майже вся територія країни належить до басейну Дунаю, або Чорного моря. Найбільшими ріками Словаччини за довжиною є Ваг (367 км), Грон (278 км), Іпель (198 км). Більшість рік взимку замерзає, хоч і ненадовго. Гідроенергетичний потенціал країни становить близько 3 млн. кВт. Більш-менш значних озер в межах країни немає. Ресурси підземних вод незначні.

Лісові ресурси. Більше третини площі Словаччини (19879 км²) займають ліси. Близько половини лісовкритої площі займає бук і дуб. У горах домінуючими породами є сосна звичайна і ялиця. На південно-східних рівнинах помітні ознаки степової рослинності.

Рекреаційні ресурси. У Словаччині велика увага приділяється охороні довкілля, зокрема заповідній справі. В межах країни створено сотні заповідних територій, статус національних парків мають Низькі Татри, Татранський національний парк, Велька Фатра, Словенський Рай, Муранська Планіна тощо. Серед окремих унікальних пам'яток природи країни можна виділити карстові печери (Деменовська капельна печера довжиною 23 км., Добшинська льодова печера). Загалом, 12 печер словацького карсту внесено до списку світової спадщини ЮНЕСКО. Крім того, Словаччина надзвичайно багата природними визначними місцями (численні річки та озера, лікувальні джерела, гейзери). Славиться країна і своїми історико-культурними пам'ятками. Чудові зразки готичної архітектури представлені в містах Братислава, Жиліна, Зволен, Кошице тощо.

Населення

Чисельність населення. Упродовж ХХ ст. чисельність населення країни змінювалась. У 1922 р. воно становило 3,1 млн. осіб. На час здобуття незалежності у 1993 р. населення Словаччини становило 5,3 млн. осіб. Станом на 01.01.2015 р. чисельність населення країни - 5,4 млн. осіб. Найбільшими за

чисельністю населення є Пряшівський та Кошицький краї, найменшим - Трнавський край.

Демографічні особливості. Природній приріст населення країни невисокий і станом на 0.101.2015 р. становить 0,17 ‰, при цьому народжуваність сягає 9,91 ‰, смертність - 9,74 ‰. Вікова структура населення: до 14 років - 15,14%, літні люди - 14,35%. У кількісному співвідношенні жінки переважають над чоловіками (0,94 чоловіка/1 жінка). Середня тривалість життя чоловіків - 73,3, жінок - 80,7 років.

Міграції. На сьогодні рівень міграції у Словаччині невисокий і складає 0,04 мігранта на 1000 жителів, за цим показником країна посідає 77 місце в світі. Країнами найбільшої імміграції до Словаччини є західні та східні сусіди (Чехія, Україна). Найбільша еміграція з країни до Чехії, що пов'язано, напевне, з тим, що до 1993 р. Словаччина і Чехія становили одну державу.

Національний та релігійний склад. За національним складом населення Словаччина відносно багатонаціональна країна, словаки становлять 80,7% населення (згідно перепису населення 2011 р.). Початок формування словацького народу відноситься до IX ст. Його основою стали слов'янські племена, що в середині I тисячоліття переселилися з північних схилів Карпат. Вони асимілювали населення, переважно кельтів, що проживали тут. Словаки на сьогодні переважають майже на всій території країни, за винятком півдня та північного сходу. Словацька діаспора за кордоном налічує близько 800 тис. осіб, зокрема в США, Чехії, Канаді, Румунії, Польщі та Україні.

Першою за кількістю етнічною меншиною Словаччини є угорці (8,5%), ареал їх проживання - вузька смуга на південь від лінії Братислава-Галанта-Рожнява-Кошице-Требішов. Цигани є другою за питомою вагою (2,0%) етнічною меншиною Словаччини. Проте ці дані навряд чи можна вважати точними, оскільки більшість циган зареєстровані як словаки та угорці. Демографи передбачають, що загалом кількість циган на території Словаччини становить близько 400 тис. осіб (7%) і це найбільша у Європі циганська діаспора. Крім того на території країни проживають чехи, українці, русини, німці, поляки тощо.

У релігійному складі населення країни римо-католики складають майже 62%, протестанти - 5,9%, греко-католики - 3,8%.

Розміщення населення. Середня густина населення Словаччини становить 111 осіб/км². Цей показник зростає на заході країни. Тут, у Братиславському та Трнавському краях, вона досягає 140-160 осіб/км². Найнижча густина населення в середній частині, особливо у Бансько-Бистрицькому та Кошицькому краях (80-100 осіб/км²). Рівень урбанізації (станом на 2015 р.) становив 53,6%. Всього в Словаччині нараховується 138 міст, переважають міста із чисельністю населення менше 10 тис. осіб - 66 міст, більше 100 тис. осіб населення мають лише два міста (Братислава - 401 тис. осіб, Кошице - 239,5 тис. осіб (станом на 2015 р.).

Трудові ресурси. Чисельність зайнятого населення у Словаччині становить 2,4 млн. осіб (станом на 2014 р.), за цим показником країна займає 109 місце в світі. Найбільша частка зайнятих у сфері послуг (70,6%), у промисловості -

25,9%, у сільському господарстві - 3,5%. В країні є досить високим рівень безробіття 13,2%.

Загальна характеристика господарського комплексу Словаччини

Місце Словаччини у світовому господарстві. Словаччина є розвинутою індустріально-аграрною країною. Після розпаду Чехословаччини, Словаччина поступово перейшла з планової економіки на ринкову. Реформи в області оподаткування, охорони здоров'я, системи соціального забезпечення, проведені урядом країни в 2000-х роках, дозволили їй претендувати на вступ до ЄС, що і відбулося в 2004 р.

В останні роки країна демонструвала найкращі економічні показники серед країн Центральної Європи. Зменшення державного боргу та дефіциту платіжного балансу, рівня інфляції (-0,1% на 2014 р.) в період швидкого зростання значно полегшив перехід на євро. В 2009 р. Словаччина стала членом євросони. Майже усі сектори економіки перейшли у приватну власність. Активна приватизація призвела до того, що уся банківська сфера знаходиться в руках іноземних компаній. Велику роль у зростанні економіки Словаччини відіграв приплив іноземних інвестицій з ФРН, Південної Кореї, Австрії, США, Італії, Франції, Норвегії, що були направлені на автомобілебудування, електроніку та металургію. ВВП Словаччини (2013 р.) становить 140,6 млрд. дол., на душу населення цей показник складає 26110 дол.

Серед проблем, що існують у словацькій економіці, слід відзначити, що країна страждає від одного з найнижчих рівнів зайнятості серед країн ОЕСР. Безробіття сконцентроване серед низькокваліфікованої, молоді та похилого віку робочої сили у східній частині країни (13,2% рівень безробіття на 2014 р.).

Промисловість. Сучасна промисловість Словаччини розвинулась в другій половині ХХ ст. Найбільша концентрація промислового виробництва на заході та північному заході країни. Темпи зростання промислового виробництва у 2014 р. становили 3,2%.

Паливно-енергетичний комплекс. Словаччина не багата на паливні корисні копалини. Чистий імпорт паливних ресурсів забезпечує близько 67% внутрішнього споживання. Запаси газу в Словаччині складають 14 млрд. м³. У 2011 р. видобуток газу в країні становив 114 млн. м³, що покрити внутрішній попит лише на 2,0%. У 2011 р. імпорт газу склав 5,9 млрд. м³ і був здійснений з Росії.

Запаси (10 млн. т.) та видобуток (0,5 млн. т.) нафти у Словаччині незначні. Більше 90% нафти в країну імпортується. У 2011 р. імпорт сирої нафти становив 6 млн. т. (100% з Росії по трубопроводу "Дружба"). При цьому Словаччина є потужним експортером нафтопродуктів, в т.ч. в Чехію. Угорщину, Польщу.

"Slovnaft" є найпотужнішим нафтопереробним заводом в Словаччині. Він був побудований в 1957 р. у Братиславі. В 2000 р. підприємство стає частиною угорської компанії "MOL", якій належить 98,5% акцій. Компанія має два

іноземних філіали, у Чехії та Польщі. Більшу частину продукції компанія експортує у ФРН, Австрію, Польщу, Чехію та Францію. Експорт складає 80% від сукупного прибутку компанії.

У 2011 р. видобуток вугілля в Словаччині становив 2,4 млн. т., а споживання - 7,2 млн. т. Країна імпортує вугілля (4,6 млн. т.) з Чехії, Росії, США, Польщі та України. Прослідковується тенденція до зниження рівня споживання вугілля в країні - за 2000 - 2011 рр. 19%.

Виробництво електроенергії в країні становить 28,6 млрд. кВт/год. (станом на 2013 р.). Ключове значення для електроенергетики Словаччини має атомна енергетика. В 2010 р. її частка у структурі електрогенерації - 53%. В країні діють 4 АЕС загальною потужністю 1,8 ГВт; ще дві АЕС знаходяться у стадії будівництва.

У Словаччині діють дві ТЕС, що використовують тверде паливо у містах Новаки та Войни. Велике значення в електроенергетиці також має гідроенергетика. В країні діє близько 30 ГЕС на річках Ваг, Грон тощо. Їх загальна розрахункова потужність - 1652,7 МВт, що складає 31,5% усіх електростанцій АО "Словацькі електростанції". Гідроенергетичний потенціал у Словаччині використовується на 57,5%. Найпотужніша ГЕС Словаччини знаходиться в Габчиково, встановлена потужність якої складає 720 МВт.

Зацікавлена Словаччина і у альтернативних джерелах енергії. За даними досліджень, 27% території країни мають умови для розвитку геотермальної енергетики, особливо в басейні Кошице. Проте на сьогодні геотермальними джерелами енергії користуються лише на 36 територіях для опалення приміщень та в сільському господарстві. Розробляються проекти у вітровій та сонячній енергетиці, інтенсивно використовується біопаливо тощо.

Металургійний комплекс. Металургія є домінуючою галуззю промисловості в деяких краях Словаччини (Бансько-Бистрицькому, Кошицькому). Саме в місті Кошице розташований найпотужніший металургійний комбінат країни, який з 2000 р. належить американській корпорації U.S. Steel. У 2014 р. в країні було виплавлено 4,7 млн. т. сталі (табл. 35).

Таблиця 35

Динаміка виробництва сталі у Словаччині, тис. т.

Словаччина	2000 р.	2005 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2014 р.
	3,733	4,485	4,583	4,242	4,403	4,705

за: <http://www.worldsteel.org>

Серед галузей кольорової металургії у Словаччині розвивається алюмінієва промисловість. Алюміній у країні виробляється з 1953 р., саме тоді був побудований завод з його виробництва у місті Жіар над Гроном (Бансько-Бистрицький край). На сьогодні на базі заводу функціонує підприємство "Slovalco", яке виробляє близько 160 тис. т. алюмінію, 55,3% акцій якого належить норвезькій компанії "Hydro Aluminium".

Машинобудування. Серед галузей машинобудування найбільш інтенсивно у Словаччині розвивається транспортне машинобудування, особливо

автомобільна промисловість. На початку 1990-х рр. у країні не було жодного автомобільного заводу. З початком 2000-х рр. завдяки припливу іноземних інвестицій розпочалося будівництво автомобільних заводів на території Словаччини. Були побудовані заводи компаній "Volkswagen AG" у Братиславі, "Peugeot-Citroen" у Трнаві, "Kia-Hyundai" у Жиліні. У 2014 р. в країні було вироблено 971,2 тис. автомобілів (табл. 36). Словаччина стала світовим лідером по виробництву автомобілів на 1 тис. жителів (164,2 автомобіля).

Таблиця 36

Динаміка виробництва автомобілів у Словаччині, тис. од.

Словаччина	2000 р.	2005 р.	2008 р.	2010 р.	2012 р.	2014 р.
	181,3	218,3	575,8	561,9	900,0	971,2

за: <http://oica.net>

У місті Комарно розвивається суднобудування. Компанія "Slovenske Lodenice" за своє столітнє існування побудувала більше 1800 суден. Виробнича потужність підприємства дозволяє будувати 15 суден на рік із дедвейтом кожного до 5,5 тис. т.

Виробництво електротехніки, представлене як іноземними, так і державними підприємствами. Словаччина включена в інвестиційні плани потужних світових виробників електроніки та побутової техніки. Тайванська корпорація "AU Optronics", що займає провідні позиції на ринку LCD - моніторів великих розмірів, інвестувала 190 млн. євро у створення свого філіалу у місті Тренчин. Інша тайванська компанія, відома торговою маркою "Foxconn Electronics", придбала в 2010 р. підприємство зі збирання рідкокристалічних телевізорів у місті Нітра. Південнокорейський "Samsung" що є найбільшим інвестором у словацьку економіку, декларував плани по розширенню свого підприємства у місті Галанта. У виробництві побутової техніки головним гравцем країни є завод компанії "Whirlpool" у місті Попрад, де випускають пральні машини.

Помітні успіхи Словаччини і на ринку інформаційних технологій. Виробництвом програмного забезпечення для захисту інформації займається компанія "ESET", що була заснована в 1992 р. із штаб-квартирою у Братиславі. На сьогодні компанія представлена в 180 країнах світу.

Частка Словаччини у сукупному виробництві продукції загального машинобудування країн ЄС складає лише 0,5%. Словацьке загальне машинобудування на сьогодні є вузькоспеціалізованим, приблизно 90% його виробництва припадає на наступні товарні позиції: двигуни, підйомно-транспортне обладнання, машини для сільського та лісового господарства, гірниче та будівельне обладнання, помпи, компресори та підшипники тощо. Значні інвестиції в цей сектор вкладають компанії "SKF" (Швеція) та "Schaeffler Group" (ФРН).

Хімічна промисловість. Поряд з іншими галузями обробної промисловості у Словаччині отримала розвиток хімічна промисловість, зокрема, такі її сегменти, як нафтохімія, виробництво продуктів органічної та неорганічної хімії, гумових та лакофарбових виробів, фармацевтичних препаратів. Головним

центром нафтохімії є Братислава, де базується підприємство "Slovnaft". Відома Словаччина і виробництвом добрив, що концентрується на південному заході країни, у містах Сеніце (Трнавський край) та Шаля (Нітранський край).

Лісова та деревообробна промисловість. Основні підприємства галузі знаходяться на півночі Словаччини, у Жилінському та Пряшівському краях. Країна є потужним виробником пиломатеріалів, паперу та картону. Розвинуто у Словаччині і меблеве виробництво, магазини із продажу меблів ("Nabytok") є навіть у найменшому містечку.

Сільське господарство. На сільськогосподарські землі припадає близько половини (2446 тис. га) всієї площі Словаччини. Рілля займає 61% площі сільськогосподарських угідь. Друге місце за питомою вагою належить сіножатям і пасовищам - 34%. Слід відмітити, що з усіх земель сільськогосподарського призначення Словаччини, лише 12% є чорноземами, 700 тис. га. складають щільні ґрунти та 30 тис. га. - забруднені, що безумовно впливає на ступінь забезпеченості сільськогосподарською продукцією.

У рослинництві основною продукцією, що вирощується, є зернові, картопля, цукрові буряки, олійні, кормові та овочі. Валові збори пшениці у 2014 р. становили 2,1 млн. т. Особливістю Словаччини є великі обсяги вирощування ячменю. Вирощується також 0,2 млн. т. картоплі, 1,5 млн. т. цукрових буряків та ін. (табл. 37) Головним рослинницьким регіоном країни є Подунайська низовина. Тут вирощується основна частина пшениці, кукурудзи, гороху та олійних. Необхідний для пивоваріння солодовий ячмінь вирощується на Подунайській низовині, а фуражний — в гірській частині Словаччини. Основні райони вирощування картоплі — північ і схід країни. Посіви цукрового буряку концентруються головним чином, на півночі Подунайської низовини. Урожайність вирощуваної продукції досить висока. Наприклад, пшениці 44 ц/га, ячменю 34 ц/га, картоплі — 155 ц/га та цукрового буряку 350 ц/га. На південному заході Словаччини розвинене виноградарство та садівництво, особливо багато абрикосових садів.

Таблиця 37

Валові збори сільськогосподарських культур у 2014 р., млн. т.

Словаччина	Пшениця	Овочі	Цукрові буряки	Соняшник	Картопля
	2,072	0,108	1,550	0,201	0,179

за: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>

У тваринництві Словаччини провідним галузями є свилярство (загальне поголів'я становить 642 тис. голів) та розведення ВРХ (465 тис. голів). На Подунайській низовині поширене стійлове і пасовищне утримання великої рогатої худоби, в гірській частині - пасовищне. Свиней відгодовують на сало та м'ясо. Овець розводять головним чином на карпатських пасовищах (загальне поголів'я 391 тис. голів), туди їх переганяють, як правило, влітку, а навесні і восени овець випасають на пасовищах коло сіл. Словаччина виробляє близько 120 тис. т. м'яса, в тому числі близько 77 тис. т. м'яса птиці, 0,9 млн. л. молока.

Транспорт. Переважно гірський характер, окрім Подунайської рівнини на південному заході, території Словаччини зумовлює специфіку конфігурації її транспортної мережі. Найбільше вантажів у країні перевозить залізничний транспорт, довжина залізниць становить 3662 км, із них 1616 км електрифіковано. Більшість магістралей є ділянками міжнародних транспортних коридорів і тому повністю відповідають міжнародним стандартам. Найбільшими транспортно-залізничними вузлами є Братислава та Нітра.

Автомобільний транспорт є лідером за перевезенням пасажирів, протяжність автомобільних доріг становить 54869 км (82 місце в світі). У Словаччині втілюється в життя програма побудови швидкісних автобанів, на сьогодні їх довжина становить 384 км.

Роль водного транспорту у житті країни не значна. Загальна довжина водних шляхів Словаччини становить 172 км по річці Дунай. Для обслуговування вантажних суден у країні є три порти Братислава, Комарно, Стурово. Універсальний порт Братислава розміщений на річці Дунай і є системою гідротехнічних споруд, терміналів для наземного транспорту та об'єктів технічної інфраструктури. Величезний транспортний потенціал водних шляхів Словаччини буде інтенсивно використовуватися. Проект "Водний шлях Ваг" передбачає з'єднання Словаччини з міжнародними водними коридорами та будівництвом портів на цій річці. Торговий флот країни складається з 11 суден, така ж їхня кількість належить іноземним власникам (ФРН, Ірландія, Італія, Чорногорія тощо).

Повітряний транспорт Словаччини швидко розвивається. Провідною авіаційною компанією країни є "Air Slovakia". У країні нараховується 35 аеропортів. Провідне місце у перевезенні пасажирів займає аеропорт М.Р. Штефаника у Братиславі. Аеропорт обслуговує рейси на внутрішніх та міжнародних лініях, щорічно його послугами користуються близько 900 тис. осіб. Важливу роль в авіаперевезеннях відіграють також аеропорти в містах Кошице, Попрад, Сліач, Жиліна.

Велика роль Словаччини у транзиті російської нафти та газу до країн Західної та Південної Європи: по її території проходять південна гілка магістрального нафтопроводу "Дружба" та система транзитних газопроводів. Загальна довжина нафтопроводів країни на 2013 р. становила 419 км, газопроводів - 6774 км.

Зовнішньоекономічні зв'язки відіграють велику роль у економічному розвитку Словаччини. Із врахуванням позитивних тенденцій в економіці та зовнішній торгівлі Словаччина віднесена міжнародним агенством Moody's Investors Service до країн, що мають гарні перспективи економічного розвитку та можливості для виконання фінансових зобов'язань. Це сприяє припливу іноземних інвестицій у словацьку економіку.

Розглядаючи зовнішньоекономічні зв'язки, необхідно відмітити, що експорт в 2014 р. становив 85,9 млрд. дол. (45 місце в світі). У товарній структурі експорту країни представлені електричні машини та обладнання, транспортні

засоби, кольорові метали, хімічна продукція тощо. Основними партнерами Словаччини по експорту є ФРН (23,3%), Чехія, Польща, Угорщина, Австрія та Франція.

Імпорт країни в 2014 р. становив 79,8 млрд. дол., за цим показником країна займає 38 місце в світі. У товарній структурі імпорту Словаччини представлені машини та транспортні засоби, мінеральна сировина, хімічна продукція. Головними торговими партнерами по імпорту є ФРН (19%), Чехія, Росія, Польща, Південна Корея тощо.

Словаччина бере активну участь у регіональному економічному співробітництві. Схід країни разом з суміжними територіями Польщі, України, Угорщини, а також Румунії задіяний в роботі "Карпатського Єврорегіону". Участь у цьому єврорегіоні беруть східні окреси Пряшівського та Кошицького країв. У Кошицькому краї створена вільна економічна зона (ВЕЗ) "Кошице".

Велику роль у розвитку зовнішньоекономічних зв'язків Словаччини відіграють іноземні інвестиції, які направляються у ті галузі словацької економіки, продукція яких конкурентоздатна на західних ринках. Такими галузями є машинобудування, металургія, хімія, текстильна та швейна промисловість. Загальний обсяг прямих іноземних інвестицій в економіку Словаччини на початок 2015 р. склав 69,8 млрд. дол. (51 місце в світі). Такі інвестиції поступали переважно з ФРН, США, Нідерландів, Австрії, Франції, Угорщини, Чехії та Росії.

Розвивається у Словаччині і міжнародний туризм, щорічно країну відвідують близько 1,5 млн. туристів. Більшість туристів прибуває з Чехії, Польщі, ФРН.

Запитання для самоконтролю

1. Які зміни відбулися у суспільно-географічному положенні Словаччини після розпаду Чехословаччини?
2. Дайте господарську оцінку природно-ресурсного потенціалу Словаччини.
3. Назвіть галузі господарського комплексу країни є найбільш привабливими для іноземних інвесторів. Які фактори цьому сприяли?
4. Охарактеризуйте розвиток сільського господарства Словаччини.
5. Які зміни відбулися у зовнішньоекономічних зв'язках Словаччини після її вступу до ЄС?

Тести

1. Сусідами Словаччини є такі країни:
  - а) Італія; б) Швейцарія; в) Угорщина; г) Україна.
2. Найбільшою адміністративною одиницею країни є:
  - а) окрес; в) край; г) область; д) воеводство.
3. Найвищою точкою Словаччини є:
  - а) Бодрог; б) Герлаховський Штит; в) Бен-Невіс.
4. Надра Словаччини багаті на уранові руди?
  - а) так; б) ні.

5. Найбільшим за чисельністю краєм є:
  - а) Пряшівський; б) Бансько-Бистрицький; в) Кошицький;
6. Національними меншинами Словаччини є:
  - а) французи; б) німці; в) угорці; г) цигани; д) поляки.
7. У Словаччині є міста-мільйонери?
  - а) так; б) ні.
8. Найбільшим інвестором країни є:
  - а) Австрія; б) Південна Корея; в) США; г) ФРН.
9. У структурі енергетики Словаччини провідним типом електростанцій є:
  - а) ТЕС; б) АЕС; в) ГЕС; г) ГеоЕС; д) ВЕС.
10. Якій країні належить головне металургійне підприємство країни?
  - а) ФРН; б) США; в) Австрії; г) Норвегії.
11. Словаччина є світовим лідером по виробництву автомобілів на душу населення?
  - а) так; б) ні.
12. Завод по виробництву пральних машин знаходиться у місті:
  - а) Нітра; б) Попрад; в) Братислава; г) Жиліна.
13. Головною олійною культурою країни є:
  - а) соняшник; б) льон; в) соя; г) рапс.
14. Провідною галуззю тваринництва Словаччини є:
  - а) розведення ВРХ; б) вівчарство; в) свинарство.
15. Лідером з перевезення пасажирів є:
  - а) залізничний транспорт; б) автомобільний транспорт; в) повітряний транспорт.
16. Перерахуйте головні порти Словаччини.
17. Аеропорт імені Штефаника знаходиться в місті:
  - а) Кошице; б) Братислава; в) Нітра; г) Жиліна.
18. Головним торговим партнером Словаччини є:
  - а) Австрія; б) ФРН; в) США; г) Південна Корея; д) Японія.
19. Вільна економічна зона створена в:
  - а) Пряшівський край; б) Трнавський край; в) Кошицький край.
20. У Словаччину найбільше туристів прибуває з:
  - а) ФРН; б) Італії; в) Чехії; г) Росії; д) України.

Цікаві факти

1. Винахідником парашюту є словацький конструктор та винахідник Штефан Баніч. Під час безробіття він емігрував у США і в 1914 р. створив прототип парашюту, який особисто і продемонстрував, стрибнувши із споруди у Вашингтоні на очах у представників патентного бюро. Баніч передав свій патент на виготовлення парашюту американській армії, яка і використовувала його під час I Світової війни. Цей прототип відрізнявся від сучасного тим, що мав вигляд парасольки, закріпленій на тілі.

2. У XV ст. у Східній Словаччині у вжитку були гроші, які сильно відрізнялися від тих, що використовуються нині. Дивовижно, що деякі з них збереглися до наших днів, адже вони були виготовлені із скла.

3. Братислава є єдиною столицею світу, яка безпосередньо межує з двома державами: Австрією та Угорщиною. При цьому кордон з Австрією проходить прямо по місту, а до 1945 р. з Братислави до Відня ходив... звичайний трамвай.

4. На словацькому гербі є три гори, що символізують Матру, Татру і Фатру. Три гори з'явилися на гербі приблизно в XIII ст., остаточно закріпилися в XIV ст., починаючи з 1848 р. зображувалися блакитним (синім) кольором. Матра ж насправді знаходиться на території іншої країни - Угорщини.

Угорщина

Площа – 93 тис. км²
 Населення – 9,9 млн. осіб (станом на 2015 р.)
 Столиця – Будапешт (1,7 млн. осіб)

Рекомендована література: 2, 5, 12, 14, 23, 51, 57, 67.

Територія і суспільно-географічне положення

Офіційна назва країни – Угорська Республіка - держава в Центральній Європі. Площа країни – 93 тис. км². Названа країна по етноніму народу – угорці. Угорська Республіка має рівноважені зв'язки з питань політики, економіки та культури з безпосередніми країнами-сусідами, котрі пов'язані з нею не лише питаннями сьогодення, але й спільним досвідом минулого. Серед європейських країн Угорщина має сім сусідів (Австрія, Словаччина, Україна, Румунія, Сербія, Хорватія та Словенія), серед них є члени ЄС, а також ті, які в близькому майбутньому можуть стати його членами.

Загальна довжина суходільних кордонів становить 2185 км. Угорщина не має виходу до моря, що певним чином негативно впливає на її розвиток. Республіка Угорщина підтримує міжнародні зв'язки з більше ніж 130 країнами світу, вона є членом ООН із 1995 р., приєдналася до ГАТТ у 1973 р., із 1999 р. член НАТО та з 2004 р. – ЄС.

Державний устрій

За формою правління Угорщина є парламентською республікою. Головою держави є президент, який обирається парламентом на 4 роки. На сучасному етапі президент Угорщини – Янош Адер (з 2012 р.).

Законодавча влада належить у країні однопалатним Національним зборам у складі 199 депутатів, обраних загальним прямим голосуванням на 4 роки. Державні збори мають великі повноваження, вони обирають президента, прем'єр-міністра, членів конституційного суду тощо. Виконавча влада представлена кабінетом міністрів на чолі з прем'єр-міністром Віктором Орбаном.

За адміністративним устроєм Угорщина є унітарною державою, в складі якої виділяють 19 областей (медьє).

Природні умови та ресурси

Рельєф. Угорщина розташована у північній частині Середньодунайського басейну, замкненого на заході Альпами, а на півночі, сході та південному сході — Карпатами. Більша частина території Угорщини зайнята рівнинами і горбистими ділянками. Річка Дунай ділить Угорщину на дві частини. На схід від Дунаю знаходиться Велика Середньодунайська низовина — Альфельд, обмежена на півночі ланцюгом невисоких гір; найвища гора — Кекеш (1015 м), правобережжя Дунаю займає Дунантуль — височина з горами 150—200 м, яка перетинається смугою невисоких (400—700 м) Середньоугорських гір (Задунайське середньогір'я). На північному заході країни простягається Мала Середньодунайська низовина (Кішальфельд), обмежена Шопронськими і Кесегськими горами (передгір'я Альп) висотою 500—800 м.

Кліматичні та ґрунтові ресурси. Клімат на території Угорщини теплий, помірно-континентальний. У південних районах проявляються типові середземноморські риси (тривале літо та м'яка волога зима), на сході — континентальні (холодні вітряні зими та жарке сухе літо), а на заході — атлантичні (дуже спекотне літо, короткі та м'які зими). Середня температура січня тут коливається від 0°C на південному заході до -4°C на сході; липня - від +20°C на заході до +17°C в горах. Середня річна кількість опадів зростає від 400-500 мм на низовинах до 900 мм в горах на заході.

Ґрунтовий покрив рівнин Угорщини представлений чорноземами (південь Великої Середньодунайської низовини), в Альфельді зустрічаються солончаки, в горах — буроземи. Переважаючим типом ґрунтів є каштанові та підзолисті, які вкривають майже 40% території країни. Сільськогосподарські землі становлять 58 тис. км² (62,4% загальної площі країни). Орні землі складають 49,4%, пасовища — 10,9%.

Мінеральні ресурси. Угорщина має одні з найбільших у Європі родовища бокситів, загальні запаси яких оцінюються в 100 млн. т. Зосереджені вони в області Баконь поблизу озера Балатон. Найбільші родовища бокситів: Халімба, Ньїрад, Гант, Іскасентдьюрдь та ін.

Паливно-енергетичні ресурси представлені в Угорщині родовищами вугілля, природного газу та нафти. Загальні геологічні запаси вугілля оцінюються в 9 млрд. т., його якість та теплотворна здатність невисока. З усіх запасів 60% припадає на лігніт, приблизно 25% - на бурі та лише 15% на кам'яне вугілля. Вугільні шахти є малорентабельними, їх кількість скорочується, основні запаси вугілля зосереджені в районі міст Татабанья, Дорог, Шалгатарьян, Озд, Мішкольц. Угорщина має невеликі запаси нафти (4,3 млн. т. на 01.01.2012 р.) та природного газу (8 млрд. м³) у басейні Сегеда та районі Зала на південному сході країни.

Серед рудних копалин у межах країни є запаси залізних руд у районі Мішкольца (родовище Рудабанья) на кордоні зі Словаччиною, марганцевих руд

Уркут та Єплень (3 місце в Європі), поліметалічних руд у горах Матра тощо. Важливе значення мають знайдені в Угорщині уранові руди, їхні родовища відкриті на півдні країни, недалеко від міста Печ. Добре забезпечена країна сировиною для виробництва будівельних матеріалів (вапняки, пісок, каолін, перліт, кварцити).

Водні ресурси. Найбільшим річками Угорщини є Дунай, Тиса, Раба, Задьва та Марош. Озер небагато, найбільш відоме з них озеро Балатон, яке часто називають «Угорським морем». Максимальна його глибина близько 12,5 м., а середня 3 м, площа більше 600 км². Також у країні багато лікувальних мінеральних джерел.

Лісові ресурси. Ліси збереглися в горах та займають близько 21,5% площі країни. До висоти 800-1000 м поширені широколистяні ліси, вище зустрічаються ялино-піхтові.

Рекреаційні ресурси. Серед відомих своїми оздоровчими курортами країн, Угорщина займає одне з провідних місць за кількістю розвіданих джерел термальних вод, що мають значний лікувальний ефект. Наприклад, відомим курортом є Хевіз, розміщений на однойменному озері, що виникло в кратері затихлого вулкану, на дні якого є джерело лікувальної води, що б'є з глибини 40 м., температура в озері не опускається нижче +22 градусів. Серед інших термальних курортів слід назвати: Хайдусобосло, Шарвар, Купальні Графа Сечені, Балатонфюред тощо.

Приваблюють туристів історико-архітектурна спадщина Будапешта, який Дунаєм поділений на дві частини: стару Буду та молодий Пешт. Також в Угорщині представлена значна кількість природоохоронних територій. Серед них найвідомішими є біосферний заповідник Баконь, національний парк Аггтелек, який входить до Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО разом із сталактитовою печерою Барадла (до 25 м), також національні парки Хортобадь, Кішбалатон, Кішкуншаг тощо. Великою популярністю в Угорщині користується зелений туризм – відпочинок у сільській місцевості.

Населення

Чисельність. В Угорщині проживає 9,9 млн. осіб (на 01.01.2015 р.), їхньою рідною мовою є угорська, яка належить до фіно-угорської мовної сім'ї.

Демографічні особливості. Для країни характерний від'ємний природний приріст населення (-3,57% на 01.01.2015 р.). Народжуваність при цьому становить 9,16%, смертність – 12,73%. Коефіцієнт дитячої смертності в Угорщині невисокий і становить 5,02%. Середня тривалість життя жінок – 79,6, чоловіків - 72 роки.

У віковій структурі населення вагомою є частка літніх людей, яка становить 18,2%, дітей до 14 років - 14,8%. В статевій структурі більш вагомою є частка жінок, у середньому на одну жінку припадає 0,91 чоловік.

Національний склад населення сучасної Угорщини досить одноманітний, за результатами перепису угорцями (самоназва мадяри) признали себе 97%. Серед інших національних меншин можна назвати циган, німців, словаків,

хорватів, румун, поляків тощо. Більше 3 млн. угорців проживають у сусідніх країнах, особливо багато їх у Румунії та Словаччині, ще 1,5 млн. осіб угорського походження проживає в США, Канаді, Ізраїлі, ПАР.

У релігійному відношенні 67% населення країни є католиками, більша їх частина зосереджена у північних та західних районах. На сході країни мешкають кальвіністи (1/5 частина населення). Серед інших християнських громад чисельними є лютерани (5%), іудеї (1%), православні тощо.

Розміщення населення. Середня густина населення Угорщини становить 107 чол./ км², розміщено воно по території нерівномірно. Знижується щільність у гірських районах та на територіях із засоленими та піщаними ґрунтами. До II Світової війни Угорщина була аграрною країною, де частка сільського населення становила більше 70%, у ході індустріалізації питома вага сільських жителів зменшилася. На даний час у містах Угорщини проживає 71,2% населення. Приблизно п'ята частина населення проживає в межах столичної області - Будапешта. На сучасному етапі з урахуванням передмістя в Будапешті проживає майже кожен третій (1,7 млн. осіб). Серед інших міст Угорщини найчисельнішими є Дебрецен, Мішкольц, Сегед, Печ, Дьор, Кечкемет та ін. (табл. 38).

Характер сільського розселення в окремих частинах Угорщини дещо різниться. В Дунантулі та Північному Середньогір'ї переважає густа мережа відносно невеликих та середніх за розміром сіл. Більшість із них схожі на невеликі містечка, тоді як в Альфельді можна спостерігати рідку мережу великих та дуже великих сіл (зі значною кількістю хуторів).

Таблиця 38

Найбільші міста Угорщини (на 2012 р.)

Назва міста	Чисельність населення, тис. осіб
Будапешт	1 619,3
Дебрецен	204,4
Мішкольц	171,8
Сегед	160,8
Печ	153,7
Дьор	130,7
Ньїредхаза	114,5
Кечкемет	104,8
Секешфехервар	104,6
Сомбатхей	79,2

за: <http://www.world-gazetteer.com>

Трудові ресурси. Загальна кількість економічно активного населення на 2015 р. становила 4,4 млн. осіб. У структурі зайнятості переважає сфера послуг (63,2%), у промисловості зайнято 29,7% населення, в сільському господарстві – 7,1%. Рівень безробіття на 2014 р. становив 7,8% (77 місце в світі).

Загальна характеристика господарського комплексу Угорщини

Місце Угорщини в світовому господарстві. Економіка Угорщини динамічно розвивається шляхом ринкових перетворень. ВВП країни за підсумками 2014 р. становив 235 млрд. дол., на душу населення цей показник - 22800 дол. Нині майже все державне майно країни є приватизованим. На приватні компанії припадає майже 85% ВВП країни. Більшість стратегічних інвесторів великих фірм є іноземцями. Серед найбільш впливових угорських компаній виділяються нафтогазова група «MOL», фармацевтичні корпорації «Gedeon Richter» та «Hungaropharma», енергетична «МВМ» тощо.

Промисловість. Паливно-енергетичний комплекс. Енергетичні потреби Угорщини менше ніж на 50% забезпечені власними ресурсами. Нафту та природний газ країна імпортує з Росії транзитом через Україну. Діє нафтопровід «Адріатика» від порту Рієка в Хорватії. Природний газ у країну поступає з румунської Трансільванії. Найбільшими центрами нафтопереробки є міста Сазхаломбатта та Тісауйвареш. Серед провідних нафтопереробних компаній Угорщини виділяється «MOL».

Загальне виробництво електроенергії становить 27,6 млрд. кВт/год. (на 2014 р.) Найбільша її частка виробляється на ТЕС (69%), значною є частка АЕС(22%), менше 0,6% припадає на ГЕС. Атомна електростанція «Пакш» на Дунаї на південь від Будапешта була запущена у 1982 - 1987 роках, на даний час на ній працюють 4 блоки. Ця станція, згідно з міжнародним рейтингом, входить до числа найбільш безпечних та надійних атомних електростанцій у світі.

Металургійний комплекс. Частка металургії у промисловому виробництві Угорщини складає 7,6%. Традиційною для країни є алюмінієва промисловість. Виробництво бокситів є найбільш значимим в угорському гірничому комплексі, проте виробництво первинного алюмінію в Угорщині залишається досить обмеженим через нестачу енергетичних ресурсів. Виробництво бокситів зосереджено в області Баконь, їх виробництвом займається ВАТ «Баконське бокситорудоуправління» та ВАТ «Угорський алюміній» ("MAL"). Виробництво бокситів у країні неухильно знижується, станом на сьогодні виробляється близько 650 тис. т. Тому, щоб забезпечити себе сировиною в подальшому "MAL" викупив родовища бокситів у Боснії та Герцеговині. Алюміній виробляють на заводі Інота на південному заході від Будапешта, виробництво становить 46 тис. т. Також працює алюмінієвий комбінат у місті Секешфехервар. Найбільші глиноземні заводи розташовані на заході країни на кордоні Австрії та Чехії (Мосон-Мадьярвар, АйкаТімфлодьяр, Алмасфюзіто Тімфлодьяр.

У Північній Угорщині розміщена провідна металургійна база країни – комбінати в містах Мішкольц та Озу, які виробляють якісну сталь (загальне виробництво сталі в 2014 р. становило 1,1 млн.т.) та прокат (табл. 39).

Таблиця 39

Динаміка виробництва сталі в Угорщині, тис. т.

Угорщина	1990 р.	2000 р.	2005 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2014 р.
	2,963	1,871	1,958	1,678	1,733	1,543	1,152

за: <http://www.worldsteel.org>

Місто Дунауйварош є важливим металургійним центром країни, який постачає на внутрішній ринок третину виробництва чавуну та сталі, там розташований завод «ISD Dunaferr». Важливе значення в економіці країни відіграє завод металопрофілів фінської «Ruukki» в місті Біаторбадь.

Машинобудування є провідною галуззю Угорщини. В автомобільній промисловості переважаючим капіталом є іноземний. Тут працюють заводи таких компаній як «Audi», «Suzuki», «General Motors», «Daimler AG». Найбільшими центрами є міста Дьор, Естергом, Сентготтхард, Кечкемет. Багато на території країни заводів із виробництва автокомплектуючих, наприклад, у таких містах як Секешфехервар, Дьор. У 2014 р. у країні було вироблено 437,6 тис. автомобілів (табл. 40).

Найбільшим автомобілебудівним заводом Угорщини є завод «Magyar Suzuki» в місті Естергом, це і найстаріше підприємство країни, що функціонує з 1991 р. За кількістю випущених та проданих автомобілів компанія займає лідируючі позиції в країні.

Таблиця 40

Динаміка виробництва автомобілів в Угорщині, тис. од.

Угорщина	2000 р.	2004 р.	2006 р.	2008 р.	2010 р.	2012 р.	2014 р.
	137,4	122,7	190,8	346,0	211,5	215,4	437,6

за: <http://oica.net>

Відома Угорщина і своїми автобусами «Ikarus» - у минулому це найбільша в Європі, а нині невелика приватна автобусобудівна компанія, яка була заснована як ковальсько-кадетна майстерня у 1895 р. в Будапешті. Пізніше був відкритий завод у м. Секефехервар. Тривалий період заводи практично не функціонували, виконуючи індивідуальні замовлення, у 2006 р. усі акції "Ікарусбас" були викуплені угорським бізнесменом Г. Селешем. З 2010 р. керівництвом було прийнято рішення про відновлення бренду Ікарус, з'явилися нові моделі, у створенні яких приймала участь чеська "Шкода". На сьогодні компанія продовжує випуск автобусів не великими партіями в умовах сильної конкуренції.

Розвивається в країні електротехнічна промисловість, у якій також переважає іноземний капітал. Серед найбільших компаній слід назвати «Nokia», «General Electric», «Samsung», «Philips», «Elektrolux» та багато інших, найбільшим центрами галузі є Будапешт, Секешфехервар, Татабанья, Дебрецен, Печ, Ясберень, Дьор, Орослань тощо.

Хімічна промисловість є порівняно молодою галуззю угорської економіки, підприємства якої зосереджені поблизу міста Мішкольц та в околицях Будапешта, а також у західних регіонах країни. Частка хімічного сектору в сукупному обсязі випуску промислової продукції досягає 10,1%. Ключовими

секторами угорської хімії є нафтопереробка (нафтопереробний завод «MOL» у містах Сазхаломбата, Тісауйварош), індустрія пластмас та фармацевтика.

Угорщина – одна з найбільших постачальників ліків на світовий ринок, щорічний обсяг реалізації лікарських засобів складає тут більше 2 млрд. дол. Основними центрами є Будапешт та Дебрецен, найбільшими компаніями «Gedeon Richter», «Chinoin».

У хімічній промисловості також важливе місце займає виробництво добрив, засобів захисту рослин, пластмас, гумових та синтетичних матеріалів. Особливе значення мають такі підприємства: хімічні заводи у містах Казинцбарчика, Ясберень, шинний завод корейської фірми «Hankook Tire» у місті Данауйварош, лакофарбовий завод у Орослані.

Легка промисловість. Розвинута в Угорщині текстильна промисловість, славиться країна своїми бавовняними, шовковими та вовняними тканинами, найбільшими центрами є Будапешт, Сегед та Дьор. Швейні підприємства зосереджені у невеликих містах. Більше 60% текстильної та швейної продукції Угорщини експортується головним чином у країни ЄС. При цьому спостерігається скорочення збуту продукції на внутрішньому ринку внаслідок великої конкуренції з продукцією з країн Південно-Східної Азії, що призвело до сповільнення темпів зростання виробництва. На світовому ринку найбільш відомими є угорські бавовняні та лляні тканини, текстиль для дому, трикотажні вироби, високоякісний спецодяг тощо. Крім серійного випуску об'ягу та взуття, в Угорщині збереглися і кустарні промисли – плетіння мережива, вишивка, кераміка, виготовлення дерев'яних іграшок, фарфору, виробів із гусячого пуху тощо.

Харчова промисловість Угорщини широко відома в світі завдяки таким продуктам, як токайське вино та салямі. Значного розвитку набули цукрова, молочна, консервна та тютюнова промисловості. Проте найрозвинутішими є борошномельна та м'ясна галузі.

Сільське господарство. Головні аграрні райони Угорщини знаходяться на рівнинах центральної та східної частини країни. В структурі сільськогосподарського виробництва частки рослинництва та тваринництва майже рівні.

Рослинництво представлено головним чином зерновим господарством, а також овочівництвом та садівництвом (включаючи виноградарство). Орні землі становлять 49,6% площі країни. Виноград в Угорщині вирощують майже повсемісно (під виноградниками зайнято 74 тис. га), особливо цінуються вина 14 виноробних районів, розміщених здебільшого біля підніжжя гір. Угорщина славиться відмінною якістю своїх білих («токай, «бада-чонь») та червоних («егрібікевер») вин. Під зерновими та зернобобовими зайнято 62,6% посівних площ, під технічними – 13%, під овочами – 2,9%, під кормовими – 19,1%. Серед них найбільш поширеними є пшениця, кукурудза, цукровий буряк, соняшник, коноплі. В 2014 р. було зібрано 5,2 млн. т. пшениці та 1,0 млн. т. цукрових буряків (табл. 41).

Таблиця 41

Валові збори сільськогосподарських культур у 2014 р., тис. т.

Угорщина	Пшениця	Овочі*	Цукровий буряк	Соняшник	Картопля
	5,235	1,144	1,010	1,555	547,0

* на 2010 р. за: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>

Розвинуте в Угорщині і плідівництво, клімат сприятливий для вирощування яблук, абрикосів, персиків, слив, груш, черешень тощо. На північному сході вирощують відомий сорт яблук «джонатан».

Тваринництво забезпечує лише 60% внутрішніх прибутків сільського господарства. Найбільш розвинуте свинарство (3,1 млн. голів), розведення ВРХ м'ясного та молочного напрямку (802 тис. голів), птахівництво. Угорщина - значний експортер курей, гусей, індичок. Потреби внутрішнього ринку забезпечують також вівчарство (1,2 млн. голів) та розведення риби в штучних водоймах. Також Угорщина є одним з найголовніших виробників меду в Європі.

Транспорт. Головною складовою транспортної інфраструктури Угорщини є автомобільні дороги. Більше 60% вантажів цієї країни перевозяться саме автотранспортом, тому будівництву та реконструкції доріг приділяється значна увага. Загальна протяжність автодоріг становить близько 199,6 тис. км, проте на швидкісні автомагістралі припадає лише 1477 км. Найгустіша мережа автомобільних доріг характерна для північно-західних районів та Передкарпаття.

Залізничним транспортом перевозиться близько 30% усіх вантажів по території країни. Загальна протяжність залізничних шляхів становить 8049 км, із них 2889 км є електрифікованими. Найбільшим залізничним вузлом є Будапешт, від якого розходяться в усі напрямки основні магістралі.

Вагому роль у перевезенні відіграє річковий транспорт. Більша частина вантажів перевозиться в межах країни по Дунаю. Загальна довжина водних шляхів становить 1622 км. Найбільшими портами на цій річці є Будапешт, річний вантажообіг якого перевищує 6 млн. т., та Дунауйварош.

Авіаперевезення в країні здійснює національна компанія «Malev», яка була заснована ще у 1946 р. Всього в країні 41 аеропорт та 3 вертольотні майданчики. Найбільший аеропорт розташований поблизу Будапешта «Ферехедь».

Важлива також у житті країни роль трубопровідного транспорту. Через її територію проходять нафтопроводи «Дружба», «Адрія», газопроводи «Братерство» та «Баумгартнер-Дьор». Загальна протяжність нафтопроводів - 842 км, газопроводів – 19028 км (на 2013 р.).

Зовнішньоекономічні зв'язки. Характерною рисою економіки Угорщини є високий ступінь відкритості та участі в МГПП. Зовнішня торгівля має позитивну динаміку, загальна вартість експорту в 2014 р. становила 99,54 млрд. дол., імпорту - 96,83 млрд. дол. Основний контингент імпорту складають машини та обладнання (45,4%), частка енергоносіїв - 12,6%, причому на російській газ та нафту припадає 70% усіх енергопоставок. Більше 90% експорту Угорщини направляється у європейські держави, звідти

ж поступає 75% імпорту. Головними партнерами країни є ФРН, Австрія, Італія, Китай та Росія. Експортують переважно одяг, взуття, хімічні продукти, ліки, нафтопродукти, транспортне обладнання.

У країні досить сприятливий інвестиційний клімат, у рейтингу міжнародних агентств країна займає досить високе місце. В Угорщині накопичено близько 115,6 млрд. дол. іноземних інвестицій (3 місце в Центральній Європі після Польщі та Чехії). Основними іноземними донорами Угорщини є країни ЄС, насамперед Нідерланди, ФРН, Австрія, Іспанія, Люксембург. У списку 100 найбільших компаній Угорщини 28 частково чи повністю належать європейським компаніям, також великим інвестором є Канада.

Запитання для самоконтролю

1. Визначте особливості географічного положення Угорщини, недоліки відсутності виходу країни до моря.
2. Оцініть мінерально-сировинну базу Угорщини.
3. Дайте оцінку конкурентоспроможності автомобілебудування Угорщини на світовому рівні.
4. Охарактеризуйте галузі спеціалізації сільського господарства країни.

Тести

1. Якого року Угорщина вступила до ЄС?
а) 2007; б) 2004; в) 1997.
2. Основними адміністративними одиницями країни є:
а) жудеці; б) медьє; в) області; г) землі.
3. Назвіть основні орографічні елементи в межах Угорщини.
4. Основними типами ґрунтів на території країни є:
а) чорноземи; б) бурі лісові; в) каштанові; г) солончаки.
5. Знайдіть співвідношення:

Мінеральні ресурси	Родовища (басейни)
а) боксити	1. Мішкольц
б) вугілля	2. Баконь
в) залізна руда	3. Рудабанья
г) марганцева руда	4. Уркут
6. В статевій структурі населення переважають:
а) жінки; б) чоловіки.
7. Друга за чисельністю національність країни:
а) німці; б) цигани; в) словаки.
8. Рівень урбанізації в країні складає:
а) 68%; б) 71,2%; в) 53%; г) 65%.
9. Перерахуйте провідні угорські компанії та галузі, в яких вони працюють.
10. 69% електроенергії в Угорщині виробляються на:
а) ТЕС; б) ГЕС; в) АЕС.
11. Найбільшими центрами чорної металургії є:
а) Дунайварош; б) Будапешт; в) Секешфехевар; г) Мішкольц.

12. Автобуси «Ikarus» виробляють у:
  - а) Мішкольці; б) Татабанї; в) Секешфехерварі; г) Будапешті.
13. Нафтопереробний завод «MOL» розташований у:
  - а) Сазхаломбаті; б) Тісауйвароші; в) Дьорі; г) Мішкольці.
14. Угорщина є провідним виробником та експортером фармацевтичної продукції.
  - а) так; б) ні.
15. Найбільш розвинутою галуззю тваринництва є:
  - а) свинарство; б) розведення ВРХ; в) вівчарство.
16. Найбільшим залізничним вузлом країни є:
  - а) Секешфехервар; б) Дунауйварош; в) Будапешт.
17. «Ферехедь» - це:
  - а) морський порт; б) авіакомпанія; в) аеропорт; г) трубопровід.
18. Головним торговим партнером країни є:
  - а) ФРН; б) Франція; в) Румунія; г) Росія.
19. Провідним інвестором країни є:
  - а) Нідерланди; б) ФРН; в) Росія; г) Франція.
20. Найбільші центри текстильної промисловості:
  - а) Будапешт; б) Дьор; в) Тісауйварош; г) Сегед.

Цікаві факти

1. Метрополітен Будапешта, відкриття якого відбулося в 1896 р., став першим у континентальній Європі і третім у світі (після лондонської і нью-йоркської підземки). Однією з його ліній ходять поїзди, стилізовані під старовину. На інших лініях використовуються поїзда російського Митищинського заводу.
2. Відомий на весь світ кубик Рубіка був винайдений у 1974 році угорським скульптором і викладачем архітектури Ерне Рубіком. Починаючи з 1984 року в Будапешті проводиться чемпіонат зі складання диво-кубика.
3. Перші в світі кулькові ручки були також винайдені в Угорщині братами Біро наприкінці 30-х років минулого сторіччя. Однак, рятуючись від єврейських погромів, братам довелося бігти до Англії, тому патент на винахід був проданий англійській компанії. Незважаючи на те, що перші ручки називалися Біром, братам Біро з прибутку від їх продажу нічого не дісталось.
4. Трамвайні лінії в Будапешті є найбільш завантаженими в світі. Інтервал руху трамваїв у годину пік складає 60 - 90 сек. А ще тут використовуються найдовші трамваї в світі - зчленовані низькопідлогові трамваї типу Combino Supra. Довжина одного такого трамвая - 53,9 метрів.
5. Важливим національним символом угорців є турул – містичний птах, схожий на сокола чи орла, який мав привести угорський народ до місця сучасної Угорщини.

Румунія

Площа – 237,5 тис. км²
 Населення – 19,9 млн. осіб (станом на 2015 р.)
 Столиця – Бухарест (1,9 млн. осіб)

Рекомендована література: 1, 2, 4, 12, 14, 44, 60, 62.

Територія та суспільно-географічне положення

Офіційна назва країни - Республіка Румунія. Держава розташована в Південно-східній Європі, у басейні Нижнього Дунаю. Кордони її визначені мирним договором 1947 р., їхня загальна довжина становить 2508 км. Румунія межує з Україною, Молдовою, Угорщиною, Сербією, Болгарією. Загальна площа країни становить 237,5 тис. км². Румунія знаходиться на перетині потужних європейських магістралей, через її територію проходять транзитні вантажі з Угорщини та Чехії до Чорного моря, Росії та Болгарії.

У зовнішньоекономічних зв'язках Румунії велику роль відіграє міжнародний дунайський водний шлях та вихід країни до Чорного моря. Загальна довжина морських кордонів – 225 км. Румунія займає вагоме місце в світовому співтоваристві, бере участь у роботі багатьох економічних та фінансових організацій: ООН, ОБСЄ, ВОТ, НАТО, ЄС, МВФ та ін.

Державний устрій

Румунія є парламентською республікою, головою держави є президент Клаус Йоханніс (з 2014 р.). Законодавча влада зосереджена в руках двопалатного парламенту, який складається з Сенату (176 сенаторів, обираються на 4 р.) та Палати представників (412 депутатів, обираються на 4 р.). Виконавчу владу представляє кабінет міністрів на чолі з прем'єр-міністром Віктором Понта (з 2012 р.).

За адміністративним устроєм Румунія є унітарною державою, поділяється на 41 жудець та один столичний муніципій. Жудеці поділені на 2686 комун та 256 муніципіїв.

Природні умови та ресурси

Рельєф. Більше 30% території Румунії лежить на висоті понад 800 м над рівнем моря. Передгір'я Карпат і плато, розташовані по зовнішній і внутрішній сторонах Карпатської гірської дуги на висоті від 200 до 800 м, займають 37%, а рівнини і низовини (нижче 200 м) — 33% території Румунії. Головною фізико-географічною особливістю Румунії є Карпатська гірська система. Вона проходить через усю країну від українського кордону на півночі до кордону з Сербією на південному-заході у вигляді підкови (Трансільванські Альпи). Саме тут розташована найвища точка Румунії гора Молдовяну висотою 2544 м. Із зовнішньої сторони цієї дуги розміщені

області Молдавія (на схід) та Валахія (на південь від Трансільванських Альп до Дунаю). Обидві являють собою рівнини з родючими землями. Єдиний район, розміщений на південь від Дунаю – Добруджа – має невисокі пагорби та частково заболочений.

Всередині цієї «підкови» Карпат знаходиться Трансільванське плато (угорці називають його Ерделі) – високородюча та гарна територія. На його західній околиці розміщений масив Біхор. За ним уздовж західної окраїни країни простягається Середньодунайська низовина.

Кліматичні та ґрунтові ресурси. Румунія розміщена в зоні помірноконтинентального клімату, що характеризується холодною зимою та теплим літом. Літо, як правило, тепле, середня температура липня коливається від +16°C до +28°C. Зими холодні, середні температури січня коливаються від -2°C на рівнинах до -15° в горах. У середньому на території Румунії випадає 750 мм опадів, більша їх частина випадає влітку. В горах їхня кількість може досягати 1000 мм.

Ґрунтовий покрив Румунії досить різноманітний. На низовинах переважають чорноземи, у передгір'ях – бурі лісові, вище – гірські підзолисті, по долинах рік – алювіальні та болотяно-торф'яні ґрунти.

Мінеральні ресурси. Паливні ресурси представлені запасами нафти та газу. Основні їх родовища зосереджені в Прикарпатті та на Трансільванському плато. Запаси нафти становлять 100 млн. т., із яких 45 млн. т. зосереджені в чорноморському шельфі, за цим показником країна є третьою серед країн ЄС (11%). Запаси газу становлять 305 млрд. м³ та в шельфі Чорного моря ще 160 млрд. м³.

У багатьох місцях Румунії залягає вугілля, проте його загальні запаси невеликі (порядку 6—7 млрд. т.) і представлені переважно лігнітами. Кам'яного вугілля мало. Найбільші родовища кам'яного вугілля розташовані в Південних Карпатах, у басейні Петрошані, Решица та Сирінія. Буре вугілля зосереджене в басейні Коменешті, а також у Цебя-Брад, Мехадія та Бозовіч. Серед паливних ресурсів на території Румунії виявлені великі родовища торфу у Східних Карпатах та горючих сланців на Трансільванському плато.

Із рудних ресурсів наявні поклади залізних руд, найбільшими родовищами яких є Телюк, Гелар, Дялу-Боулуй у Східних Карпатах. Марганцеві руди також залягають у Карпатах, найбільшими родовищами є Шару-Дорней, Якобені, Борка та ін. Мідні руди представлені у Південних Карпатах (родовища Рошія, Тарніца, Кавнік, Торояга). Серед інших рудних корисних копалин Румунія має кобальтові, молібденові, нікелеві, вольфрамові, поліметалічні та ртутні руди, золото та срібло.

Із нерудної сировини в Румунії виявлені значні родовища графіту, азбесту, кварцу, тальку, каоліну та будматеріалів.

Водні ресурси. Розміщена в басейні Чорного моря, Румунія має добре розвинуту річкову мережу. Майже усі річки, окрім невеликих водотоків, що впадають безпосередньо до моря, відносяться до басейну Дунаю – головної водної артерії країни, з його притоками Муреш, Прут, Олт та Сіреш (1075 км

у межах Румунії). Дунай відіграє важливу роль в економіці країни, він пристосований не лише для річкового судноплавства, але і з'єднується каналом із Констанцою – найбільшим морським портом Румунії. На території країни нараховується більше 2300 невеликих озер, у тому числі велика кількість лиманів, розкиданих уздовж узбережжя та в дельті Дунаю. Найбільше з них – озеро Разелм (площа 415 км²). У горах збереглися чудові карстові та карові озера (Росу). У Східних Карпатах знаходиться єдине в країні озеро вулканічного походження – Св. Анни.

Лісові ресурси. Великим національним багатством Румунії є ліси, що займають 1/3 території країни (27%). За запасами деревини країна знаходиться в числі перших п'яти країн Зарубіжної Європи. Більше ¼ лісовкритої території зайнято цінними хвойними лісами, серед яких переважають ялина та піхта.

Рекреаційні ресурси. Найбільш знаковою місциною Румунії є відомий замок Бран (Трансильванія), в якому, згідно з популярним романом, жив та бешкетував граф Дракула, прототипом якого став Влад Цепеш. Столицю Румунії - Бухарест - часто називають «Парижем Східної Європи». Крім того, в Румунії діють 13 національних парків, створених переважно в останні роки. Загальна площа територій, що охороняються, становить 5 тис. км². Відома Румунія і своїми курортами на Чорному морі та в Карпатах.

Населення

Чисельність населення. На 01.01.2015 р. в Румунії проживало 19,9 млн. осіб, як і в інших країнах східноєвропейського регіону, в країні спостерігається зниження кількості населення. Державна мова - румунська, вона відноситься до групи романських мов.

Демографічні особливості. Сучасна демографічна ситуація в країні складна, рівень народжуваності тут становить 9,14 ‰, смертності – 11,9‰, відповідно спостерігається природне зменшення – 2,76 ‰. Коефіцієнт дитячої смертності тут теж високий і становить 9,89‰. Вікова структура країни: частка дітей до 14 років становить 14,5% та літніх людей після 65 років - 15,7 ‰. Середня тривалість життя жінок – 78,6, чоловіків – 71,5 років.

Сальдо міграції в Румунії є негативним, на 1000 чоловік припадає -0,24 мігранта. Після вступу країни в ЄС посилилася міграція до країн Західної Європи. В межах країни поширена внутрішня міграція з північних та північно-східних областей у промисловий Бухарест.

Національно-релігійний склад. Майже 89,5 ‰ населення країни є етнічними румунами, найбільш багаточисельними національними меншинами є угорці (6,6%), цигани, німці. За віросповіданням більшість румун відносяться до православної церкви (86,8%), також поширені протестанти (7,5%), католики (4,7%) та ін.

Розміщення населення. Середня густина населення Румунії становить 92 чол/км². У містах проживає 54,6% населення. Найбільшими містами є

Бухарест (1,7 млн. осіб), Констанца, Ясси, Клуж-Напока, Тімішоара, Крайова, Галац тощо (табл. 42).

Таблиця 42

Найбільші міста Румунії (станом на 2012 р.)

Назва міста	Чисельність населення, тис. осіб
Бухарест	1 910,5
Крайова	295,3
Клуж-Напока	294,9
Галац	294,1
Констанца	293,3
Ясси	279,4
Тімішоара	277,4
Брашов	274,4
Плоешті	233,1
Бреїла	219,4

за: <http://www.world-gazetteer.com>

Трудові ресурси. Чисельність працездатного населення Румунії становить 9,2 млн. осіб, із них 43,9% працює в сфері послуг, 28,2% - у промисловості, 27,9% - у сільському господарстві. Рівень безробіття в 2014 р. склав 6,4%.

Загальна характеристика господарського комплексу Румунії

Місце Румунії в світовому господарстві. Румунія – індустріально-аграрна країна, що вирізняється серед інших членів ЄС нижчим рівнем розвитку економіки. На сьогодні економіка Румунії є 11-ою за розміром ВВП серед країн ЄС, проте її рівень ВВП становить лише 46% від середньоевропейського. В останні роки суттєво знизився рівень інфляції, який у 2014 р. становив 1,1%, хоча й досі 22,6% населення проживає за межею бідності.

Рівень розвитку економіки Румунії сильно варіюється і по районам. Бухарест та його околиці мають показники вдвічі вищі, ніж у середньому по країні. Також відчуваються значні відмінності між міськими та сільськими поселеннями. Завдяки наявності в країні потужної мінерально-сировинної бази в Румунії склалася достатньо розвинута важка промисловість. За останні роки все більше надходжень до бюджету країни дає туристична галузь, розвитку якої сприяє потужний рекреаційний потенціал. Основними галузями економіки Румунії є гірничодобувна, чорна металургія, нафтопереробка, машинобудівна та харчова промисловість.

В рейтингу румунських брендів представлені переважно компанії харчової індустрії. Але завдяки припливу іноземних інвестицій (із Росії, ФРН, Італії, Великої Британії та ін.), на провідні позиції виходять компанії «Rompetrol» (нафтопереробка), «Dacia» у складі «Renault» (автомобілебудування), «Romgaz» (газовий сектор), «Oltchim» (нафтохімія). У 2014 р. ВВП Румунії становив 378,9

млрд. дол., на душу населення цей показник - 18410 дол., за цим показником країна зайняла 62 місце в світі.

Промисловість. Паливно-енергетичний комплекс. Промисловий видобуток нафти в Румунії розпочався ще в 1857 р. і головним районом її видобутку є передгір'я Карпат. Найбільші нафтопереробні заводи розміщені в містах Плоешті, Георге Георгіу – Деж, Дарменешті, Брашов. Румунія володіє значними запасами вуглеводнів, тому уряд країни розглядає нафтогазовий сектор як основний двигун економіки. Основний виробник, імпортер і дистриб'ютор природного газу в Румунії — компанія «Romgaz». На сьогодні планується її розподіл на більш дрібні компанії з подальшою їхньою приватизацією, здійснюється модернізація газової інфраструктури, будівництво заводу зрідження газу у Констанці. Значну частку ринку нафтопродуктів Румунії займає компанія «Rompetrol», контрольний пакет акцій якої належить казахській компанії «КазМунайГаз».

Промисловий видобуток вугілля в країні розпочався наприкінці XIX ст. Видобуток бурого вугілля проводиться поблизу Крайови та Плоешті, кам'яного - в Коменешті та поблизу Клужа. Слід зазначити, що в 1990-ті рр. в ході реструктуризації вугільної промисловості було закрито більшість малорентабельних шахт, видобуток вугілля знизився з 66 млн. т. до 34 млн.т

Електроенергетика. Загальне виробництво електроенергії в Румунії становить 58,1 млрд. кВт/год, із них 62,5% виробляється на ТЕС, 27,6% - на ГЕС, 18% - на АЕС. Атомна енергетика в країні представлена однією станцією «Чернавода» з двома реакторами, планують спорудити ще три реактори. Щодо ГЕС, то на Дунаї працює одна з найпотужніших ГЕС Європи «Залізні ворота» спільно з Сербією.

Металургійний комплекс. У Румунії в 2013 р. було виплавлено близько 3,0 млн. т. сталі (табл. 43). Основні металургійні заводи сконцентровані на заході (в районі Хунедоари та Тімішоари) та на південному сході (Галац-Бреїла) країни. Весь ринок виробництва чорних металів належить іноземним компаніям, серед яких найбільшою є "Arcelor Mittal".

Кольорова металургія Румунії - це в першу чергу виробництво алюмінію, свинцю, цинку та міді. Основні центри сконцентровані в області Марамуреш. Провідним центром алюмінієвої промисловості є м. Слатіна, де базується компанія "Alro Slatina" (дочірня компанія "Vimetco" Росія). Обсяги виробництва підприємства складають 260 тис. т. алюмінію.

Таблиця 43

Динаміка виробництва сталі у Румунії, тис. т.

Румунія	1995 р.	2000 р.	2005 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.
	6,555	4,672	6,280	3,721	3,830	3,780	2,985

за: <http://www.worldsteel.org>

У *машинобудуванні* провідну роль відіграє важке машинобудування. Румунія випускає близько 150 типів гірничого обладнання: прохідницькі комплекси, вугільні комбайни, прохідницькі комбайни, бурові установки, підймальні машини, роторні екскаватори, збагачувальне обладнання тощо. За

експортом бурового обладнання Румунія займає одне з перших місць у світі. В країні є спільний промисловий комплекс із Болгарією Джурджу (Румунія) та Русе (Болгарія), що працює у цій галузі і спеціалізується на виробництві різноманітного обладнання.

У транспортному машинобудуванні слід відмітити значення автомобілебудування. Автомобільний завод, який і досі випускає автомобілі Дачія, був побудований у 1966 р. у місті Пітешті. Свою назву завод отримав від назви однієї з історичних областей країни, Давня Румунія колись називалася Дачія. Для виробництва легкових автомобілів була отримана ліцензія компанії «Renault». З 1998 р. завод Дачія офіційно входить до складу французького концерну в якості дочірнього підприємства. У 2014 р. в країні було вироблено 391,4 тис. автомобілів (табл. 44).

Таблиця 44

Динаміка виробництва автомобілів у Румунії, тис. од.

Румунія	2000 р.	2004 р.	2006 р.	2008 р.	2010 р.	2012 р.	2014 р.
	78,2	122,2	213,6	245,3	350,9	326,5	391,4

за: <http://oica.net>

У містах Галац, Тульче, Констанца виробляють морські судна. У 2011 р. в місті Гімбав поблизу Брашова був відкритий новий авіаційний завод «Преміум Аеротек», на якому виробляються компоненти «Airbus». Комплектуючі для авіатехніки випускають компанії "Romaero" (Бухарест), "AeroStar" (м. Бакеу) тощо.

У Румунії розвивається електротехнічна промисловість і електроніка. Найбільші підприємства галузі розміщені у м. Бухарест. В межах країни виробляють підсилювачі, дозиметри, медичне обладнання, радіоапаратуру, датчики, процесори, дешифратори, телефонне та мультимедійне обладнання. Робить впевнені кроки Румунія і в галузі ІТ - технологій. Головним гравцем на цьому ринку є компанія "Televoys", якій належить бренд "Evolio", компанія виробляє та продає планшети, мобільні телефони і смартфони, електронні книги, пристрої GPS тощо. Потужною компанією з виробництва електронної продукції у Румунії є "Visual Fan", яка виробляє телевізори, плеєри, мобільні телефони, планшети під маркою "Allview" (м. Брашов).

Хімічна промисловість – одна з найбільш перспективних галузей економіки Румунії, що має потужну сировинну базу. Провідна роль у розвитку цієї галузі належить нафтохімії, де виробництво полімерів (пластмас, синтетичного каучуку та волокон, миючих засобів та різноманітних напівфабрикатів) зосереджено на семи потужних комбінатах.

Особливу увагу в країні приділяють розвитку виробництва мінеральних добрив. Більше 80% вироблених добрив у країні постачаються на експорт.

Легка промисловість Румунії динамічно розвивається. В цій галузі функціонують більше 7200 підприємств та виробництв, на яких зайнято близько 500 тис. чол. На частку приватних підприємств припадає 97% обсягу виробництва та експорту продукції легкої промисловості. Більшість румунських компаній даного сектору працює за давальницькою схемою (в країну завозяться

тканини та інші матеріали, а вивозиться готовий одяг). У країні виробляється одяг для багатьох видатних західноєвропейських компаній, через що Румунію іноді називають «кравцем Європи». В загальному обсязі виробленої продукції легкої промисловості Румунії найбільшу питому вагу має виробництво предметів одягу (63%).

Сільське господарство. Провідною галуззю сільського господарства Румунії є рослинництво з перевагою зернового господарства (табл. 45). Близько 70% орних земель зайнято посівами пшениці (7,8 млн. т.) та кукурудзи. Виробництво кукурудзи в 2014 р. становило 11,5 млн. т. Основні виробники зерна в Румунії - Нижньо-Дунайська та Середньо-Дунайська низовини. Іншими важливими культурами є картопля (3,5 млн. т.), цукровий буряк та соняшник. У 2014 р. Румунія збрала максимальний врожай соняшника, що становив 2,1 млн. т., відмітилася також країна і рекордними обсягами експорту цієї культури.

Широко розповсюджено в Румунії виноградарство. Виноградники розміщені переважно на Трансильванському плато, у передгір'ях Карпат та Добруджі. Найбільші площі фруктових садів знаходяться також у передгір'ях Карпат та в дельті Дунаю. Вирощуються, головним чином, сливи, яблука, також груші, вишні та абрикоси. Валові збори фруктів у 2014 р. становили 1,1 млн. т.

Таблиця 45

Валові збори сільськогосподарських культур у 2014 р., млн. т.

Румунія	Пшениця	Яблука	Овочі	Цукровий буряк	Соняшник	Картопля
	7,782	0,503	2,084	1,357	2,129	3,520

за: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>

Близько 1/5 території країни становлять пасовища. Головними районами тваринництва є південні передгір'я Карпат, південно-західна частина Трансильванського плато. Провідною галуззю тваринництва є вівчарство, його поголів'я на 2014 р. складало 9,5 млн. голів. Розвинута ця галузь переважно на південному сході країни. На півдні країни, від Банату до Бухаресту, розвинене свинарство, його поголів'я - 5,0 млн. голів. В останні роки зменшилося поголів'я ВРХ, яке на сьогодні становить майже 2 млн. голів.

Відома Румунія і бджільництвом, яке розповсюджене переважно в лісистих місцевостях країни (Мунтенія, Трансильванія). У водах Дунаю та Чорного моря румуни займаються рибальством, що дає державі значний прибуток.

Транспорт. У Румунії добре розвинута транспортна мережа: протяжність залізничних доріг складає 11,3 тис. км, із них електрифіковані - 3,3 тис. км. Головними залізничними вузлами країни є Ясси, Бухарест, Констанца, Галац та Ремніца.

Перевезення вантажів у Румунії здійснюється переважно автотранспортом. На нього припадає до 80% усіх вантажоперевезень та близько 60% пасажироперевезень. У 2012 р. протяжність автомобільних доріг у країні складала 84,2 тис. км., проте швидкісних магістралей дуже мало – 337 км.

Важливе значення для економіки Румунії має водний транспорт. Протяжність внутрішніх водних шляхів складає 1731 км, із них 62% проходить по річці Дунай. За цим показником країна займає 45 місце в світі. Морські судна з осіданням більше 7 м можуть проходити верх по течії річки до міста Бреїла. Іншими важливими портами на Дунаї є Галац, Джурджу та Турну-Северин. Особливо важливим для судноплавства країни є порт Галац із вантажооборотом близько 6 млн. т.

Потужним морським портом країни є Констанца, через неї проходить близько 60% зовнішноторгового обороту країни. В 1984 р. був відкритий канал Дунай - Чорне море протяжністю 64 км, що з'єднав систему внутрішніх водних шляхів із портом Констанца. А в 1994 р. було відкрите північне відгалуження від основної траси каналу до порту Мідія. На 2010 р. торговий флот країни мав 5 офіційно зареєстрованих суден (127 місце в світі), проте ще 31 судно плаває під прапорами інших країн, серед них слід назвати Грузію, Мальту, Ліберію, Панаму тощо.

Розвивається в країні також авіаційний транспорт. У Румунії знаходиться 45 аеропортів, з яких лише 26 мають пристосовані злітні смуги. Найбільші міжнародні аеропорти країни розміщені в Бухаресті. Найбільший із них аеропорт імені Анрі Коанди, який щорічно обслуговує близько 5 млн. пасажирів. Другим за значенням є аеропорт імені Аурела Влайку, який обслуговує 2 млн. пасажирів. Потужні міжнародні аеропорти є також у містах Арад, Бакеу, Клуж-Напока, Яси, Орадя, Сібіу, Тиргу-Муреш тощо. Національним авіаперевізником у Румунії є компанія «TAROM», окрім неї пасажирів мають можливість користуватися послугами приватних компаній: «Blue Air», «Carpatair», «Air Bucharest» та ін.

У Румунії широко розповсюджений трудовпровідний транспорт. Створена досить густа мережа газо- і нафтопроводів, загальна протяжність яких становить 6,2 тис. км.

Зовнішньоекономічні зв'язки. Зовнішня торгівля Румунії продовжує розвиватися швидкими темпами, але при цьому збільшуються і властиві їй диспропорції. У 2014 р. експорт країни досягнув рівня 69,2 млрд. дол., тоді як імпорт становив 77,2 млрд. дол. Серед основних партнерів країни із експорту слід назвати ФРН, Італію, Францію, Туреччину, Угорщину. У експорті переважають п'ять товарних груп, що дають 70% надходжень: текстиль, трикотажні та швейні вироби, шкіряно-взуттєві вироби, машини й електроапаратура, металопродукція, мінеральна сировина. Основний імпорт до Румунії йде також із країн ЄС: ФРН, Італія, Угорщина, Франція, Польща.

Румунія активно бере участь у процесах міжнародної міграції капіталу. Ця форма міжнародних зв'язків є одним із детермінантів економічного зростання країни, оскільки капіталовкладення до румунського ринку є для європейських інвесторів дуже вигідними. Серед галузей економіки Румунії найбільш інвестиційно привабливою є розробка та видобуток мінеральних ресурсів, а також їх преробка. Сьогодні країна бере активну участь у міжнародному русі капіталу, проте більшою мірою в якості реципієнта. Обсяг прямих іноземних інвестицій в 2014 р. становив 87,2 млрд. дол.

Протягом останніх років потужним компонентом економіки Румунії став міжнародний туризм. У 2013 р. країну відвідало 1,7 млн. іноземних туристів. Більше всього туристів приїжджає з Угорщини, Болгарії, ФРН, Італії та Польщі.

Запитання для самоконтролю

1. Визначте позитивні та негативні сторони суспільно-географічного положення Румунії.
2. Охарактеризуйте особливості розміщення населення Румунії, рівень урбанізації.
3. Дайте характеристику АПК як галузі спеціалізації країни.
4. Визначте місце Румунії на світовому нафторинку.
5. Які сучасні форми співпраці країни з партнерами по ЕС?

Тести

1. До якої організації вступила Румунія в 2007 р.?
а) НАТО; б) ЕС; в) ВОТ; г) МВФ.
2. Основною адміністративною одиницею Румунії є:
а) медье; б) область; в) район; г) жудець.
3. Найвища точка Румунії – гора:
а) Риси; б) Молдовяну; в) Цугшпітце; г) Герлаховскі Штіт.
4. Румуни називають цю місцевість Ерделі – родюча і гарна земля:
а) Добруджа; б) Південні Карпати; в) Трансильванське плато.
5. Знайдіть співвідношення:

Мінеральні ресурси	Родовище (басейн)
а) залізна руда	1. Трансильванське плато
б) марганцева руда	2. Якобені
в) мідна руда	3. Телюк
г) природній газ	4. Рошія

6. Ліси займають ... % території Румунії:
а) 15; б) 27; в) 33; г) 17.
7. Вікова структура населення Румунії є стаціонарною:
а) так; б) ні.
8. За віросповіданням більшість румун відноситься до:
а) православ'я; б) католицизму; в) протестантизму.
9. Рівень безробіття в країні складає:

- а) 6,4%; б) 23%; в) 7%; г) 10%.
10. Найбільші нафтопереробні комбінати розміщені в:
    - а) Плоешті; б) Рошії; в) Брашові; г) Тімішоарі.
  11. Найбільша частка електроенергії в Румунії виробляється на:
    - а) ТЕС; б) ГЕС; в) АЕС.
  12. Автомобілі «Дасія» виробляють у місті Пітешті:
    - а) так; б) ні.
  13. Провідною галуззю тваринництва Румунії є:
    - а) свинарство; б) вівчарство; в) розведення ВРХ.
  14. Головними залізничними вузлами країни є:
    - а) Ясси; б) Бухарест; в) Брашов; г) Клуж-Напока.
  15. Найбільшим портом країни є:
    - а) Галац; б) Бреїла; в) Констанца.
  16. Національним перевізником Румунії є компанія:
    - а) «LOT»; б) «TAROM»; в) «Romavia»; г) «Carpatair».
  17. В експорті країни переважають:
    - а) мінеральна сировина; б) машини і обладнання; в) текстиль і одяг; г) хімічна продукція.
  18. Найбільші площі виноградників поширені на:
    - а) Трансильванському плато; б) Середньодунайській низовині; в) передгір'ях Карпат; г) Добруджі.
  19. На Дунаї функціонує ГЕС «Залізні ворота» спільно з:
    - а) Сербією; б) Болгарією; в) Угорщиною.
  20. Продовжіть речення: В економіці Румунії велику роль відіграє міжнародний водний.....

Цікаві факти

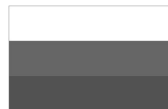
1. Замок Бран знаходиться за 30 км від Брашова і більш відомий як замок Дракули. Насправді Бран Дракулі ніколи не належав, крім того, він ніколи не затримувався тут надовго. За однією з версій Дракула був у Брані усього кілька разів, і то проїздом, за іншою - впав у немилість в угорського короля Матяша Хуняді (Корвіна) і майже два місяці провів тут в очікуванні відправки до в'язниці.
2. Бухарест має й іншу неофіційну назву – «Париж Сходу». Таке ім'я місто отримало завдяки Ніколае Чаушеску, який правив Румунією не один десяток років. Він обожнював Париж, тому багато чого запозичував і відтворював у Бухаресті.
3. Цікавість викликають румунські гроші – леї. Ці паперові гроші неможливо порвати, їх навіть можна прати, з ними нічого не відбудеться. Леї надруковані на особливому папері, кожна купюра має прозоре віконце у вигляді орла із хрестом у дзьобі.

Болгарія

Площа – 110,5 тис. км²
 Населення – 7,2 млн. осіб (станом на 2015 р.)
 Столиця – Софія (1,2 млн. осіб)

Рекомендована література: 2, 5,12, 13, 26, 42, 46.

Територія і суспільно-географічне положення

Офіційна назва – Республіка Болгарія, держава в Південно-Східній Європі. Розташована в східній частині Балканського півострова і займає 22% його площі. Країна отримала назва за етнонімом народу - болгари. Загальна площа території Болгарії становить 110,5 тис. км², що є дещо більшим за Ісландію. На півночі країна межує з Румунією, на півдні - з Грецією та Туреччиною, на заході із Сербією та Македонією. Довжина кордонів Болгарії становить 2245 км, із них по річці - 684 км. Зі сходу Болгарія омивається Чорним морем, протяжність морських кордонів країни становить 378 км.

Відмічені особливості географічного положення створюють сприятливі передумови для широкого використання території з метою транзитних перевезень вантажів та пасажирів інших країн. Зовнішня орієнтація Болгарії у більшості випадків співпадає із провідними напрямками європейської та північноатлантичної політики. Основними розбіжностями сучасної зовнішньої політики країни є її міцні економічні та інші зв'язки з Росією. Болгарія є членом багатьох організацій: із 1955 р. – ООН, 1996 р. – ВОТ, 2004 р. – НАТО, 2007 р. – ЄС та ін.

Державний устрій

Відповідно до Конституції 1991 р. Болгарія є парламентською республікою. Голова держави та гарант конституції – президент, що обирається на строк 5 років у ході прямих виборів не більше двох термінів. На сьогодні президентом Болгарії є Росен Плевнелієв (обраний у січні 2012 р.).

Президент Болгарії є головнокомандувачем збройних сил країни, може оголосити війну, військове положення. В надзвичайних умовах може оголосити парламентські вибори та накласти вето на рішення парламенту.

Вищим органом законодавчої влади в Болгарії є однопалатні Народні збори, що обираються на 4 роки. До складу Народних зборів входить 240 депутатів. Вищим органом виконавчої влади є рада міністрів (уряд) на чолі з прем'єр-міністром Бойко Борисовим (із листопада 2014 р.).

За устроєм країна є унітарною, в її межах нараховується 6 регіонів, що поділяються на 28 областей, які в свою чергу діляться на 264 общини (муніципалітети). Назви областей відповідають назвам їхніх адміністративних центрів. Виключення складає лише столиця Болгарії Софія.

Природні умови та ресурси

Рельєф Болгарії досить різноманітний: на півночі та в центральних районах – достатньо високі гори, на півдні – рівнини. На фізико-географічній карті Болгарії умовно можна виділити три області: Дунайська рівнина (північ), гірський район - Балкани (Стара-Планіна), Родопи (захід - центр) та Верхньофракійська низовина (південь).

Рівнини, височини та низовини займають майже 2/3 території країни. Середня висота височин тут складає 470 м, максимальна – 600 м. Гірські хребти – Стара-Планіна, Средна-Гора, Ріла, Пірін та Родопи – займають іншу частину. Гори Стара-Планіна – найдовший гірський ланцюг Балканського півострова (майже 400 км). Найвища їх точка – гора Ботев (2376 м). Найвідоміший перевал – Шіпка (1334 м), який відомий тим, що в 1878 р. був місцем турецько-російської битви, завдяки якій Болгарія частково звільнилася від турецького панування.

Південний захід Болгарії зайнятий Родопами, що тягнуться вздовж кордону з Грецією. Найвищі гори країни розміщені саме тут: Мусала (2925 м) та Віхрен (2915 м). Між Родопами та Средна-Горой простягається Верхньофракійська низовина – з високим ступенем родючості.

Кліматичні та ґрунтові ресурси. Болгарія розміщена в помірному та субтропічному поясах. Клімат тут переважно помірно-континентальний, а на півдні – перехідний до середземноморського. Середня кількість опадів складає тут 650 мм, тоді як у високогірних районах випадає 1000 – 1200 мм. Середня температура січня тут становить -2°C , липня $+25^{\circ}\text{C}$.

На території Болгарії представлені різноманітні типи ґрунтів. На Дунайській низовині ґрунти переважно чорноземні та сірі-лісові опідзолени; на південь від Старої-Планіни поширені коричневі та чорноземовидні. Для гірських районів характерні бурі лісові та гірсько-лучні ґрунти. В останні роки відмічено зниження природної родючості ґрунтів у ряді районів Болгарії через ґрунтову ерозію та надмірне споживання органічних та мінеральних добрив.

Мінеральні ресурси. Болгарія небагата на мінеральну сировину, її видобуток та переробка займають незначне місце в болгарській економіці. Головний вид мінерального палива в країні – вугілля. Лігніти складають 92% усіх вугільних запасів, які оцінюються в 5-10 млрд. т. Основні родовища та басейни, де відбувається видобуток – Східно-Марицький та Західно-Марицький, також Софійська область. Крім того, є близько 40 незначних родовищ бурого вугілля. В невеликих обсягах у околицях Своге видобуваються антрацити. Нафту та газ країна змушена імпортувати, власні їх доведені ресурси незначні 2 млн. т. та 6 млрд. м³.

Із рудних ресурсів слід відмітити запаси уранових руд у Софійській області та Средна-Гора. Загальні запаси залізних руд становлять у країні лише 10 млн. т. Промислове значення в Болгарії мають родовища свинцю, цинку та міді. В горах Стара-Планіна знайдені невеликі запаси золота. Вольфрамова та вісмутова руда видобуваються в Родобах.

Водні ресурси. Річки Болгарії беруть свій початок переважно в горах Стара-Планіна та використовуються для зрошення і виробництва електроенергії. Головна водна артерія на півночі країни - Дунай та його притоки: Іскір, Осим, Янтра, Русенські-Лом тощо. На півдні протікає річка Маріца, на південному заході – Струма. Гідроенергетичний потенціал річок країни оцінюється в цілому в 25 млрд. кВт /год, проте на даний час він використовується лише на 10%.

Льодовикові озера є найбільш чисельними в Болгарії. Приблизно 280 з них розміщені високо в горах. Найбільше таких озер у Рілах, що розміщені поодинокі та групами: Рибні, Мальовица, Мусала, сім озер Ріли тощо. Їхня глибина коливається від 3 до 40 м, найглибшим є озеро Окото – 39 м.

Відома Болгарія і лікувальними мінеральними водами, серед яких переважають теплі та гарячі джерела з температурою 35°C і більше. На сьогодні в багатьох місцях поблизу лікувальних джерел створені бальнеологічні курорти.

Лісові ресурси. Близько 30% площі Болгарії займають ліси (переважно бук та дуб, у Ріла-Родопах - хвойні). Всього 15% лісових насаджень мають промислове значення, а інші – переважно непродуктивні або виконують ґрунтозахисну роль.

Рекреаційні ресурси. На території Болгарії нараховується близько одинадцяти національних парків та заповідників. Серед національних парків найбільш відомими є Ріла, Центрально-Балканський та Врачно-Балканський. Приваблюють туристів і заповідники: Пірін, Странджа, Шуменське плато, Мадара, Враца Карст, Золоті піски та ін. Дев'ять найвидатніших пам'яток Болгарії включені до Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО.

Болгарія відома на всю Європу своїми мальовничими ландшафтами, морськими курортами Чорноморського узбережжя, великою кількістю історико-архітектурних пам'яток та яскравими народними звичаями.

Населення

Чисельність населення Болгарії на 01.01.2015 р. становила 7,2 млн. осіб. Болгарська мова належить до південнослов'янської групи індоєвропейської сім'ї.

Демографічні особливості. Демографічна ситуація в Болгарії є вкрай складна, народжуваність становить 8,92‰, смертність 14,44‰, відповідно в Болгарії спостерігається природне зменшення -5,48‰. Дитяча смертність також висока і становить 8,66‰. У віковій структурі населення спостерігається старіння нації - літні люди складають 18,7 %, тоді як діти до 14 років - 14,5 %. У статевій структурі переважають жінки (0,95 : 1). Середня тривалість життя жінок складає 77,9, чоловіків 71 років.

Міграційне сальдо в країні теж від'ємне, болгари активно від'їжджають за кордон, найбільші потоки спрямовані в країни ЄС. На 1000 мешканців припадає -0,29 мігранта (на 2014 р.).

Національний та релігійний склад. Болгарія - достатньо однорідна країна за етнічним та релігійним складом, більшість складають болгари – 84,8%. Серед національних меншин найбільш чисельними є турки (8,8% -найбільше їх

проживає в областях Кирджали, Разград, Шумен), цигани (5% - Монтана, Слівен, Добрич), македонці, вірмени, татари. В релігійній структурі провідною течією є православ'я – 76% віруючих, 10% - мусульмани, по 1% католиків та протестантів.

Розміщення населення. Середня щільність населення в Болгарії становить 66,4 чол./км². Але цей показник зростає в Софійській області до 250 чол./км². Болгарія відзначається високими темпами урбанізації. Питома вага міського населення в країні становить 74 %. Майже 34% населення країни проживає в семи найбільших містах Болгарії – Софія (1,2 млн.), Пловдив, Варна, Бургас, Русе, Стара-Загора, Плевен (табл. 46). Найбільшими міськими агломераціями є Софійсько-Пернікська, Пловдивська та Варна-Девнянська.

Таблиця 46

Найбільші міста Болгарії (на 2012 р.)

Назва міста	Чисельність населення, тис. осіб
Софія	1 118,4
Пловдив	350,7
Варна	331,5
Бургас	188,3
Русе	155,4
Стара-Загора	143,1
Плевен	112,3
Слівен	102,1
Добрич	101,5
Шумен	84,2

за: <http://www.world-gazetteer.com>

Трудові ресурси. Працездатне населення Болгарії складає 3,0 млн. осіб. У структурі зайнятості провідною є сфера послуг - 63,1%, у промисловості зайнято 30,2%, у сільському господарстві 6,7%. Рівень безробіття в 2014 р. становив 11,5 %.

Загальна характеристика господарського комплексу Болгарії

Місце Болгарії у світовому господарстві. Сучасна Болгарія – це індустріально-аграрна країна, яка успішно впроваджує програму із стабілізації економіки, чому сприяло її входження до складу ЄС (2007 р.). Серед основних конкурентних переваг країни є: економічна і політична стабільність, стратегічне географічне положення, вільний доступ до європейського ринку з більше 560 млн. споживачів, привабливий інвестиційний клімат, низький рівень інфляції (1,4% в 2014 р.) тощо.

У рейтингу конкурентоздатності світових економік, що складається Світовим економічним форумом за 2014 р., Болгарія займає 54 місце серед 144-х країн, випередивши Україну (76 місце).

В економіці Болгарії майже не представлені потужні монополії світових рейтингів. На сьогодні великі болгарські компанії працюють у галузях енергетики, комунікацій, переробки нафти та транспорту. Останні роки списки очолюють «Lukoil Bulgaria» та «Lukoil Neftekhim» (дочірні фірми російського власника). Також у болгарському рейтингу представлені компанії «Bulgargaz» (паливо), «Sopharma» (фармацевтика), «Mobiltel» (телекомунікації), «Naftex Petrol» (нафтопродукти), «Cargill» (сільське господарство), «Aurubis» (виплавка міді), «E. Miroglio» (текстиль, одяг) тощо. У більшості цих компаній представлений іноземний капітал (Італія, ФРН, Росія, США).

У 2014 р. ВВП Болгарії становив 114,5 млрд. дол., на душу населення цей показник складає 15210 дол. Структура ВВП: сільське господарство – 4,9%, промисловість – 31,2%, сфера послуг – 63,9%.

Промисловість у країні розпочала розвиватися лише після Другої Світової війни, з будівництвом підприємств важкої індустрії. Темпи зростання промислового виробництва в 2014 р. становили 3,5% (85 місце в світі).

Паливно-енергетичний комплекс. Економіка Болгарії надзвичайно залежить від імпорту енергоресурсів. Протягом останніх 15 років рівень залежності від імпорту енергоресурсів не вдавалося знизити нижче 60%. Майже уся нафта, що споживається в країні, імпортується, 80% якої надходить із Росії. Власний видобуток нафти складає менше 100 тис. т., природного газу – 500 млн. м³. Єдиним постачальником газу до країни є теж Росія, в 2014 р. до Болгарії надійшло 2,7 млрд. м³ газу.

На імпортній сировині працює найбільший на Балканах нафтопереробний комбінат – «Lukoil Neftekhim Burgas», потужність якого становить 7 млн.т. на рік. Отримані на комбінаті нафтопродукти реалізуються переважно на внутрішньому ринку.

Зважаючи на незначні резерви власного вугілля в країні, кам'яне вугілля Болгарія теж змушена імпортувати з України та Росії. Власний видобуток бурого вугілля в 2014 р. становив лише 26,4 млн. т., кам'яного - 2,1 млн. т. На сьогодні в країні функціонує 16 вугільних шахт.

У 2014 р. в Болгарії було вироблено 47,2 млрд. кВт/год. електроенергії, з яких майже 46% енергії виробляється на ТЕС, 15,5% - на АЕС та 21% - на ГЕС. Найпотужніші ГЕС побудовані у Родопах на гірських річках: Батакській, Ардінській, Белмекен-Чаірській тощо. ТЕС переважно розміщені поблизу місцевих джерел палива. Розвиток атомної енергетики розпочався в країні за участю Радянського Союзу із побудовою АЕС «Козлодуй», на якій сьогодні працюють 2 енергоблоки.

Металургійний комплекс. У ході індустріалізації на базі місцевих мінеральних ресурсів були створені чотири металургійні комплекси: Родопський зі спеціалізацією на виплавці свинцю та цинку (центри Пловдив, Кирджалі), Середньогірський – із виплавки міді (центр Пирдоп) та Кремиковський - із виплавки чорних металів.

Чорна металургія Болгарії зосереджена переважно у Софійсько-Пернікському промисловому районі. Виплавка сталі в 2014 р. у країні становила 621 тис. т. Найбільші заводи галузі розташовані в містах Пернік, Крєміковці та Дебелт. Важливим напрямком розвитку чорної металургії Болгарії є виробництво прокату, потужний завод із виробництва якого розміщений у місті Бургас (табл. 47).

Таблиця 47

Динаміка виробництва сталі в Болгарії, млн. т.

Болгарія	1990 р.	2000 р.	2005 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2014 р.
	2,180	2,022	1,949	0,744	0,834	0,632	0,621

за: <http://www.worldsteel.org>

Кольорова металургія країни базується на власних ресурсах і сконцентрована переважно на великих комбінатах у Кирджалі та Пловдиві, Софії, Шумені.

Машинобудування є провідною галуззю індустрії сучасної Болгарії. Перші машинобудівні заводи з'явилися в країні наприкінці XIX ст. Особливо популярністю на сьогодні користуються болгарські електрокари та підйомні транспортні машини. В Болгарії знаходяться одні з найпотужніших заводів із випуску електрокарів (Софія та Лом), автотранспортних засобів (Пловдив) та електротельферів (Габрово).

На початку 2012 р. після 16-річної перерви в Болгарії розпочали виробництво автомобілів на новозбудованому заводі в с. Баховіца. Основну частину продукції заводу будуть складати китайські автомобілі компанії «Great Wall Motors». Проектна потужність заводу складає 50 тис. одиниць продукції. Також у країні розвивається суднобудування, основними центрами галузі є Варна та Бургас. Відома Болгарія і виробництвом автокомпонентів та деталей. Провідними компаніями в цьому сегменті ринку є "Montupet" (Франція) у м. Русе, "SKF" (Швеція) у м. Сопот, "Grammer" (ФРН) у м. Трудовець тощо.

Також у країні розвивається суднобудування, основними центрами галузі є Варна, Русе та Бургас. Провідні компанії галузі - "Rousse Shipyard" (з 1881 р.), компанія виробляє танкери та спеціалізовані судна, "Bulyard" (м. Варна з 1907 р.), спеціалізовані судна, судноремонт ат реконструкція.

Підприємства країни спеціалізуються також на виробництві підйомно-транспортного обладнання та сільськогосподарських машин. Болгарія є багаторічним партнером із кооперування з іншими країнами світу. Наприклад, завод «MADARA» в місті Шумен, тракторний завод у Карлово.

В останні роки в Болгарії розвиток отримали електроніка та виробництво електрообладнання. Потужними центрами галузі є Софія, Пловдив, Ботевград, Стара-Загора, Варна, Правец та ін. Основна продукція – побутова техніка, комп'ютери, телефонні апарати, медичне обладнання тощо. Одним із головних пріоритетів уряду Болгарії є розвиток ІТ та програмного забезпечення. Галузь має стабільне зростання - близько 30% на рік. На цьому ринку виділяється компанія «Microinvest» - болгарський розробник програмних рішень в області автоматизації підприємств торгівлі, ресторанного та розважального бізнесу.

Головний офіс компанії знаходиться в Софії. Ця компанія була створена ще в 1984 р. як перша у Східній Європі із розробки програмного забезпечення.

Хімічна промисловість. У Болгарії виробляються мінеральні добрива, синтетичні волокна, автомобільні шини, пластмаси, хіміко-фармацевтичні, парфюмерно-косметичні, лакофарбові та інші вироби. Найважливішим сектором цієї галузі є нафтохімія, яка сконцентрована на потужному комбінаті «Lukoil Neftekhim Burgas». Також у Болгарії знаходиться один із найбільших у Європі содових заводів – «Solvay Soda» (м. Девня). Великих успіхів досягла країна у розвитку фармацевтичної промисловості. Заводи міст Софія, Пловдив, Троян та Станке Дімітров виробляють велику кількість медикаментів. Продукція заводу антибіотиків у Разграді не лише забезпечує внутрішні потреби країни, але й експортується за кордон. Найбільшими виробниками в цій сфері є компанії «Actavis» та «Sopharma».

Відома на світовому ринку Болгарія і продукцією парфюмерно-косметичної промисловості. Країна є світовим лідером із виробництва трояндової олії, яка експортується у різні країни світу. Хітом серед споживачів є болгарська натуральна та еко-косметика. Більша частина вироблених косметичних продуктів та зубних паст іде на експорт, 50% якого направлено до країн ЄС.

Легка промисловість. Найбільш давні традиції в Болгарії має текстильна промисловість, хоча на сьогодні ця галузь недостатньо забезпечена власною сировиною, через що вона змушена її імпортувати. Найбільшу питому вагу в галузі має бавовняна промисловість, що дає 50% вартості продукції, слідом за нею йдуть вовняна та трикотажна галузі. Новою індустріальною галуззю є швейна, яка зосереджена в містах Софія, Пловдив, Варна. Більшість підприємств цієї галузі працюють за давальницькою схемою.

Харчова промисловість є досить розвинутою в Болгарії, ця галузь не лише забезпечує внутрішні потреби країни, але й дає багато продукції на експорт. У галузевій структурі галузі найбільша питома вага тютюнової та консервної промисловості, в яких зосереджено більше 50% зайнятих у цій сфері. Більше третини валового збору овочів та фруктів тут консервується. За експортом тютюнової продукції Болгарія є теж однією з провідних країн світу. Відома на світовому ринку Болгарія і якісними винами. За межі країни вивозиться більше 80% продукції виноробства.

Сільське господарство. Розвиток сільського господарства визнано одним із пріоритетних напрямків економіки Болгарії. За вартістю сільськогосподарської продукції провідною галуззю є рослинництво. Основні масиви оброблювальних земель зосереджені на Середньодунайській та Верхньофракійській низовинах, де ступінь розорюваності досягає 60-70%. У гірських районах обробляють менше 20 га території.

Більше 60% посівних площ займають зернові культури, серед яких провідне місце займають посіви пшениці, якої в 2014 р. зібрали 5,3 млрд. т., а також кукурудзи та ячменю. Збір зернових із 1 га посівних площ у Болгарії складає близько 3,3 т при середньоєвропейському рівні в 5,0 т.

Виділяється Болгарія і великою часткою у посівній площі, технічних культур. Середньодунайська низовина є головною житницею країни, тут знаходиться головна частина посівів соняшнику (в 2014 р. зібрали 2,0 млн. т.) та цукрового буряку. На Верхньофракійській низовині, у Східних Родопах та долині Струми зосереджені основні посіви тютюну. Болгарія є важливим виробником та експортером високоякісних сортів тютюну (табл. 48).

Болгарія займає чільне місце у Європі за виробництвом на душу населення зерна, соняшнику, овочів, винограду, тютюну та за значенням ефіроолійних культур. Світової слави набула майстерність болгар отримувати чудові врожаї овочів, особливо томатів, перцю та цибулі. В 2014 р. в країні зібрали 386,1 тис. т. овочів. Головними районами овочівництва є захід Верхньофракійської та центр Середньодунайської низовин. Болгарія – одна з європейських країн, що має розвинуте садівництво (яблука, сливи, персики) та виноградарство. Під виноградниками зайнято близько 32 тис. га.

Таблиця 48

Валові збори сільськогосподарських культур у 2014 р., млн. т.

Болгарія	Пшениця	Овочі	Ріпак	Соняшник	Картопля
	5,342	0,386	0,528	2,009	0,132

за: <http://eppp.eurostat.ec.europa.eu>

Також у країні вирощують ефіроолійні культури (троянду, м'яту, лаванду); основний район їх вирощування – Карловська та Казанликська міжгірські котловини. За вирощуванням олійної троянди, виробництвом та експортом трояндової олії Болгарія займає перше місце в світі.

Важливе значення в економіці Болгарії має тваринництво. Його частка у валовій сільськогосподарській продукції зростає з кожним роком. Покращення кормової бази, заміна низкопродуктивних порід тварин більш високопродуктивними, створення потужних механізованих ферм сприяли зростанню продуктивності тваринництва. В Болгарії висока частка загального поголів'я овець (1,3 млн. голів). Ця галузь представлена переважно у східних та південних районах країни.

На півночі країни розводять, головним чином, велику рогату худобу (562,4 тис. голів) та свиней (553,1 тис. голів). У приміських зонах займаються птахівництвом. Саме північ дає основну експортну продукцію тваринництва: свинину, м'ясо птиці та яйця.

У Болгарії існують значні відмінності у сільськогосподарській спеціалізації окремих районів. Для більшої частини Середньодунайської низовини та південного сходу характерна зерново-тваринницька спеціалізація зі значними посівами соняшнику. На більшій частині Верхньофракійської низовини переважає високотоварне інтенсивне землеробство, що вирізняється широким розповсюдженням плодівництва і виноградарства та вирощуванням технічних культур. Східні Родопи та басейни середньої течії річок Струми та Мести спеціалізуються на тютюнництві з екстенсивним пасовищним тваринництвом.

Господарство приміського типу (високотоварне овочівництво та молочне скотарство) найбільш розвинуте у Софійській котловині. Естенсивне гірсько-пасовищне вівчарство та скотарство зі споживчим зерново-картопляним рослинництвом охоплює простори гірського південного заходу та схили Старої-Планіни.

Транспорт. Транспортна інфраструктура Болгарії розвивається як інтегральна частина загальноєвропейської транспортної мережі і є своєрідним транспортним мостом між Західною Європою та країнами Близького Сходу. На частку залізничного та автомобільного транспорту припадає майже усе перевезення вантажів та пасажирів.

Залізнична мережа Болгарії є добре розвинутою і покриває більшу частину території країни. Протяжність залізничних шляхів на 2014 р. становила 5114 км, із них 56% є електрифікованими. Головними залізничними вузлами країни є Софія, Пловдив та Горна-Оряховіца.

В обслуговуванні пасажирів провідна роль належить автотранспорту, який перевозить 2/3 усіх пасажирів. Загальна довжина національної мережі складає 19,5 тис. км (111 місце в світі), з них 458 км є швидкісними магістралями. Основні магістралі беруть початок у Софії. Пан'європейське шосе з'єднує Софію зі Стамбулом.

Важливу роль у господарстві Болгарії, зокрема у здійсненні зовнішньої торгівлі, відіграє водний транспорт. Внутрішнє водне сполучення розвинене недостатньо. Єдиною річкою в країні, яка підходить для річкового транспорту, є Дунай. Більша частина кордону між Болгарією та Румунією - 470 км - проходить по Дунаю, тому добре розвинуті пасажирські та вантажні комунікації на паромках. Найбільшими річковими портами країни є Русе, Лом, Сілістра, Тутракан, Свіштов тощо.

Східний кордон Болгарії - 378 км - Чорне море, на узбережжі якого сформувалися потужні портові комплекси - Варна та Бургас, які обслуговують основну частину товарообороту зовнішньої торгівлі країни і їх сумарний вантажооборот складає більше 24 млн. т.

Повітряний транспорт у Болгарії здійснює переважно пасажирські перевезення. В країні розміщено 68 аеропортів, з них 57 з пристосованими злітними смугами. Найбільше значення мають аеропорти в містах Софія, Бургас, Варна, Пловдив, Горна-Оряховіца. Повітряні перевезення здійснює компанія «Bulgaria Air» та приватні авіафірми. В останні роки зросла роль трубопровідного транспорту, загальна протяжність газопроводів у 2010 р. становила 2844 км, нафтопроводів - 346 км.

Зовнішньоекономічні зв'язки. Розвиток зовнішньоекономічних зв'язків є одним із вирішальних факторів динамізму болгарської економіки. За підсумками 2014 р. експорт країни становив 29,2 млрд. дол., імпорт – 33,6 млрд. дол. Однією з найбільш гострих проблем економіки Болгарії є хронічний дефіцит зовнішньої торгівлі. В експорті країни переважають одяг, взуття, сталь, машини та

обладнання, трояндова олія, лікарські трави. Основними торговими партнерами з експорту є ФРН (12,6%), Туреччина, Італія, Румунія, Греція, Франція.

В імпорті Болгарії представлені такі групи товарів, як машини і обладнання, паливо, руди металів, пластмаси та інша продукція хімічної промисловості. Основними партнерами з імпорту є Росія (18,6%), ФРН, Італія тощо.

Болгарія бере активну участь у міжнародному русі капіталів. Країна має ряд переваг, завдяки яким вона є дуже привабливою для іноземних інвесторів. У 2014 р. обсяг прямих іноземних інвестицій склав близько 52,7 млрд. дол. (56 місце в світі). Серед інвесторів слід назвати Великобританію, Нідерланди, Іспанію, ФРН, США. Найбільш привабливими для інвестицій є нерухомість, туристичний бізнес, будівельні компанії, нафтопереробна промисловість та енергетика, виноробні та інші сільськогосподарські підприємства. Крім того, Болгарія і сама виступає інвестором, вкладаючи інвестиції у промислові об'єкти Росії, Румунії, України, Кіпру тощо (в 2014 р. обсяг болгарських інвестицій за кордоном становив 2,6 млрд. дол.).

Заяпитання для самоконтролю

1. Охарактеризуйте природні умови та ресурси Болгарії як фактор розвитку економіки країни.
2. Дайте характеристику національної та релігійної структури населення країни.
3. Доведіть, що тютюнництво є галуззю спеціалізації АПК Болгарії.
4. Проаналізуйте зміни в промисловому комплексі країни після її вступу до ЕС.
5. Визначте місце туризму в економіці країни.

Тести

1. Якого року Болгарія вступила до ЄС?
а) 2004 р.; б) 2007 р.; в) ще не вступила.
2. Вставте пропущені слова: Законодавчий орган влади країни ....., що обирається на ..... роки.
3. Рівнини займають 2/3 території Болгарії:
а) так; б) ні.
4. Основні гірські масиви Болгарії:
а) Вогези; б) Карпати; в) Стара-Планіна; г) Родопи.
5. Доповніть схему:

Дунай

притоки
6. Чисельність населення Болгарії становить:
а) 7,2 млн. осіб; б) 10 млн. осіб; в) 12 млн. осіб; г) 5 млн. осіб.
7. Рівень дитячої смертності в країні високий:
а) 10%; б) 16,1%; в) 8,6%; г) 12%.

8. Назвіть найбільші міста Болгарії.
9. На імпорتنій сировині в країні працює найбільший на Балканах нафтопереробний комбінат:
  - а) Варна; б) Бургас; в) Софія; г) Кирджалі.
10. Основними центрами чорної металургії Болгарії є:
  - а) Кирджалі; б) Софія; в) Бургас; г) Кремиковці.
11. У Болгарії функціонує лише одна АЕС «Козлодуй»:
  - а) так; б) ні.
12. Завод із виробництва електрокарів знаходиться в місті:
  - а) Софія; б) Лом; в) Шумен; г) Слівен.
13. Продовжіть речення: «Microinvest» - компанія, що займається .....
14. Яке місце займає Болгарія в світі з виробництва та експорту трояндової олії?
  - а) I; б) III; в) II; г) IV.
15. Прізвисько «Болгарський Манчестер» отримало місто:
  - а) Слівен; б) Габрово; в) Софія; г) Пловдив.
16. Головні райони землеробства Болгарії:
  - а) Верхнофракійська низовина; б) Середньодунайська низовина; в) передгір'я Родоп.
17. Закінчить речення: Основні райони вирощування ефіроолійних культур в Болгарії .....
18. Головними залізничними вузлами країни є:
  - а) Софія; б) Слівен; в) Шумен; г) Горна-Оряховіца; д) Пловдив.
19. Розподіліть за групами порти: Русе, Лом, Сілістра, Варна, Бургас, Тутракан.
  - а) морські порти; б) річкові порти:
20. Однією з гострих проблем економіки Болгарії є хронічний дефіцит зовнішньої торгівлі:
  - а) так; б) ні.

Цікаві факти

1. У Болгарському місті Варна розташований найбільший сталевий міст у Європі – міст Аспаруха. Його довжина складає близько 2 км., а висота в найвищій точці – 75 м.
2. Троянда – один із символів Болгарії. Один із найпотужніших у світі виробників трояндової олії – Долина Троянд поблизу міста Казанлик. Якість цієї олії визнана у всьому світі.
3. Назва країни Болгарія етимологічно має тюркське походження. Ймовірно від кореня “бул” – заважати, змішувати. Слово “булга” означало “баламут”, а також “змішання племен” – тобто з точки зору осілих племен, це було, мабуть, щось типу “всякого зброду”. На території Болгарії змішалися кочові тюркські племена з придунайськими слов'янами і скіфо-слов'янами, прийнявши на себе назву “болгари”. Відбувалося це в VII-VIII століттях.

Італія
 Площа – 301 тис. км²
 Населення – 60,8 млн. осіб (станом на 2015 р.)
 Столиця – Рим (2,9 млн. осіб)

Рекомендована література: 2, 3, 6, 12, 28, 33, 52.

Територія і суспільно-географічне положення

Офіційна назва - Італійська Республіка. Італія є типовою середземноморською країною, що розміщена у центральній частині Південної Європи. Її територія охоплює материкову частину, великі острови Сицилію та Сардинію і ряд дрібних островів (Понціанські, Ліпарські, Егадські тощо). Площа країни становить 301 тис. км². На півночі Італія межує з Францією, Швейцарією, Австрією та Словенією. На півдні країна (через туніську протоку) має сусідів другого порядку серед країн Африки. На території країни розміщені дві країни - анклави - Сан-Маріно та Ватикан.

Апеннінський півострів глибоко вдається в Середземне море. Берега Італії омиваються морями: на заході – Лігурійським та Тиренським, на півдні - Іонічним, на сході – Адріатичним. Північний, дуже звивистий суходільний кордон Італії майже повністю проходить по Альпам. Проте він складає лише 20% італійських кордонів. Італія переважно морська країна, з 9,3 тис. км її кордонів 4/5 припадає на морські. Берегова лінія слабо розчленована, зручних бухт мало. Майже усі великі порти споруджені штучно.

Положення Італії в центрі Середземноморського басейну, на перехресті торгових шляхів між Заходом та Сходом, відіграє важливу роль у житті країни. З бурхливим розвитком повітряного транспорту країна опинилася на перехресті важливих світових повітряних шляхів, що з'єднують між собою країни Європи, Америки, Азії та Африки. Географічне положення Італії дуже важливе і в стратегічному відношенні. НАТО вважає Італією основою своєї військової системи у Південній Європі і в усьому Середземномор'ї. На території країни розміщено ряд військових баз та полігонів США та НАТО. Крім того, Італія є однією з ключових країн ЄС, ООН, МВФ, МБРР, ОЕСР, ВОТ тощо.

Державний устрій

Італія стала республікою в червні 1946 р., згідно з конституцією 1948 р. є парламентсько-президентською. Головою держави є президент (Серджо Маттарелла, з лютого 2015 р.), який обирається терміном на 7 років колегією виборців у складі депутатів обох палат парламенту та 58 представників від регіонів.

Законодавча влада зосереджена в руках двопалатного парламенту: Сенату (315 сенаторів) та Палати депутатів (630 депутатів), що обираються на 5 років загальним голосуванням. Виконавча влада представлена кабінетом міністрів на чолі з Маттео Ренці (з лютого 2014 р.). Кабінет міністрів несе колективну відповідальність перед парламентом та повинен мати довіру обох палат.

В адміністративному відношенні країна унітарна, поділяється на 20 областей, які поділяються на 95 провінцій та 8 тис. комун.

Природні умови та ресурси

Рельєф. Майже 4/5 поверхні Італії займають гори та височини, відповідно менше 1/4 її площі припадає на Паданську рівнину та низовини вздовж узбереж. У материковій частині Італія відокремлена від іншого континенту найвищою в Європі гірською системою Альп. У західній її частині знаходяться найвищі гірські вершини – г. Монблан (4807) та Монте-Роза (4634 м.). На південному заході Альпи переходять в Апеннінські гори, які простягаються через весь Апеннінський півострів. Ці гори є одними з наймолодших на землі. Їхня найвища точка – гора Корно (2914 м). Єдина низовина Італії – Паданська, що займає велику частину басейну річки По і поступово знижується із заходу на схід. Італія одна з небагатьох європейських країн, де часто бувають землетруси. В ХХ ст. в країні було зареєстровано більше 150 землетрусів. Зона найбільшої сейсмічної активності займає Центральну та Південну Італію.

Кліматичні та ґрунтові ресурси. Значна протяжність Італії з півночі на південь зумовлює великі кліматичні відмінності між окремими районами – від помірного теплого клімату Паданської рівнини до яскраво вираженого субтропічного на Сицилії.

Середня температура січня на рівнині становить близько 0°C, а липня +23-24°C. Взимку іноді бувають морози до -10°C.

Середземноморський клімат виражений на півдні Апеннінського півострова та на островах. Літо тут сухе і жарке (температура липня +26°C). Зима м'яка, тепла (температура січня +8-10°C). Сніг на півострові випадає рідко. В березні та листопаді на півдні Італії дме сіроко – сухий та жаркий вітер із Африки, що приносить підвищення температури до +35°C.

Опади коливаються від 600 мм на рівнині до 3000 на схилах Альп. В Апулії розміщене найсухіше місце країни, де випадає менше 197 мм опадів.

Ґрунтовий покрив Італії досить різноманітний. На півночі, в Альпах розповсюджені гірсько-лучні та гірсько-лісові ґрунти. На Паданській рівнині поширені бурі лісові ґрунти, в умовах субтропіків на узбережжях Апеннінського півострова є коричневі ґрунти. По річкових долинах поширені алювіальні, на узбережжях Лігурійського та Тіренського морів сформувалися червоні середземноморські ґрунти.

Мінеральні ресурси. Італія має різноманітні корисні копалини, проте їхні родовища невеликі. Паливні ресурси Італії забезпечують власні потреби лише на 15%. У Сардинії, Тоскані, Умбрії, Калабрії є родовища бурого та низькокалорійного кам'яного вугілля (запаси становлять менше 1 млрд. т.). Обмежені нафтові запаси на острові Сицилія, Паданській низовині та на східному узбережжі Центральної Італії забезпечують лише 2% потреб країни (70 млн. т.). Дуже важливі для економіки країни родовища природного газу Паданської низовини та її продовження – материкового шельфу Адріатичного моря (розвідані запаси - 66 млрд. м³).

Серед рудних ресурсів є родовища залізних руд, їхній видобуток проводиться вже 2700 років і на даний час зберігся лише в Аості та на острові Ельба. Значно багатша країна на поліметалічні руди, їхні родовища пов'язані з кристалічними породами Сардинії та вапняками Східних Альп. Країна займає провідне місце в світі за запасами ртутної руди – кіноварі, що залягає в Тоскані. В Лігурії та Центральній Італії є родовища марганцю. На острові Сицилія зосереджені родовища сірки, калійної та кухонної солі. Надра Італії багаті на будівельні матеріали – мармур, граніт, травертин та ін. У Каррарі (Тоскана) видобувають відомий білий мармур.

Водні ресурси. На порівняно невеликій, вузькій та гористій території Італії немає простору для розвитку довгих та повноводних річок. Італійські річки здебільшого короткі, гірські, що стікають прямо у море. Лише в Північній Італії є розвинута мережа річок, яка живиться льодовиковими талими водами та значними опадами. Найбільша та повноводна річка Італії – По – довжиною 670 км, площа її басейну займає близько $\frac{1}{4}$ території країни. Більше 60% загальних гідроенергоресурсів Італії зосереджено саме в Альпах. Практично усі ці ресурси вже використовуються ГЕС.

Найбільшою річкою Апеннінського півострова є Тибр, довжина якого сягає 405 км. Від Риму до гирла річка є судноплавною. Через систему озер, приток та каналів Тибр пов'язаний з іншою значною річкою півострова – Арно, яка відома своїми руйнівними повеннями.

Більша частина озер Італії знаходиться у передгір'ях та гірських районах Альп та на Адріатичному узбережжі. Це великі за площею (до 370 км²) озера льодовикового походження з глибинами більше 400 м. Берега альпійських озер славляться своїми курортами світового значення (Комо, Гарда, Лаго-Маджоре). Озера поблизу Адріатичного узбережжя – це перегороджені піщаними косами колишні лагуни. Вони мілкі, вода в них солоня. Озера центральної Італії – Больсена, Віко, Альбано, Браччано утворилися в результаті заповнення водою кратерів затухлих вулканів.

Лісові ресурси. Ліси займають лише 20% території країни, головним чином у горах та на пагорбах, рівнини практично не заліснені. На прибережних низовинах в умовах субтропіків зростають цитрусові, мигдаль, гранат, інжир, коркове дерево, що насаджені людиною. В горах Італії яскраво проявляється висотна поясність (субтропічна рослинність, широколистяні, хвойні ліси та субальпійські луки).

Рекреаційні ресурси. Італія багата на природні рекреаційні ресурси. Для охорони флори та фауни в Італії створено чотири національних парки: Гран-Парадізо, Стельвіо, Чірчео, Абрुціо, загальною площею близько 2 тис. км². У регіоні Валле д'Аоста знаходяться відомі гірськолижні курорти Червінія та Аоста. Любителі морських курортів та пляжів гарно проведуть час на західному узбережжі Середземного моря та на островах Адріатики. Найбільш привабливе для туристів курортне місто Ріміні на Адріатичному морі, відоме на увесь світ узбережжя Лігурії, острови Ельба, Іск'я, Капрі та Сардинія. Крім того, Італія залишається класичною метою туристів, що відчувають

«культурний голод»: її багаточисельні міста, що розкривають історію країни від античності до наших днів - Рим, Неаполь, Мілан, Флоренція, Венеція, Піза та ін.

Населення

Чисельність населення Італії на 01.01.2015 р. становить 60,8 млн. осіб. На даний момент країна знаходиться на 24 місці за населенням серед країн світу. Державною мовою є італійська, що належить до романських мов, окремі регіони мають свої діалекти.

Демографічні особливості. В останні роки в Італії спостерігається природне зменшення, яке на початок 2015 р. становило - 1,45 ‰. При цьому народжуваність становила 8,74 ‰, а смертність – 10,19 ‰. Рівень дитячої смертності в Італії не високий і становить 3,29‰. У віковій структурі населення країни є тенденція до старіння нації, частка літніх людей становить 21,2%, діти ж до 14 років – 13,7%. У статевій структурі переважають жінки, на одну жінку в середньому припадає 0,93 чоловіка, середня тривалість життя жінок – 84,9 років, чоловіків – 79,5.

Населення Італії вирізняється великою рухливістю всередині країни. Найбільш потужні міграційні потоки направлені з південних областей до індустріальної Півночі. Посилюється також концентрація населення в Римі та його околицях. У період із 1869 р. по 1979 р. із країни виїхало більше 20 млн. італійців. Найбільша їх кількість виїхала із Сицилії та центральної Італії до США, Бразилії та Аргентини. На сучасному етапі з Італії виїжджають приблизно 90 тис. осіб на рік, але на сьогодні вони переважно направляються в сусідні західноєвропейські країни, переважно до ФРН та Швейцарії. Тих, що іммігрують за океан, приваблюють найбільше США, Канада, Австралія. Починаючи ж із 1973 р. імміграція до Італії стала перевищувати еміграцію з країни. Країна все більше приваблює іноземних працівників. Чистий коефіцієнт міграції в країні складає 4,1 мігранта на 1000 мешканців (2015 р.).

Національний та релігійний склад. Італія є моноетнічною країною, італійці становлять 98% її населення. Серед інших національних меншин слід назвати французів (Валле д'Аоста), словенців (Трієст), албанців та греків (Апулія, Калабрія та схід Сицилії).

Більшість віруючих Італії належить до Римо-католицької церкви (97%), з них 33% є найбільш активними прихожанами. Церква має великий вплив на усі сторони життя італійців, значну роль у цьому відіграє те, що в серці Італії розміщений Ватикан. Серед інших християнських деномінацій найбільшими є Свідки Іегови (430 тис. осіб), протестанти (300 тис. осіб – П'ємонт).

Розміщення населення. Населення Італії розміщено досить нерівномірно по території. Середня густина населення становить 201 чол/км². Найбільш густозаселені рівнини Кампанії, Ломбардії та Лігурії, де щільність становить більше 300 чол/км². Особливим скупченням населення вирізняється провінція Неаполь у Кампанії, де на 1 км² сконцентровано 2531 чол. Гірські ж райони заселені рідше, тут щільність падає до 35 чол/км².

Рівень урбанізації в Італії становить 69%. Найбільшими містами країни є Рим (2,9 млн. осіб), Мілан (1,3), Неаполь, Турін, Палермо, Генуя, Болонья, Флоренція тощо. Найбільшими агломераціями в країні є Міланська, Римська, Неапольська та Турінська. Більше 50% усіх великих міст країни знаходиться в Північній Італії. Практично увесь простір від Туріна до Мілана є суцільною урбанізованою територією (табл. 49).

Таблиця 49

Найбільші міста Італії (станом на 2015 р.)

Назва міста	Чисельність населення, тис. осіб
Рим	2 872,0
Мілан	1 337,1
Неаполь	978,4
Турін	896,8
Палермо	678,5
Генуя	592,5
Болонья	386,2
Флоренція	381,0
Барі	327,4
Катанія	315,6

за: <http://www.world-gazetteer.com>

Трудові ресурси. В останні роки спостерігається зменшення чисельності економічно активного населення. В 2014 р. його кількість становила 25,5 млн. осіб, із них 28,3% зайнято у промисловості, 3,9 % в сільському господарстві та 67,8 % - у сфері послуг. У структурі зайнятості спостерігаються регіональні диспропорції: різниця між північним заходом та північним сходом незначна, це індустріальні райони, центр є перехідним між індустріальною північчю та аграрним півднем. Рівень безробіття становить у країні 12,8% (на 2014 р.)

Загальна характеристика господарського комплексу Італії

Місце Італії у світовому господарстві. Італія є високорозвинутою країною світу, що знаходиться на постіндустріальному етапі розвитку. За рівнем індустріалізації поступається лише Великобританії, Франції та ФРН. У ВВП слід відмітити значну частку невиробничої сфери (74%). Для італійської економіки властива активна роль державного капіталу в промисловості. Державі майже повністю належить енергетика, на 50% - транспорт, на 30% - гірничовидобувна промисловість та на 45% - металургія тощо. Досить вагомий вплив в країні має і підпільна організація (мафія). Серед найбільш впливових ТНК Італії можна назвати: «FIAT», «Montedison», «Olivetti», «Pirelli», «Indesit», «Ardo» тощо. За підсумками 2014 р. ВВП в країні становив 2,1 трлн. дол., на душу населення - 35540 дол. (29 місце в світі).

Промисловість є провідною сферою економіки Італії, вона дає 2/5 національного прибутку і на неї припадає 2/5 усіх зайнятих.

Паливно-енергетичний комплекс. Італія є значно залежною від імпорту паливних ресурсів (80% її потреб), це більше ніж в Великобританії, Франції та ФРН. Видобуток нафти в країні становить 4 - 6млн. т., більшу частину її вона імпортує з країн Перської затоки, півночі Африки та Латинської Америки. Нафтопереробна промисловість Італії найпотужніша в Європі. Вона забезпечує не лише власні потреби, а й попит усіх європейських країн у нафтопродуктах. Найбільший нафтопереробний завод побудований на острові Сицилія, у місті Мілаццо (потужність 20 млн. т. нафти). Більшість нафтопереробних заводів розміщені в портах, особливо на півдні, орієнтуючись на привізну нафту. На півночі ж нафтопереробні заводи тяжіють до великих промислових центрів. Найбільші з них знаходяться в північних містах Трекате, Кремона, Мантуя, Маргера, Спеція, Равенна, а також на півдні – в містах Таранто, Мілаццо, Аугуста, Джела, Пріоло – Гаргалло тощо.

Видобуток природного газу демонструє стійку тенденцію до зниження, щорічно видобувають близько 7 - 9 млрд. м³. Майже 72% валового видобутку газу було забезпечено за рахунок розробок шельфових родовищ. Власні ресурси забезпечують лише 10% внутрішніх потреб Італії у природному газі. Основними постачальниками газу в країну є Алжир, Росія, Норвегія, Нідерланди, Лівія. Вугільна промисловість в країні практично не розвивається через недостатність ресурсів та нерентабельність їх видобутку

Електроенергетика є однією з найрозвинутіших у технічному відношенні галузей промисловості. Загальне виробництво енергії становить 251,0 млрд. кВт/год. Гідроенергоресурси Італії використовуються майже на 100 %. У минулому ГЕС склали основу італійської енергетики, проте в останні роки майже 68% виробництва енергії виробляється на ТЕС. Більша частина гідроресурсів зосереджена в Альпах, там же побудовані найбільші ГЕС: Грозіо, Санта-Массенца (14,7%).

Ще в 1905 р. в м. Лардерелло (Центральна Італія) з'явилась перша в світі геотермальна електростанція, проте й досі цей вид енергії використовується недостатньо. На загальнонаціональному референдумі, що був проведений в червні 2011 р. Італія відмовилася від атомної енергетики, зробивши вибір на користь нетрадиційних джерел енергії. У країні популярні сонячні (5%) та вітрові електростанції.

Металургійний комплекс. Чорна металургія Італії працює на імпортній сировині. Власний видобуток залізних руд незначний – 185 тис. т. на рік (табл. 50). Коксівне вугілля країна повністю завозить з-за кордону, переважно з США. Металургія тяжіє переважно до портів, через які завозиться сировина та паливо для галузі, або до великих центрів машинобудування, тобто до ринків збуту продукції. Найбільшими об'єднаннями в цій галузі є "ILVA" (виробляє 40% італійської сталі), «Lucchini» ("Северсталь", Росія) та «Riva Group». Ядро галузі складають чотири великих металургійних комбінати – в Генуї, Ніаполі, П'юмбіно та Таранто. Загальне виробництво сталі в країні у 2014 р. становило

близько 23,7 млн. т. Також в Італії розвинена переробна металургія, найбільші її заводи є в Туріні та Мілані. Найбільшими концернами по виробництву прокату та труб є «Marcegaglia» та «Dalmine».

Таблиця 50

Динаміка виробництва сталі в Італії, тис. т.

Італія	1990 р.	2000 р.	2005 р.	2010 р.	2012 р.	2014 р.
	25,467	26,759	29,350	25,750	27,227	23,735

за: <http://www.worldsteel.org>

Серед галузей кольорової металургії в країні розвинена алюмінієва промисловість - виплавка алюмінію становить 817 тис. т. (компанія «Teksid Group»), вона орієнтується в своєму розміщенні на багаті електроенергією райони Північного Сходу (міста Больцано, Морі та Фельтре) і на потужний глиноземний завод у передмісті Венеції – Маргері. Порівняно новий та великий завод із виробництва глинозему працює в Порто-Весме, на Сардинії. Багаточисельні заводи з виробництва вторинного алюмінію розміщені по всій країні, проте найголовніший центр цього виробництва - Мілан та його супутник Падерно-Дуньяно. Виробництво міді в країні складає 32 тис. т., найбільші заводи цієї галузі розміщені в містах Бреція, Маргері та П'єве-Вергонте. Особливо розвинена свинцево-цинкова (виплавка свинцю становить 211,2 тис. т.). Найбільшим центрами є Порто-Весме, Понтеносса, Кротоне, Порто-Маргері. В останні роки з екологічних причин Італія майже не використовує свої багаті родовища ртутних руд – кіноварі, та поступилася Іспанії у першості з виробництва ртуті. Одне з перших місць у світі Італія займає з виробництва магнію, майже повністю виробництво сконцентроване на єдиному заводі електролізу магнію в Больцано.

Провідною галуззю італійської індустрії є *машинобудування*, яке дає ¼ всієї продукції обробної промисловості та займає перше місце за кількістю зайнятих (близько 2 млн. осіб). Серед галузей машинобудування особливо виділяється автомобілебудування. В 2014 р. в країні було вироблено 697,9 тис. автомобілів (табл. 51). Провідне місце в галузі займає концерн "Fiat", на заводах концерну виробляють не лише автомобілі, а й вантажівки, автобуси, двигуни різних типів, електровози та трамваї, трактори тощо. Більшість підприємств концерну розміщені в Туріні та його околицях. З'явилися перші заводи концерну і на півдні Італії – поблизу Неаполя та в Палермо.

Серед дочірніх компаній концерну можна назвати: "Ferrari", "Maserati", "Alfa Romeo", що розміщені на півночі – в Мілані, Туріні, Больцано, Модені, а також поблизу Неаполя. У січні 2014 р. відбулося злиття концерну із американською компанією "Chrysler", із створенням єдиної автомобільної компанії "Fiat Chrysler Group" із штаб-квартирою у Нідерландах.

Таблиця 51

Динаміка виробництва автомобілів у Італії, тис. од.

Італія	2000 р.	2004 р.	2006 р.	2008 р.	2010 р.	2012 р.	2014 р.
	1 738,3	1 142,1	1 211,6	1 023,8	838,2	396,8	697,9

за: <http://oica.net>

Італія є батьківщиною моторолера. Найбільш відомий завод із випуска моторолерів та мотоциклів знаходиться в тосканському місті Понтедера (Тоскана), де розташована штаб-квартира компанії "Piaggio". Майже всі інші заводи цієї галузі зосереджені на півночі країни.

Географічні умови та історичні причини пояснюють традиційність для Італії суднобудування. Близько 90% усіх суднобудівних потужностей країни належить компанії «Fincantieri». На Адріатичному морі важливі центри суднобудування: Монфальконе, Трієст, Венеція та Анкона, на Ліругійському: Генуя, Мессіні, Палермо тощо. Випускає країна переважно яхти та маломірні судна.

Значних успіхів досягла Італія в електротехнічній промисловості, особливо в галузі виробництва побутової техніки. Найпотужніший вузол електротехнічного виробництва - Мілан, серед нових центрів слід назвати Барі та Неаполь. Італія займає 1 місце з виробництва пральних машин та холодильників серед країн Європи та 3 місце в світі. Значним виробником є компанія «Zanussi» (дочірня компанія "Elektrolux", Швеція) штаб-квартира в м. Бругеріо поряд із Міланом, заснована була ще в 1945 р., виробляє до 6,2 млн. одиниць продукції. Серед інших компаній у цій галузі можна назвати «Ariston», «Ardo», «Indesit». «DeLonghi» є одним з найбільших в світі виробників побутової техніки, заснований ще в 1902 р. (штаб-квартира в м. Тревізо). Також Італія є провідним виробником касових та рахункових апаратів, цим бізнесом займається фірма «Olivetti» (дочірня "Telecom Italia").

Розвивається у Італії авіакосмічна промисловість, яка спеціалізується на виробництві військової повітряної техніки. Лідером цієї галузі є компанії "Alenia Aeronautica" та "Alenia Aermacchi" (входять до складу машинобудівного холдингу "Finmeccanica"), які спеціалізується на проектуванні та виробництві навчально-тренувальних та військових літаків, військової електроніки, супутникових систем, ракетного озброєння тощо. Виробнича база галузі зосереджена у містах Казорія, Нола, Фоджа, Бріндізі та ін. Також у країні випускають вертольоти, основним виробником яких є компанія "Agusta Westland" що контролює 25% світового ринку цієї техніки. Виробництво здійснюється у містах Варезе, Верджате, Беневенто, Бріндізі, Апані.

Також розвивається сільськогосподарське машинобудування, переважно тракторобудування. «Fiat» є і головним виробником тракторів, особливо гусеничних, за їх експортом країна займає перше місце в світі. На цьому виробництві спеціалізується один із найважливіших сільськогосподарських районів - Емілія-Романья, а також Турін, Мілан.

Хімічна промисловість. До початку енергетичної кризи 1970-х років італійська хімічна промисловість розвивалася швидкими темпами. За темпами розвитку її випереджала лише Японія. В італійській хімії провідне місце займають великі хімічні концерни – «Montedison» та «Eni». Хімічна промисловість країни спеціалізується переважно на виробництві пластмас та хімічних волокон. Виділяється також лакофарбова та фармацевтична промисловості. Збереглося в Італії (Лігурія, Сицилія та Калабрія) і одне з її

традиційних виробництв - отримання натуральних есенцій та ефірних масел. Лише в Італії і лише в Калабрії виробляють відому есенцію з плодів бергамоту.

Хімічна індустрія зосереджена переважно на Півночі, особливо в Ломбардії, де розміщений найстаріший район хімічної промисловості – Мілан та його супутники – Ро, Новара, Трекате, Чезано-Мадерно тощо. В Північній Італії також розвинена нафтохімія в містах Мантуя, Равенна, Феррара, Порто-Маргера. Хімічна промисловість центру спеціалізується на виробництві неорганічних хімікатів із місцевих піритів та кухонної солі. Нафтохімічні комбінати Півдня в містах Пріоло, Дежла, Неаполь, Кальярі, Порто-Торрес випускають пластмаси, лаки, фарби, синтетичний каучук, хімволокно.

Азотні добрива випускають у Мерано, Монторо на Півночі, а також у Буссі та Кротоні на Півдні на базі нафти та газу, а калійні – в Порто-Емпедоклі на базі сицилійських родовищ калійної солі. Фармацевтична промисловість характерна насамперед для Північної Італії, особливо вона розвинута в Мілані, Брешії, Туріні, Римі.

Легка промисловість. Однією з найстаріших галузей є текстильна промисловість, ще в давнину країна славилася своїм бархатом, шовком, тканинами з конопель. На сучасному етапі тканини складають 1/10 частину експорту країни. Бавовняні фабрики розміщені по всій країні, але особливо їх багато на Півночі. Більше четвертої частини бавовнику поступає на італійські фабрики з Узбекистану, а також із Греції та США. Вовняна промисловість також працює на імпортній сировині (з Австралії, Франції, Нової Зеландії, ПАР). Вона здавна зосереджена в П'ємонті, Венето та Тоскані. Виробництво шовкових тканин розміщене в районах розведення тутового шовкопряду - поблизу міст Комо, Тревізо та в області Кампанія. Синтетичні тканини виробляють переважно на півдні.

Також Італія є значним виробником трикотажних виробів та головним їх постачальником в Європі. Найбільші трикотажні фабрики зосереджені в Емілії-Роман'ї, в містах Модена та Карпі, але за масштабами виробництва її обігнали Ломбардія та П'ємонт.

Італія – провідний світовий постачальник одягу на світовий ринок. Крім того, країна займає четверте місце в світі за експортом взуття та 10 за його виробництвом (207 млн. пар). Головні центри – Мілан та Турін.

Харчова промисловість є третьою за вартістю продукції галуззю після машинобудування та хімії. Найпотужніші виробництва харчової промисловості - консервне (особливо консервованих томатів та фруктів), цукрове та макаронне. Також Італія постачає на світовий ринок вино (поділяє 1 – 2 місце з Францією), оливкову олію (1/3 світового виробництва), сир. Розміщена промисловість повсемісно, проте найбільші її центри сконцентровані на Півночі. На Півдні виділяється Неаполь та його супутники.

Завдяки потужній сировинній базі розвивається в Італії *промисловість будівельних матеріалів*. Виробництво цементу країни дає 20% західноєвропейської продукції. Найбільші цементні заводи розміщені навколо Неаполя, в Таранто та Порто-Торресі. Широко відома країна своїми фарфоровими

та фаянсовими виробами, навіть батьківщина фаянсу – місто Фаєнца в Емілії-Роман'ї, і зараз є великим центром. Розвинута також скляна промисловість, діє більше 500 скляних заводів у Північній та Центральній Італії.

Сільське господарство Італії забезпечує лише 80 % потреб населення у продовольстві. В рамках ЄС Італія має традиційну спеціалізацію на виробництві фруктів, овочів та винограду.

Основа італійського сільського господарства складає *рослинництво*. Більше 1/3 усіх сільськогосподарських земель займають орні землі, а з них 50% припадає на зернові культури. Найбільші врожаї пшениці збирають в Емілії-Роман'ї, проте найбільші пшеничні поля – в Апулії та Сицилії, де вирощують тверді сорти пшениці, що йдуть на виготовлення макаронів. У передгір'ях та на родючих землях Паданської рівнини вирощують кукурудзу, на зрощувальних землях західної частини рівнини - рис. Італійський рис експортується в більшість європейських країн.

Більшість традиційних бобових культур на сьогодні йде здебільшого на корм худобі, лише зелений горох зберігає харчову цінність і навіть експортне значення. В багатьох районах країни, особливо в Кампанії, вирощують картоплю. В країні, як на півночі, так і на півдні, вирощують різноманітні овочі: томати, капусту, салат, цибулю, спаржу тощо. Більше 1/3 всього збору овочів складають томати (2 місце в світі після США). Найбільші обсяги зборів овочів мають Емілія-Роман'я, Кампанія та Апулія. Більше половини усього врожаю цукрового буряку збирають у нижній течії річки По, особливо в провінції Ровіго.

Італію називають «першим садом Європи», щорічно її сади дають близько 6 млн. т. різноманітних фруктів: яблук, груш, персиків, інжиру тощо. Більше 60% усіх фруктів вирощують у Тоскані та Кампанії. Країна є одним із найбільших виробників у світі та другим після Іспанії в Середземномор'ї за виробництвом цитрусових (близько 2 млн. т. щорічно). Майже весь врожай дають невеликі плантації на Півдні, особливо на Сицилії та в Калабрії. В Італії відомо близько 250 сортів винограду. За збором винограду та виробництвом вина (43 млн. гал.) країна займає провідне місце в світі. Те ж саме можна сказати про збори оливок. За зборами винограду та оливок виділяється область Апулія (табл. 52).

Важливою експортною галуззю Італії є квітникарство. За кордон вивозять живі квіти, насіння, цибулини та сировину для парфумерної промисловості.

Таблиця 52

Валові збори сільськогосподарських культур у 2014 р., млн. т.

Італія	Пшениця	Апельсини*	Овочі*	Цукровий буряк	Соняшник	Картопля
	7,142	1,708	12,108	3,784	0,250	1,365

*на 2013 р. за: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>

В останні роки зростає роль *тваринництва* в країні. Молочне та м'ясне тваринництво переважає на Півночі, де розміщена більшість луків. Поголів'я ВРХ станом на 2014 р. становило 6,1 млн. голів. Підвищений попит на баранину викликав зростання поголів'я овець, яке на сьогодні становить 7,2 млн. голів,

головна вівчарська область - Сардинія. В Емілії-Роман'ї, Ломбарді розвивається свинарство (8,7 млн. голів), поблизу великих міст - птахівництво.

Порівняно слабо розвинене в Італії рибальство, це пов'язано з тим, що моря, які оточують країну, бідні на рибу. Майже 50 % вилову здійснюється в Адріатичному морі. Загальний вилов риби у 2013 р. становив 172,9 тис. т.

Транспорт. Для Італії, що витягнута з півночі на південь, глибоко вдається в Середземне море і розміщена на перетині міжнародних шляхів, важливу роль відіграє транспорт – як внутрішній, так і міжнародний. Більше 90% усіх пасажирів та більше 80% вантажів перевозиться автомобільним транспортом. Особливо добре забезпечена дорогами Північна Італія. В країні зосереджена ¼ усіх європейських автострад, у тому числі найстаріша в світі автострада, побудована у 1924 р., її ще називають автострадою Сонця, яка йде від Туріну через Мілан, Флоренцію, Рим, Неаполь у Реджо-ді-Калабрія. Загальна протяжність автомобільних доріг становить 487,7 тис. км., із них 6,7 тис. км швидкісних магістралей.

Залізничні дороги в 90-ті рр. були значною мірою модернізовані. З 20,2 тис. км залізничних доріг більше 50 % є електрифікованими. Важливу роль у житті країни відіграє морський транспорт. В італійському флоті більше третини суден - це нафтоналивні танкери. З 144 портів країни найбільшим є Генуя, його вантажообіг становить близько 40 млн. т. на рік. Другий за значенням порт – Трієст, який є не лише нафтовими, а й кавовими, воротами до Європи, адже через нього йде імпорт кави до Європейського регіону. Роль головних пасажирських портів покладена на Неаполь (більше 5 млн. пасажирів на рік) та Бріндізі, який пов'язаний паромом з Грецією.

Велику роль відіграє повітряний транспорт, в країні знаходяться 129 аеропортів, найбільшими з них є Рим та Неаполь. В країні розвинений трубопровідний транспорт, протяжність гапровідів складає 20,2 тис. км., нафтопроводів - 1,5 тис. км (на 2013 р.).

Зовнішньоекономічні зв'язки. Важливе значення для Італії має зовнішня торгівля. Більшість галузей промисловості та сільського господарства працюють на зовнішній ринок. За підсумками 2014 р. Італія мала позитивний торговий баланс. За експортом Італія займає 12 місце в світі (500,3 млрд. дол.). Близько 10% італійського експорту складають автомобілі та запчастини до них. Вивозять також різноманітну апаратуру, обладнання для промисловості, продукцію металургійної, хімічної промисловості, тканини, одяг, взуття, меблі, сільськогосподарську продукцію тощо. Основними партнерами країни із експорту є ФРН (12,6%), Франція, США, Іспанія, Швейцарія тощо. Імпорт Італії виводить країну на 13 позицію світового рейтингу (448,3 млрд. дол.). Італія отримує з-за кордону різноманітні види палива та сировини, деякі види продовольчої та промислової продукції. Головні партнери Італії із імпорту ФРН (15,5%), Франція, Китай, Нідерланди, Іспанія, Бельгія.

Італія є одним із піонерів масового міжнародного туризму і на сьогодні за кількістю іноземних туристів займає друге місце в світі після Франції. Щорічно країну відвідують більше 50 млн. туристів, головним чином із ФРН, Франції та США.

Запитання для самоконтролю

1. Визначте переваги суспільно-географічного положення Італії як у минулому, так і на сучасному етапі.
2. Назвіть основних постачальників в країну сировини, яка є основою для розвитку галузей спеціалізації.
3. Охарактеризуйте провідні галузі рослинництва країни та їхнє місце в АПК ЕС.
4. Проаналізуйте структуру експорту та імпорту Італії та зміни, які відбулися в ній останнім часом.
5. Які проблеми транспорту існують в Італії, шляхи їх вирішення?

Тести

1. На території Італії розміщені дві країни анклав:
  - а) Ватикан; б) Монако; в) Сан-Марино; г) Андорра.
2. ¼ площі Італії займає низовина:
  - а) Акваітанська; б) Паданська; в) Гаронська.
3. Надра Італії багаті на будівельні матеріали. В якій області видобувають відомий каррарський мармур?
  - а) Лігурія; б) Тоскана; в) Емілія-Романья; г) Кампанія.
4. Ліси займають ... % території країни:
  - а) 10; б) 20; в) 17; г) 23.
5. Чи відбувається в Італії процес старіння нації?
  - а) так; б) ні.
6. Найбільша кількість французів в Італії проживає у:
  - а) Фріулі – Венеція- Джулія; б) Валле-д'Аоста; в) Лігурія; г) Апулія.
7. Найчисельнішою агломерацією країни є:
  - а) Римська; б) Міланська; в) Неапольська; г) Туринська.
8. Найпотужніший нафтопереробний завод країни розміщений в місті:
  - а) Джела; б) Мілаццо; в) Спеція; г) Равенна.
9. Знайдіть співвідношення:

Галузь промисловості	Центр
а) трикотажна п-сть	1. Мілаццо;
б) електротехнічна п-сть	2. Таранто;
в) чорна металургія	3. Мілан;
г) нафтопереробка	4. Модена.
10. Геотермальна електростанція в Лардерелло була першою в світі.
  - а) так; б) ні.
11. Найбільша сталеплавильна компанія країни:
  - а) Riva Group; б) Lucchini; в) British Steel; г) Thyssen Krupp AG
12. Італія є батьківщиною:

- а) велосипеда; б) моторолера; в) пароплава; г) автомобіля.
13. Італія займає 3 місце в світі за виробництвом:
    - а) холодильників; б) пральних машин; в) тракторів; г) інтегральних схем.
  14. Назвіть єдину італійську область, де виробляють есенцію з бергамоту.
  15. Яка область Італії є провідною за обсягами сільськогосподарської продукції?
    - а) Апулія; б) Калабрія; в) Емілія-Романья; г) Убрія.
  16. Більше 1/3 всього збору овочів складають:
    - а) огірки; б) цибуля; в) томати; г) капуста.
  17. Найбільшим морським портом країни є:
    - а) Неаполь; б) Генуя; в) Трієст.
  18. Провідною галуззю тваринництва країни є:
    - а) свинарство; б) розведення ВРХ; в) вівчарство.
  19. Головним виробником тракторів у країні є «Fiat».
    - а) так; б) ні.
  20. Назвіть найбільші компанії Італії з виробництва побутової техніки.

Цікаві факти

1. Хоча в Італії не вирощують каву, еспресо придумали італійці. У 1901 р. Луїджі Беццера запатентував першу машину еспресо. Цю машину він створив із метою скоротити кавові перерви робітників. Espresso означає «терміново, скоро».
2. Адріатичне море отримало назву на честь італійського міста Адрія, яке, проте, розміщене не на його узбережжі, а в 22 км від нього. Це місто насправді в 6 ст. до н.е. було потужним портом, але поступово Адріатичне море стало відступати від нього на схід під час замулювання дельти річки По.
3. В Італії, крім звичного для європейців страху перед числом 13, нещасливим вважається також число 17. Можливе пояснення цьому ховається ще на могилах давніх римлян, на яких часто зустрічаються написи VIXI, що в перекладі означає «Я жив» або «Моє життя закінчене». Якщо виразити напис римськими цифрами, то і отримаємо VI + XI = 6+11=17.
4. У автогонках Формули- жінки мають можливість брати участь на рівні з чоловіками. Проте за всю історію змагань в них брали участь 5 жінок, із яких лише дві пройшли кваліфікацію та закінчили гонку. В 1975 р. одна з них – італійка Лелла Ломбарді - навіть отримала очки на одному з гран-прі, більше цій успіх не вдалося повторити жодній жінці.
5. Уся музика на землі не змогла б знайти свій письмовий вираз якби не середньовічний італійський монах, теоретик музичного мистецтва та теолог Гуїдо д'Ареццо. Музика на той час існувала лише у вигляді пісень, які передавалися з уст в уста. Увесь перелік молитов потрібно було завчати напам'ять. І саме цей монах не обмежився придумуванням назв нот, але й винайшов методику написання нотного стану, яка спочатку мала 4 лінії, в 13 ст. її модернізували, додавши до неї 5-у, саме нею зараз користуються усі музиканти.

Іспанія

Площа – 505,9 тис. км²
 Населення – 46,4 млн. осіб (станом на 2015 р.)
 Столиця – Мадрид (3,2 млн. осіб)

Рекомендована література: 2, 3, 6, 12, 15, 35, 43, 66.

Територія і суспільно-географічне положення

Офіційна назва - Королівство Іспанія. Іспанія - держава на Південному заході Європи, що займає більшу частину Піренейського півострова. Також до території Іспанії належать Балеарські острови (в Середземному морі) та Канарські острови (в Атлантичному океані). За розмірами території країна знаходиться на другому місці в Європі та на 29 в світі. Загальна площа країни становить 505,9 тис. км². Протяжність із півночі на південь становить близько 870 км, а зі сходу на захід - більше 1000 км. Також Іспанії належать міста Сеута та Мелілья, що розміщені на узбережжі півночі Африки.

Іспанія відокремлена від іншої частини Європи Піренеями, на півночі країна межує з Францією та Андоррою та омивається Біскайською затокою, на південному сході межує з Гібралтаром та омивається Середземним морем, а на заході з Португалією і омивається Атлантичним океаном із південного заходу. Більша частина кордонів Іспанії є морськими. Протяжність морських кордонів країни складає 4964 км.

Розміщення Піренейського півострова на південному заході Європи та його віддаленість від африканського континенту відстанню лише в 14 км мають для Іспанії стратегічне значення: з одного боку вихід до Середземного моря, з іншого – роль перехрестя на шляху в Африку та Америку. Особливе значення для Іспанії має середземноморське положення та відносна близькість нафтогазоносних районів Північної Африки та Близького Сходу

Геополітичне положення Іспанії є недостатньо сприятливим, адже в межах країни існує регіональна проблема басків, що прагнуть незалежності. Іспанія виступає за розвиток інтеграції в Європі, і сама є членом ЄС із 1986 р. Пріоритетне місце у зовнішній політиці займає співробітництво із США, країна є членом НАТО. Вона також є членом ООН і всіх спеціалізованих агентств цієї організації, ОЕСР тощо. У зовнішній політиці Іспанії вагоме місце займає співробітництво з Марокко, основними напрямками при цьому є: питання, пов'язані з анклавами Сеута та Мелілья, невирішена проблема із Західною Сахарою, проблеми нелегальної міграції тощо.

Державний устрій

За формою правління Іспанія є конституційною парламентською монархією. Головою держави є король – Філіп VI (з червня 2014 р.), він є символом державної єдності та гарантом вірного функціонування державних інститутів. Король є головнокомандувачем збройних сил, здійснює право помилування, представляє

країну на міжнародній арені, проте він не має права вето, що є традиційним для більшості монархій у світі.

Законодавча влада в країні представлена двопалатним парламентом - Генеральними кортесами. Більша частина повноважень належить нижній палаті, Конгресу депутатів (350 членів). Прийняті ним законопроекти повинні бути представлені на розгляд верхньої палати – Сенату (257 членів), проте конгрес більшістю голосів може уникнути вето Сенату. Депутати парламенту та сенатори обираються строком на 4 роки за мажоритарною системою, а Конгрес - за пропорційною системою. Виконавчу владу здійснює голова уряду, кандидатуру якого пропонує король. На даний час головою уряду є Маріано Рахой (із 2011 р.).

У адміністративному відношенні Іспанія є унітарною та поділяється на 50 провінцій, які входять до 17 автономних областей (Андалузія, Астурія, Арагон, Балеарські о-ви, Валенсія, Галісія, Канарські о-ви, Кантабрія, Кастилія Ла-Манча, Кастилія і Леон, Каталонія, Мадрид, Мурсія, Наварра, Країна Басків, Ріоха, Естремадура). Міста Сеута та Мелілья також мають статус автономних областей. Каталонія, країна Басків та Галісія утворені за національним принципом на території проживання відповідних корінних народів – каталонців, басків та галісійців. Ці області мають вищий ступінь автономності в порівнянні з іншими одиницями.

Природні умови та ресурси

Рельєф Іспанії являє собою своєрідний «континент у мініатюрі», повний контрастів та глибоких природних відмінностей. У рельєфі домінуючу роль відіграють системи гірських хребтів та високогірних ділянок. Плоскогір'я та гори складають близько 90% її території. Майже половину поверхні країни займає найбільше в Європі високогірне плоскогір'я – Месета (по – іспанські - стіл). Центральна Кордильєра поділяє Месету на північну та південну. На півночі Месету оточують потужні Кантабрійські гори. Піреней являють собою декілька паралельних хребтів, що простягаються із заходу на схід на 450 км. Це одна з найскладніших у плані проходження гірських систем Європи. Найвища її точка – пік Ането (3404 м). Із північного сходу до Месети примикає система Іберійських гір, а між східними Піренеями та Іберійськими горами простягаються невисокі Каталонські гори. Увесь південь Піренейського півострова зайнятий Кордильєрою – Бетіка - це система масивів та хребтів, кристалічною основою якої слугують гори Сьєрра-Невада, за висотою вони поступаються лише Альпам у Європі. Їхня найвища точка – гора Муласен, досягає висоти 3478 м - це найвища точка материкової Іспанії. Проте справжня найвища точка Іспанії знаходиться на о. Тенеріфе (Канарські о-ви) - це вулкан Тейде, висота якого досягає 3718 м.

Єдина велика низовина - Андалузька на півдні країни. На північному сході Іспанії в долині ріки Ебро розміщена Арагонська рівнина. Незначні за розмірами низовини простягаються вздовж узбереж.

Кліматичні та ґрунтові ресурси. Майже уся Іспанія розміщена в субтропічному поясі. В країні виділяють три типи клімату: помірний морський на північному заході та півночі – з помірним температурами та значними опадами

протягом року; середземноморський на півдні та узбережжі Середземного моря - з м'якими вологими зимами та жарким сухим літом; континентальний клімат у внутрішніх районах країни – з прохолодними зимами та теплим сухим літом. Середньорічна кількість опадів коливається по території від 1600 мм на північному заході та західних схилах Піренеїв до 250 мм на Арагонському плато.

Іспанія є однією з найтепліших держав у Європі. Середня кількість сонячних днів тут становить 260-286. Середня річна температура на узбережжі Середземного моря становить 20°C тепла. Взимку температура опускається нижче нуля лише в центральних та північних областях країни. Влітку температура сягає 40°C і вище від центральної частини до південних областей, тоді як на півночі вона не така висока і становить близько 25°C.

Грунтовий покрив. На північному заході Іспанії на приморських рівнинах та на схилах гір розвинуті бурі лісові ґрунти. Внутрішні райони країни – Стара та Нова Кастилія, Іберійські гори та Арагонське плато – характеризуються коричневими ґрунтами; в найбільш сухих безлісних місцевостях представлені карбонатні сіро-коричневі ґрунти з ділянками солончаків. В аридних ландшафтах Мурсії розвинуті сіроземи.

Мінеральні ресурси. Іспанія вирізняється великим диспропорціями в забезпеченні мінеральними ресурсами: займаючи провідні місця за видобутком рудних копалин, країна відчуває значну нестачу енергоносіїв.

Країна є одним із світових лідерів за запасами ртуті та піритів. Багаті родовища ртутних руд представлені в долині р. Бальдеасаге, в районі Альмадена. Пірити концентруються переважно на південних схилах гори Сьєрра-Морена в провінції Уельва (родовища Ріо-Тінто, Тарсіс тощо). Багаті поклади свинцево-цинкових руд зустрічаються в багатьох районах, переважно в провінції Хаен (родовища Ліна-рес, Ла-Кароліна), в районі Картахени та в Галісії.

Олово зосереджене переважно в Галісії. За рентабельними запасами уранових руд (10-11 тис. т.) Іспанія займає друге місце в Європі, вони розміщені переважно в провінціях Саламанка, Кордова та ін. Загальні запаси залізних руд оцінюються в 2,5 млрд. т., концентруються вони в провінціях Біскайя, Гранада, Леон, Ов'єдо, Луго та Альмерія.

Із паливно-енергетичних ресурсів відомі та розробляються родовища кам'яного вугілля, антрацитів та лігнітів. Розвідані запаси усіх категорій вугілля складають 3,7 млрд. т. Родовища кам'яного вугілля та антрациту зосереджені в північних провінціях Ов'єдо та Леон, а лігнітів – головним чином в Арагоні та Галісії. Запаси нафти та газу незначні, що зумовлює залежність країни від імпортних поставок цих енергоносіїв.

Водні ресурси. Проблема води є однією з найважливіших в Іспанії, якщо врахувати, що приблизно 60% її території є посушливими. Головні річки Іспанії – Тахо, Гвадіана, Дуеро та Ебро - беруть початок у середньовисотних горах, тому для них властиве переважно дощове живлення, в посушливі періоди рівень води в них дуже знижується та річки міліють. Річки країни не мають жодного транспортного значення, лише Гвадалквівєр судноплавний. Такі річки, як Ебро,

Дуеро та Мінью, використовуються для отримання гідроенергії. Достовірні запаси гідроенергії Іспанії нараховують 16,5 млн. кВт.

Приблизно 75% природного стоку припадає на річки, що впадають в Атлантичний океан, і лише 25% - на річки, що несуть свої води до Середземного моря. Нерівномірний розподіл опадів та стоку призводить до великої диспропорції у забезпеченості водним ресурсами різних районів країни. В північних та північно-західних районах Іспанії води надлишок, тоді як у середземноморських областях, у тому числі в басейні Гвадалквівера, великий дефіцит водних ресурсів. Озера країни незначні за розмірами та розташовані переважно в горах.

Лісові ресурси. Іспанія має дуже різноманітну рослинність, що включає більше 8 тис. видів рослин. Багато з них використовуються в медичних цілях, у парфумерії, а також у кулінарії. Якщо говорити про ліси в цілому, то вони достатньо рідкі і зростають переважно лише на північному заході, їхня площа становить 30% площі країни. Найпоширеніше дерево країни - вічнозелений дуб. У горах поширена висотна поясність - листяні ліси, хвойні ліси, луки. На узбережжях півдня країни поширена середземноморська рослинність.

Рекреаційні ресурси. Відома Іспанія своїми природними парками та заповідниками. Під охорону державою взято 5% території Іспанії (500 природних пам'яток та заповідників). У країні 12 національних парків: 4 – на Канарах, 7 – на континенті, 1 – на Балеарських о-вах. На півночі країни в горах знаходиться національний парк Піки Європи - найбільший за площею парк країни (64 тис. га.) Національний парк Доньяна – найвидатніший парк, він внесений до всесвітньої спадщини Юнеско. Відома Іспанія своїми морськими курортами (Коста-Бланка, Коста-Дель-Соль, Коста-Брава, о-ви Канарські, о. Майорка, Менорка, Ібіца тощо). Приваблює туристів іспанська корида, бій людей із биками, спеціально розведеними для цього видовища. Сезон кориди триває з березня по вересень, за цей час проводиться близько 500 боїв. Амфітеатрів, де проводиться корида, в країні близько 350. Більшість міст Іспанії мають давню історію та архітектурну самобутність (Мадрид, Барселона, Севілья, Більбао).

Населення

Чисельність населення Іспанії на 01.01.2015 р. становила 46,4 млн. осіб. Найбільш чисельна область Іспанії – Андалузія (8,4 млн. осіб). Офіційною мовою країни проголошено іспанську (кастильську). У деяких областях поширені місцеві мови: баскська, галісійська, каталонська, валенсійська. Загалом 35% населення країни розмовляють місцевими мовами та діалектами.

Демографічні особливості. Щорічний приріст населення в Іспанії є одним із найнижчих у світі через постійне зменшення рівня народжуваності. Станом на 2015 р. народжуваність в Іспанії становила 9,64‰, смертність – 9,04‰, відповідно природній приріст в країні незначний – 0,6‰. Рівень дитячої смертності в Іспанії невисокий і становить 3,3‰ (214 місце в світі). Середня тривалість життя жінок становить 84,8, а чоловіків – 78,6 роки. У віковій

структурі населення вагомою є частка літніх людей, вона становить 17,7%, тоді як частка дітей – 15,4%. Жінки в країні переважають, на одну жінку в середньому припадає 0,98 чоловіка.

До 70-х років ХХ ст. Іспанія була країною емігрантів. Десятиліттями іспанці тікали від тяжкої економічної та політичної ситуації в країні, направляючись до Європи та Південної Америки. Коли ситуація в країні владналася, до Іспанії відбувся значний приплив мігрантів (Марокко, країни Південної Америки, Східної Європи). Стала відчутною проблема нелегальних мігрантів, на даний час закони Іспанії стали більш жорсткими по відношенню до мігрантів, зменшилася допомога, іспанці вже не з таким задоволенням приймають іноземців. Чистий коефіцієнт міграції в країні на 2014 р. становить 8,31 мігранта на 1000 мешканців (19 місце в світі).

Національний та релігійний склад. Іспанія - багатонаціональна країна, іспанська нація сформувалася з представників різних історичних областей та етнічних груп, серед них основними є каталонці (15,6%), андалусійці (15%), кастильці (11%), валенсійці (9,7%), галісійці (7,4%), баски (5,6%) тощо.

Державною релігією в країні визнано римо-католицьку, що нараховує близько 95% віруючих, є невелика кількість протестантів, всього 450 тис. мусульман та понад 15 тис. іудеїв.

Розміщення населення. По території країни населення розміщено достатньо рівномірно (середня щільність становить 78 осіб/км²); найбільша його концентрація спостерігається на Середземноморському узбережжі та в районах великих міст (Каталонія та Країна Басків). У великому центральному регіоні Іспанії лише столична провінція Мадрид має високу щільність – 545 осіб/км². Найменш заселені внутрішні райони країни - Стара та Нова Кастилія, Леон, Арагон та Естремадура (в середньому 20-30 осіб/км²).

Рівень урбанізації в країні високий, у містах проживає 79,6% населення країни. Найбільшими містами країни є Мадрид (3,2 млн.), Барселона (1,6 млн.), Сарагоса, Валенсія, Севілья, Більбао тощо (табл. 53). В останні роки формуються агломерації, найбільша з них Барселонська (3,2 млн.).

Таблиця 53

Найбільші міста Іспанії (станом на 2014 р.)

Назва міста	Чисельність населення, тис. осіб
Мадрид	3 165,2
Барселона	1 602,4
Валенсія	786,4
Севілья	696,7
Сарагоса	666,0
Малага	567,0
Мурсія	439,7
Пальма-де-Майорка	399,1
Лос-Пальмос	382,3
Більбао	346,6

за: <http://www.world-gazetteer.com>

Трудові ресурси. Трудові ресурси Іспанії у 2014 р. становили 23,0 млн. осіб. Частка зайнятих у сільському господарстві становить 4,1% працюючих, у промисловості - 26,4%, у сфері послуг – 69,5%. В останні роки в країні загострилась проблема безробіття. У 2014 р. рівень безробіття становив 24,5%.

Загальна характеристика господарського комплексу Іспанії

Місце Іспанії у світовому господарстві. Іспанія є індустріальною країною, в якій велике значення мають сільське господарство та сфера послуг. ВВП у країні за підсумками 2014 р. становив 1,5 трлн. дол., на душу населення - 32700 дол. (31 місце в світі). Важливим фактором розвитку економіки країни є державний сектор. Державі належать сталеплавильні, вугледобувні підприємства, залізниці, авіатранспорт, тютюнова монополія, пошта, зв'язок, телебачення тощо. Економіка Іспанії є п'ятою в ЄС та знаходиться в першій п'ятірці майже в усіх секторах технологічного рівня, особливо виділяючись як виробник автомобільних запчастин та аксесуарів, промислових верстатів та обладнання, продукції хімії, металовиробів, взуття. Серед 100 найбільш відомих у світі брендів із Іспанії немає жодного, проте є галузеві лідери: «Freixenet» (вина), «Chupa Chups», «Telefonica» (телекомунікації), «Repsol» (нафтопереробка та енергетика), «Zara» (одяг) та ін. Найявність світового бренду вважається важливою конкурентною перевагою та однією з ознак високого рівня розвитку економіки.

Промисловість. Паливно-енергетичний комплекс. Протягом багатьох десятиліть основою іспанської енергетики було вугілля, проте частка його у виробництві первинної енергії постійно скорочувалася (через його низьку якість та недостатню продуктивність вугільних шахт), і одночасно зростала частка гідроенергії та нафти. Іспанія своєї нафти майже не має, тому зросла залежність енергетики Іспанії від великих нафтових монополій світу, за їх рахунок забезпечується близько 80% енергоспоживання.

Незважаючи на те, що в 1960 –х рр. у країні були знайдені декілька родовищ нафти (в 65 км на північ від Бургоса та поблизу Ампости у дельті Ебро), їх майже не використовують. У країні експлуатуються 7 нафтових родовищ, найбільше з них - Касабланка - розміщене на середземноморському шельфі країни. Найбільша нафтогазова компанія країни «Repsol», яка входить в 10-ку найбільших нафтогазових компаній світу. Їй належить 5 нафтопереробних заводів в країні, найбільшими з яких є Таррагона, Санта-Крус, Більбао.

Внаслідок високої собівартості видобутку вугілля та його низької якості вугільна промисловість Іспанії контролюється державою та ЄС. Обсяги видобутку вугілля демонструють тенденцію до зниження. За 2000-2011 р. видобуток вугілля знизився в 3,5 рази та в 2011 р. становив 6,6 млн.т.

Для забезпечення внутрішніх потреб у вугіллі (23,5 млн. т.) більшу частину країна імпортує з Колумбії, Індонезії, ПАР, Австралії, Росії та США. Головним вугільним терміналом є Хіхон (5,4 млн. т.)

Загальне виробництво електроенергії в країні становить 280,0 млрд. кВт./год. У структурі виробництва електроенергії переважають ТЕС (48,5%), другорядне значення належить атомній енергетиці (21%). Перша АЕС була запущена ще в 1969 р., проте з 1996 р. в країні був введений мораторій на будівництво нових АЕС, на даний час діють 8 електростанцій, найстаріша з них розміщена в провінції Бургос, в Санта-Марія-де-Гаронья, вона була запущена в 1970 р. Через низький енергетичний потенціал річок Іспанії роль гідроенергетики сильно скоротилася в останні роки, на сьогодні її частка складає 7,3%.

В останні роки в країні значна увага приділяється використанню альтернативних джерел енергії. Сектор альтернативних джерел енергії Іспанії поступається лише США та ФРН. Іспанія друга за встановленою потужністю вітрової енергетики у Європі та четверта у світі після США, ФРН та Китаю. У вересні 2011 р. була запущена нова вітрова електростанція в Країні Басків поблизу міста Сан-Себастьян. Серед інших альтернативних джерел активно використовується сонячна енергія, в жовтні 2011 р. була запущена одна з найпотужніших у світі сонячних електростанцій поблизу міста Фуентес-де-Андалусія.

Металургійний комплекс. Чорна металургія в країні почала розвиватися лише в кінці XIX ст. У країні виробництво сталі сконцентровано на Півночі, в традиційно індустріальних районах країни: в Астурії, Кантабрії та особливо в Країні Басків, тоді як на південь від Мадриду розміщено всього 3 заводи. Загальний обсяг виробництва сталі в 2014 р. становив 14,2 млн. т. (табл. 54). Внутрішній ринок поглинає 74% продукції галузі, тоді як експорт в ЄС складає 17,5%.

Таблиця 54

Динаміка виробництва сталі в Іспанії, тис. т.

Іспанія	1990 р.	2000 р.	2005 р.	2010 р.	2012 р.	2014 р.
	12,936	15,874	17,826	16,343	13,628	14,163

за: <http://www.worldsteel.org>

Кольорова металургія розвинута слабше, ніж чорна. Заводи з виплавки свинцю зосереджені поблизу джерел сировини в містах Сьєрра-Морена, в провінціях Хаен, Кордова та в районі Картахени. Цинк виплавляють на заводах півночі: в Астурії, Сантандері, Гіпускоа тощо. Мідеплавильні заводи розміщені в Кордові, Астурії, Валенсії, а виплавка алюмінію зосереджена в містах Аліканте, Ла-Корунья, Авілес та Вальядолід.

Провідною галуззю іспанської індустрії є *машинобудування*. Серед галузей машинобудування особливо виділяється автомобілебудування, яке дає 5,8% ВВП, забезпечуючи 10,5% зайнятості населення країни. На європейському рівні іспанське автомобілебудування займає друге місце за обсягом виробництва після ФРН, а на світовому - сьоме місце. На території Іспанії розміщено 18 автотранспортних підприємств, що належать 11 світовим виробникам у цій галузі. 82,5% вироблених автомобілів експортується в країни ЄС. Серед представлених у країні підприємств виділяється «SEAT», «Nissan motors», «Peugeot, Citroën»,

«Renault», «Ford motors», «Volkswagen Group» тощо. У 2014 р. іспанський автопром випустив 2,4 млн. автомобілів, з них 1,9 млн. легкових (табл. 55). Найбільші автомобільні заводи розміщені в Мадриді, Барселоні, Вальядоліді, Валенсії, Сарагосі та Віго.

Таблиця 55

Динаміка виробництва автомобілів в Іспанії, тис. од.

Іспанія	2000 р.	2004 р.	2006 р.	2008 р.	2010 р.	2012 р.	2014 р.
	3 032,9	3 012,2	2 777,4	2 541,6	2 388,0	1 539,7	2 403,0

за: <http://oica.net>

Відома Іспанія виробництвом спортивних та гірських велосипедів, ця галузь представлена компанією «Orbea» з центром у місті Мальєвіа (Країна Басків).

За розвитком суднобудівної промисловості Іспанія входить до числа провідних країн світу, на зовнішньому ринку іспанські судна успішно конкурують із продукцією суднобудування інших високорозвинутих країн. У країні діє більше 30 суднобудівних заводів, найбільше їх розміщено в північних портах (Більбао, Сантадер, Хіхон), у Галісії (в Ель-Ферроль, Віго), менше – на східному узбережжі (Барселона, Валенсія, Картахена, Балеарські о-ви) та в Андалузії (Уельва та Кадіс). Найбільшим центром суднобудування є Кадіс.

Відома Іспанія виробництвом швидкісного залізничного транспорту, його представляє компанія «Talgo» (Віторія), серед останніх її звершень слід назвати потяг «Avril», що досягає швидкості 380 км/год.

Значні успіхи демонструє Іспанія у авіакосмічній промисловості. Країна спеціалізується у таких областях, як виробництво військово-транспортних літаків та літаків спеціального призначення, турбін. Іспанська аерокосмічна індустрія є 5-ю у Європі за обсягами продажу. Крім того країна є учасницею більшості космічних програм та проектів ЄС. Компанія "KASA" на сьогодні є складовою європейського концерну "Airbus", разом з ФРН, Францією та Великобританією

Продукція електротехнічної промисловості виробляється на сучасних підприємствах, що належать компаніям «General Electric Espanyol», «Philips Iberica», що випускають генератори, трансформатори, електрокабелі, засоби зв'язку, радіо-приймачі, телевізори тощо. Іспанська електротехнічна промисловість знаходиться у сильній залежності від американського, французького та італійського капіталу. Електронна промисловість зосереджена переважно у Барселоні та Мадриді.

Із галузей важкого машинобудування в країні розвивається виробництво верстатів та обладнання для різних галузей промисловості, зокрема компанія «Esperado» відома за межами країни опалювальною технікою. Компанія «Finanzauto» спеціалізується на виробництві будівельного обладнання, «Fibosa» - для харчової промисловості.

Хімічна промисловість є однією з найдинамічніших галузей промисловості країни, за вартістю її продукції галузь займає друге місце в країні після машинобудування. Ця галузь працює переважно на імпортній сировині, так як своя власна база розвинута слабо. Розвинута хімічна промисловість у

приморських містах, важливі її центри розміщені в провінціях Каталонія, Валенсія, Біскайя, Астурія та Мадрид. Найбільші нафтохімічні комплекси знаходяться в Уельві, Таррагоні та Пуертольяно.

В останні роки інтенсивно розвивається виробництво хімічних волокон, лакофарбових виробів, фармацевтичних препаратів. За участю іноземного капіталу були створені підприємства з виробництва фенолу, поліетилену, промислового газу тощо. До найбільш розвинутих галузей індустрії належить виробництво добрив. Найбільша компанія з виробництва добрив – «Atlantica Agricola».

Більша частина біотехнологічних та фармацевтичних підприємств Іспанії розміщена в провінції Каталонія на північному сході країни. Більше 40% фармацевтичних компаній знаходиться саме в цьому регіоні, включаючи національних лідерів галузі. У Каталонії виробляється 60% загального обсягу фармацевтичної промисловості. Основними центрами хімічної промисловості є Валенсія, Аліканте, Ов'єдо, Хіхон, Карунья, Таррогона, Барселона тощо.

Легка промисловість. Однією з найважливіших галузей національного виробництва є текстильна промисловість. Основні її центри розміщуються в Каталонії (Барселона, Таррагона, Сабадель, Манреса), Валенсії, Аліканте та в провінціях Саламанка, Гіпускоа, Сарагоса та Севілья. Також широко представлена шкіряно-взуттєва промисловість, на Іспанію припадає 4% світового виробництва взуття.

Потужним гігантом з виробництва та продажу одягу є компанія "Inditex", яка має представництва у 86 країнах. Найвідомішими брендами компанії є "Zara", "Bershka", "Stradivarius" та ін. Штаб-квартира компанії розташована у місті Артейхо (Галісія).

Харчова промисловість розміщена рівномірно по всій країні, особливими розвитком вирізняються виноробна, олійна, плодоовочева та рибоконсервна. Іспанія входить у трійку лідерів з виробництва вина, у середньому виробляючи 40 - 46 млн. гектолітрів вина. При цьому у 2014 р. країна стала провідним експортером вина на світовому ринку. Практично усі області країни виробляють вино, але найбільшими виробниками є Кастилія-Ла-Манча (більше 50% від загального виробництва), Каталонія, Естремадура та Валенсія.

Також Іспанія займає перше місце за виробництвом оливкової олії високої якості (44% світового ринку). Один з найвідоміших та кращих сортів оливкової олії є "Борхес". Провідними регіонами з виробництва олії є Андалусія (28% виробництва), Кастилія-Ла-Манча, Естремадура, Каталонія і Валенсія. Іспанія входить в першу десятку країн світу по переробці риби та морських продуктів.

Сільське господарство є важливою галуззю Іспанії. До початку 1950-х рр., коли промисловість випередила його за темпами розвитку, сільське господарство було головним джерелом прибутків, а з 1992 р. його частка скоротилася до 4%. У країні обробляються лише 40% земель, із яких майже 16% зрощується, луки та пасовища займають 13% території.

Провідною галуззю сільського господарства є *рослинництво*, що спеціалізується на вирощуванні ячменю та пшениці. Значними є обсяги виробництва фруктів та овочів. Розвиток сільського господарства в країні ускладнюється через низку причин. В багатьох районах ґрунти малородючі та зазнали ерозії, а кліматичні умови несприятливі для вирощування сільськогосподарських культур. Лише північний приморський район Іспанії отримує достатню кількість вологи, крім того, лише невелика частина земель зрошується, переважно на східному узбережжі та в басейні р. Ебро. Інша проблема полягає в тому, що велика кількість земель належить неефективним латифундіям (дуже великими садибам, переважно на півдні країни) та мініфундіям (наділи менше 20 га, переважно на півночі та сході). В латифундії вкладалася недостатня кількість капіталів, вони потребують модернізації, тоді як площа мініфундій дуже мала, щоб проводити економічно ефективне господарство.

Більша частина орних земель (3/4) зайнята посівами зернових, оливковими насадженнями та виноградниками. Іспанія є одним із найбільших виробників оливкової олії та вина. Плянґації оливкових дерев знаходяться переважно в Новій Кастилії та Андалусії. Із сільськогосподарських культур головну статтю експорту складають цитрусові. Їх вирощують переважно в середземноморських провінціях країни та на Балеарських о-вах. Тут же вирощують мигдаль, за експортом якого Іспанія займає перше місце в Європі, абрикоси, персики, гранати та інжир. Район Ельче в Мурсії - єдине місце в Європі, де приносять плоди фінікові пальми (табл. 56).

Таблиця 56

Валові збори сільськогосподарських культур у 2014 р., млн. т.

Іспанія	Пшениця	Апельсини	Томати	Цукровий буряк	Соняшник	Картопля
	6,488	3,331	4,889	3,608	0,981	2,468

*станом на 2012 р. за: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>

Овочі та цукровий буряк – також важливі сільськогосподарські культури. Основна зернова культура - пшениця, вирощується на центральному плато Месета. Виноградники в тій чи іншій мірі поширені по всій країні. Проте найбільше їх у посушливих та напівзасушливих районах - в Ла-Манчі, Андалузії, Леванті, Каталонії, в басейнах рік Дуеро та Ебро. З винограду роблять відомі іспанські вина: херес, малагу, рекенью, масанілью та ін.

Зовсім невеликі площі займають у країні технічні культури: цукрова тростина, соняшник, бавовник, тютюн та цукровий буряк. Цукровий буряк вирощують переважно на зрошуваних землях Старої Кастилії, Арагона, Наварри, Леона та Андалузії. З європейських країн лише в Іспанії вирощується цукрова тростина (в провінціях Малага та Гранада). Тютюн вирощують переважно в провінції Естремадура та на сході Андалузії. Бавовник - переважно в Андалузії (80%), Естремадурі, Арагоні та Леванті.

Тваринництво розвинуте слабо, що пояснюється малою продуктивністю природних пасовищ, недостатньою кормовою базою, особливо в «сухий» Іспанії, а також роздрібненістю земельних наділів. Виробництво м'яса відстає від його

потреб, що покривається за рахунок імпорту. Поголів'я ВРХ країни становить 6,1 млн., свиней – 26,6 млн., овець 15,4 млн. голів. Більша частина поголів'я худоби зосереджена у вологих північних районах країни.

Розвивається рибальство, вилов риби у 2014 р. становив 882 тис. т., промисел проводиться поблизу узбережжя Країни Басків та Галісії.

Транспорт. Внутрішні зв'язки країни забезпечують переважно автомобільний та залізничний транспорт, а зовнішні – морський. За обсягом перевезень вантажів та пасажирів перше місце займає автомобільний транспорт. Протяжність автодоріг становить 683,2 тис. км, у тому числі швидкісні автобани – 16,2 тис. км. Протяжність залізничних шляхів – 16,1 тис. км. Більша частина залізничної мережі прокладена в гірських районах, де багато тунелів (найдовший – Подернело – 6 км), крутих підйомів та мостів, що ускладнюють роботу.

Велика протяжність берегової лінії Іспанії визначає важливість для країни морського транспорту, який обслуговує 90% усіх зовнішніх та приблизно 30% внутрішніх перевезень. Найбільший порт країни - Барселона, який знаходиться на першому місці серед усіх середземноморських портів за обсягом контейнерних перевезень. Серед інших портів слід відмітити значення Більбао та Валенсії. Торговий флот країни охоплює майже 132 судна.

Повітряний транспорт займає провідне місце в країні. В Іспанії функціонують 150 аеропортів, з них 90 мають пристосовані злітні смуги. У країні функціонує ряд авіакомпаній: "Iberia", "Air Europe", "Ryanair" тощо. Найбільшими аеропортами є Мадрид (Баракас), Барселона (Ель-Прат), Севілья, Малага та Пальма на о. Майорка.

Зовнішньоекономічні зв'язки. Все більшого значення для економіки Іспанії набувають зовнішні зв'язки, особливо торгівля та туризм. За рахунок імпорту країна повністю задовольняє потреби у рідкому паливі, каучуку, майже повністю - в складних видах промислового та енергетичного обладнання. Головними ж статтями експорту є промислові товари, продукція сільського господарства та сировина, фрукти, овочі, вино, оливкова олія. Зовнішня торгівля справляє значний вплив на платіжний баланс країни. За підсумками 2014 р. Іспанія в світовій торгівлі займала 22 місце за експортом (317,3 млрд. дол.) та 17 – за імпортом (337,9 млрд. дол.). Головними торговими партнерами країни із експорту є Франція (16,8%), ФРН (10,8%), Італія (7,7%), Португалія, Велика Британія.

Головними постачальними Іспанії є країни ФРН (11,8%), Франція (11,5%) та Італія (6,7%), також Китай, США, Росія та Нідерланди. В останнє десятиліття Іспанія має стійке від'ємне сальдо зовнішньої торгівлі. В 2015 р. дефіцит зовнішньої торгівлі становив 20,6 млрд. дол. Проте країна має позитивне сальдо в торгівлі послугами, в структурі яких переважають туристичні (43,7%), ділові та транспортні послуги.

Туризм є однією з найбільш розвинених галузей економіки Іспанії, частка якої у ВВП складає 12% . У 2015 р. країну відвідало 61 млн. туристів. Слід

відмітити, що 90% туристів приїжджають із країн ЄС. Географічний розподіл туристів по країні такий: Каталонія, Балеарські о-ви, Канарські о-ви, Андалузія, Валенсія. Ці перераховані 5 провінцій приймають 80% всіх туристів, що приїжджають до країни.

Запитання для самоконтролю

1. Визначте значення Гібралтарської протоки для положення Іспанії.
2. Які перешкоди заважають зв'язкам із іншими країнами Європи? Які способи їх подолання використовують іспанці?
3. Назвіть галузі спеціалізації Іспанії та її місце на світовому ринку.
4. Охарактеризуйте головних торгових партнерів країни, структуру експорту та імпорту.
5. Підтвердіть, що туризм є рушійною силою розвитку економіки Іспанії.

Тести

2. Які острови належать до території Іспанії?
  - а) Канарські о-ви; б) Майота; в) Болеарські о-ви; г) Сейшельські о-ви.
2. На сьогодні Іспанії належать дві колонії:
  - а) Вознесіння; б) Сеута; в) Гібралтар; г) Мелілья.
3. Вставте пропущені слова. Законодавчий орган влади Іспанії - ....., який складається з ..... палат.
4. Які області Іспанії утворені за національним принципом та мають більший ступінь автономності?
  - а) Галісія; б) Естремадура; в) Країна Басків; г) Мурсія; д) Каталонія.
5. Майже половину поверхні країни займає:
  - а) Кантабрійські гори; б) плоскогір'я Месета; в) Іберійські гори.
6. Головна річка Іспанії – Тахо:
  - а) так; б) ні.
7. Надра Іспанії багаті на:
  - а) ртутні руди; б) свинцево-цинкові руди; в) нафту; г) кам'яне вугілля.
8. Найчисельніша область Іспанії:
  - а) Галісія; б) Естремадура; в) Андалузія; г) Наварра.
9. Рівень урбанізації в країні становить:
  - а) 90%; б) 79,6%; в) 82%; г) 68%.
10. Перерахуйте провідні іспанські компанії.
11. Загальний обсяг виробництва сталі в Іспанії становить:
  - а) 15,6 млн. т.; б) 18 млн. т.; в) 9 млн. т.; г) 14,2 млн. т.
12. Найбільші автомобільні заводи розміщені в містах:
  - а) Мадрид; б) Вальядолід; в) Ла-Корунья; г) Авілос.
13. Найбільшим центром суднобудування Іспанії є Кадіс:
  - а) так; б) ні.
14. Встановіть співвідношення:

Галузь промисловості	Центр
а) нафтохімія	1. Аліканте;

- б) автомобілебудування   2. Кадіс;
 в) суднобудування   3. Мадрид;
 г) алюмінієва промисловість 4. Гатрагона.
15. Яка область країни виробляє 60% загального обсягу фармацевтичної промисловості?
 а) Каталонія; б) Мурсія; в) Галісія; г) Естремадура; д) Країна Басків.
16. Найбільші плантації оливкових дерев поширені в:
 а) Андалузії; б) Новій Кастилії; в) Галісії; г) Ріосі.
17. За експортом цього продукту Іспанія займає I місце в Європі:
 а) фініки; б) мигдаль; в) цитрусові; г) виноград; д) оливки.
18. З європейських країн лише Іспанія вирощує цукрову тростину.
 а) так; б) ні.
19. Найбільшим портом Іспанії є:
 а) Більбао; б) Барселона; в) Валенсія.
20. Головний торговий партнер Іспанії:
 а) Франція; б) Італія; в) ФРН; г) США; д) Китай.

Цікаві факти

1. Футбольна кричалка «Оле-Оле-Оле» походить з Іспанії, де слово «Оле» викукували на кориді або танцях фламенко. А там воно з'явилося шляхом трансформації зі слова «Аллах», яке вимовляли у молитвах араби, що захопили Іспанію у 8 ст.
2. Канарські острови отримали свою назву не від величезної кількості канарок, що на них проживають, а від латинського слова *canis*, що означає «собака». Так назвали острови римляни, коли зустрілися з їх мешканцями, що обожнювали собак. Нині на гербі Канарських островів зображені дві собаки.
3. Не всі знають, але й жінки брали участь в боях із биками ще два століття тому. Один із боїв, у якому брали участь лише жінки, відбувся в Мадриді 27 січня 1839 р. Найвідомішою жінкою-тореадором стала іспанка Пахуелера. Лише на початку ХХ століття, коли Іспанією стали правити фашисти, жінкам більше не дозволяли брати участь у кориді. Але 1974 р. жінки знову домоглися права виходити нарівні з чоловіками на арену і битися з биками.
4. Цікавою традицією іспанців є пообідній короткий відпочинок – сієста. Саме з 13.00 до 16.00 усі кав'ярні, магазини та інші заклади закриваються, а іспанці відпочивають. Але нещодавно в Іспанії був прийнятий законопроект, який значно скоротив час цього відпочинку, в зв'язку з економічною кризою.

Післямова

У XXI ст. Європа залишається одним із найрозвинутіших регіонів світу. Сприятливе геополітичне положення, потужний природно-ресурсний потенціал, кваліфіковані трудові ресурси та значні досягнення у науково-технічній та космічній сферах дають можливість усім без виключення країнам Європи займати лідируючі позиції у світових рейтингах. За підсумками 2011 р. регіон залишився найбільш конкурентоспроможним. Шість європейських країн (Швейцарія, Фінляндія, Швеція, Німеччина, Нідерланди, Велика Британія) потрапили до топ-10 рейтингу конкурентоспроможності національних економік. У господарстві європейського регіону особливо важливу роль відіграють транснаціональні корпорації, що об'єднують капітали різних країн. Європейські країни сприяють їхньому розвитку, регулюючи правову та фінансову діяльність. При цьому в господарстві країн співіснують три сектори: національний (приватний), державний та іноземний. Частка капіталу іноземного сектора досягає 20-25 %; окрім транснаціональних європейських корпорацій, активно діють в межах регіону корпорації США, Японії та інших країн.

Галузева структура господарства країн Європи характеризується переважанням промисловості (наукоємних галузей машинобудування та хімічної промисловості) і невиробничої сфери. Особливістю економічного розвитку Європи є й те, що найменш розвинуті країни мають найвищі темпи економічного розвитку, тоді як найпотужніші з-поміж них знижують темпи зростання. В результаті рівні економічного розвитку країн регіону в цілому вирівнюються, проте розрив за головними показниками між окремими країнами поки що залишається значним. Україна теж є повноправним членом європейської спільноти, який в останні роки зробив упевнені кроки на шляху до євроінтеграції.

Список рекомендованої літератури

Основна

1. Безуглий В.В. Регіональна економічна і соціальна географія світу: посібник / В.В. Безуглий, С.В. Козинець. – К.: ВЦ «Академія», 2007. – 688 с.
2. Безуглий В.В. Економічна і соціальна географія зарубіжних країн: навч. посіб. / В.В. Безуглий. – К.: ВЦ «Академія», 2007. – 703 с.
3. Гладкий Ю.Н. Экономическая и социальная география зарубежных стран: учеб. пособ. для студентво вузов / Ю.Н. Гладкий, В.Д. Сухоруков. – М.: Академия, 2008. – 464 с.
4. Горохов С.А. Общая экономическая, социальная и политическая география: учеб. пособ. для студентво вузов / С.А. Горохов, Н.Н. Роготень. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2011. – 271 с.
5. Лимарев П.В. Экономическая и социальная география зарубежного мира: Европа / П.В. Лимарев, Ю.А. Лимарева. – М.: Дело и Сервис, 2011. – 192 с.
6. Максаковский В.П. Географическая картина мира. Ч.П. Региональная характеристика мира. – Ярославль: Верхняя Волга, 1998. – 560 с.
7. Мальська М.П. Країнознавство: теорія та практика. Підручник / М.П. Мальська, Н.В. Антонюк, Ю.С. Занько, Н.М. Ганич. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 528 с.
8. Масляк П.О. Країнознавство: підручник / П.О. Масляк. – 2-ге вид. випр. – К.: Знання, 2008. – 292 с.
9. Олейник А.П. Страны мира в цифрах. – Электронное издание, 2011, 2-е изд. – 62 с.
10. Социально-экономическая география зарубежного мира (под ред. Вольского В.В.) – М.: Крон-пресс, 1998. – 592 с.
11. Степанюга Н.А. Социально-экономическая география зарубежных стран: учеб. пособ. для студентво вузов / Н.А. Степанюга, З.Я. Андриевская. – Мн.: Вышэйшая шк., 2008. – 477 с.
12. Економічна і соціальна географія світу: навч. посіб / за ред. С.П. Кузика. – Львів.: Світ, 2002.
13. Экономическая, социальная и политическая география мира. Регионы и страны: учебник / ред.: С.Б. Лавров, Н.В. Каледин. – М.: Гардарики, 2002. – 928 с.
14. Юрківський В.М. Регіональна економічна і соціальна географія. Зарубіжні країни. – К.: Либідь, 2000. – 416 с.

Додаткова

- 15.Абрамова И.О. Испания – новый центр притяжения африканских мигрантов / И.О. Абрамова // Азия и Африка сегодня. – 2010. - № 6. – С. 18-24.
- 16.Андреева Т. Основные направления иммиграционной политики Великобритании и ЕС / Т. Андреева // Мировая экономика и международные отношения. – 2011. - № 9. – С. 100-113.
- 17.Андреева Т. Безопасность Западной Европы и независимые ядерные силы Великобритании и Франции / Т. Андреева // Мировая экономика и международные отношения. – 2004. - № 1. – С. 51-61.
- 18.Артемова А.Ф. Географические названия Великобритании / А.Ф. Артемова // Иностранные языки в школе. – 2010. - № 1. – С. 60-67.
- 19.Антюшина Н. Датская социально-экономическая модель / Н. Антюшина // Экономист: Научно-практический журнал. - 2012. - № 10. - С. 36-45.
- 20.Ватлин Ю. Германия в 2000-2010 годах / А. Ю. Ватлин // Новая и новейшая история. – 2010. - № 6. – С. 18-37.
- 21.Вихрев Ю.В. Развитие тепловой энергетики в Великобритании / Ю.В. Вихрев // Энергетик. – 2011. - № 6. – С. 39-40.
- 22.Волков А. На волне технологической революции: Франция / А. Волков // Знание-сила: научно-популярный и научно-художественный журнал. – 2011. - № 10. – С. 85-92.
- 23.Воронюк М. Угорщина: країна легенд і таємниць / М. Воронюк // Студентська територія – 2009. – кв. (№4). – С. 4.
- 24.Вишеградская Европа: откуда и куда? Два десятилетия по пути реформ в Венгрии, Польше, Словакии и Чехии / под ред. Л.Н. Шишлиной. – М.: Весь мир, 2010. – 568 с.
- 25.Грамцов А. Польша: четыре года в ЕС / Андреас Грамцов // Новое сельское хозяйство. – 2008. - № 2. – С. 146-149.
- 26.Даскалова А. Добро пожаловать в Болгарию! Визовый режим - не помеха / А. Даскалова // Украинский туризм. – 2009. - № 2. – С. 60-63.
- 27.Деминцева Е.Б. Миграционная политика Великобритании и Франции: разные подходы – один итог? / Е.Б. Деминцева // Азия и Африка сегодня. – 2009. - № 12. – С. 34-37.
- 28.Денисова А. Маленька Италия / А. Денисова // GEO: ежемесячный журнал. – 2012. - № 6. – С. 116-131.
- 29.Завадская Л. Окно в Париж / Л. Завадская // Природа и человек. XXI век: научно-популярный журнал. – 2012. - № 2. – С. 56-57.
- 30.Загоскина В. Франция – туризм Haute couture / В. Загоскина // Украинский туризм. – 2010. - № 3. – С. 28-32.

31. Зырянов А. И. Норвегия / А. И. Зырянов // География. - 2011. - № 15. - С. 22-30.
32. Івченко А. Феномен Данії , або Королівство " Розвинутого соціалізму " / А.Івченко // Географія та основи економіки в школі. - 2000. - № 4. - С. 44-47.
33. Капкаев А.А. Италия: стратегия развития обувной промышленности / А.А. Капкаев // Кожевенно-обувная промышленность. – 2009. - № 2. – С. 125-128.
34. Карачурина Л. Германия: как управлять мигрантами / Л. Карачурина // Современная Европа. – 2009. - № 2. – С. 18-33.
35. Кирсанова Н. Испания в пространстве и времени: проблемы регионализма и локализма / Н. Кирсанова // Мировая экономика и международные отношения. – 2011. - № 10. – С. 125-128.
36. Кирюхин Д. Военно-промышленный комплекс Великобритании / Д. Кирюхин // Зарубежное военное обозрение: Информационно-аналитический журнал. – 2011. - № 12. – С. 29-33.
37. Колесникова-Стейнруд О. Сутність соціальної політики Норвегії / О. Колесникова-Стейнруд, О. Колесник // Персонал. - 2009. - № 2. - С. 26-33.
38. Лазоренко М.О. Польша / М.О. Лазоренко // Все для учителя. – 2011. – Березень (№ 7-8). – С. 25-27.
39. Ланда Р. Мусульмане в Великобританії / Р. Ланда // Азія і Африка сьогодні. – 2000. - № 9. – С. 51-56.
40. Лозенко В. Баски «Дикой Франции» / В. Лозенко // Вокруг света. – 2011. - № 11. – С. 56-71.
41. Лотц Йорген Организация и финансирование местного управления: страны Северной Европы / Й. Лотц // Управление на местном уровне в индустриально развитых странах / под ред. Анвара Шаха. - М., 2010. - С. 272-316.
42. Лукин П. Болгария и болгары на Балканах / П. Лукин // Родина. – 2009. - № 6. – С. 26-32.
43. Матвиенко Е. Неизвестная Испания / Е. Матвиенко // Украинская туристическая газета. – 2012. – июнь, № 6. – С. 24-25.
44. Морнопольская В. Румыния – страна экологического туризма / В. Морнопольская // Украинская туристическая газета. – 2012. – Апрель, № 3. – С. 28.
45. Нефедова Т. Г. Сельская местность Финляндии / Т. Г. Нефедова // География. - 2010. - 1-15 янв., № 1. - С. 6-15 .
46. Низовский А.Ю. Болгария и семь её чудес / А. Ю. Низовский. – М.: Вече. 2002. – 320 с.

- 47.Никольский М. Новый облик ВВС и авиации флота Великобритании / М. Никольский // Авиация и космонавтика. – 2011. - № 3. – С. 50-51.
- 48.Осецькі Г. Місто зустрічей: Вроцлав / Г. Осецькі // Міжнародний туризм. – 2008. - № 5. – С. 30-34.
- 49.Певцов Д. Кораблестроительная промышленность Великобритании / Д. Певцов // Зарубежное военное обозрение. – 2005. - № 10. – С. 56-61.
- 50.Пинтий А. Из истории возникновения флага, герба и символов Великобритании / А. Пинтий // Вісник Київського інституту бізнесу та технологій. – 2005. - № 1. – С. 134-136.
51. Поддубный В.И. Венгрия: лучше один раз увидеть? / В.И. Поддубный // Інвестиції: практика та досвід. – 2005. - № 15. – С.10-17.
- 52.Пономаренко Е. Маленькая Италия / Е. Пономаренко // Motor news. – 2009. - № 9. – С. 14-15.
- 53.Приходько О. Гаряча фінська економіка: тонкощі парламентської технології / О. Приходько // Дзеркало тижня. - 2007. - 3 лютого (№4). - С. 11.
- 54.Романова Е. ФРГ: восточная Германия – инновационный локомотив? / Е. Романова // Современная Европа. – 2010. - № 4. – С. 48-63.
- 55.Сидоренко В. Краків. Скарбниця світової культури / В. Сидоренко // Міжнародний туризм. – 2005. № 5. – С.16.
- 56.Сидорова Е.А. Антикризисные программы в Германии и Великобритании / Е. А. Сидорова // Международная экономика. – 2010. - № 4. – С. 29-37.
- 57.Сокровище Венгрии // Вокруг света: ежемесячный познавательный журнал. – 2011. - № 10. – С. 52-53.
- 58.Стрельцова Я. Франция и проблема интеграции мигрантов / Я. Стрельцова // Мировая экономика и международные отношения. – 2005. - № 9. – С. 67-75.
- 59.Супричов Олександр Країни Північної Європи / О. Супричов // Географія та основи економіки в школі. - 2007. - № 5. - С. 42-52.
- 60.Тархов С.А. Путешествие в Румынию / С.А. Тархов // География. – 2001. - № 5. – С. 18-25; № 9. – С. 20-26.
- 61.Тимофеев П.П. Франция и ЕС на Ближнем Востоке / П.П. Тимофеев // Азия и Африка сегодня. – 2011. - № 11. – С. 31-36.
62. Турбина С. Военная промышленность Румынии / С. Турбина // Зарубежное военное обозрение. – 2009. - № 10. – С. 23-30.
- 63.Филатов А. Франция - НАТО: что стоит за решением о возврате в военную структуру? / А. Филатов // Современная Европа. – 2010. - № 1. – С. 44-55.

64. Франция за новый мировой сельскохозяйственный порядок // Тваринництво України. Науково-практичний журнал. – 2011. - № 10. – С. 7-8.
65. Хесин Е. Великобритания: от подъема к кризису / Е. Хесин // Мировая экономика и международные отношения. – 2009. - № 12. – С. 50-63.
66. Чечкин Д. Испания: зигзаги баскских националистов / Д. Чечкин // Современная Европа. – 2009. - № 3. – С. 85-101.
67. Шишелина Л. Венгрия: смена власти в ЕС и в Будапеште / Л. Шишелина // Современная Европа. – 2011. - № 2. – С. 67-77.
68. Шмиттман Оливер. Особенности производства сахарной свеклы в Великобритании / О. Шмиттман // Агроном: Науково-виробничий журнал. – 2011. - № 3. – С. 120-121.

Підписано до друку 29.09.2015.

Формат 64x80/16. Папір офсетний.

Друк цифровий.

Умов. друк. арк. 11,25. Обл.-видавн. арк. 10,46.

Наклад 70 прим. Зам. № 10201.

Віддруковано з оригіналів замовника.

ФОП Корзун Д.Ю.

21027, а/с 8825, м. Вінниця, вул. 600-річчя, 21.

Тел.: (0432) 603-000, 69-67-69.

e-mail: tvory2009@gmail.com